

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Кафедра української мови та славістики

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної наукової конференції
«Філологічні студії: лінгвістичні та
літературознавчі реценції наукового доробку
В. Сімовича»



26-27 березня 2026 року

Тернопіль

Рекомендовано до друку вченою радою факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 15 від 28 квітня 2026 р.)

Філологічні студії: лінгвістичні та літературознавчі рецепції наукового доробку.
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2026. 279 с.

Збірник Міжнародної наукової конференції «Філологічні студії: лінгвістичні та літературознавчі рецепції наукового доробку В. Сімовича» містить матеріали, присвячені аналізу наукової, педагогічної, публіцистично-видавничої спадщини видатного мовознавця Василя Сімовича. Конференція зібрала науковців з різних міст України. Матеріали конференції можуть бути цікавими та корисними для науковців, викладачів, аспірантів і студентів закладів вищої освіти.

Рецензенти:

НАТАЛІЯ ГРИЦАК – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ТЕТЯНА САВЧИН – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя;

ТЕТЯНА ЮРЧИШИН – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій Західноукраїнського національного університету.

Головний редактор

ТЕТЯНА ВІЛЬЧИНСЬКА – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Заступники головного редактора:

ГАЛИНА БАЧИНСЬКА – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ОКСАНА ВЕРБОВЕЦЬКА – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики, заступник декана з навчальної роботи факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

МАР'ЯНА МАРКОВСЬКА – асистент кафедри української мови та славістики факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних і посилань.

Адреса кафедри: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, каб. 68, м. Тернопіль, 46027 E-mail: kafedra.movoznavstva.tnpu@gmail.com

© Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, 2026

Dr. Mariona Sabaté Carrové,
Associate Professor, Department of
Foreign Languages and Literatures,
University of Lleida

Dr. Yuliia Kostiuk,
Head of Centre for Projects and
Research, Lecturer,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk
National Pedagogical University

Dr. Mercè Vázquez Garcia,
Associate Professor, Arts and
Humanities Department,
Open University of Catalonia

LINGUISTIC DIVERSITY AND IDENTITIES: STRATEGIES AND TOOLS FOR REVITALIZING MINORITY LANGUAGES

In contemporary academic discourse, the preservation of linguistic diversity is a key challenge amid globalization, as trends toward standardization and the strengthening of major languages increasingly marginalize smaller linguistic communities. Under these conditions, non-dominant and minority languages face increasing risks of marginalization, making it essential to develop a comprehensive understanding of the mechanisms that support their maintenance and revitalization. The preservation and promotion of minority languages have become key factors in safeguarding linguistic identity, cultural heritage, and sustaining democratic pluralism [2; 12].

Within this framework, the concept of linguistic identity is particularly relevant. It can be understood as a dynamic sociocultural construct shaped by the interplay of linguistic practices, historical memory, and institutional factors.. Linguistic identity serves as an important resource for community consolidation, and a factor influencing the effectiveness of strategies to support and revitalize minority languages.

In this regard, a comparative analysis of Catalonia and Ukraine's experiences is relevant, as both contexts illustrate attempts (i.e. policies and practices) for preserving linguistic diversity under different historical, political, and sociocultural

conditions. This paper aims to identify common challenges and relevant strategies and tools for revitalizing minority languages, taking into account language policy and the processes of language identity formation in both cases.

Both the Catalan and Ukrainian languages endured substantial repression and lost many speakers to dominant languages throughout the 20th century. During Franco's dictatorship (1939–1975), the Catalan language was completely banned from education, public administration, governmental institutions, the media, and publishing [3]. Its public use was often penalized, as speaking Catalan could lead to persecution. Franco's policies were accompanied by an attempt to create a “united Spanish nation” through a broader project of linguistic assimilation.

As for the Ukrainian language, although it was not formally banned in the USSR and had a regional status, the state policy aimed for linguistic assimilation. Russian dominated “high-prestigious” spheres—politics, diplomacy, science, industry, and the media [15] while Ukrainian intellectuals, writers, scholars, and artists faced censorship, persecution, or repression, as many of them were eliminated by the regime or banned from publishing. Starting in the 1930s, language policies in the USSR marginalized regional and minority languages and local dialects, stigmatizing their speakers, the effects of which continue to be visible in numerous independent states that emerged in the 1990s.

Experiencing marginalization within multinational states has reinforced the connections between language, culture, and identity in both Catalan and Ukrainian contexts. For instance, in a recent study, Catalan university students associate language loss with cultural loss, as “forbidding one to speak their language would suppress not only their language but also their cultural and collective identity” [3, p. 20]. Similarly, the ongoing Russo-Ukrainian war has become a catalyst for changes in linguistic identity among bilingual Ukrainians, many of whom increasingly reconsider the concept of a native language (*рідна мова*) and begin to assert that Ukrainian is their native language [16].

After Spain transitioned to democracy, Catalonia gained autonomous status and the ability to shape its own language policy. Catalan was restored as the co-

official language of the autonomous region. In Ukraine, the Ukrainian language was proclaimed the state language in 1989, before gaining independence. However, in both cases, legal recognition did not guarantee the automatic restoration of the language's actual use by native speakers: the prestige of the dominant language (Spanish or Russian) continued to shape linguistic behavior and practices, particularly in urban and professional settings [5; 15].

In Catalonia, language revitalization has been strongly revived and promoted by comprehensive institutional measures. Key milestones include Linguistic Normalization Law and the Language Immersion Program (1983–1998), and the Language Policy Law (1998). The success of the Linguistic Normalisation Programme in Catalonia demonstrates the effectiveness of a comprehensive, education-centered approach to preserving linguistic diversity and supporting minority languages. Key factors include systematic teacher training, institutional requirements for bilingual proficiency, the promotion of Catalan-medium instruction, and the active role of teacher associations in advocacy and materials development. Despite an initial shortage of qualified staff, these measures enabled the consolidation of Catalan as the primary language of instruction in most primary schools by the mid-1990s, reflecting the successful institutionalization of language policy and its impact on strengthening linguistic identity. The 1998 law called for further promotion of the Catalan language in public administration, culture and entertainment, and business and commerce, including Catalan-language quotas in the mass media, dubbing films in Catalan, and mandatory Catalan-language financial documents [4]. This integrated approach has been widely recognized as a successful model of language policy implementation.

By contrast, language policy in Ukraine since 1991 has been much less straightforward. While Ukrainian remained the only state language, the 2012 Law “On the Fundamentals of State Language Policy” instrumentalized the concept of “regional languages” to provide Russian with an official status and *de facto* replace Ukrainian in several regions. The law stayed in force until 2018, when the Constitutional Court of Ukraine deemed it unconstitutional and invalid. The current

language legislation is based on numerous acts, including the Laws “On Ensuring Functioning of Ukrainian Language as a State Language,” “On Indigenous Peoples in Ukraine,” and “On National Minorities (Communities) in Ukraine,” which benefit the Ukrainian language as well as minority and indigenous languages. This framework requires using Ukrainian in all spheres of public life, including governing, media, website interfaces, customer service, public events, healthcare, advertising, and many more [14].

Digital technologies have emerged as powerful tools for revitalizing and supporting minority languages and safeguarding linguistic diversity. As noted by G. Holton, information technologies can foster new forms of community engagement and support the development and appreciation of endangered languages, especially when speakers actively participate not only as users but also as creators of digital content [8]. At the same time, the development of digital tools such as multilingual terminological resources can enhance knowledge production and dissemination in less-resourced languages, helping to address gaps in specialized domains [11]. However, these opportunities remain unevenly distributed: the development of translation and language technologies is shaped by market-driven dynamics that privilege dominant languages, resulting in digital divides and asymmetrical access to technological infrastructures [6]. Consequently, while digital tools constitute a powerful instrument for sustaining linguistic diversity, their effectiveness depends on addressing structural inequalities and ensuring the active involvement of language communities in the creation and use of such technologies.

In the Catalan context, digital language preservation and revitalization reflects an integrated and interdisciplinary approach that combines audiovisual translation, language education, and technological development. Research groups such as Tradit and ARENA have focused on Audiovisual Translation, Didactic Audiovisual Translation, and accessibility, implementing initiatives such as TRADILEX, TRADILAB, ECODAT, and LEARN DAT [10]. These projects and initiatives explore the pedagogical potential of audiovisual translation for language learning

and inclusive practices. The University of Lleida's involvement in international collaborations, including the Erasmus+ AVTIA project, further demonstrates institutional commitment to advancing training related to accessibility, particularly in areas such as audiodescription and subtitling for the deaf and hard of hearing [1].

In parallel, research at the Open University of Catalonia, especially within the GRIAL research group, highlights the role of linguistic technologies in addressing challenges faced by less-resourced languages. Efforts in computational terminology, drawing on open-access linguistic resources and natural language processing tools, have supported the expansion of Catalan in specialized domains and contributed to improving the accessibility of public services. Partnerships with TERMCAT (the Catalan Center for Terminology) have strengthened multilingual communication in institutional contexts, ensuring both inclusivity and cultural relevance [7].

In Ukraine, digital technologies and initiatives are increasingly being used to safeguard minority and endangered languages within its territory. In 2024, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted and officially recognized “The List of the Endangered Languages of National Minorities (Communities) and Indigenous Peoples in Ukraine”, including Belarusian, Gagauz, Yiddish, Karaim, Crimean Tatar, Krymchak, Romani, Mariupol Greek, and Urum languages [17]. Living in the south-east regions of Ukraine, most of these peoples and communities face alarming endangerment because of Russian military aggression, leading to the destruction of settlements, cultural and linguistic heritage, human loss, and migration.

Currently, Ukraine is making significant efforts to digitalize the Crimean Tatar language to promote it and increase its online representation. The ambitious project to create the National Corpus of the Crimean Tatar Language was initiated by the government as part of the implementation of the Crimean Tatar Language Development Strategy for 2022–2032 and is now available in the Sketch Engine software [9]. In 2020, the Ministry for Reintegration of Temporarily Occupied Territories of Ukraine proposed adding Crimean Tatar to Google Translate [13], and it was finally implemented in 2024 after rigorous development of digital translation resources. Although the Crimean Tatar language is still less-resourced than other

Turkic languages, the mentioned platforms provide a basis for its preservation and revitalization.

To conclude, the comparison of Catalan and Ukrainian experiences highlights that the preservation of linguistic diversity depends on the interplay between language policy, community engagement, and digital and technological innovation. While Catalonia illustrates the effectiveness of sustained institutional support, Ukraine reflects the challenges of maintaining linguistic diversity in dynamic socio-political contexts. Both cases underscore the need for further research to identify transferable best practices and strategies for enhancing the digital presence of underrepresented languages and to evaluate the broader social benefits of multilingualism, including its role in reinforcing and shaping identity, well-being, cultural continuity and social cohesion.

References

1. AVTIA project. URL: <https://avtia.ro/index.php>.
2. Democratic policies for language revitalisation: The case of Catalan / eds. M. Strubell, E. Boix-Fuster. Springer, 2011. 254 p.
3. Domínguez Anguera C., Manegre M. L. The Perceived Effects of Language and Culture Suppression in the Catalan Region of Spain. *European Journal of Language and Culture Studies*. 2024. Vol. 3(1). P. 15–22. DOI: <https://doi.org/10.24018/ejlang.2024.3.1.113>.
4. Ferrer F. Languages, Minorities and Education in Spain: The Case of Catalonia. *Comparative Education*. 2000. Vol. 36. No. 2. P. 187–197. DOI: <https://doi.org/10.1080/713656610>.
5. Flors-Mas A., Sorolla N., Pradilla M. A., Vila, F. X. The recent evolution of first languages in Catalonia: Between minoritization and language maintenance. *Language Problems and Language Planning*. 2021. Vol. 45. P. 31–55. DOI: 10.1075/lplp.20028.flo.
6. Folaron D. Translation technology and minority languages in a multilingual digital world. *The Routledge Handbook of Translation Technology and Society*. London: Routledge, 2025. P. 66–85.
7. GRIAL research group. URL: <https://recerca.uoc.edu/grupos/37430/detalle?lang=en>.
8. Holton G. The role of information technology in supporting minority and endangered languages. *The Cambridge Handbook of Endangered Languages* / ed. P. Austin and J. Sallabank. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. P. 371–399.
9. The National Corpus of the Crimean Tatar Language. URL: <https://ctcorpus.org/index.php/en/>.

10. TRADIT Research Group. URL: <https://tradit.uned.es/en/tradit-research-group/>
11. Vázquez M. Creating terminological resources in the digital age for less-resourced languages. *Proceedings of the 2024 Joint International Conference on Computational Linguistics, Language Resources and Evaluation (LREC-COLING 2024)*. Torino, 2024. P. 4088–4091.
12. Williams G. Sustaining language diversity in Europe. Palgrave Macmillan UK, 2005. 262 p.
13. Горбачук В., Сулейманов С., Батіг Л. Еволюція мовного середовища в цифрову еру, його розробка та застосування. *III-IV Конгрес сходовознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського)*: Збірник матеріалів, 23–24 грудня 2020 р. Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. Ч. 2. С. 195–199.
14. Демська О. Мовне законодавство і національна безпека. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2025. Вип. 1 (38). С. 6–16.
15. Кузнєцова Є. Мова-меч: як говорила радянська імперія. Глибока: «Твоя підпільна гуманітарка», 2024. 376 с.
16. Матвеева Н. Поняття рідної мови у свідомості внутрішньо переміщених українців: трактування, переосмислення. *Мова: класичне — модерне — постмодерне*. 2024. Вип. 10. С. 45–62. DOI: <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2024.10.45-62>.
17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку мов національних меншин (спільнот) та корінних народів України, яким загрожує зникнення». 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/670-2024-%D0%BF#Text>.

Лідія Ачкан,
кандидат філологічних наук, викладач
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МОВОЗНАВЧА СПАДЩИНА В. СІМОВИЧА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Сучасна система підготовки майбутніх учителів української передбачає формування високого рівня мовної культури, професійної компетентності та здатності ефективно організовувати освітній процес. У цьому контексті важливим є звернення до наукової спадщини видатних українських мовознавців, які зробили значний внесок у розвиток української лінгвістики та педагогіки.

Однією з визначних постатей українського мовознавства є В. Сімович — учений, педагог, громадський діяч, дослідник української фонетики, граматики та культури мовлення. Його праці стали важливим етапом у розвитку української

мовознавчої науки та справили значний вплив на формування методики викладання української мови.

Сьогодні мовознавча спадщина В. Сімовича набуває нового значення, оскільки вона сприяє формуванню мовної особистості вчителя та розвитку сучасної лінгводидактики.

Наукова спадщина В. Сімовича привертала увагу багатьох дослідників. У наукових працях Л. Довбні, О. Горбача, В. Грещук, І. Ковалика, Л. Пена, Т. Товкайло, Н. Яценко розглянуто питання розвитку української фонетики, становлення норм української літературної мови, а також роль ученого у формуванні мовної культури.

Дослідники Л. Довбня, О. Горбач, Л. Пен наголошують, що наукові праці В. Сімовича мають не лише лінгвістичне, а й педагогічне значення. У них простежується прагнення автора зробити мовознавчі знання доступними для широкого кола читачів, зокрема учнів, студентів і вчителів.

Метою дослідження є аналіз мовознавчої спадщини В. Сімовича та визначення її значення для професійної підготовки сучасного вчителя-словесника.

В. Сімович належить до тих українських учених, які розглядали мову як важливий чинник розвитку національної культури та освіти. У своїх працях він приділяв значну увагу питанням української фонетики, орфоєпії, граматики та культури мовлення.

Однією з важливих праць ученого є «Практична грамика української мови», у якій подано систематизований опис основних норм української мови. У цій праці автор прагнув не лише пояснити грамичні явища, а й сформулювати у читачів правильне розуміння мовних норм [5].

Особливе значення у науковій діяльності В. Сімовича мали дослідження з фонетики української мови. Учений наголошував на важливості правильної вимови та дотримання орфоєпічних норм. На його думку, культура мовлення є невід'ємною складовою загальної культури людини. Правильна вимова не лише забезпечує зрозумілість мовлення, а й свідчить про освіченість мовця, його

повагу до рідної мови та мовної традиції. Саме тому В. Сімович приділяв значну увагу питанням орфоєпії, наголосу, інтонації та звукової організації мовлення [4].

Для підготовки сучасного вчителя-словесника ці ідеї мають надзвичайно важливе значення. Учитель української мови виступає мовним авторитетом для учнів, тому він повинен бути зразком мовної культури, демонструвати правильну вимову, граматичну грамотність і високий рівень мовленнєвої компетентності. Формування таких якостей у майбутніх педагогів є одним із важливих завдань філологічної освіти.

Ідеї В. Сімовича можуть бути ефективно використані у процесі підготовки майбутніх учителів-словесників через різні форми навчальної діяльності.

По-перше, важливу роль відіграє робота з орфоєпічними нормами української мови. Під час навчання студентам пропонують вправи на правильну вимову слів, визначення нормативного наголосу, розрізнення складних для вимови звуків. Наприклад, майбутні вчителі можуть виконувати завдання на правильне наголошування слів: каталог, фаховий, завдання, черговий, одинадцять. Такі вправи допомагають виробити навички нормативної вимови, що є необхідним для подальшої педагогічної діяльності.

По-друге, ефективним є аналіз мовлення у медійному просторі. Студентам можна запропонувати прослухати фрагменти радіо- або телевізійних передач та визначити, чи дотримуються мовці орфоєпічних норм. Після цього майбутні вчителі обговорюють допущені помилки та пропонують правильні варіанти вимови. Така робота сприяє розвитку мовної чутливості та вміння аналізувати мовлення.

По-третє, важливим напрямом є використання вправ з виразного читання текстів. Студенти можуть працювати з художніми або публіцистичними текстами, звертаючи увагу на інтонацію, темп мовлення, паузи та наголос. Наприклад, майбутнім учителям пропонують підготувати виразне читання уривка з художнього твору, дотримуючись орфоєпічних норм та інтонаційної виразності. Це допомагає формувати навички правильного мовлення та педагогічної комунікації.

По-четверте, важливим є створення власних мовних вправ для школярів. Студентам пропонують розробити завдання для учнів, спрямовані на формування правильної вимови. Наприклад, укласти список слів зі складним наголосом або підготувати фонетичні скоромовки для розвитку дикції. Така діяльність поєднує мовознавчі знання з методичними вміннями.

По-п'яте, доцільним є використання сучасних цифрових ресурсів. Майбутні вчителі можуть працювати з онлайн-словниками наголосів, записувати власне мовлення та аналізувати його відповідність орфоепічним нормам. Наприклад, студентам пропонують записати короткий усний виступ, після чого разом з викладачем проаналізувати вимову, наголос та інтонацію.

Таким чином, ідеї В. Сімовича щодо важливості правильної вимови та культури мовлення залишаються актуальними й сьогодні. Їх використання у процесі підготовки майбутніх учителів-словесників сприяє формуванню високого рівня мовної культури, розвитку орфоепічної компетентності та підготовці педагогів, здатних бути зразком правильного мовлення для своїх учнів. Для підготовки сучасного вчителя-словесника ці ідеї мають надзвичайно важливе значення. Майбутній учитель української мови повинен бути зразком мовної культури, демонструвати правильну вимову, граматичну грамотність і високий рівень мовленнєвої компетентності.

Важливим аспектом мовознавчої спадщини В. Сімовича є його увага до проблеми мовної норми. Учений підкреслював необхідність дотримання усталених норм літературної мови та водночас врахування розвитку мовної системи.

У сучасній підготовці вчителів української мови це питання набуває особливої актуальності. Майбутні педагоги повинні добре орієнтуватися у мовних нормах, уміти пояснювати мовні явища та формувати у школярів правильні мовні навички.

Ще одним важливим аспектом наукової спадщини В. Сімовича є його прагнення поєднати наукові дослідження з педагогічною практикою. Учений намагався зробити свої праці доступними для використання у навчальному

процесі, що сприяло поширенню знань про українську мову серед широкого кола читачів [3, с.102].

У сучасних умовах підготовки вчителів-словесників важливе значення має також формування комунікативної компетентності. Майбутні педагоги повинні вміти ефективно використовувати мовні засоби у різних ситуаціях спілкування, організовувати навчальний діалог та розвивати мовлення учнів.

Ідеї В. Сімовича про значення культури мовлення та правильного використання мовних засобів можуть бути ефективно використані у процесі формування цих компетентностей.

Крім того, мовознавча спадщина вченого сприяє розвитку мовної свідомості майбутніх учителів. Вивчення його праць допомагає студентам краще зрозуміти історію становлення української літературної мови, усвідомити її культурну та суспільну роль.

Отже, мовознавча спадщина В. Сімовича має важливе значення для розвитку української лінгвістики та методики викладання української мови. Його наукові праці сприяли формуванню норм української літературної мови, розвитку культури мовлення та поширенню знань про українську мову.

Для підготовки сучасного вчителя-словесника ідеї В. Сімовича залишаються актуальними. Вони сприяють формуванню високого рівня мовної культури, розвитку комунікативної компетентності та усвідомленню ролі української мови у суспільному житті. Використання мовознавчої спадщини В. Сімовича у процесі підготовки майбутніх учителів української мови і літератури є важливим чинником підвищення якості сучасної гуманітарної освіти.

Список використаної літератури

1. Довбня Л., Товкайло Т. Внесок Василя Сімовича в історію української мовознавчої науки. Соціум. Документ. Комунікація. 2021. № 12. С. 124–144.
2. Грещук В. Василь Сімович про роль рідної мови в інтелектуальному розвитку дитини. Освітні обрії. 2019. Т. 48. № 1. С. 4–7.

3. Козелко І. Граматична концепція Василя Сімовича. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми української термінології. 2017. № 869. С. 101–104.
4. Пена Л. Василь Сімович про словотвір. Українське мовознавство. 2013. № 43. С. 92–98.
5. Яценко Н. О. Динаміка морфологійної термінології Василя Сімовича: у пошуках «свого» і «чужого». Українська мова. 2023. № 3 (87). С. 44–57.

Світлана Бартіш,
кандидат філологічних наук, викладач
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У сучасному світі спостерігається зростання інтересу до української мови, що виходить далеко за межі суто академічного середовища. Вивчення української мови іноземцями сьогодні зумовлене не лише освітніми потребами, а й активною інтеграцією України у світовий політичний, культурний та волонтерський простори. Це актуалізує впровадження комунікативного підходу, який дозволяє іноземним громадянам ефективно опановувати мову як засіб реальної взаємодії та міжкультурного діалогу в різних сферах життя.

З огляду на це, ключову роль у підготовці іноземців відіграє саме комунікативна орієнтація занять, оскільки вона трансформує навчальний процес у простір активного розвитку взаємопов'язаних мовленнєвих навичок. Пріоритетом стає не просто накопичення знань про мову, а формування комунікативної компетентності. Це передбачає гармонійне поєднання мовних ресурсів (лінгвістичний компонент) із розумінням культурного контексту (соціокультурний аспект) та вмінням застосовувати їх для вирішення реальних життєвих завдань (прагматичний складник).

Методологічне підґрунтя комунікативного навчання заклали фундаментальні праці із західної лінгводидактики (Д. Гаймс, М. Халлідей, Г. Віддоусон), а також дослідження учених у галузі психології мовлення та теорії

діяльності. Теоретико-методологічні засади комунікативного навчання іноземних мов досліджували вітчизняні науковці Н. Дячук, О. Кучерук, С. Ніколаєва, Л. Панова, С. Стойко та інші.

Метод комунікативного навчання має низку специфічних рис, що вирізняють його з-поміж інших підходів:

- розуміння мовних структур ґрунтується на безпосередній та інтенсивній комунікації студента з українськомовним середовищем (реальним або змодельованим);
- навчальний процес базується на використанні автентичних українських текстів (статей, оголошень, відео, живих діалогів), а не лише адаптованих навчальних вправ;
- студенти опановують не тільки граматику та лексику, а й спеціальні стратегії, що допомагають розуміти зміст у ситуаціях мовного дефіциту;
- власний досвід та інтереси студентів розглядаються як вагомий внесок у зміст практичних занять, що робить навчання персоналізованим;
- використання української мови в несподіваних, реальних ситуаціях створює умови для ефективного засвоєння матеріалу за межами навчального простору.

На основі аналізу праць вчених-методистів А. Гаврилюк виділяє наступні ознаки комунікативного методу:

- 1) основне завдання – навчити учнів (студентів) розмовляти іноземною мовою якщо не на рівні носіїв мови, то хоча б на рівні, необхідному для подальшого спілкування;
- 2) основним засобом навчання виступають ділові ігри, що моделюють реальні ситуації спілкування, найтипівіші для певного контингенту студентів. Оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними), а також видами мовленнєвої діяльності (говорінням, аудіюванням, читанням та письмом) відбувається під час практичного застосування цих засобів та видів мовленнєвої діяльності у процесі спілкування;

3) обмежене використання рідної мови під час вивчення іноземної. Фактично, замість перекладу лексичних одиниць з іноземної мови на рідну викладач на початкових етапах використовує наочність (малюнки, фотографії тощо), а на більш просунутих – пояснення іншомовних слів іноземною мовою;

4) вивчення системи мови (граматики) є переважно інтуїтивним, тобто, на відміну від традиційної методики, де граматики і лексика є основним предметом навчання, при навчанні за комунікативним методом граматики необхідна лише для правильної побудови речень, проте від студентів вимагається не механічне заучування граматичних правил, а інтуїтивне відчуття правильно побудованих фрагментів мовлення;

5) лексика вивчається не ізольовано (без контексту), як у традиційній методиці, а виключно в контексті під час її застосування [2].

Розглянемо без перекладні методи введення лексики, оскільки вони є основними при комунікативному підході:

1) **наочна семантизація** – демонстрація предметів, рисунків тощо. Для прикладу, при вивченні назв професій авторка підручника «Яблуко» М. Бурак пропонує розглянути малюнки, прослухати назви українською мовою і записати їх, використовуючи подані слова в рамці [1, с. 14–15]; Л. Назаревич у підручнику «Українська мова для іноземців» подає зображення овочів, фруктів та інших продуктів із підписами до них [3, с. 49].

2) **мовна семантизація** – за допомогою контексту. Студентам пропонуються лексичні одиниці та контекстуальні речення, в яких вони описуються. Нову лексику можна також виділити кольором, напівжирним шрифтом, курсивом тощо. Так у тексті про українське Різдво у підручнику «Яблуко» описуються такі українські національні страви як **вареники, голубці, борщ, підлива, вушка, пампушки, узвар, кисіль** [1, с. 93].

Доречними також є вправи на зіставлення лексичних одиниць з описом їхнього значення (**дефініції**), що дасть змогу студентам закріпити нову лексику або, при потребі, уточнити значення невідомих слів, скажімо, визначити, що роблять люди різних професій [1, с. 56]:

художник	вчить студентів в університеті
журналіст	лікує людей у лікарні
продавець	готує їжу в ресторані
офіціант	малює картини
лікар	працює в ресторані
кухар	перекладає тексти
викладач	продає в магазині
програміст	пише статті в газеті
перекладач	пише комп'ютерні програми

У контексті комунікативного підходу використання автентичного музичного контенту з елементами заповнення лакун (cloze test) спрямоване на розвиток навичок активного аудіювання та подолання мовного бар'єру. Такі завдання виходять за межі механічного відтворення лексичних одиниць і функціонують як ефективний інструмент формування соціокультурної компетентності. Зокрема, студенти вчаться розпізнавати природний темпоритм мовлення, інтонаційні особливості та фонетичні характеристики української мови в її автентичному звучанні. Водночас відновлення пропущених слів ґрунтується не лише на слуховому сприйнятті, а й на прогнозуванні змісту, аналізі граматичних зв'язків і контексту, що відповідає реальним умовам мовленнєвої діяльності. Крім того, робота з піснею підвищує мотивацію до навчання, активізує емоційну сферу студентів і створює природне підґрунтя для подальшої комунікативної взаємодії (обговорення змісту, інтерпретація, висловлення власної думки). Подібні завдання представлені, зокрема, у підручнику Л. Назаревич і Н. Гавдиди, де студентам пропонується прослухати поезію «Ти знаєш, що ти людина» [3, с. 60], а також пісні «Червона рута» [3, с. 65], «Я чекатиму» [3, с. 74], «Біля тополі» [3, с. 116] та інші з подальшим заповненням пропусків у тексті.

Отже, комунікативний підхід у викладанні української мови як іноземної забезпечує формування цілісної комунікативної компетентності, поєднуючи мовні знання з умінням їх практичного застосування у реальних ситуаціях

спілкування. Використання автентичних матеріалів, безперекладних способів введення лексики та інтерактивних завдань сприяє активізації мовленнєвої діяльності студентів, розвитку їхньої мотивації та зануренню в український культурний простір.

Водночас у межах поданих тез запропоновано лише частину вправ, що реалізують можливості комунікативного методу, тоді як подальший пошук і впровадження різноманітних видів діяльності відкриває ширші перспективи для ефективного навчання української мови іноземців.

Список використаної літератури

1. Бурак М. «Яблуко»: підручник з української мови як іноземної (базовий рівень). Львів : Видавництво УКУ, 2015. 268 с.
2. Гаврилюк А. П. Застосування комунікативного методу викладання іноземних мов у ВНЗ. URL: http://confesp.fl.kpi.ua/sites/default/files/onlayn_tezi_gavrilyuk.pdf (дата звернення: 20.02.2026).
3. Назаревич Л. Т., Гавдида Н. І. Українська мова для іноземців. Практикум (Рівні B1– B2). 2-е вид., змін. І допов. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2017. 212 с.

Галина Бачинська,
кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Андрій Вільчинський,
аспірант кафедри журналістики
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНИХ ЗАГОЛОВКІВ У ТВОРЧОСТІ ПЕТРА СОРОКИ

Заголовок займає вагоме місце в номінативній системі мови й становить складову лексичного багатства української мови. Виконуючи роль репрезентанта тексту, він активізує сприйняття читача та відображає провідні мотиви твору, тому в художньому контексті постає як особливий різновид

власної назви. Для автора назва твору є не лише засобом номінації, а й утілює цілий комплекс художніх характеристик. У лінгвістиці для позначення назв творів уживають різні терміни — *заголовок*, *назва твору*, *титул*, які функціонують як синонімічні. В академічному «Словнику української мови» термін *заголовок* тлумачиться як назва будь-якого твору, його частини, розділу чи статті, а також газети, журналу тощо. Проблема дослідження заголовків привертала увагу багатьох науковців. Плідно у цьому напрямку дослідження працювали в різний час Ю. Карпенко, Л. Юлдашева, Г. Бачинська, Т. Вільчинська, Л. Солодка, Л. Грицюк, О. Траченко та інші.

Метою дослідження є лінгвістичний аналіз поетичних заголовків з погляду їх структурно-граматичної та лексико-семантичної природи в художніх творах відомого українського поета Петра Сороки. Творчість Петра Сороки посідає особливе місце в сучасній українській літературі. Це світ, у якому поєднуються глибина філософського осмислення буття, щемка ліричність і висока культура слова. Його доробок охоплює поетичні збірки, прозу, літературознавчі дослідження, численні монографії та літературні портрети, а також сотні критичних статей про творчість сучасників. Поетичний доробок Петра Сороки був високо оцінений як в Україні, так і за її межами. Він став лауреатом численних літературно-мистецьких премій, серед яких міжнародні та всеукраїнські відзнаки імені Миколи Гоголя, Володимира Сосюри, братів Лепких, Григорія Сковороди, Пантелеймона Куліша, Михайла Коцюбинського та інших. Його твори перекладено кількома європейськими мовами, що засвідчує їхню універсальність і глибину.

Питання структурної організації заголовків порушуються у працях науковців найчастіше. Традиційно розрізняють заголовок-слово, заголовок-словосполучення та заголовок-речення, або ж зосереджують увагу на синтаксичних моделях, що охоплюють монологічні (у формі окремого слова) й полілексемні назви (словосполучення та речення). У досліджуваному матеріалі однослівні заголовки представлені здебільшого іменниками в називному відмінку однини: *«Пам'ять»*, *«Язичники»*, *«Слово»*, *«Кора»*.

«Крутіж», «Акварель», «День», «Тиша», «Лисеня», «Серет», «Полин». Автор нерідко використовує форму називного відмінка множини: «Скіфи», «Прототипи», «Трави», «Рими», «Гріхи» та ін. Використання заголовків у формі називного відмінка однини й множини зумовлене їхніми номінативними та стилістичними можливостями. Називний відмінок найповніше реалізує функцію називання, тому дозволяє подати зміст твору лаконічно, чітко й без зайвих граматичних ускладнень. Форма однини зазвичай надає заголовку узагальненого, концентрованого характеру: вона підкреслює ідею цілісності, може вказувати на ключовий образ, явище чи поняття, що є смисловим центром твору. Натомість множина розширює семантичний обсяг назви, акцентує на різноманітності, повторюваності або множинності зображуваних явищ, створює відчуття ширшого охоплення подій чи образів.

Більш чисельною є група заголовків, що відповідають синтаксичним моделям словосполучень, які поділяються на сурядні та підрядні. Серед сурядних переважають конструкції з єднальним сполучником, який передає взаємини персонажів і зв'язок між подіями, наприклад: «Гриб і грип», «Їжачок і лиска», «Чорногуз і жабка», «Будяк і кропива», «Слон і Муравель»). Такий сполучник може слугувати засобом вираження основного конфлікту твору, протиставлення героїв або ключових тематичних ліній. Серед заголовків-підрядних словосполучень найпоширенішими є: «Кольорова тиша», «Серйозна причина», «Білий гайок», «Непроста таємниця», «Вперта розмова», «Улюблена робота», «Гостинна хазяйка», «Вечірня школа» та інші. У таких номінаціях автор найчастіше підсилює якісний вияв ознаки. Автор часто створює заголовки за генітивною моделлю, поєднуючи «іменник в Н.в. + іменник в Р.в.»: «Календар природи», «Мрія муравлика», «Норов ворони», «Ніч рейваху», «Відлуння гріха» та ін. Серед іменникових словосполучень привертають увагу моделі заголовків, де частини мови вжиті в різних непрямих відмінках: «Казка про щастя»,

«Пригода з жайворонком», «Розмова з мурашкою», «Розмова з білочкою», «Новосілля у шпака», «Комахи на парашутах». Менш поширеними є числівникові словосполучення: «Два зайчики», «Два ясени». Серед зібраного матеріалу маловживаними є складні словосполучення: «Такий мудрий хитрий лис», «Розповідь старої шпаківні», «Велика рожева куля».

П. Сорока часто використовує заголовки-речення. Вони репрезентовані непоширеними і поширеними, двоскладними і односкладними структурами: *«Ліс відступив», «...я чаклував...», «Я бачив», «Я винайшов колесо», «Ростуть в душі сум'яття і тривоги», «Я знаю силу віри»* Численною серед аналізованих заголовків є група односкладних речень представлена такими різновидами, як: означено-особові: *«Переболію, перебуду», «Пишу про далі тополінні», «Не вірю у випадковість», «Великих літер не люблю», «Відзорієш мені», «Не вірю у випадковість»;* неозначено-особові: *«Обдерли ліс, як липку, хуртовини»;* безособові: *«Нема мені над ліс оцей держави», «Немає тайни ненависті й зла».* Автор використовує як заголовки ускладнені речення. Часто це синтаксичні одиниці із звертаннями: *«Дякую, Боже, за гори...», «Друже-вовче, ти сама відвага», «Де твоє золото, осене?», «Пригорнися до мене, вербова жура», «Я зрозумів, мій Господи, давно».* Широко вживаються речення, що містять порівняльний зворот: *«Шукаю знаків, наче іудей», «Той сить готує, як павук», «Гебісти всюди хитрі, наче змії», «Трудився так, як муравель».* Такі конструкції допомагають швидше передати ідею через яскраве порівняння, викликають емоції та асоціації, а також роблять заголовок більш запам'ятовуваним і оригінальним. Науковці вважають, що заголовки, оформлені як складні речення, найточніше відтворюють сюжет твору: вони не тільки передають його основну ідею, а й задають напрям для подальшого уточнення інформації. У проаналізованому матеріалі виявлено різні типи

складних речень: зокрема сурядні, підрядні та безсполучникові конструкції: *«Я іду, а тінь моя біжить»*, *«Рими існують, щоб нас карати»*, *«Мені чужий цей світ, я не приймаю світу»*.

Отже, проаналізувавши заголовки у творчості Петра Сороки, ми виокремили заголовки-словоформи, заголовки-словосполучення та заголовки-речення. Різні типи назв представлені нерівномірно: одні структурні різновиди трапляються часто, тоді як інші є менш поширеними.

Список використаної літератури

1. Бачинська Г. В. Лінгвістичний статус заголовків поетичних творів Ліни Костенко: структурний аспект. Національний університет «Києво-Могилянська академія», кафедра загального і слов'янського мовознавства. Київ: НаУКМА, 2020. С. 9-12.
2. Вільчинська Т. П. Бачинська Г. В. Структурно-граматична та лексико-семантична природа заголовків у художніх текстах про війну Бориса Гуменюка. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 1(214), Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 237–243.
3. Солодка Л.І. Лексико-семантичні особливості газетних заголовків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соціальних комунікацій. наук: спец. 10.01.01 «Українська література»; «Теорія літератури». Київ, 2008. 41 с.

Світлана Бородіца,
кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

БОГДАН ЛЕПКИЙ У СПОГАДАХ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

«Короткий огляд української літератури» (1917) Василь Сімович завершив твердженням, що в українській літературі «найновішого часу» посереднє місце між реалістами, котрих репрезентував «вельми талановитий» Володимир Винниченко, та символістами, першою серед яких була «новелістка і повістярка» Ольга Кобилянська, займав Богдан Лепкий – «лірик і новеліст» [5, с. 259].

Серед численних дружніх спогадів (М. Голубець, П. Карманський, Р. Купчинський, З. Кузеля, Л. Лепкий, Л.-Р. Лепкий, Г. Лужницький, О. Луцький, А. Чайковський та ін.) та наукових студій (М. Грушевський, М. Климишин, М. Крушельницький, Є. Пеленський, М. Рудницький, І. Франко та ін.) сучасників про Богдана Лепкого виділяємо праці Василя Сімовича, котрий, будучи редактором видань «Української Накладні» у Берліні ще в 1918 році опублікував розлогий життєпис видатного українського письменника «при першому томі його вибраних писань» (Володимир Дорошенко). Про велич постаті Богдана Лепкого в українській літературі свідчить така ваговита думка літературознавця: «...про Богдана Лепкого, хто його знав і ближче знав, можна писати й писати – така це небуденна була людина, такий цікавий був це талант, таке широке було коло його зацікавлень» [4, с. 340]. Слова Василя Сімовича аргументовано-переконливі, оскільки митці упродовж багатьох років підтримували дружні стосунки, починаючи з 1914 року, коли обидва українці-патріоти активно працювали в Союзі визволення України. Саме ця політична організація делегувала їх до роботи в німецьких таборах для українських військовополонених російської армії в Раштаті.

У некролозі «Богдан Лепкий» (1942), що був надрукований через рік по смерті Богдана Лепкого, Василь Сімович висловлював глибокий жаль: «Рік минув, і як перед роком, виринають спогади, теплі спогади про Богдана Лепкого, і чогось робиться сумно, як і минулого року, нестерпно сумно від того, що його вже немає» [4, с. 337]. Ця невимовна туга зумовлена тривалими в часі і дуже міцними товариськими зв'язками ще зі студентських років, коли зустрічалися у Чернівцях в інтелектуальному колі Осипа Маковея, Ольги Кобилянської, Остапа Луцького та ін. Учений відзначав аристократичний спокій письменника, його «врівноваженість» та «вибачливість», що зникали в мить, коли дискутував про несправедливість щодо людини чи національну кривду. Власне громадська робота в таборах для полонених українців під час Першої світової війни і згуртувала обидвох. Вони брали участь у таборових з'їздах, літературних дебатах, мистецьких зустрічах, спільно викладали на

курсах українознавства в таборі українських старшин у Ганновер-Мюндені, у Військовій місії в Берліні, а саме в часописах «Шлях» і «Українська Накладня».

В «Українській Накладні» і вийшов двотомник Богдана Лепкого, до якого Василь Сімович написав передмову з нагоди двадцятип'ятиліття літературної праці письменника. Учений назвав її об'єктивним «вислідом дуже дбайливих студій над літературним шляхом Лепкого і над життям його, як митця слова і, потрохи, палітри» [4, с. 338]. У відповідь автор висловив щиру подяку за «гарну передмову», демонструючи в ній «більш, ніж товариський тон».

Василь Сімович, відзначаючи близькі аспекти родинного буття та письменницької праці, – уродженці Поділля (Тернопільщина), перебування в Крегульці, попівські сім'ї, національна свідомість, громадська діяльність – прогнозував, що Богдан Лепкий стане «галицьким Нечуєм-Левицьким», що напише широкоформатну епопею «з життя, цікавого життя того типу українського пан-отця, який поволі вимирав і вже теперішньому поколінню невідомий, але ж такий цікавий, такий, що де в чому міг би бути зразком і для теперішніх часів» [4, с. 339]. На жаль, захопившись цією ідеєю, Богдан Лепкий її не реалізував, залишивши «гарні, дрібні образочки в оповіданнях з священничого життя» [4, с. 339], – «Веселка над пустирем», «Крегулець», «Зарваниця», «Бережани» та ін. У них Василь Сімович відзначав «гуманні ноти», «закоханість у всьому, що гарне, що має серце» [4, с. 338].

Таким чином, у працях, присвячених Богдану Лепкому – «Начерк історії української літератури» (1909), «Богдан Лепкий. Нарис літературної діяльності і спроба характеристики письменника за двадцять п'ять літ його письменницької праці» (1918), «Богдан Лепкий» (1942), – Василь Сімович обґрунтував особливе – «дуже видне» місце письменника в українському письменстві доби, акцентувавши на неоромантизмі, суб'єктивності, фольклорності, настроєвості, інтертекстуальності його художніх творів. Учений окреслив дружній образ Богдана Лепкого «на цілий його зріст» – «з

перспективи, без жодних джерел, на основі пам'яті та за допомогою самого автора» [3, с. 289].

Список використаної літератури

1. Дорошенко В. Літературна й наукова діяльність Василя Сімовича на тлі його життя. URL: <https://zbruc.eu/node/88073>
2. Погребенник Ф. Василь Сімович – український вчений і громадсько-культурний діяч. *Сімович В. Праці у двох томах. Т. 2: Літературознавство. Культура* / упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк. Чернівці: Книги – XXI, 2005. С. 11-22.
3. Сімович В. Богдан Лепкий. *Сімович В. Праці у двох томах. Т. 2: Літературознавство. Культура* / упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк. Чернівці: Книги – XXI, 2005. С. 288-336.
4. Сімович В. Богдан Лепкий. *Сімович В. Праці у двох томах. Т. 2: Літературознавство. Культура* / упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк. Чернівці: Книги – XXI, 2005. С. 336-340.
5. Сімович В. Короткий огляд української літератури. *Сімович В. Праці у двох томах. Т. 2: Літературознавство. Культура* / упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк. Чернівці: Книги – XXI, 2005. С. 254-259.
6. Сімович В. Рецензія на працю Б. Лепкого «Начерк історії української літератури». *Сімович В. Праці у двох томах. Т. 2: Літературознавство. Культура* / упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк. Чернівці: Книги – XXI, 2005. С. 285-288.
7. Спогади про Богдана Лепкого / упорядкування, передмова та примітки Надії Білик. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2022. 240 с.

Борис Бунчук,
доктор філологічних наук, професор
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ПОЕЗІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ У ВІРШОЗНАВЧОМУ ДОДАТКУ ДО «УКРАЇНСЬКОЇ ГРАМАТИКИ» ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

Про структуру і зміст віршознавчого додатка до «Граматики української мови» Василя Сімовича сказано у статті «Питання віршування у «Граматиках» С. Смаль-Стоцького і В. Сімовича та поезія І. Франка» (2000) [2]. Тут розглянемо Лесин поетичний матеріал, що його використав учений як ілюстрацію до виокремлених ним віршових форм.

У віршознавчому додатку до «Граматики...» В. Сімович дослідив окремо силабічні (менше) та силабо-тонічні (більше) твори поетеси. Вчений звернув увагу на такі силабічні форми: 6-складовик і поєднання 6-складових та 12-складових рядків, 14-складовик (8+6) 2. У силабічних творах Лесі Українки він вказав на наявність певної кількості хореїзованих рядків.

В. Сімович навів приклади таких Лесиних силабо-тонічних форм: ямба (ЯЗ з дактилічним закінченням), дактилю (Д2), амфібрахію (Амф3, Амф4, Амф5), анапеста (Ан3, Ан5). Окрасою міркувань ученого щодо силабо-тоніки поетеси стало помічене ним явище поліритмічності у вірші «Грай, моя пісне!». Науковець стверджував: «Поети змінюють ритм у поодиноких рядках, повторюючи ту зміну періодично, н. пр.:

Досить невільная думка мовчала,	⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥ Д4
Мов пташка у клітці замкнута од світа,	⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥ Амф4
Пісня по волі давно не літала,	⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥ Д4
Приборкана тугою, жалем пририта...?! [4, с. 526].	⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥⊥ Амф4

Як зазначає В. Сімович: «У цьому вірші дактилічні вірші перехрещують ся з амфібрахічними» [4, с. 526]. Наведена схема строфи Лесиного вірша «Грай, моя пісне!» виявляє, що її розмір – Д4, Амф4, Д4, Амф4. Це спостереження щодо поліритмічних Лесиних строф у віршознавчому додатку до «Української граматики» В. Сімовича виявилось настільки вдалим, що його використав і розвинув український віршознавець – В. Ковалевський. У розділі «Перемінні форми ритму, як специфічний ритмічний засіб у віршах Лесі Українки», що увійшов до його монографії «Ритмічні засоби українського літературного вірша» (1960), дослідник показав, що «Іноді Леся Українка об'єднує в одній системі

метрико-ритмічні ряди, відмінні між собою не тільки кількістю стоп, а й самим їх характером» [3, с. 168].

Помічене В. Сімовичем у поезії Лесі Українки явище розглянув автор цієї публікації в статті «Логаеди у поезії Лесі Українки» (2021), визначивши його як явище строфічного силабо-тонічного логаедизму поетеси, що є свідченням її версифікаційної майстерності та новаторства [1, с. 34].

В. Сімович указав і на окремі строфічні форми в поетеси: восьмивірш (насправді два катрени) та семивірш.

Розгляд використання поезії Лесі Українки у віршознавчому додатку до «Української граматики» засвідчує належну віршознавчу підготовку вченого.

Список використаної літератури

1. Бунчук Б. Логаеди у поезії Лесі Українки. *Від силабіки до верлібру. Шляхи розвитку українського віршування: до 100-річчя від дня народження Галини Сидоренко*. Всеукраїнський віршознавчий семінар. Київ, березень-квітень 2021 року. Збірник наук. статей / Упорядники: Н.В. Костенко, Н.І. Гаврилук, О.Г. Бросаліна. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. С.14–35.
2. Бунчук Б. Питання віршування у «Граматиках» С. Смаль-Стоцького і В. Сімовича та поезія І. Франка. *Проблеми гуманітарних наук*. Наук. зап. Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич: Вимір, 2000. С.198–209.
3. Ковалевський В. Ритмічні засоби українського літературного вірша. Спроба систематики. К.: Рад. письменник, 1960. 235 с.
4. Сімович Василь. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. 2-ге вид. з змінами й додатками. К.: Лекції: Українська накладня, б/р [1921]. 584 с.

Галина Вишневська,
кандидат філологічних наук, викладач
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

БАГАТОГРАННІСТЬ НАУКОВОЇ ТА ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА: ТРАДИЦІЯ І СУЧАСНЕ ПРОДОВЖЕННЯ

Постать Василя Сімовича стала явищем української гуманітаристики, що поєднала в собі наукову глибину, педагогічну послідовність, видавничу ініціативу та активну просвітницьку працю. «Нема такої галузі української філологічної науки, куди б не заглянуло пильне око великого патріота української культури. Усюди він порядкує, дає свої поради, дбає про чистоту й непорушність національних основ рідної культури» [4, с. 7].

Науковці здавна звертали увагу на участь Василя Сімовича у формуванні української філологічної думки, внесок у розвиток правописної традиції, історичної морфології, фонології, стилістики та культури мови (Д. Бучко, І. Денисюк, М. Гнатюк, М. Білоус, З. Терлак, Ю. Клиновий, Ю. Шевельов). Зацікавлення зумовлені практичною потребою з'ясування витоків української мовної норми, культури слова, ономастичних студій і національно зорієнтованої видавничої справи.

Аспекти діяльності науковця привертають увагу й сучасних дослідників: Л. Довбня, Т. Товкайло «Внесок Василя Сімовича в історію української мовознавчої науки» [1], В. Дорошенко «Літературна й наукова діяльність Василя Сімовича на тлі його життя» [2], О. Шелюх «Принципи наукового редагування Василя Сімовича (На прикладі видання творів Івана Франка)» [5]. Переконані, що такі дослідження є особливо актуальними у наш час, коли питання мови, правопису, власних назв і культурної пам'яті виходять за межі вузькоакадемічної проблематики та стають елементом суспільної самоідентифікації.

Мета запропонованої розвідки – окреслити основні напрями наукової та видавничої діяльності В. Сімовича, з'ясувати значення його студій та простежити, яким чином започатковані ним ідеї продовжуються в українському науковому просторі ХХІ століття.

Життєвий і творчий шлях науковця виразно засвідчує універсальність його обдарування. Народившись 1880 року, він здобув початкову освіту в рідному селі Гадинківці (Рис. 1), а згодом навчався у класичній гімназії та Чернівецькому університеті, де сформувався як філолог, захистив дисертацію й отримав ступінь



Рисунок 1. Погруддя В. Сімовичу у рідному селі (фото Г. Вишневської)

доктора філософії [2].

Уже на ранньому етапі своєї діяльності В. Сімович поєднував наукові інтереси з редакторською та громадською працею: був співредактором українських видань у Чернівцях, долучався до лексикографічних проєктів, працював із періодикою та книжковими серіями. Такий досвід визначив його подальше розуміння друкованого слова як інструмента культурного та національного самоствердження.

Важливим етапом діяльності стала праця у культурно-просвітницькому середовищі, де він організовував курси для неписьменних, читальні, театральні гуртки, елементарне шкільництво. Саме в цьому контексті особливо виразно виявилася його педагогічна й мовотворча місія. Видання праць «Практична граматика української мови», «Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці», «Як стати по українському грамотним», «До морфології українських прикметників», «Коротенька українська правопись», «Як стати поукраїнському грамотним» стало відповіддю на суспільну потребу у впорядкованому й доступному засвоєнні української літературної мови. Ці книжки виконували не тільки навчальну, а й націєтворчу функцію, бо працювали на утвердження української мовної самосвідомості [2].

Редакційно-видавнича діяльність ученого становить один із ключових аспектів його спадщини. В. Сімович був причетний до підготовки й перевидання творів української класики, зокрема Івана Франка й Тараса Шевченка. Особливу увагу привертає його участь у перевиданні роману «Петрії і Довбушуки», а також

упорядкуванні та редагуванні видань «З вершин і низин» та «Кобзаря». Для Сімовича видавнича праця не зводилася до технічного опрацювання тексту: він вибудовував навколо книжки цілісний культурний простір – через передмови, примітки, добір правописних рішень, алфавітні покажчики, пояснювальні елементи. У цьому виявляється його глибоке розуміння книги як форми суспільного виховання й культурної комунікації. Слід відзначити, що дбав він і про послідовників, опублікувавши «Поуку для коректорів». Дослідниця редакторської діяльності О. Шелюх висновкує, що Сімович орієнтувався не лише на читацький попит, а кожним твором намагався будити естетичний смак, «враховував, передовсім, його суспільну значимість та місце в літературній спадщині, а лише потім його художню вартість» [5, с. 240].

Щодо наукової мовознавчої діяльності, то Василь Сімович працював у царині фонетики, морфології, правопису, історії літературної мови, стилістики та культури мовлення. Його участь у Першому з'їзді слов'янських мовознавців у Празі, Конгресі фонологів, Міжнародному конгресі мов та зв'язки з празьким лінгвістичним середовищем засвідчують, що вчений бачив українське мовознавство частиною європейського інтелектуального процесу. У він застосовував системний підхід до історії мови, поєднуючи структуралістські засади з національно зорієнтованим баченням мови як духовного ядра народу. Такий підхід надає його спадщині методологічної ваги й нині.

В. Сімович уміло поєднував академічний та популяризаторський реєстри. У наукових розвідках він працював із точним фактичним матеріалом, а в публікаціях, звернених до ширшого читача, пояснював питання українських прізвищ, наголошення, нормативності власних назв. Така подвійна оптика – наука для фахівців і наука для суспільства – робить його надзвичайно сучасним. Його підхід переконує, що мовознавство не повинно замикатися в кабінетному просторі, а має впливати на мовну практику, освітній процес, правописну

культуру та загальний рівень національного самоусвідомлення.



Рисунок 2. Риси Василя Сімовича як редактора

Сучасне продовження ідей В. Сімовича найвиразніше репрезентує Західноукраїнський ономастичний центр імені Василя Сімовича, який діє при кафедрі української мови та славістики ТНПУ ім. В. Гнатюка. Центр координує науково-дослідну роботу в галузі української ономастики, здійснює лексикографічну систематизацію онімного матеріалу та виступає ініціатором проведення ономастичних семінарів і конференцій [4]. Отже, у XXI столітті спадщина вченого не лише зберігається як предмет вшанування, а й функціонує як жива дослідницька традиція, що має прикладне значення для мовної норми, лексикографії, освітньої практики й культурної політики.

Таким чином, багатогранність діяльності Василя Сімовича виявляється у гармонійному поєднанні кількох взаємопов'язаних ролей: ученого-мовознавця, редактора, видавця, педагога, культурного діяча. Його праці сформували важливі орієнтири для розвитку української філології, сприяли унормуванню мовної практики, поглибили розуміння історії української антропонімії та заклали засади інтелектуальної тяглості, що відчутна й сьогодні. Перспективним напрямом подальших досліджень є комплексне вивчення його видавничих

стратегій, ономастичних студій та їхнього впливу на сучасні підходи до мовної норми, культурної пам'яті та національної ідентичності.

Список використаної літератури

1. Довбня Л., Товкайло Т. Внесок Василя Сімовича в історію української мовознавчої науки. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2021. Вип. 12. С. 124–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cdk_2021_12_9 (дата звернення: 17.03.2026).
2. [Дорошенко](#) В. Літературна й наукова діяльність Василя Сімовича на тлі його життя. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/88073> (дата звернення: 18.03.2026).
3. Кафедра української мови та славістики. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка : офіц. сайт. URL: <https://tnpu.edu.ua/faculty/fililog/kafmovozn.php> (дата звернення: 23.03.2026).
4. Ковалів П. Василь Сімович [Текст]. Вінніпег : [б.в.], 1953. 43 с. (Українські вчені / Українська Вільна Академія Наук; ч. 4).
5. Шелюх О. Принципи наукового редагування Василя Сімовича (На прикладі видання творів Івана Франка). *Вісник Львівського національного університету. Сер. Книгознавство*. 2007. Вип. 2. С. 238–244.

Тетяна Вільчинська,
доктор філологічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

НЕЗАКІНЧЕНІ ТА ПЕРЕРВАНІ РЕЧЕННЯ ЯК ВИРАЗНИЙ СИНТАКСИЧНИЙ МАРКЕР МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

Науковий інтерес до творчої спадщини визначного діяча кінця XIX – початку XX ст. В. Сімовича, який відіграв важливу роль в утвердженні українського слова в духовному житті народу, та активізація проблем, пов'язаних із вивченням конкретних мовних особистостей, визначають актуальність запропонованого дослідження.

Його метою було з'ясувати особливості лінгвоіндивідуалізації мовної особистості В. Сімовича на синтаксичному рівні, а саме в аспекті використання ним незакінчених та перерваних речень.

Матеріалом послужив історико-культурологічний нарис «Пам'яті Володимира Гнатюка». Зауважимо, що до заслуг В. Сімовича належить те, що він активно студіював сучасне йому літературне життя, зокрема творчий доробок тих, хто тривалий час замовчувався, як і відомий український учений, фольклорист, етнограф В. Гнатюк, якого потрібно розглядати в одному контексті разом із М. Грушевським, О. Кобилянською, Б. Лепким, І. Франком, М. Славинським, С. Смаль-Стоцьким та іншими сподвижниками української літератури, науки, культури загалом.

Зазначимо, що в умовах боротьби за збереження національної ідентичності, що активізувалася під час повномасштабної російсько-української війни, як ніколи, важливими є дослідження, присвячені вивченню спадщини тих, хто в різні важкі для України часи, наскільки дозволяли тогочасні умови, стояв на сторожі української мови, літератури і культури, обстоював право рідного народу на своє національне життя. До таких повною мірою належить і В. Сімович, багатоаспектна спадщина якого має важливу історико-пізнавальну цінність, відкриває чимало замовчуваних ділянок духовного розвитку українців. Отож, цілком слушною вважаємо одну з причин наукового інтересу до його постаті, визначену Ф. Погребенником як «обов'язок у незалежній Україні належно вшановувати пам'ять визначних діячів культури нашого народу, які боролися за його незалежність, зробили вагомий внесок у духовному скарбниці своєї Батьківщини» [2, с. 11].

Особистості вчених із багатою спадщиною традиційно аналізують як неповторні індивідуальності, сформовані у відповідній науковій сфері, де вони повноцінно зреалізувалися, а також, що не менш важливо, володіють високим ступенем націєцентричної мовної свідомості, об'єктивованої на всіх рівнях мовної і комунікативної компетенції, та в сучасній лінгвістичній парадигмі кваліфікують як елітарні мовні особистості. Поєднання загальнонародних та індивідуальних пріоритетів, світоглядних концепцій, оцінних домінант дозволяє їм реалізувати власні мовні уподобання в комунікативному просторі будь-якого дискурсу.

Різні підходи лінгвістів до вивчення мовної особистості представлені в працях багатьох вітчизняних лінгвістів (Ф. Бацевич, І. Голубовська, Т. Космеда, Т. Ковалевська, Л. Мацько, А. Романченко), під якою розуміють «інтелектуально обдаровану людину, яка яскраво репрезентує себе в усному і писемному мовленні, досконало володіє всім комплексом мовних, комунікативних, моральних та етичних норм. Вона має високий рівень мовної свідомості, мовної та комунікативної компетенції» [1, с. 130].

Грунтовне дослідження мовної особистості В. Сімовича передбачає характеристику різних лінгвальних засобів, проте тут розглянемо лише синтаксичні, а саме вживання інтонаційно незакінчених та перерваних речень. Щодо перших, то зауважимо, що їхня незавершеність є передусім інтонаційна, тоді як за змістом вони є цілком завершеними. Часто такі речення передбачають недосказаність через очевидність повідомлюваного: *Покійний до останньої хвилини працював, і ще на відкритті Наукового З'їзду у Празі, три дні перед смертю, він вітав З'їзд щирою телеграмою, бажаючи українській науці на еміграції якнайкращих успіхів...* [2, с. 458]. Нерідко замовчування автора спонукає до певних розмірковувань читача, осмислення того, що мав на увазі адресант: *Отак один за одним сходять у могилу великі піонери української культури, й на їхньому місці, на жаль, поки що залишається пуста...* [2, с. 458].

Спостерігаємо в нарисі про Гнатюка й явище парцеляції – «спосіб мовленнєвого оформлення синтаксичної структури (речення) кількома комунікативними одиницями (фразами)» [3, с. 108], зокрема парцельованими означеннями: *Гнатюк був головою Комітету для влаштування свята... Молодий, верткий, завзятий...* [2, с. 461].

Подекуди незакінчені речення виступають засобом емоційного самовираження В. Сімовича. Це яскраво демонструють контексти, в яких він розповідає про те, як Гнатюк боровся з недугою та про найближчих людей, які допомагали йому в цьому: *А так проживав у Львові, роками прикований до ліжка, мучений астмою й иншими недугами, що розвивалися згодом, – і*

держався тільки тим, що над ним чувало невсипуще око Дружини, людини рідкої доброти серця, та стежила за ним дбайлива рука д-ра Курівця... [2, с. 459].

Щодо перерваних речень, то вони в дискурсі елітарної мовної особистості не лише виражають емоційний стан автора, а й створюють певну напругу, забезпечуючи динамізм оповіді, напр.: *Одною з найближчих для його [Гнатюкового] серця справ було – становище нашої молоді, середня українська школа, шкільні підручники й... український університет, що за нього почалася боротьба ще 1899 року й досі не закінчилася й що закінчення її таки й не дочекався покійний Володимир Гнатюк...* [2, с. 461]. Загалом В. Сімович використовує багато речень, які належать до перерваних і незакінчених водночас, напр.: *А там – пішла праця в Науковому Товаристві, у Видавничій Спілці, почалися наукові екскурсії, матеріальні недостачі й... важка недуга легенів, що, нарешті, після 25 років зламала таку сильну колись людину...* [2, с. 459].

Помітно рідше функціонують незакінчені й перервані речення, що конотують позитивні або амбівалентні емоції автора нарису, виражаючи його захоплення Гнатюком, нерідко переплетені з відчаєм і безвихіддю, напр.: *Гнатюк всіх знав, усім цікавився, для всіх мав пораду, слово потіхи, всіх умів розвеселити своєю веселою вдачею – для себе ж, крім глуму над своєю недугою, не знав пощади, й ліку для себе не находив... Про недугу свою говорив усе з гумором, та... та тільки останніми часами перестав вірити в те, що зможе її перебороти* [2, с. 459].

Як бачимо, автор досить вдало послуговується відповідним розділовим знаком (три крапки), аби передати незакінченість чи перерваність висловлення або коли хотів показати, що перелічуване могло б бути продовжене: *У квітні цього року, під час одвідин Гнатюка у Львові, довелося почути такі слова, яких ніхто з його ближчих знайомих ніколи не чував...* [2, с. 459]. За словами М. Яцимірської, три крапки також часто ставляться «на позначення уривчастості мови, спричиненої хвилюванням, зворушенням і взагалі

сильними переживаннями» [4, с. 12], напр.: *З усіх сторін слов'янського й неслов'янського світа посилалися телеграми та листи з висловами співчуття ... українській науці* [2, с. 458].

Загалом, дослідження, виконане в межах лінгвоперсонології та лінгвоелітології, показало, що В. Сімович належить до яскравих мовних особистостей українських учених. Як невтомний діяч у галузях мовознавства, літературознавства, лінгвокультурознавства, видавничої справи і лінгводидактики, він усім серцем любив рідний народ та своєю самовідданою працею примножував духовні багатства України. Заслуга науковця в тому, що він не лише вивчав історію мови чи літературні процеси минулого, а й активно студіював живу українську мову та сучасне йому літературне життя, зокрема творчу спадщину В. Гнатюка, якого знав особисто і високо цінував.

Як елітарна мовна особистість, В. Сімович досконало володів українською мовою та грамотно послуговувався її синтаксичним багатством, у тому числі й незакінченими та перерваними реченнями. З'ясовано, що в його працях вони здебільшого вказують на емоційний стан мовця, надають простір для роздумів, створюють певний колорит. Отримані результати розширюють і поглиблюють уявлення про елітарну мовну особистість В. Сімовича.

Список використаної літератури

1. Романченко А. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу : комунікативні аспекти: монографія. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2019. 541 с.
3. Сімович В. Праці в 2 т. Т. 2: Літературознавство. Культура / упор. Л. Ткач, О. Івасюк; передмова Ф. Погребенника. Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. 904 с.
3. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.
4. Яцимірська М.Г. Сучасна українська мова. Пунктуація: навч. посіб. ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 286 с.

Ольга Гайда,
кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка

ВАСИЛЬ СІМОВИЧ ПРО ЧАСТИНОМОВНИЙ СТАТУС ПРИЙМЕННИКА

Проблема визначення частиномовного статусу прийменника посідає важливе місце в історії українського мовознавства, оскільки саме службові частини мови виявляють складність класифікації та неоднозначність функцій у граматичній системі. Особливу увагу прийменнику як окремому лексико-граматичного класу слів приділяли українські граматисти кінця XIX – початку XX ст., серед яких помітне місце належить Василеві Сімовичу. Його праці стали важливим етапом у розвитку української морфологічної думки та формуванні граматичної термінології.

Українські граматисти XVI–XVII ст. на позначення поняття прийменник уживали термін *предлогъ*. Таку назву зафіксовано в перших слов'янських граматиках, зокрема в пам'ятках «АДЕΛΦΟΤΗΣ» [1], «Граматіка словенска» Лаврентія Зизанія та граматиці Мелетія Смотрицького [4]. Упродовж кількох століть цей термін залишався нормативним у церковнослов'янській і староукраїнській граматичній традиції. Лише в другій половині XIX ст. в українському мовознавстві почали формуватися власне національні термінологічні відповідники.

Важливим етапом розвитку української лінгвістичної термінології стало впровадження 1873 року Омелян Партицький терміна *приименник* у праці «Граматика азыка руского для оужитку въ школахъ людовыхъ въ Галичинѣ» [3, с. 48]. Саме ця назва поступово закріпилася в науковому вжитку та стала нормативною в сучасній українській мові. Однак процес усталення терміна був тривалим. Наприкінці XIX – на початку XX ст. українські мовознавці активно використовували форму *приименник*. Такого написання дотримувалися Володимир Коцовський та Ілярій Огоновський [7, с. 67], Степан Смаль-Стоцький, Федір Гартнер.

На початку ХХ ст. значний внесок у нормування української граматичної термінології зробила Олена Курило. У своїх мовознавчих студіях дослідниця послідовно використовувала термін *прийменник* [6, с. 43], який згодом остаточно утвердився в українській науковій мові. Таким чином, історія становлення назви цієї службової частини мови відображає загальні процеси формування української лінгвістичної термінології та унормування наукового стилю.

Особливе місце в історії дослідження прийменника посідає праця «Практична граматики української мови», видана 1918 року. У ній Василь Сімович приділяє значну увагу не лише формальному описові прийменників, а й їхньому функційному навантаженню в реченні. Учений наголошує, що прийменники «мають більш-менш таке ж значіння, як відмінки в відмінних частин мови» [8, с. 243]. Таке твердження є надзвичайно важливим для розуміння поглядів мовознавця на граматичну природу прийменника.

Фактично Василь Сімович розглядає прийменник як засіб вираження синтаксичних відношень між словами. На думку граматикиста, функція прийменника є близькою до функції відмінкових закінчень, оскільки обидва елементи забезпечують граматичний зв'язок між компонентами словосполучення чи речення. Такий підхід демонструє глибоке розуміння взаємозв'язку морфології та синтаксису в структурі української мови.

Погляди Василя Сімовича певною мірою випереджали свій час, оскільки сучасне мовознавство також розглядає прийменник як аналітичний засіб вираження граматичних відношень. У сучасній українській граматиці прийменники кваліфікують як службові слова, що виражають залежність іменника, займенника чи числівника від інших слів у словосполученні та реченні. Дослідники Іван Вихованець та Катерина Городенська [2, с. 245] наголошують, що прийменники виконують важливу реляційну функцію, тобто передають різноманітні просторові, часові, причинні, цільові та інші семантико-синтаксичні відношення.

Цікавими є також міркування Василя Сімовича щодо класифікації прийменників. На відміну від сучасної традиції, учений пропонує детальнішу систему поділу, зважаючи передусім на походження прийменникових форм. Мовознавець виділяє п'ять груп прийменників [8, с. 243]. До першої групи він зараховує «прийменники, що з-давен-давна вживали ся в нашій мові в тому самому розумінні, що й тепер»: *до, під, при*. Ідеться про найдавніші службові слова, які функціонують у слов'янських мовах із праслов'янського періоду та характеризуються високим ступенем граматикалізації.

Другу групу становлять прийменники, «що повстали з іменників»: *верх, коло, кінець, край, кругом*. Така класифікація засвідчує розуміння дослідником процесу переходу повнозначних слів у службові. У сучасному мовознавстві цей процес визначають як граматикалізацію, тобто поступову втрату лексичного значення та набуття граматичних функцій.

До третьої групи Василь Сімович відносить прийменники, «що постали зі зложення приіменника з якимось ім'ям»: *замість, поверх, підчас, узбіч, позад*. Учений звертає увагу на складні процеси словотворення прийменникових форм, які виникли внаслідок поєднання кількох компонентів.

Четверту групу становлять прийменники, «що повстали із прислівників»: *просто, недалеко, низче*. Таке спостереження є важливим, оскільки демонструє тісний взаємозв'язок між різними частинами мови та динамічність граматичної системи української мови.

Окремо мовознавець виділяє «зложені приіменники»: *понад, зпонад, зпоперед*. Ці форми є результатом поєднання кількох прийменникових елементів і характеризуються складною структурою та уточненим значенням просторових відношень [8, с. 243].

Подібну класифікацію подають також Микола Угрин-Безгрішний та Антін Лотоцький у праці «Коротка граматика української літературної мови» [10, с. 52]. Це свідчить про поширеність такого підходу в українському мовознавстві першої половини ХХ ст.

У сучасній граматичній науці усталилася дещо інша класифікація прийменників. Залежно від походження їх поділяють на первинні (непохідні) та вторинні (похідні). До первинних належать найдавніші прийменники, що не співвідносяться з іншими частинами мови: *в, на, до, від, при, під*. Вторинними називають прийменники, утворені від інших частин мови: *коло, край, шляхом, завдяки, протягом, унаслідок*.

Уперше поділ на первинні та вторинні прийменники в українському мовознавстві запропонували Михайло Жовтобрюх і Борис Кулик у «Курсі сучасної української літературної мови» [5, с. 301] 1965 року. Така класифікація стала традиційною для сучасних підручників і наукових праць із морфології.

Отже, погляди Василя Сімовича на прийменник мають важливе значення для історії української граматичної думки. Учений не лише розглядав прийменник як окрему службову частину мови, а й глибоко аналізував його функції, семантику та походження. Особливу цінність становить його трактування прийменника як засобу вираження граматичних відношень, близького за функціями до відмінкових форм. Ідеї мовознавця значною мірою узгоджуються із сучасними підходами до вивчення службових частин мови та засвідчують високий рівень розвитку українського мовознавства початку ХХ століття.

Список використаної літератури

1. АΔΕΛΦΟΤΗΣ. Грамматіка доброглаголиваго, еллинословенскаго языка. Совершеннаго искннаго искусства осми частей слова. Львів, 1951. Adelphotos. Die erste gedruckte griechisch-kirchenslavische. Grammatik. Lviv-Lemberg, 1591 / Herausgegeben und eingeleitet von O. Horbatsch. 2., um das Faksimile erweiterte Auflage / Specimina philologiae slavicae. München, 1988. 226 S. + 182 б (репринт); Грамматіка словенска. Новѡсѡставленна Л. З. Вільна, 1596.
2. Вихованець І. Р., Городенська І. Р. Теоретична морфологія української мови. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. С. 331.

3. Граматика ꙗзыка руского для оужитку въ школахъ людовыхъ въ Галичинѣ / Написавъ Ом. Партыцкій. Оу Львовѣ : Въ цѣс. кор. накладѣ школьныхъ книжокъ Ставропигійского Института, 1873. С. 58.
4. Грамматіки словѣнскихъ правилное Сѣнтагма. Потщаніємъ Многогрѣшнаго Мніа Мелетіа Смотрискогѣ. Єв'є, 1619. Смотрицький М. Граматика / Підгот. факсимільного вид. та дослідження пам'ятки В. В. Німчука. Київ : Наукова думка, 1979. 215 с. URL: <http://litopys.org.ua/smotrgram/sm.htm>.
5. Жовтобрюх М., Кулик Б. Курс сучасної української літературної мови : підруч. для факультетів мови і літератури педінститутів. 3-є вид. Київ : Радянська школа, 1965. Ч. 1. С. 394.
6. Курило О. Початкова граматика української мови: у 2 ч. Київ : Друкарня Т-ва «Криниця», 1917. Ч. 1. С. 43.
7. Методична граматика української мови / Уложили В. Коцовський і І. Огоновський. 4-е вид. Вінніпег : Накладом Української книгарні. З друкарні «Канадійского Фармера», б. р. С. 67.
8. Сімович В. Практична граматика української мови. Раштат : Видання товариства «Український рух», 1918. С. 243
9. Сучасна українська мова: Морфологія : підруч. / Л. А. Алексієнко, О. М. Зубань, І. В. Козленко ; за ред. А. К. Мойсієнка ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання, 2013. С. 479.
10. Угрин-Безгрішний М., Лотоцький А. Коротка граматика української літературної мови. Рогатин – Львів: Накладом в-ва «Сині дзвіночки» в Рогатині, 1937. С. 51.

Наталія Грицак,
кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

**ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В ДІАЛОЗІ ПОКОЛІНЬ:
АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА**

Розмірковуючи над гуманітарною освітою сьогодення, над тими реформами, що активно впроваджуються у середню чи вищу школу, ставимо питання: наскільки ці зміни є справді новими і чи не маємо ми справу з переосмисленням уже сформованих ідей? У цьому контексті особливо виразною постає тяглість традицій, адже багато з того, що сьогодні окреслюється як інновація, фактично продовжує інтелектуальну лінію, закладену, до прикладу, ще в працях Василя Сімовича. Слушним є висновок А. Загородньої, що у концепції національної системи освіти В. Сімовича пріоритетними є напрями: самобутність рідної мови, українознавчий зміст освіти, формування творчої активної особистості з глибокими громадськими якостями і викладання та виховання молоді в національних традиціях [1, с. 24]. Його розуміння ролі рідної мови, національного змісту освіти, активної позиції учня та живої традиції не лише не втратило актуальності, а й набуло нових форм реалізації, що свідчить не про розрив, а про глибокий зв'язок і наступність між педагогічними поколіннями.

Тому зробимо спробу розглянути педагогічні ідеї В. Сімовича крізь призму сучасних гуманітарно-освітніх тенденцій. Першим аспектом у контексті діалогу поколінь, цілком очікуваною є концепція рідної мови В. Сімовича як основи мислення. Цитуємо: *«Коли брати на увагу сукупність ознак, що творять націю, мова буде одна з найважливіших прикмет самостійності народу»* [4, с. 290]. Ідея утвердження української мови як підґрунтя національної освіти набуває особливої актуальності в контексті сучасної освітньої парадигми, зокрема засадничим положенням Нової української школи – спілкування державною (і рідною, у разі відмінності) мовами. Крім цього, війна кардинально змінила мовну ситуацію в Україні. Погоджуємося з думкою Н. Матвеевої, що «українська мова стала важливим символом національної ідентичності, що можемо простежити на прикладі збільшення її використання в повсякденному спілкуванні, державному управлінні, освіті, сфері обслуговування, медіа, культурі та інтернет-просторі. Ці зміни свідчать про невідворотність процесу українізації та зростання

важливості мови як основи національної ідентичності та єдності в умовах сучасних викликів» [3, с. 485].

Важливим аспектом концепції рідної мови В. Сімовича є питання культури мовлення та мовної норми. Науковець критично ставився до формального засвоєння правил, неодноразово акцентував увагу саме на важливості живого, усвідомленого володіння мовою, застерігав від штучності та книжності. З огляду на сучасну освітню парадигму, позиція В. Сімовича перегукується з питанням формування мовленнєво-комунікативної компетентності учнів як здатності ефективно використовувати мовні засоби у процесі мислення, спілкування, самовираження та висловлення власної позиції.

Переконання В.Сімовича про необхідність навчання на основі українознавчого змісту логічно, на нашу думку, продовжує думку науковця про значення рідної мови. Цілком очевидно, що мовленнєво-комунікативна компетентність учнів формується в контексті культурних смислів, цінностей і способів мислення, що увиразненні в національному досвіді. Відтак, ми говоримо про те, що мовленнєво-комунікативна компетентність є засобом входження особистості в національний культурний простір, що й зумовлює націєцентричний характер сучасної освіти. У контексті Нової української школи ця ідея В. Сімовича набуває нового значення, оскільки пізнання «через рідне», стає вагомим культурно-методологічним принципом.

Не менш важливим з-поміж педагогічних поглядів є ідея творчої активності учня. Василь Сімвоич наполягав на діяльнісному характері опанування знань. Він справедливо вважав, що знання набувають цінності лише тоді, коли вони «проживаються» і трансформуються учнем у власний емоційний, читацький, життєвий досвід. Саме тому для В. Сімовича робота з текстами розглядалася як простір смислотворення. Відтак, школа має створити умови для розкриття природних творчих здібностей кожної особистості. У цьому сенсі ці ідеї концептуально перегукуються з ідеями Нової української школи, яка окреслює випускника школи через такі виміри, як цілісна

особистість, відповідальний громадянин, патріот і інноватор, здатний до критичного мислення і самореалізації. У сучасній методиці навчання літератури такий підхід корелює з концепцією «учня-читача-інтерпретатора» (О. Ісаєвої), «читача метамодерного світу» (Л. Мацевко-Бекерської) та читача Людини Культури (В. Шуляра). Усі ці підходи мають спільне ядро: читання – це форма інтелектуально-творчої діяльності, що забезпечує становлення особистості в культурному просторі.

Окреме місце у педагогічній спадщині В. Сімовича займає осмислення національної традиції, яку розглядав як динамічну, безперервну, живу тяглість культури. У своїх працях учений підкреслював, що традиція має передаватися не як набір фактів, а як спосіб бачення світу, як певний стиль мислення і мовлення. Саме тому він приділяв значну увагу літературі, фольклору, живій народній мові, як носіям культурного досвіду та джерела духовного розвитку особистості. Такий підхід дозволяє провести паралель із сучасним розумінням ідентичності як процесу, що поєднує збереження і переосмислення культурної спадщини. Звернемо увагу на потрактуванні В.Сімовича проблеми національної пам'яті, яка переростає в проблему національного і особистого громадянського служіння. У сучасній інтерпретації мова йде про формування культурної та етнокультурної компетентності учнів. Категорія, яка в умовах війни набуває політичного, національного змісту. Це знаходить відображення в структурі новітніх підручників з української літератури, зокрема в тематичних розділах «Історичне минуле України», «Ми – українці!», «Краса людських взаємин» та інших, які орієнтують учня на осмислення власної ідентичності через художній твір.

Не можна оминути й його погляди на підручник як ключовий інструмент освіти. Так, О. Ісаєва слушно стверджує, що «навчальна книга з предмету має допомагати усвідомлювати себе у цьому бурхливому і насиченому світі, знаходити взаєморозуміння з ним і з тими, хто нас оточує. Підручник має містити те, що, не зважаючи на всі глобальні і локальні зміни, буде залишатися завжди і буде допомагати учню розвиватися. І, головне, у підручнику мають

бути орієнтири, як в цьому технологізованому світі зберегти в собі ЛЮДЯНІСТЬ» [2, с.8]. В. Сімович був переконаний, що підручник має бути написаний живою, зрозумілою мовою і відповідати реальному рівню учня. У своїх рецензіях і методичних працях він критикував перевантаженість і відірваність навчальних текстів від життя, наполягаючи на їхній доступності й змістовності. Він вважав, що підручник повинен не лише інформувати, а й формувати смак, мислення, мовну культуру. Ця позиція на пряму співвідноситься із сучасними підходами до створення освітнього контенту, де важливою є не тільки інформація, а й спосіб її подання та взаємодії з нею.

Таким чином, ідеї Василя Сімовича виявляються актуальними не тому, що їх можна механічно перенести в сучасну школу, а тому, що вони відповідають її сутнісним запитам. Він мислив освіту як цілісний процес, у якому поєднуються мова, культура, мислення і творчість. Саме це поєднання сьогодні і становить основу гуманітарної освіти, що прагне не лише передати знання, а сформувати людину, здатну усвідомлювати себе у світі і відповідально діяти в ньому.

Список використаної літератури

1. Загородня А. Соціально-антропологічні ідеї розвитку філософії освіти у філософсько-культурологічній естетичній концепції В. Сімовича. *Наука і освіта*. 2023. №2. С. 22–26. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-4>
2. Ісаєва О.О. Шкільний підручник з літератури як ефективна платформа формування метанавичок сучасних учнів. Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 грудня 2022 року / за заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С.7–10.
3. Матвеева Н. Мовний фронт: як війна зміцнює позиції української мови. *Вісник науки та освіти*. 2025. Вип. 6 (36). С. 477–487. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6\(36\)-477-487](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6(36)-477-487)
4. Сімович В. Праці у двох томах. Т.1: Мовознавство / упоряд. і передм. Л. Ткач. Чернівці: Книги–XXI. 2005. 520 с.

Ольга Жвава,
кандидат філологічних наук, доцент
Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД

У сучасних умовах трансформації вищої освіти проблема формування мотивації до навчання у здобувачів вищої освіти набуває особливої значущості. Це пов'язано не лише зі зміною моделей навчання, цифровізацією освітнього середовища та зростанням ролі самостійної роботи, а й із потребою підготовки фахівця, здатного до безперервного професійного розвитку, самореалізації та адаптації до змін. Сьогодні університетська освіта дедалі більше орієнтується на студентоцентрованість, компетентнісний підхід, академічну свободу та практичну релевантність результатів навчання, а отже, питання мотивації перестає бути другорядним і стає одним із ключових критеріїв якості освітнього процесу. Нормативно й концептуально такі орієнтири підтримуються сучасними підходами до розбудови вищої освіти та освітніх стандартів в Україні, а також міжнародними аналітичними матеріалами щодо інновацій в освіті.

Мотивація до навчання розглядається як система внутрішніх і зовнішніх спонукань, що визначає спрямованість, активність, інтенсивність і стійкість навчальної діяльності. У психолого-педагогічній літературі вона трактується як інтегральне утворення, у якому поєднуються потреби, інтереси, мотиви, цінності, цілі та очікування особистості. За положеннями теорії самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна, найвищу продуктивність демонструє така навчальна діяльність, яка спирається на внутрішню мотивацію, тобто інтерес до самого процесу пізнання, прагнення до компетентності, автономії та особистісного розвитку [1]. Подібної позиції дотримуються П. Пінтрич і Д. Шанк, які пов'язують мотивацію з навчальними цілями, самоефективністю, саморегуляцією та очікуванням успіху [5]. У психолого-педагогічній традиції важливими для розуміння мотивації навчання є положення О. Леонтьєва про діяльнісну природу мотиву, а також праці А. Маркової, у яких наголошено на

ролі пізнавального інтересу, змісту навчання і педагогічної підтримки у формуванні позитивного ставлення до учіння [6].

Для системи вищої освіти особливо важливо розрізняти зовнішню та внутрішню мотивацію. Зовнішня мотивація базується на оцінках, контролі, формальних вимогах, прагненні уникнути осуду або отримати винагороду. Вона може бути ефективною на короткому проміжку часу, однак рідко забезпечує глибину засвоєння знань та стійкість освітньої активності. Натомість внутрішня мотивація сприяє самостійному пошуку знань, критичному мисленню, готовності до професійного й особистісного самовдосконалення. Саме тому одним із центральних завдань сучасного викладача є не тільки передавання знань, а й педагогічне конструювання такого досвіду навчання, у якому студент переживає інтерес, успіх, значущість і особисту причетність до власного освітнього поступу. Інновації в освіті та професійне зростання педагогів мають безпосередній зв'язок із якістю навчального досвіду здобувачів, а вища освіта є одним із найбільш передових підсекторів освітньої системи.

Педагогічний досвід показує, що мотивація здобувачів вищої освіти значною мірою формується через характер взаємодії між викладачем і студентом. Викладач у сучасному університеті вже не є лише джерелом інформації; він виступає модератором, наставником, тьютором, фасилітатором пізнавальної активності. Успішний педагогічний досвід засвідчує: чим більше студент включений у постановку цілей, обговорення навчальних завдань, рефлексію досягнень і вибір способів роботи, тим сильніше зростає його суб'єктна позиція в навчанні. Таке розуміння повністю відповідає студентоцентрованій моделі освіти, у якій здобувач виступає активним учасником, а не пасивним споживачем освітніх послуг.

У формуванні мотивації важливу роль відіграє зміст навчального матеріалу. Якщо навчальна інформація подається відокремлено від життєвих і професійних потреб студента, вона часто сприймається як формальна вимога. Натомість мотивація істотно зростає, коли студент бачить практичну значущість знань, їхню прикладну цінність і можливість використання у майбутній професії.

Не менш значущою є форма організації взаємодії на занятті. Традиційна репродуктивна модель, побудована лише на поясненні та відтворенні, часто не забезпечує достатнього рівня включеності студентів. Інтерактивні технології, навпаки, підсилюють мотивацію, оскільки створюють умови для співпраці, діалогу, аргументації, емоційної залученості. Практика показує, що навчальні дискусії, робота в малих групах, мозкові штурми, дебати, рольові й ділові ігри, презентації та мікропроекти роблять навчання більш динамічним і значущим для здобувачів. У такому процесі студент не лише сприймає інформацію, а й виробляє власну позицію, навчається відстоювати думку, співвідносити знання з досвідом та цінностями. Саме тому інтерактивність виступає не просто методичною технікою, а потужним джерелом мотивації.

Особливого значення набуває створення ситуації успіху. Психологічно безпечне середовище, у якому здобувач не боїться помилки, відчуває підтримку та визнання власного поступу, є необхідною умовою стійкої мотивації. Педагогічний досвід переконує, що навіть сильний інтерес до навчальної дисципліни може знижуватися, якщо студент систематично переживає невдачу, приниження або знецінення з боку викладача. Натомість доброзичливе оцінювання, конструктивний зворотний зв'язок, поетапне ускладнення завдань, підкреслення індивідуального прогресу і визнання зусиль здобувача формують почуття компетентності. А саме переживання компетентності, згідно з теорією самодетермінації, є одним із базових психологічних чинників внутрішньої мотивації [1].

Важливим механізмом мотивації у вищому навчальному закладі є також розвиток автономії студента. Йдеться не про формальне перекладання відповідальності на здобувача, а про свідоме створення простору вибору: вибору теми проєкту, способу представлення результатів, джерел опрацювання, дослідницької проблеми, форм рефлексії. Коли студент має право голосу в організації власного навчання, його включеність зростає, а навчання сприймається як власна діяльність, а не нав'язана ззовні процедура.

Окремо слід наголосити на ролі особистості викладача. У педагогічному досвіді саме особистісні якості педагога нерідко стають вирішальними у формуванні ставлення студентів до дисципліни. Професійна компетентність, захопленість предметом, відкритість до діалогу, етичність, справедливість, повага до здобувачів, уміння надихати і підтримувати – усе це підвищує довіру студентів та формує позитивний емоційний фон навчання. У цьому сенсі викладач є не лише організатором пізнавальної діяльності, а й носієм певної академічної культури. Саме через стиль комунікації, спосіб розв’язання проблемних ситуацій, демонстрацію цінності знання і ставлення до студента як до партнера він впливає на навчальну мотивацію.

Суттєвим чинником формування мотивації є цифрове освітнє середовище. Досвід останніх років, зокрема періоду пандемії та навчання в умовах війни, показав, що цифрові інструменти можуть бути як ресурсом мотивації, так і джерелом виснаження. Їхня ефективність залежить не від самого факту використання технологій, а від педагогічного дизайну. Цифровий та інноваційний розвиток освіти має спиратися на педагогічно осмислені рішення, а не лише на технічне впровадження інструментів.

Важливо звертатися й до прикладів сучасних педагогів-новаторів, публічно відзначених після 2020 року. Як уже зазначалося, найбільш доступні та добре задокументовані кейси в українському інформаційному просторі стосуються вчителів шкільної освіти, однак їхній досвід є цінним орієнтиром і для викладачів ЗВО. Зокрема, в українському професійному дискурсі після 2020 року системно висвітлюється діяльність лауреатів і переможців Global Teacher Prize Ukraine, де новаторство пов’язують із інтерактивністю, практикоорієнтованим навчанням, розвитком критичного мислення, цифровими рішеннями та залученням учнів до активної співтворчості. Публікації «Освіторії» засвідчують, що ще 2020 року премія виокремлювала педагогів, які демонстрували сучасні, проактивні та натхненні підходи до освіти.

Серед персональних прикладів можна назвати **Максима Гвоздецького**, якого у 2023 році було відзначено в номінації «**Вчитель-новатор**» Global Teacher

Prize Ukraine; у матеріалі «Нової української школи» його позиція подається через акцент на професійній майстерності, якісній підготовці до занять і сучасному вчителю як фахівцеві, що не просто передає знання, а працює зі змістом, взаємодією та розвитком учня. Це важливо для мотивації майбутніх педагогів, оскільки новаторство тут постає не як «ефектна форма», а як поєднання предметної компетентності, методичної майстерності й поваги до здобувача.

На міжнародному рівні показовими є кейси, відзначені ЮНЕСКО в межах **Wenhui Award**, де інновації в освіті після 2020 року пов'язуються з відновленням навчання, адаптивними змішаними моделями, AI-рішеннями, партнерствами та інклюзивним доступом до освіти. Хоча це не персональні кейси окремих викладачів вищої школи, вони репрезентують глобальний тренд: педагог-новатор сьогодні – це той, хто вміє адаптувати навчання до складних умов, забезпечує включеність і будує навчальний процес навколо реальних потреб здобувача.

Для вищої освіти України приклади новаторства слід розуміти ширше – не тільки як індивідуальні історії успіху, а і як педагогічні практики, що відповідають сучасним вимогам: використання змішаного навчання, інтеграція англomовних компонентів, розвиток підприємницьких і дослідницьких компетентностей, проєктні формати, стартап-школи, відкриті інноваційні платформи, міждисциплінарні курси.

Отже, педагогічний досвід є одним із найпотужніших інструментів формування мотивації до навчання у здобувачів вищої освіти. Його сила полягає не тільки у володінні методами і технологіями, а в умінні викладача перетворити освітній процес на особистісно значущий, професійно орієнтований і психологічно підтримувальний простір. Мотивація зростає там, де студент бачить сенс навчання, відчуває успіх, має простір для вибору, взаємодіє з компетентним і небайдужим викладачем та включений у діяльність, що потребує мислення, співпраці і творчості. Сучасні приклади педагогів-новаторів після 2020 року, а також міжнародні й національні аналітичні матеріали

підтверджують, що мотивувальна педагогіка сьогодні базується на інноваційності, партнерстві, рефлексії та орієнтації на розвиток особистості здобувача. Мотиваційний потенціал освіти найсильніше реалізується там, де викладання поєднує інноваційність, професійну майстерність і повагу до суб'єктності здобувача освіти.

Список використаної літератури

1. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York : Plenum, 1985. 372 p.
<https://archive.org/details/intrinsicmotivat0000deci> (дата звернення: 23.03.2026)
2. Education and Innovation for the Digital and Green Transitions: How Higher Education Can Support Teachers and School Leaders / OECD. Paris : OECD Publishing, 2024.
3. <https://osvitoria.media/news/ukrayinka-u-top-10-svitovyh-liderok-edtech-ceo-osvitoriyyi-anna-sydoruk-otrymala-vidznaku-vid-bett-uk/> (дата звернення: 23.03.2026).
4. <https://www.unesco.org/example> (дата звернення: 23.03.2026).
5. Pintrich P. R., Schunk D. H. Motivation in Education: Theory, Research, and Applications. Upper Saddle River : Pearson, 2002. 460 p.
6. Бондар В. І. Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
7. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості викладача вищої школи. Київ : Міленіум, 2006. 194 с.

Ірина Заваринська,
кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ВАСИЛЬ СІМОВИЧ У ВИДАВНИЧОМУ ПРОЦЕСІ: УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ПАРАЛЕЛІ ТА ВЗАЄМИНИ

У контексті переосмислення української інтелектуальної спадщини першої половини ХХ століття постать Василя Сімовича постає як фундаментальна для

розуміння видавничих та міжкультурних процесів. Його діяльність як мовознавця та редактора нерозривно пов'язана з книговидаванням, яке в той час виступало стратегічним інструментом національного самоствердження та діалогу з європейськими сусідами.

Видавнича стратегія В. Сімовича базувалася на принципах наукової сумлінності та інтеграції в міжнародний контекст.

Працюючи в Чернівцях, Львові та Празі, він активно залучав досвід польської та німецької видавничих шкіл для підняття престижу української книжки.

Як редактор впливових часописів, зокрема «Життя і Знання», він вибудовував контент, що корелював із тогочасними слов'янськими науковими трендами, використовуючи порівняльно-типологічний аналіз польських джерел [2, с. 45].

Особливу увагу вчений приділяв лінгвістичному аспекту видавничого процесу.

У своїх працях, зокрема граматиках та підручниках, Сімович аналізував польські відповідники, прагнучи розмежувати спільні слов'янські корені та специфічні національні особливості. Його робота з польськими науковими центрами сприяла подоланню міжмовної інтерференції та випрацюванню чіткої наукової термінології, що залишається актуальним для сучасної славістики [1, с. 88].

Творчі взаємини Сімовича з польським науковим середовищем Львова демонструють ефективну модель академічної співпраці.

Попри складні політичні умови, він сприяв ознайомленню українського читача з польською класикою та науковою думкою, розглядаючи видавничий проєкт як засіб «вирівнювання» культурних потенціалів. Його участь у міжнародних наукових виданнях дозволяла польським славістам отримувати достовірну інформацію про українську мову через якісно підготовлені джерела [4, с. 112].

Отже, видавнича діяльність Василя Сімовича була спрямована на

формування цілісного соціокультурного простору, де українська книга відповідала б найвищим європейським стандартам.

Поєднання філологічного аналізу з практиками інтелектуального менеджменту дозволило йому створити тривкий фундамент для українсько-польського наукового діалогу.

Студентські дослідження у контексті сучасних лінгвістичних студій повинні базуватися на тій науковій сумлінності, яку плекав Василь Сімович [3, с. 15].

Список використаної літератури

1. Комариця М. М. Василь Сімович – редактор і видавець: штрихи до творчого портрета. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2010. Вип. 2. С. 85–94.
2. Погребенник Ф. П. Василь Сімович (1881–1944). Життєпис і діяльність. *Василь Сімович – визначний діяч української культури*. Чернівці : Рута, 2001. С. 40–52.
3. Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / упоряд. Л. Ткач. Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. 512 с.
4. Хобзей Н. В. Василь Сімович – мовознавець, редактор, педагог. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми української термінології. 2011. № 709. С. 110–115.

Лідія Ковалець,
доктор філологічних наук, доцент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ПРАЦЯ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА «ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ. ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНІСТЬ (ІЗ НАГОДИ СТОЛІТТЯ УРОДИН)» (1934) В АСПЕКТІ ЗМІСТУ Й ФОРМИ

Гене́за видання, її зв'язок із буковинськими сторінками біографії В. Сімовича та його просвітницько-науковою стратегією. Праця як закономірний підсумок тривалих інтересів автора, а не випадкова ювілейна публікація.

Продовження видавничої традиції львівської «Просвіти», започаткованої Д. Лукіяновичем (брошура «Про Осипа Юрія Федьковича» (1913)), але явище іншого авторства, вже на новому етапі суспільного розвитку. Зв'язок із попередньою літературою про Федьковича, зокрема вступною статтею М. Драгоманова до київського видання повістей поета (1876) та «Життєписом...» О. Маковея (1911). Розгляд праці у подвійному контексті — особистісно-біографічному і програмно-науковому — як необхідна передумова адекватної оцінки її місця в корпусі федьковичезнавчих студій першої третини ХХ ст.

Суспільно-політичний контекст появи видання. Румунська окупація Буковини, заборона відзначення ювілею письменника в краї й перенесення заходів до Галичини як чинники, що надали нарисові прихованого правозахисного і маніфестаційного характеру. Ім'я Федьковича як символ спротиву асиміляції та живий аргумент на користь самобутності й тяглості українського культурного життя в краї. Авторське застереження у фінальних рядках проти того, щоб «святкування покінчилися звичайними тільки поминками» [1, с. 1], як прихований заклик до культурницької дії. Суспільно-політичне закорінення тексту як чинник, що суттєво розширює його значення порівняно з можливими оцінками кваліфікації нарису виключно як явища популярного просвітянського федьковичезнавства.

Жанрова природа Сімовичевого нарису як біографічно-критичного нарису з виразними ознаками народознавчого есею. Жанрова неоднозначність тексту як його стильова перевага, а не недолік. Переростання усталеного формату «просвітянської книжечки» при збереженні широкої доступності викладу. Від біографії — послідовне відтворення життєвого шляху поета, від критичного нарису — оцінні судження й інтерпретаційні побудови, від народознавчого есею — розгорнутий вступний екскурс у суспільно-культурну ситуацію Буковини. Органічне взаємопроникнення цих трьох вимірів як визначальна риса інтонаційної єдності праці. Подвійна оптика видання — Федькович як людина і митець (В. Сімович) та як діяч «Просвіти» (І. Брик у «Додатку») [див.: 1, с. 52-

67] – як свідоме вписування поета одночасно в біографічно-творчий і суспільно-інституційний контексти.

Структурна організація матеріалу за принципом хронологічно-сміслових блоків замість традиційного академічного поділу на нумеровані розділи. Функція вступного екскурсу в суспільно-культурне середовище Буковини від середини XVIII-го до другої половини XIX ст. як самостійного риторичного аргументу, а не лише «тла» для біографічної оповіді. Прийом «підготовки ґрунту» перед появою головного героя як педагогічний і риторичний хід просвітницького жанру. Ліричний відступ про Гуцулію як емоційний «вхід» у тему — засіб налаштування читача на сприйняття Федьковича конкретною людиною з конкретного місця. Синтаксичні та смислові містки між загальним і конкретним як характерний структурний прийом, що відтворюється щоразу при переході від одного етапу біографії до іншого.

Аналіз творчості Федьковича у праці В. Сімовича. Генетичний підхід як провідний метод — оцінка творів там і тоді, коли вони з'являються в біографічній оповіді. Ієрархія жанрів в авторських оцінках: найвище поцінування прози та «вояцької» лірики раннього періоду, стримано-критична позиція щодо драматургії і пізньої поезії з надмірним шевченківським впливом. Проникливе зауваження про те, що герої Федьковичевих оповідань — «люди якісь небуденні, всі вони наче в недільний одяг повдягані» — як прояв «такої тайни таланту великого мистця» (1, 26). Сміливість судження про втрату Федьковичем творчої самобутності під тиском шевченківського впливу і водночас констатація подолання цієї залежності в зрілій ліриці після 1868 р.

Федькович як громадський діяч і освітянин у висвітленні В. Сімовича. Путилівське десятиліття (1863–1872) як найбільш «Сімовичевий» за духом блок нарису. Федькович-захисник інтересів 16 гуцульських громад у сервітутовому процесі, справедливий сільський вїйт, будівничий церкви й освітянин. Підготовка «Букваря» народною мовою (1867) та «Співаника» (1869) як свідчення поєднання поетом слова з ділом. Особлива теплота авторської інтонації в описі цього періоду як показник ціннісних пріоритетів самого В. Сімовича — для якого

Федькович важливий не лише як митець, а передусім як людина, що реалізувала просвітницький ідеал на практиці.

Концепційне ядро праці — ідея «випередження» Федьковичем своєї епохи і свого середовища. Уся попередня розповідь як розгорнута аргументація на користь цього висновку: громада постійно відставала від поета у розумінні народної мови, у ставленні до освіти, у здатності оцінити значення живого слова. Дидактичний і суспільний вимір ідеї: апеляція до сучасників як заклик «наздогнати» поета. Перетворення літературознавчого тексту на маніфест — розповідь про минуле як заклик до дії в теперішньому. Ця риса як характерна для просвітницької літературознавчої традиції загалом і для Сімовичевого стилю зокрема.

Подвійний адресат видання — читач із простолюдю та освічений інтелігент. Способи одночасного задоволення обох читацьких груп: пояснювальні вставки й термінологічні тлумачення для широкої аудиторії та стислі інтелектуальні паралелі для фахівця. Система приміток як паратекст із подвійною функцією — хронологічно-довідковою для освіченого читача та тлумачною для широкого загалу. Принцип подвійної адресованості науково-популярного тексту як явище, притаманне й іншим просвітницьким виданням тієї доби, однак реалізоване у Сімовича з особливою органічністю — без ефекту «двошаровості» чи внутрішньої суперечності тексту.

Мова нарису як зразок літературної норми першої третини ХХ ст. із свідомою орієнтацією на народну основу. Відсутність «язичія», церковнослов'янізмів і надлишкових запозичень. Характерні риси синтаксису — розлоге ритмічно впорядковане речення, схильність до анафори й паралелізму. Техніка цитування як залучення поетичного слова Федьковича до доведення авторської тези, а не як прикраса тексту. Майстерно дібрана деталь — сардак, якого Федькович «ніколи таки вже не скидав»; наймит, якому він заповів увесь масток — як засіб непрямого коментаря замість прямого авторського пояснення. Наративна стратегія присутнього авторського голосу як ознака близькості до традиції «белетризованих біографій» міжвоєнного двадцятиліття.

Значення праці В. Сімовича в літературознавчому дискурсі 1930-х років і сьогодні. Нарис як один із перших цілісних популярних «портретів» Федьковича, що органічно поєднує біографію, аналіз творчості й широкий суспільно-культурний контекст. Рідкісний для доби зразок синтезу наукового та художньо-публіцистичного стилів. Праця як документ федьковичезнавства і водночас свідчення дієвості науково-популярної розвідки в умовах національного поневолення, форма спротиву через культуру. Майже повна відсутність нарису в сучасному науковому обігу як прогалина, що потребує заповнення. Перевидання як найкраща перспектива для повноцінного введення тексту в літературознавчий дискурс.

Список використаної літератури

1. Сімович В. Юрій Федькович. Життя й діяльність (Із нагоди 100-ліття уродин). З додатком: Іван Брик. Федькович у «Просвіті». Львів : Накладом Т-ва «Просвіта», 1934. 72 с.

Лариса Корновенко,
кандидат філологічних наук, доцент
Черкаський національний університет
імені Б. Хмельницького

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЦІННІСНА КАТЕГОРІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ КАРТИНАХ СВІТУ

Сучасний антропоцентричний світ європейської культури та цивілізації актуалізує питання толерантності на всіх рівнях: особистісному і міжособистісному, державному і міждержавному. Особливо яскраво висвітлює значущість питання толерантності у світовому співтоваристві та в міжкультурному спілкуванні сучасна політична ситуація. Політична толерантність знаходить своє відображення у мовленні, її дослідження викликає інтерес саме через недостатню увагу до цієї теми.

Толерантність, у традиційному використанні в українській мові – *терпимість*, це адекватне і коректне сприйняття ‘іншості’, ‘інакшості’, в польській мові – *tolerancja, tolerancyjny*, що означає повагу до свободи інших, їхніх поглядів та звичаїв. Польською мовою часто наголошують, що

толерантність – це не те ж саме, що сприйняття (аксептація), а скоріше терпимість до відмінностей. Світовий та вітчизняний досвід доводить, що толерантність є запорукою конструктивного розвитку особистості, соціуму, держави і сучасної цивілізації загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен толерантності є багатовимірним і багатоаспектним, таким його задекларовано у Резолюції Генеральної Конференції ЮНЕСКО (Декларація 1995). Саме тому вивченням його специфіки займаються представники різних галузей наукового пізнання: філософії і політології (Ханстантинов, 2011), психолого-педагогічних наук, соціального та публічного права (Галицький, 2011), журналістики, мовознавства, лінгвокультурології (Бацевич, 2010; Вергазова, 2013, Тікан, 2021) тощо. Зазвичай у лінгвістиці толерантність досліджують як мовну або комунікативну компетентність з урахуванням лінгвокультурних аспектів міжособистісної взаємодії мовців, як основу комунікативної компетенції (Бацевич, 2010, с. 108–119).

Попри широку вживаність поняття «толерантність» у сучасному дискурсі, в науковій літературі його аналіз залишається фрагментарним, особливо у межах лінгвістичних розробок. Вивчення питань, пов'язаних із змістовим наповненням толерантності як концепту, здійснюється автором статті у попередніх публікаціях [4].

Дух пізнання вимагає від сучасного дослідника охоплення предмету у його всеосяжності, цілісності. Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням проблеми впливу суспільно-політичної лексики на мовну свідомість та поведінку реципієнта, практичне значення детерміноване нагальною на сьогодні потребою пошуку балансу між маніпуляцією свідомістю і збереженням своєї ідентичності, 'самості'. На сьогодні вже можна з упевненістю стверджувати, що в мові у концентрованому вигляді відбиваються особливості суспільної свідомості, звички, традиції, норми, цінності (Селіванова 2012, 197).

Поняття толерантність по-різному усвідомлюється мовною особистістю, залежно від цього у неї формується не лише мовна картина світу, а й ціннісні

критерії поведінки, громадянська позиція. Необхідність дослідження феномену толерантності, терпимості, в складний час для українського суспільства, зумовлена важливими науковими й практичними завданнями. З огляду на це, обрана нами для вивчення тема: толерантність як ціннісна категорія в українській та польській картинах світу крізь призму сприйняття сучасною молоддю є актуальною. У пропонованій статті з'ясуємо, як відбивається *толерантність* у мовній свідомості української та польської молоді. Нами було проведено експеримент вже за апробованою методикою [4]: респондентам запропоновано записати перше-ліпше слово-реакцію, яке викликає прочитане слово. Жодних обмежень (мовних: українською мовою чи польською, часових) для висловлення реакції не ставилося. Саме цей матеріал було використано для опису вербальних асоціацій та побудови асоціативного поля. Для всіх реакцій (слів-асоціацій) підраховано загальну кількість та частотність уживаності того чи того слова, словосполучення тощо. За принципом частотності реакцій було побудоване асоціативне поле поняття: ядерна зона (словникове значення тієї чи іншої лексики), менш уживані – навколядерна зона, периферію становлять одиничні реакції. У доповіді буде розглянуто асоціації, які ми отримали на слово-стимул *толерантність* в результаті експерименту-2025р.

Аналіз реакцій-асоціацій доводить, що у мовній свідомості реципієнтів відсутнє стереотипне бачення толерантності. Немає узгодженої реакції, яка могла б схарактеризувати образ *толерантності*, сформований у мовній свідомості реципієнтів.

Таким чином, було з'ясовано, які асоціації у свідомості сучасних студентів викликає соціально значуще поняття *толерантність*. Порівняння асоціативного поля *толерантність* - 2025 року з аналогічними 2013–2014рр.та 2018р. уможлиблює висновок щодо певних змін у сприйнятті поняття, оскільки у попередньому дослідженні ядро поля становили узгоджені реакції. Всі тлумачення поняття *толерантність*, зафіксовані у Словнику української мови, знаходять відображення у суспільному дискурсі (мова ЗМІ) та мовній свідомості реципієнтів. Встановлено, що образ *толерантності* у мовній свідомості молоді

асоціюється переважно з позитивними реакціями, що відповідає потребам сучасних цивілізаційних викликів.

Доведено наявність певного зв'язку між вербалізованими асоціаціями та професійною орієнтацією реципієнтів. Окремі поодинокі реакції не піддавалися однозначному описові. У перспективі з метою подальшого вивчення механізмів асоціювання автор планує залучити інструментальну нейролінгвістичну методику. Передбачаємо також додаткове опитування студентів для з'ясування того, чи насправді вони виявляють толерантність у різноманітних комунікативних ситуаціях. Вважаємо, що подібне дослідження має не тільки теоретичне, а й прикладне значення: аналіз вербалізованих асоціацій уможливорює створення цілісного образу, який існує у свідомості реципієнтів.

Список використаної літератури

1. Бакальчук В. О. Тенденції етнокультурної толерантності в українському суспільстві / В. О. Бакальчук // Стратегічні пріоритети. 2007. № 4 (5). С. 69–75.
2. Бацевич Ф.С. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності. Соціогуманітарні проблеми людини. 2010. № 5. С. 108-119
3. Галицький І. Толерантність у культурно-правовому вимірі. Актуальні проблеми держави і права. 2011. № С. 446–453. Режим доступу: <http://apdp.in.ua/v60/64.pdf>
4. Корновенко Л. Толерантність / інтолерантність у суспільній свідомості черкашан (за результатами асоціативного експерименту 2013-2014 рр.). Мовознавчий вісник Збірник наукових праць. 2016. Випуск 21. Черкаси. С. 185–193.
5. Селіванова, О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Підручник. 2-е вид., випр. і доп. Черкаси. 2017. С. 890
6. Тікан Я. Концепт «толерантність» у лексико-семантичному, когнітивно-дискурсивному, семіотичному та лінгвокультурному аспектах // <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/756520ab-85d1-4727-b0b6-e67fb1197e04/content>

7. Ханстантинов В. Теоретико-методологічні засади дослідження толерантності. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2011. с. 36–42 // Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2011_5_8
8. Хижняк О. Соціальна толерантність в теоретико-соціологічному вимірі. Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. соціол. н. Харків. 2010. 18с.// Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_503
9. Яворська Г., Ларіна Е. Мовна толерантність у контексті соціально-гуманітарних наук (частина 1). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 6. Том 1. 2016. С. 103–106.

Віра Котович,
доктор філологічних наук, професор
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

**ВАСИЛЬ СІМОВИЧ ЯК ПРОДОВЖУВАЧ ОНОМАСТИЧНИХ
ПОШУКІВ МИКОЛИ СУМЦОВА, ВОЛОДИМИРА ОХРИМОВИЧА,
ІВАНА ФРАНКА**

1944 року в часописі «Краківські вісті» Я. Рудницький, аналізуючи науковий доробок В. Сімовича, зокрема його «праці з поля особового назовництва – ономастики», наголошує, що «в історії українського назовництва репрезентує Сімович – після Сумцова, Охримовича й Франка – напрямок, який кладе увагу передусім на джерельне зібрання матеріялу і мовознавчу його інтерпретацію» [2].

Розглянемо, на які напрацювання М. Сумцова, В. Охримовича та І. Франка спирався В. Сімович у своїх ономастичних дослідженнях.

У журналі «Кієвская старина» 1885 року М. Сумцов публікує статтю «Марорусскія фамильныя прозванія» [4], присвячену всебічному аналізу походження, та побутування народних прізвищ в українському селянському середовищі.

Автор починає дослідження з припущення про нібито одноманітність сільських прізвищ, але доводить, що це лише поверхнєве враження. Насправді

кожен селянин, крім родового прізвища, має ще кілька індивідуальних («вуличних»), які виникають у живому мовленні й точно характеризують особу. М. Сумцов підкреслює, що система прізвищ є виявом народної творчості, подібним до пісень і прислів'їв: у них відображено найхарактерніші риси людини та дібрано найвлучніші мовні засоби. Особливе місце та найчисельнішу групу серед них займають прізвища, утворені від церковно-християнських імен, що можна пояснити церковною традицією: священник давав ім'я за святцями, тож виникало велике різноманіття особових імен і, відповідно, похідних від них прізвищ.

Автор також розглядає історичні впливи на формування прізвищ: колонізацію, русифікацію, а також іншомовні елементи (зокрема татарські). Усе це свідчить про тісний зв'язок антропонімії з історією та соціальними процесами. Головна ідея дослідження М. Сумцова полягає в тому, що українські фамільні прізвища – це живий продукт народної мовотворчості, у якому відбито побут, гумор, історію та духовну культуру народу.

У журналі «Житє і слово» В. Охримович 1895 року вмістив дослідження «Знадоби до пізнання народних звичаїв і поглядів правних» [1], де в розділі «Про сільські прозвища», розглянув народні прізвиська як важливий елемент звичаєвого права та соціальної організації села.

Учений підкреслив, що в традиційному сільському середовищі прізвиська виконують не лише номінативну, а й правову та ідентифікаційну функцію: вони допомагають точно розрізняти осіб у громаді, фіксуються в усній практиці та мають неабияке значення навіть у звичаєвому судочинстві. Значне місце займають прізвища, утворені від церковно-християнських імен, що відображає глибоку вкоріненість церковної традиції в народному житті. Такі найменування виникають передусім як патронімні або родові. Вони можуть вказувати на батька, діда або ширший рід, а відтак виконують функцію соціального маркера належності до певної сім'ї.

Автор наголошує, що ці прізвиська є не випадковими, а соціально вмотивованими: громада закріплює за особою саме ту назву, яка найкраще

ідентифікує її в колективі. Поруч із патронімічними існують і прізвиська за рисами характеру, заняттям чи обставинами життя, однак саме похідні від християнських імен вирізняються стабільністю та тривалістю вживання.

У Науковому збірнику НТШ 1906 року І. Франко публікує студію «Причинки до української ономастики» [5], у якій закладено наукові основи української антропоніміки як галузі мовознавства. Праця вирізняється системністю підходу та поєднанням філологічного, історичного й етнографічного аналізу власних назв.

Передусім учений обґрунтовує значення ономастики як важливого джерела вивчення історії народу. Він доводить, що власні назви зберігають у собі інформацію про давні мовні стани, соціальні відносини, міграційні процеси та культурні впливи. У центрі уваги – походження й словотвірна структура українських прізвищ як результат тривалого історичного розвитку.

Особливу увагу І. Франко приділяє прізвищам, утвореним від церковно-християнських імен, підкреслюючи їхню визначальну роль у формуванні української антропонімічної системи.

Водночас І. Франко показує, що поряд із офіційною системою іменування активно функціонувала народна практика, яка зумовлювала варіативність форм. Від одного імені могли утворюватися численні похідні, що свідчить про багатство словотвірних ресурсів української мови. Дослідник також звертає увагу на фонетичні та морфологічні зміни, які відбувалися в процесі адаптації імен іншомовного походження до українського мовного ґрунту. Важливим аспектом праці є розгляд іншомовних впливів на українську антропонімію. І. Франко аналізує участь польської, німецької, а також церковнослов'янської традиції, які позначилися на формі прізвищ, їхній орфографії та словотвірних моделях. Він підкреслює, що ці впливи не знищили національної своєрідності, а лише збагатили її, утворивши складну багатшарову систему. Методологічно праця І. Франка є новаторською: він спирається на широкий фактичний матеріал, використовує етимологічний аналіз, порівняння, історичний підхід.

«Причинки до української ономастики» є фундаментальною працею, яка започаткувала системне вивчення українських особових назв. Саме завдяки глибині аналізу, увазі до словотвірних моделей і широкому історико-культурному контексту ця студія дає підстави вважати І. Франка одним із основоположників української антропоніміки.

Безперечно, В. Сімович був обізнаний із зазначеними вище працями. 1943 року в журналі «Наші дні» надруковано його статтю «Українські прізвища з хресних імен» [3]. Вона репрезентує глибоке дослідження одного з найпродуктивніших шарів антропонімії – прізвищ, утворених від церковно-християнських (хресних) імен. У науковому плані ця праця постає як закономірне продовження й водночас поглиблення ідей, висловлених у студіях його попередників.

У центрі уваги автора – присвійна та патронімна природа українських прізвищ. В. Сімович переконливо доводить, що цей тип є найпродуктивнішим в українській антропонімії. Вихідним матеріалом слугують повні імена, а також здрібнілі та згрубілі їхні варіанти.

Особливу увагу дослідник приділяє словотвірним моделям прізвищ. Він детально аналізує функціонування суфіксів *-ів, -ин, -ич, -ович, -хно* («живий для творення здрібнєлих імен у XVII ст. – тепер уже мертвий» [3, с. 38]), *-ох* («для нас тепер уже незрозумілий» [3, с. 38]). Учений не лише фіксує ці моделі, а й пояснює їхню семантику та функціональне навантаження, показуючи, що українські прізвища, похідні від хресних імен, відображають традиційну систему родових зв'язків у суспільстві, а також переконливо демонструє, як означення по батькові послідовно й логічно стає прізвищем [3, с. 36–37].

Важливим здобутком праці є систематизація варіантів, які виникають від одного й того ж імені. Як і його попередники, автор визнає багатство народної словотворчості, однак іде далі, прагнучи впорядкувати цей матеріал. Він показує, що варіативність зумовлена не лише мовними чинниками, а й територіальними (діалектними) особливостями, історичними умовами та соціальним середовищем. У різних регіонах одне ім'я може мати різні похідні варіанти, що

свідчить про живий і динамічний характер антропонімійної системи. Запропоноване В. Сімовичем (з покликанням на словник Б. Грінченка) здрібніле ймення *Груш*, «з якого повитворювалися такі популярні в нас прізвища, як *Грушко*, *Грушків*, *Грушківський*, *Грушкевич*, *Грушевський* і т. д.» [3, с. 41], проливає світло й на походження ойконіма *Грушів*, яке ми тривалий час розглядали як посесивне утворення від відапелятивного антропоніма *Груш*.

Продовжуючи ідеї І. Франка, В. Сімович значну увагу приділяє історичній фонетиці та морфології, простежуючи, як українська мовна система адаптує іншомовні імена. Він аналізує зміни звукового складу, наголосу, суфіксації, що відбуваються в процесі народного засвоєння імен. Тож прізвища постають не як механічні утворення, а як результат тривалого мовного розвитку.

Водночас дослідник торкається і соціального аспекту функціонування прізвищ. Прізвища від хресних імен виконують важливу ідентифікаційну функцію, закріплюючи людину в системі родинних і громадських відносин. Вони забезпечують спадковість і стабільність найменувань, пов'язаних «з хліборобським світоглядом, із світоглядом осілої людини» [3, с. 36].

Праця В. Сімовича невелика, але вона вирізняється чіткістю й науковою послідовністю. Учений використовує етимологічний, словотвірний, історичний та порівняльний аналізи, спирається на значний фактичний матеріал і прагне до узагальнення. У цьому виявляється перехід української ономастики від описового етапу до аналітико-системного, що наближає її до рівня сучасної мовознавчої науки.

Отже, стаття В. Сімовича «Українські прізвища з хресних імен» є вагомим внеском у розвиток української антропоніміки. Вона не лише продовжує наукову традицію, а й підносить її на новий рівень – рівень системного, спеціалізованого дослідження прізвищ, похідних від церковно-християнських імен. Завдяки такому підходу праця має фундаментальне значення для розуміння закономірностей формування українських прізвищ і розвитку національної мовної традиції.

Список використаної літератури

1. Охримович В. Знадоби до пізнання народних звичаїв і поглядів правних: Про сільські прозвища. *Житє і слово*. Львів, 1895. Т. 3. С. 302–307.
2. Рудницький Я. Сімович як ономаст. <https://zbruc.eu/node/89260>
3. Сімович В. Українські прізвища з хресним іменем. Вибрані статті. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. С. 36–42.
4. Сумцов М. Марорусскія фамильныя прозванія. *Кіевская старина*. 1885. № 2. С. 215–228.
https://iht.knu.ua/library/kievskaya_starina/kievskaya_starina_1885_2.pdf
5. Франко І. Причинки до української ономастики. *Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Література і мистецтво*. Київ, 1982. Т. 36. С. 391–427.

Лариса Кравець,
доктор філологічних наук, професор
Закарпатський угорський університет
імені Ференца Ракоці II

ВАСИЛЬ СІМОВИЧ ПРО САМОБУТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРАЦІ «НА ТЕМИ МОВИ» В СУЧАСНІЙ ПРОЄКЦІЇ

Проблема самобутності української мови одна з ключових у вітчизняному мовознавстві. Вона безпосередньо пов'язана з формуванням літературної норми, мовної політики та національної ідентичності. Особливо гостро ця проблема стояла в період активного становлення сучасної української літературної мови на початку ХХ ст., коли існувала необхідність унормування всіх рівнів мовної системи, визначення принципів запозичення й словотвору та відмежування української мови від чужомовних впливів. Різні підходи до розв'язання цих завдань відображені в численних мовозначих працях того періоду, одна з них – «На теми мови» Василя Сімовича. Ця книжка мовностилістичних порад, що, за словами Ю. Шевельова, «повстала з безпосередніх потреб життя» [5], у широкому вимірі є спробою вирішення фундаментальної проблеми – забезпечення розвитку української мови як самобутньої культурно-історичної й духовної системи в умовах потужного зовнішнього впливу, передусім російського. За ретельним аналізом мовних явищ проглядається цілісна

концепція мовної самостійності, окремі положення якої не втратили актуальності і в наші дні.

З ідеологічних причин праці В. Сімовича тривалий час перебували на маргінесах української лінгвістики, хоч, як наголошує Л. Тарновецька, мали «чималу наукову й практично-методичну цінність» [4]. У дописі Іл. Свенціцького читаємо: «Після “Граматики” було необхідно поговорити “На теми мови”. Так само про стиль, фразеологію, лексику і правопис, отже про русизми і германізми в українській книжковій мові. За це були обвинувачення Сімовичеві в шовінізмі та галичанстві, хоч Сімович хотів тільки викликати річеву дискусію на окремі питання та зовсім не думав ставати нормалізатором мови з окремого “патріотичного становища”» [1]. Попри те, мовозначий доробок вченого високо оцінювали його сучасники. Ю. Шевельов наголошував, що «самий підхід, його (Сімовича – Л.К.) методологія справді піднесли наше мовознавство на новий і незмірно вищий щабель» [5]. Розвиваючи цю думку, дослідник підкреслював, що звернення до фонологічної системи дало змогу В. Сімовичеві «по-науковому наново обґрунтувати право української мови на самостійний і незалежний розвиток». Відтак граматика в його трактуванні, «прибираючи на науковості, водночас ставала зброєю в боротьбі за збереження і розвиток національного обличчя українського народу» [5].

Нині праці В. Сімовича повернуто в науковий обіг. У сучасному українському мовознавстві ідеї вченого творчо переосмислювали Л. Гумецька, В. Русанівський, Л. Тарновецька, М. Білоус, З. Терлак, Ф. Погребенник, Н. Гуйванюк, Л. Ткач, Н. Карікова, В. Грещук та ін. За оцінками сучасних дослідників, доробок В. Сімовича відзначається «переконливою історичною ретроспективою, широким порівняльним аналізом слов'янських мов (навіть на рівні діалектів), надзвичайною сумлінністю щодо думок попередників» [4].

Метою нашої розвідки є характеристика концепції самотності української мови у праці В. Сімовича «На теми мови» та обґрунтування її значення для сучасного мовознавства.

Ключовою в аналізованій праці є думка про те, що самотність української мови полягає в збереженні її внутрішніх законів, сформованих упродовж тривалого історичного розвитку. Автор від самого початку окреслює дві головні проблеми, які перешкоджають цьому: «москвофільство» в мові та консерватизм мовної громади, яка опирається природним для української мови новаціям.

У трактуванні автора «москвофільство» – це не політичні вподобання, а історично зумовлений специфічний тип мовної залежності, за якого українська мова засвоює іншомовні елементи не безпосередньо із мови-джерела, а через посередництво російської. Це призводить до копіювання чужих граматичних і стилістичних моделей, унаслідок чого система української мови поступово втрачає власну структурну цілісність, відбувається деформація внутрішньої логіки мови, що зумовлює зміну самого способу мовного мислення.

Теоретичним підґрунтям такого підходу є положення про системну природу мови та її визначальний вплив на формування мислення, викладене в праці «Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини»: «кожна мова, сама для себе, має свою власну будову, своєрідну, має окрему систему фонем (звуків-типів), відміни, семантики, синтакси. Це ж знову все відбивається на будові думки й на тому, як ця думка виливається словами, як її сприймаємо ми та як її сформуємо. Формування таке в кожній мові інше, бо інший у кожній мові спосіб передавати думки словами» [3].

Збереження самотності мови, за В. Сімовичем, означає не ізоляцію від інших мов, а здатність до самостійного й органічного розвитку. Ідеться насамперед про право засвоювати іншомовний матеріал відповідно до внутрішніх фонетичних, граматичних і словотвірних закономірностей, не вдаючись до механічного копіювання. Основним принципом у цьому процесі має бути дотримання безпосередності, що означає: ближче до оригіналу, ближче до української фонетики, ближче до української граматики, далі від механічної кальки. Тобто В. Сімович відстоює не «чистоту мови» в пуристичному сенсі, а право української мови бути суб'єктом. Він не заперечує іншомовні слова як такі, а виступає проти колоніального способу їх засвоєння.

Важливо, що В. Сімович розглядає самотність мови не лише на рівні лексики, а в межах усієї мовної системи, аналізуючи словотвір, відмінювання, категорію роду, дієслівні форми, синтаксичні конструкції та фразеологію. Такий комплексний підхід дає змогу вченому довести, що мовна залежність виявляється не тільки в запозичених словах, а й у прихованих кальках – синтаксичних і стилістичних моделях, які формально зберігаючи українську оболонку, відтворюють чужу мовну логіку. Тому його критика спрямована на викорінення не лише окремих мовних одиниць, а передусім чужих моделей мовлення.

Важливу роль В. Сімович відводить народній мові, визначаючи її основним джерелом мовної норми, але не вдається до етнографізму. Вчений апелює до живого мовлення, класичної літературної традиції та історичного розвитку як до критеріїв нормативності. Народна мова, у його розумінні, – це не просторіччя, а система органічних форм, перевірених тривалим уживанням. Водночас він не заперечує потреби в оновленні мовної системи, визнаючи необхідність створення нових термінів, розвитку наукового стилю та розширення функційних можливостей мови. Проте такі новації мають відповідати внутрішнім законам мови й органічно входити в її систему. За словами Ю. Шевельова, вчений «розумів, що народність цю треба шукати не в відновленні рахунку на копи, не в забороні орудного відмінка дійової особи тощо, а в тому, щоб українська мова, як вічно живе явище («гарна, бо жива!») органічно розвивалася за законами своєї структури» [5].

Другою важливою проблемою, яку порушує В. Сімович, є мовний консерватизм, який гальмує розвиток мови. Учений зауважує, що мовна спільнота часто не сприймає нових форм, навіть якщо вони є природними для мовної системи. Критикуючи таку позицію, В. Сімович обстоює ідею динамічної мовної норми, яка змінюється разом із розвитком мови та суспільства. Це не загрожує збереженню самотності мови, оскільки передбачає розвиток традиції. Учений наголошує на необхідності формування модерної української мови через її внутрішнє, органічне зростання.

Мова для В. Сімовича не лише лінгвістичне явище, а й соціокультурний феномен, залежний від політичних чинників, освітньої системи та культурних інституцій. Вплив чужоземного панівного центру, насадження невластивих мовних форм призводить до втрати самобутніх мовних ознак, а відтак – до поступового послаблення національної ідентичності та зміни способу мовного мислення. Тому боротьба за граматику і фразеологію у В. Сімовича – це частина боротьби за культурну суб'єктність українців.

Ідеї В. Сімовича не втратили актуальності і в наш час. Насамперед це стосується його оцінки прихованої мовної інтерференції, що виявляється не лише в запозиченнях, а й у калькованих граматичних і стилістичних моделях. Гостро актуальною є також теза вченого про необхідність входження української мови у світовий культурний простір без посередництва інших мов. Не менш важливим є обстоюваний автором принцип розвитку мови із збереженням самобутності, що передбачає органічне оновлення мови без втрати її питомих ознак. На окрему увагу заслуговує ідея мовної самодостатності, що має значення не лише для лінгвістики, а й для формування національної свідомості.

Водночас погляди В. Сімовича потребують критичного переосмислення з урахуванням історичного контексту їх формування. Частина запропонованих ним рішень не закріпилася в мовній практиці. Проте наукову цінність має не перелік конкретних рекомендацій, а методологічний підхід ученого, що ґрунтується на принципах органічності, системності, розмежування питомого й нав'язаного. З огляду на сказане, спадщину В. Сімовича доцільно розглядати не як сукупність нормативних приписів, а як вияв деколоніального мовного мислення.

Отже, концепція самобутності української мови у В. Сімовича ґрунтується на ідеї збереження внутрішньої логіки мовної системи, що визначає її здатність до самостійного функціонування й розвитку. Саме ця ідея становить наукову цінність для осмислення історичних та сучасних мовних процесів.

Список використаної літератури

1. Свенціцький Іл. Василь Сімович // Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/88032>

2. Сімович В. На теми мови. URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/ На_теми_мови](https://uk.wikisource.org/wiki/На_теми_мови)
- Сімович В. Рідна мова і інтелектуальний розвиток дитини. URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/ Рідна_мова_і_інтелектуальний_розвиток_дитини](https://uk.wikisource.org/wiki/Рідна_мова_і_інтелектуальний_розвиток_дитини)
4. Тарновецька Л. Мовознавча спадщина В. Сімовича і сучасність. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine41-13.pdf>
5. Шевельов Ю. Незаступна втрата // Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/87730>

Олена Кульбабська,
доктор філологічних наук, професор
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ВАРІАНТНІСТЬ РІЗНОСТРУКТУРНИХ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У НАУКОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

У кожній національній мові речення має свої формально-синтаксичні особливості. Зокрема, в українській мові «структурні типи речень виформовуються внаслідок варіантності різних компонентів, способів їх вираження та синтаксичних зв'язків між ними, порядку їх розташування, а також інтонаційної організації» [1, с. 21]. Отож комуніканти мають змогу вибирати із широкого арсеналу синтаксичних конструкцій саме ті, що найточніше відбивають їхню думку, емоції та почуття. Утім, «із самої граматики ніхто ніколи ще мови не навчився й не навчиться», – написав у передмові до «Граматики української мови» [3, с. 18] Василь Сімович, видатний український філолог, громадський і культурний діяч, дійсний член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, член комісії української мови УВАН, ректор Українського Педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі (1926–1930), учасник Празького лінгвістичного гуртка. Непересічний учений був переконаний, що для реалізації авторських інтенцій необхідно також знати «дуже багато слів», відчувати відтінки й найтонші нюанси їхніх значень, уміти використовувати синонімічне багатство форм у побудові фрази, розумітися на мовних тонкощах і образах.

«Не граматика вчить, а живе слово» – саме ці наукові засади В. Сімовича щодо створення граматичних праць на українському ґрунті підтримали мовознавці 20–30-х років ХХ ст. (С. Смерчинський, О. Горбач, О. Курило,

Є. Тимченко та ін.). І донині його синтаксична спадщина привертає увагу все нових і нових дослідників: зокрема ці засади високо оцінив Юрій Шерех (Шевельов), автор «Нарисів сучасної української мови»; проф. Н. Гуйванюк узагальнила вплив мовознавчих поглядів В. Сімовича на формування українських граматичних концепцій у 20–30-х рр. ХХ ст.; прагматичний аспект категорії градації у світлі ідей Сімовича проаналізувала Л. Марчук; національномовну своєрідність граматичної термінології у Сімовичевих працях установив В. Пілецький тощо. Різноманітні наукові студії об'єднують бажання авторів пізнати наукову вартість праць В. Сімовича для української науки, віднайти в них свіжі грані таланту вдумливого вченого, який, без сумніву, належить до когорти елітарних особистостей України.

Мета наукової розвідки – вивчити теоретичні засади варіантології, що їх викладено в праці «Практична граматики української мови» (1918) із присвятою «Учасникам КУРСІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ в таборах полонених Українців: у ФРАЙШТАДІІ (Австрія), в ЗАЛЬЦВЕДЕЛІІ, у ВЕЦЛЯРІ, в РАШТАТІІ та в ГАННОВЕР. – МІНДЕНІІ (всі в Німеччині)» [4].

«Пускаючи у світ оцю *практичну* граматику, – писав у Передмові до першого видання книги д-р Василь Сімович, – я нічого більш не бажаю, як тільки того, щоб вона послужила доброму ділу, щоб із неї читачі набрали ся *поваги до рідної мови*, щоб, пізнавши її закони, впевнили ся в тому, що вона й гарна, й багата й формами, і словами, й що вона має такі завдатки розвитку, що нею вискажеш усі найглибші думки й найтонші почування» [там само, с. 5]. І справді, в українській мові співіснує багато паралельних засобів вираження тих або тих значень, семантико-синтаксичних відношень, номінацій окремих фактів чи ситуацій дійсності. Цю властивість В. Сімович констатував у *скорочених реченнях* – синтаксичних побудовах, у яких логічному судженню відповідає не самостійне речення, а окремий член речення або зворот. Поява таких скорочених речень, на думку О. Потебні, зумовлена деяким «затемненням» закону *судження* = *речення*, що колись «панував на повну силу» в працях представників логіко-граматичного напрямку в синтаксисі.

У своїй праці [4, с. 423] В. Сімович вдається до порівняльного аналізу повних (нескорочених) варіантів (1) із скороченими (2), пор.: (1) *Високії ті могили, де лягло спочити козацьке біле тіло, **котре повили в китайку*** // (2) *Високії ті могили, де лягло спочити козацьке біле тіло, **в китайку повите*** (Т. Шевченко). (1) *Читаю завіт твій, **коли читаю (його)**, плачу* // (2) *Читаю завіт твій, **читаючи**, плачу* (Куліш). (1) *Чіпка вийшов на згірок, **щоб подивився**, куди пішла дівчина* // *Чіпка вийшов на згірок **подивитись**, куди пішла дівчина* (Мирний). Порівнявши кореляції складнопідрядних і простих ускладнених речень, дослідник дійшов висновку, що «деякі побічні (тобто підрядні. – О. К.) речення можна скорочувати» [4, с. 423]. Зауважимо: теорія скорочених речень була досить популярною в кінці XIX ст. – на початку XX ст. Наприклад, у фондах бібліотеки д-ра Василя Сімовича зберіглася лінгвістична праця Миколи Равлюка, учня С. Смаль-Стоцького, «Дієприкметники і дієприслівники в українській мові» (1912), у якій також йшлося про проблему скорочених речень [2]. Безперечно, В. Сімович скористався цікавими й важливими спостереженнями краєнина-граматиста, що засвідчують численні підкреслення на сторінках його книги. Отже, аналіз та інтерпретація лінгвальних фактів у «Практичні граматиці української мови» спирається на глибоку й ґрунтовну теоретичну основу, хоча сам В. Сімович у розділі «До читача» зазначив: «Ця граматика *ненаукова*. Не такі часи, щоб можна собі сісти спокійно, обікласти ся зі всіх боків матеріялами та списувати з них книжку. І де їх набрати, тих матеріалів? Що було в чолові, те стягнуто на папір» [4, с. 5].

Мовознавець достеменно знав буслаську теорію про скорочені речення, проте прагнув «щоб читачеві, який учив ся в російській школі російської граматики, ще ясніщі стали різниці з російською мовою, щоб він іще ліпше впевнив ся, що українська мова *самостійна*, що має свої *окремі* закони, зовсім не такі, як у російській мові» [4, с. 5]. Професор висловлює сміливе припущення: «Пізніше цього не треба буде, бо перед нами не будуть уже вічною марою стояти закони російської граматики, які ми придбали собі тяжкими зусиллями» [с. 12].

Цікаво, що синтаксичну варіантність Василь Сімович намагається пояснити

з огляду на чинні в мові закономірності, наприклад, аналізуючи речення *І ллють ся і ллють ся* [пісні голосні] *без примусу вільно, не дбані* (= вони, що не дбали) *про славу й вінки* (Леся Українка): «Прикметником речення скоротило ся, як ми бачили, так, що в і д п а в відносний займенник, який, розуміється, мусить годити ся з іменням, до якого належить, у числі, роді й в і д м і н к у» [4, с. 424].

Скорочення дієприслівником: *Всі богомольці, побачивши Київ* [= *коли побачили Київ*], *попадали навколійки, хрестили сь, молили сь і били поклони* (Нечуй-Левицький) [4, с. 428]. «Перше прислівникове речення скоротилося так, що с п о л у ч н и к в і д п а в, а присудок із форми минулого часу перейшов у дієприслівник м и н у л о г о ч а с у» [4, с. 125–426]. Іншою умовою процесу скорочення прислівникового речення в дієприслівник В. Сімович вважає, що «в головному й побічному реченні був би усюди той самий підмет» [4, с. 427]. Цій вимозі учений присвятив цілий параграф «Коли можна скорочувати речення дієприслівником» [4, с. 427–428]. За спостереженнями граматиста, процеси скорочення відбуваються:

1) у безпідметових, неособових реченнях, «коли в головному реченні п і д м е т а н е м а є, напр.: *Гуляючи, як той казав, (треба) шматок хліба ззісти* (Шевченко). *Шк о д а перемішувати тісто, вийнявши (його) з печі* (Куліш));

2) у реченнях із «логічним підметом, коли граматичного підмета немає, але ж його догадати ся легко, н. пр.: *Не слід м е н і, бувши* [=коли я є] *в сьому важному чинові, лишнє слово сказати* [Квітка]. *Важко м а т е р і, таке згадуючи* [=коли мати тепер згадує] [Мирний]»;

3) у реченнях із різними підметами, коли «думка підказує нам, що підмети обидвох речень я к о с ь в'я ж у т ь с я з і с о б о ю, н. пр.: *С е р ц е так болить, дивлячись* [=коли я дивлю ся] *на ваше убозтво* (Куліш)». Принагідно зауважимо: матеріалом для наукових узагальнень стала мова творів Квітки, Котляревського, Шевченка, Куліша, Старицького, Кониського, Кримського, Марка Вовчка, Федьковича, Нечуя-Левицького, Франка та ін., адже Василь Сімович уважав, що навчитися по-українськи можна, прислухавшись до «живого слова, чи в устах того, хто добре балакає, чи замкнена в книжку тим, хто добре ним володіє» [4, с. 22]

(багато з наведених прикладів учений записував «із пам'яті»);

4) у реченнях, у яких є два підмети, що «зовсім не вяжуться» [4, с. 429], н. пр.: (=коли пройшло...), *сказано їм, що вже недалеко те місце, куди їх гнали* (Мирний). Таке вживання трапляється «дуже рідко, у народній прозі і в тих письменників, що дуже підходять під народню складню» [4, с. 428];

5) у синтаксичних одиницях із тісним зв'язком підмета зі скороченим реченням, що «часто воно вважається немов стягненим реченням і сполучається з головним — єдиальними сполучниками: **і, та**» [4, с. 429], н. пр.: *Вранці вставши, і поплів ся, куди очі глядять* (зі зб. Рудченка).

Окрім дієприслівника, варіантні пари зі складнопідрядним реченням, за В. Сімовичем, можуть виражати звороти: 1) дієприкметникові [4, с. 425]: *Полюбили круглу сироту, виросту в погорді, навиклу до послууху* (Франко); 2) прикметникові [4, с. 429]: *Завсіди мовчазна та трохи сувора, вона поводитись із Марком якось особливо згорда* (Гринченко); 3) інфінітиви з обставинним та об'єктним значеннями [4, с. 430–431]: *Велів [Еней] побігти до дяків, купить піярську граматичку...* (Котляревський).

Отже, у кожному рядку проаналізованої праці постає автор — людина небайдужа, справжній патріот українського слова. «Розуміє ся, що рідну мову найкраще можна вивчити в рідній школі, якщо в ній усі шкільні предмети проходять рідною мовою, якщо вчителі знають добре мову, та ще до того в ній гарні шкільні підручники, зложені доброю мовою» [4, с. 21]. Таким добрим підручником для українського учительства стала «Практична граматика української мови», заперечивши скромну самооцінку концепції: «Та й не така мета цієї книжки, щоб служити для других джерелом виводів, та ще й наукових» [4, с. 6]. Насправді, теоретичні узагальнення, висновки Василя Сімовича щодо «найважливіших законів української мови» репрезентують засади національного наукового синтаксису — «складні» — і не втрачають своєї актуальності.

Список використаної літератури

1. Олійник Г. П. Про структурні особливості речень з відокремленими конструкціями. *Мовознавство*. 1977. № 1. С. 21–24.

2. Равлюк М. Дієприкметники і дієприслівники в українській мові. Ч. I : Про дієприкметники і дієприслівники. Кіцмань : Руска Рада, 1912. 78 с.
3. Сімович В. Граматика української мови. Київ-Ляпциг, 1919. 584 с.
4. Сімович В. Практична граматика української мови. Раштат : Українських рух, 1918. 301 с.

Ольга Лазарович,
кандидат філологічних наук, доцент;
Ярослав Мельник,
доктор філологічних наук, професор
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКРЕМИХ ОЙКОНІМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОПРОСТОРІ

Проблеми лінгвістики на початку ХХІ століття переживають принципове “перезавантаження” і окреслюються нові напрямки науки. З одного боку, спостерігається інерційний рух “класичної” (формально-логічної) лінгвістики з відповідною парадигмою та методологією, а з іншого – спостерігається своєрідна еkleктика – злиття з нейробіологією, когнітологією, наратологією, культурологією та ін. У результаті окреслилися такі нові напрямки як когнітивна лінгвістика, нейролінгвістика, комп’ютерна та корпусна лінгвістика, методика комп’ютерного перекладу тощо. У наші дні спостерігаємо своєрідний революційний зсув у бік штучного інтелекту та цифрової обробки як інформації, так і текстового масиву. На тлі зазначених тенденцій залишається незмінним повний комплекс проблем, який не підпорядковується сучасному дискурсу і вимагає традиційних методологій та методик. Це, перш за все, граматика зі своїми законами та детермінативами, лексика та фразеологія (з етимологічними напрацюваннями), морфологія. Але тут слід звернути увагу на те, що з причин соціокультурних, політичних, мовнополітичних та інших в українському мовному просторі мають місце як загальнокультурні (мовнокультурні) тенденції, так і специфіки, які є характерними винятково для українського мовопростору. До загальних можемо віднести, скажімо, експансію англіцизмів та засилля українського мовного дискурсу словами-паразитами, варваризмами, які

лавиноподібно накрили терени, на яких споконвіку функціонувала українська мова. Наступним глобальним і життєвоважливим є протистояння української мовокультури російському засиллю. Це унаочнюється в усіх сферах функціонування мови – від розмовно-побутової до медійної, академічної, вищої елітно-політичної чи інтернет мережі. Якщо звужити фокус обговорення до локальних проблем, які стосуються українського мовно-екологічного середовища, то тут теж спостерігається спектр напрямів, які позначені певною нестабільністю і вимагають унормування. Тут, скажімо, актуальною є проблема функціонування фемінітивів (йдеться про надмірний зсув у бік розширення діапазону функціонування власне фемінітивних форм), функціонування архаїчних словоформ (їх вживання у різних стилях, зокрема у науковому чи медійному жанрово-стилістичних форматах).

Свою специфіку має й ономастична сфера, особливо проблеми перейменування, питання функціонування іншомовних за походженням онімів в екологічному просторі українського дискурсу та питання фонетико-лексико-морфологічної адаптації до норм української мови, проблеми номінації у науково-технічній сфері, зокрема медицині. Власна назва, “уживаючись у певних мовних обставинах, виконує свою роль, спрямовану на задоволення комунікативних і пізнавальних потреб суспільства, ...кожна власна назва побутує в «здоровому» мовно-культурному просторі. Лише тоді вона безперешкодно доносить свою інформацію до освіченого споживача, не викликаючи в нього сумнівів щодо точності, правильності, доцільності вживання в тій або іншій мовленнєвій ситуації. У цьому контексті потребує конкретизації поняття «здоровий» мовно-культурний простір. Його позначаємо як середовище, сприятливе для функціонування всіх мовних одиниць, зокрема й онімів, для створення якого важливі як мовні, так і позамовні чинники [3; с. 15]. У цьому відношенні ономастичні праці В. Сімовича на початку ХХ століття – це зразок досконалого історичного, етимологічного аналізу мовних явищ. Учений чи не перший з українських мовознавців дослідив власні особові назви саме в лінгвістичному аспекті [4; с.2]. Відомі його праці з ономастики «Українські

чоловічі ймення осіб на -но» (1931 р.) та «Історичний розвиток українських чоловічих хресних імен» (1931 р.).

З огляду на це закономірно постає питання: чи все гаразд в ойконіміконі сьогодишньої України? Чи є проблеми з правописом і функціонуванням українських власних назв поселень у нинішньому мовному середовищі? Аналізуючи стан побутування українських ойконімів, можна констатувати наявність у цій сфері низки проблем. Передусім помітні незадовільні темпи декомунізації і дерадянзації нинішнього українського ойконімікону. Як відомо з недавньої історії, адміністративно-командна система, що панувала в радянські часи, прагнула всі ділянки суспільного життя підпорядкувати своєму тотальному контролю, втручаючись навіть у царину власних назв.

В українському мовопросторі на початку ХХ століття сформувалися дві групи топонімів (ойконімів), які є близькими за формою, але різними (і повинні бути різними) за парадигматичною словозміною та функціональними особливостями. В цьому відношенні звертають на себе увагу лексеми-ойконіми з компонентом *-піль* та *-поль*. Йдеться про те, що населені пункти, не дивлячись на близькість форми, мають різне походження та містять різні словотвірні-фонетичні компоненти, а, відповідно, й порядок утворення. Так, такі ойконіми як *Тернопіль*, *Маринопіль*, *Загайпіль*, *Ямпіль*, *Бориспіль*, *Крижопіль*, *Костопіль* та інші (в Україні зафіксовано понад 100 таких ойконімів) мають частинку *-піль*, що апелює до слов'янського *поле* і містить традиційне для української мови чергування *-о/-*: *поле* – *пільний* (прикметник маловживаний, але ще зустрічається). Про це пишуть дослідники, зокрема Н. Павликівська, О. Павлюк. Паралельно з цими словоформами, відповідно і топонімами (ойконімами), функціонують такі, як *Неаполь Скіфський*, *Сімферополь*, *Мелітополь*, *Маріуполь*, *Нікополь*, *Севастополь*, *Овідіополь* та інші, що містять компонент *-поль*, який апелює до грецького *polis*, що означає “місто”, “поселення”, “місто-держава”. У цьому контексті в рамках функціональних особливостей цей чинник слід брати до уваги. Більше того, як вже зазначалося, ряд дослідників на цьому наголошують і подали свої інтерпретації у розлогих публікаціях. Тому не варто

об'єднувати ці два типи в один на кшталт *Маріупіль*, *Севастопіль*, які зустрічаються в медіапросторі, в оголошеннях на вокзалах, вивісках на транспортних засобах чи в соцмережах. Утворилася плутанина внаслідок бажання дистанціюватися від російського мовопростору (що є абсолютно виправданим в умовах російської агресії), але це порушує мовно-культурологічні, орфографічні та етимологічні чинники творення подібних ойконімів.

Вербич С.О. звертає увагу на неправильне творення відмінкових форм складних, з погляду будови, ойконімів, наприклад: Корсунь-Шевченківський, Рава-Руська. Такі назви завжди відмінюються в обох частинах: Корсуня-Шевченківського і Рави-Руської, Корсуню-Шевченківському і Раві-Руській, Корсунем-Шевченківським і Равою-Руською, у Корсуні-Шевченківському й Раві-Руській. Ойконіми на зразок Корсунь-Шевченківського чи Рава-Руської помилкові, тому що порушують закономірності словозміни українських складних іменників. Автор зазначає, що похідні від таких ойконімів прикметники слід відмінювати лише в другій частині: Корсунь-Шевченківського р-ну, у Рава-Руській міськраді [3; с. 21].

То ж, коли йдеться про екологію українського мовопростору, слід дослухатися до думки науковців, які аргументовано доводять правомірність того чи іншого типу слововживання. Погоджуємося з думкою, що “лінгвокультурологічне дослідження топонімів має перспективу лише в тому разі, якщо воно ґрунтується на фаховому структурно-семантичному та етимологічному аналізі відповідних власних географічних назв з урахуванням їхніх історичних форм та можливих фонетичних змін у часовій площині [2; с. 23].

Список використаної літератури

1. Довбня Л., Товкайло Т. Внесок Василя Сімовича в історію української мовознавчої науки, 2021. С. 124–144. Електронний ресурс: <file:///C:/Users/filolog/Desktop/%D0%A1%D1%96%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf>.

2. Вербич С.О. Лінгвокультурологічне тлумачення ойконімів: у пошуках істини. Мовознавство, 2022, № 3. С. 23–46.
3. Вербич С.О. Трансформація українського знімного простору: внутрішньо- та позамовні фактори. Мовознавство, 2014, № 2. С. 15–24.
4. Тарновецька Л.О. Мовознавча спадщина В. Сімовича і сучасність. Електронний ресурс: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine41-13.pdf>

Лілія Лушпинська,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Ірина Бабій,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

РІДНА МОВА ЯК ФУНДАМЕНТ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ В КОНЦЕПЦІЇ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

Проблема ролі рідної мови в інтелектуальному розвитку дитини набуває особливої актуальності через значні міграційні процеси та наслідки війни для освітньої системи України. У часи світової інтеграції та загроз культурній самобутності повернення до принципу «рідна мова – основа мислення» стає не лише педагогічним, а й державотворчим завданням для збереження інтелектуальної сили нації.

Саме про це ще в першій половині XX століття писав Василь Сімович (1880– 1944), у постаті якого поєдналися таланти фахового мовознавця, активного громадського діяча та блискучого белетриста. Як зазначав Ю. Шевельов, «Сімович за життя був живим прикладом того, яким повинен бути не тільки визначний громадянин, а й великий учений. Суворі методологія, повага до фактів, вичерпне знання джерел, наукова чесність, ідейність, переконаність, дисциплінованість, широкий круговид, колосальна працьовитість – ось кілька рис його портрету як науковця» [2, с. 430].

Мета нашого дослідження – обґрунтування впливу рідної мови на формування світогляду, когнітивних процесів та інтелектуальних здібностей

дитини з огляду на лінгводидактичні позиції Василя Сімовича. Його наукову спадщину як мовознавця досліджували М. Білоус, О. Горбач, С. Гординський, Н. Гуйванюк, Л. Гумецька, П. Ковалів, Т. Панько, В. Русанівський, З. Терлак, Ю. Шевельов та ін.

Діапазон лінгвістичних інтересів ученого був надзвичайно широким, однією із ключових досліджуваних проблем стала взаємодія мови та мислення.

У 1934 році у Львові вийшла окрема розвідка В. Сімовича «Рідна мова й інтелектуальний розвиток дитини». Вона з'явилася в період, коли українська освіта в Галичині та на Наддніпрянщині зазнавала потужного тиску чужомовного викладання (польською та російською мовами). У цій компактній, але глибокій за змістом праці вчений розглядає рідну мову не лише як засіб комунікації, а як фундаментальний чинник формування когнітивних здібностей дитини.

Автор починає з констатації: «Про вагу рідної мови для розвитку дитини не доводиться говорити. Справу цю давно вирішила педагогіка» [1]. Далі він аналізує взаємозв'язок рідної мови та інтелекту. З лінгвістичного погляду, мова – це «звичайне собі знаряддя для людей порозуміватися між собою», «струмент, що віддає думку людини словами, правда, струмент – дуже тендітний, але ж звичайний, практичний прилад» [1]. Щоб ефективно передавати думку, його треба «удосконалювати, треба його обтісувати, вигладжувати, треба зробити його еластичним, а то ж і думка людська еластична, гнучка» [1]. Отже, мова мусить відповідати гнучкості думки. Учений наголошує: «Думка і слово (мова) живуть у житті людини в вічній взаємочинності. Найбільша штука – віддати словом думку. Чим котра мова більше має на те засобів, тим вона з погляду розвитку – більш розвинута, більше здатна до розвитку» [1]. Мова не лише відображає готову думку, а формує її, робить можливою. «Для дитини рідною є та мова, якою вона думає, підстава, що на ній виростають нові й нові враження, в ній вона сприймає кожен незнану для неї думку, долучуючи до тої мовної будови... нові й нові прибудови» [1].

Рідна мова дозволяє «відчувати і сприймати навіть незначне повно і глибоко», «примножувати знання».

Чужа мова, нав'язана в школі, унеможлиблює глибинне засвоєння: «Чужа, незрозуміла, а то й малозрозуміла мова веде неминуче до повної механізації науки в школі» [1]. В. Сімович у статті посилається на невідомого автора, який ілюстрував взаємозв'язок мисленнєвої та мовленнєвої діяльності: «Мозок складається наче з шухлядок, що їх раз-у-раз заливає новий зміст; шухлядок таких багато, відповідно до категорій знань. Та тільки шухлядка нічого такого не прийме, що, через невідповідну форму, думка в неї не може влитися. А та форма це саме мова, як вислів думки. Коли мова дитині недоступна, її мізкові шухлядки лишаються незаповнені...» [1]. Навчання чужою мовою, за вченим, гальмує інтелектуальний розвиток, спричиняє поверхнєве сприйняття інформації та формує «бездуховну» молодь.

Хоча В. Сімович відмежовується від романтичного сприйняття мови як «національних святощів», він визнає важливість емоційного та національного аспектів: «дух мови» несе характерні риси нації, забезпечує духовну самототожність. Таким чином, когнітивний розвиток нерозривно пов'язаний із національним вихованням.

Погляди вченого випереджають свою добу: він насправді сформулював український варіант ідеї мовної детермінації інтелекту (ми мислимо категоріями, які «продиктовані» нашою мовою).

Сьогодні під час реформи освіти питання мови навчання залишається гострим. Дослідження PISA, TIMSS та українських науковців засвідчують: діти, які навчаються рідною мовою, показують вищі результати в читанні, математичному та критичному мисленні. У регіонах із переважанням російськомовного середовища чи в умовах міграції повторюються проблеми, описані вченим: поверхнєве засвоєння, зниження мотивації, когнітивне перевантаження.

Отже, у концепції Василя Сімовича рідна мова постає провідним чинником когнітивного становлення дитини – засобом формування думки,

накопичення знань і духовного поступу. Навчання рідною мовою забезпечує глибоке сприйняття світу, тоді як чужомовне гальмує цей процес, спричиняючи інтелектуальні втрати.

Список використаної літератури

1. Сімович В. Рідна мова і інтелектуальний розвиток дитини
URL:https://uk.wikisource.org/wiki/Рідна_мова_і_інтелектуальний_розвиток_дитини (дата звернення: 20.03.2026).
2. Шевельов Ю. Незаступна втрата. Василь Сімович – мовознавець / Василь Сімович : Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / Упорядк. і передм. Л. Ткач. Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. С. 426–430.

Наталя Матвеева,
доктор філософії з філології, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Інститут української мови НАН України

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РУСИФІКАЦІЇ У ПРАЦЯХ В. СІМОВИЧА

Проблемам русифікації різних сфер суспільного життя українців присвячено чимало праць українських дослідників, зокрема В. Сімовича. Одним із очевидних наслідків русифікаційних процесів стало формування масової українсько-російської двомовності українського населення. Така мовна ситуація зумовила появу специфічних форм мовної взаємодії, що проявляються як у повсякденному спілкуванні, так і в публічному дискурсі. Особливої актуальності ці явища набувають у контексті сучасних воєнних змін, коли мова стає не лише засобом комунікації, а й важливим маркером ідентичності та інструментом національного позиціювання. У цьому аспекті звернення до наукової спадщини В. Сімовича дає змогу глибше осмислити природу мовних трансформацій і їхній зв'язок із політичними та культурними процесами.

Мета дослідження – здійснення соціолінгвістичного аналізу русифікації у працях В. Сімовича, зокрема виявлення основних механізмів мовної асиміляції,

окреслення їхнього впливу на мовну свідомість і мовну поведінку українців, а також визначення актуальності ідей дослідника для інтерпретації сучасних мовних процесів.

Початок мовної асиміляції в Україні припадає на XVII століття, коли більшість українських земель опинилися під владою Московії. З цього часу стартував тривалий період утисків української мови. Усю мовну політику, яку провадила спочатку царська Росія, а потім продовжив СРСР, називають лінгвоцидом, що є універсальним методом етноциду. Детально цей процес описано в монографії «Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду», де вміщено документи та матеріали, які стосуються мовної політики радянської влади на теренах України. Наприклад, у книзі на основі конкретних фактів доведено втручання у внутрішній розвиток української мови, спрямоване на її зближення з російською мовою, а відтак її нівелювання як окремого мовного коду; розкрито специфіку лексикографічної, термінологічної та правописної практик радянського періоду, метою яких було вилучення питомих українських рис і заміна їх кальками з російської мови [3].

Лінгвоцид традиційно розуміють як «свідому, цілеспрямовану політику і суспільну практику панівної нації (її державних, релігійних, громадсько-політичних структур тощо), скеровану на ліквідацію мови підлеглого народу з метою його денаціоналізації й асиміляції» [1, с. 187]. Так, цей процес виявлявся в тому, що Московська держава знищувала українське книгодрукування, викорінювала українську мову з релігійної та освітньої сфер і забороняла навіть спілкуватися українською мовою. Не дивно, що результатом цього стала майже повна денаціоналізація українського суспільства.

Наприклад, Валуєвський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року заперечували існування української мови й забороняли її використання у всіх комунікативних сферах. Ці закони стали потужним інструментом знищення української мови. Зрозуміло, що через такі та багато інших заборон політика Москви підривала дух українського народу і ламала його вікове прагнення до збереження своєї мови.

На це звертав увагу і В. Сімович, називаючи русифікаційні процеси «москвофільством»: «Під «москвофільством» у сфері мови я розумію ось що: приймати те, що від чужих народів попадає до скарбу нашої мови, не від них безпосередньо, а просіяним крізь московське сито... ігноруючи закони української граматики, заводити в нашу мову московські форми: оминаючи свої власні, брати московські; дослівно перекладати ... слова й вислови з московської мови, не додивляючись до того, чи вони відповідають духові нашої мови, чи ні» [2, с. 3].

Описані В. Сімовичем явища не втратили своєї актуальності й у сучасному мовному просторі. Його наукові спостереження дозволяють розглядати русифікацію не лише як історичне явище, а як складний соціолінгвістичний процес, що охоплює взаємодію мови, суспільства та політики. У своїх працях дослідник акцентував увагу на механізмах проникнення чужомовних елементів у мовну систему. На його думку, ігнорування внутрішніх законів розвитку української мови та безкритичне засвоєння чужих мовних моделей призводить до поступової втрати мовної самобутності. Такий підхід дає підстави трактувати русифікацію як явище, що виходить за межі суто мовних змін і має виразний соціокультурний характер.

Таким чином, багатовікова асиміляція, а також ідея про російську мову як рідну для українців, розмили їхню національну ідентичність. Через мовну політику Москви вдалося досягти того, що українська та російська мови перестали розрізнятися, а сприймалися як спільні, «братні» й однаково рідні. Радянський режим зміг прищепити українцям комплекс меншовартості щодо рідної культури і мови, який великою мірою зберігся аж до початку російсько-української війни.

Русифікація в працях В. Сімовича постає як комплексний соціолінгвістичний процес, що впливає на мову, суспільство та національну свідомість. Аналіз спадщини В. Сімовича дозволяє краще зрозуміти роль мови як чинника національної ідентичності та інструменту протидії асиміляції. Отже,

його праці залишаються актуальними й досі для осмислення сучасних мовних трансформацій в Україні.

Список використаної літератури

1. Радевич-Винницький Я. К. *Україна: від мови до нації*. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. 360 с.
2. Сімович В. *На теми мови*. Прага-Берлін, 1924. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=10578>
3. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду : документи і матеріали / Упор. Масенко Л. Т. та ін. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.

Марія Наливайко,
кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ ТА ФОЛЬКЛОРНА ОНОМАСТИКА ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Сьогодні особливо активно досліджують ономастикони багатьох українських письменників, зокрема І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, М. Хвильового, В. Дрозда, Яра Славутича, Л. Костенко, О. Вільчинського, М. Дочинця, М. Якуба та ін.

Як зазначає Л. Белей, «сучасний стан української літературно-художньої антропоніміки виявляє гостру потребу збору, систематизації численних українських літературно-художніх антропонімів» та національної літературної мови» [1, с. 3-5]. Особливо важливим методом системного та повного опису власних назв у художньому тексті, як зазначає А. Соколова [2], є укладання ономастичного словника мови письменника.

Викладання дисципліни «Літературно-художня та фольклорна ономастика» на факультеті філології і журналістики (четвертий курс, 30 годин) сприятиме формуванню у студентів умінь аналізувати художній текст у цілому, виокремлювати з нього ономастичні одиниці, з'ясовувати

стилістичні функції номенів. Перші спроби опису методики викладання ЛХО у вищій школі відображено у працях Л. Белея, Ю. Карпенка, А. Соколової, А. Вегеш, О. Сколоздри-Шепітко та ін. Завдання курсу – навчити студентів аналізувати ономастичні одиниці в художньому тексті з погляду синтагматики та парадигматики.

Вибіркова дисципліна розрахована на 30 годин (14 годин – лекції, 16 годин – практичні роботи). Основними методами навчання є лекції із застосуванням обговорення, практичні дослідження, дискусії, збирання та аналіз матеріалу, а методами оцінювання – поточне тестування та оцінка за навчальний проєкт. Методичне забезпечення – опорні конспекти лекцій, ілюстративні матеріали, словники, електронний варіант основних статей із теми та класифікацій номінативних одиниць. У двох змістових модулях передбачено розкриття таких тем:

Змістовий модуль I. Літературно-художня ономастика як наука.

Тема 1. Літературно-художня та фольклорна ономастика як наука, її місце в загальній ономастиці. Літературно-художня ономастика (ЛХО) як наука, її місце у загальній ономастиці. Зв'язок ЛХО з іншими лінгвістичними та нелінгвістичними дисциплінами. Становлення та розвиток ЛХО в Україні та світі. Виникнення ЛХО як окремої ономастичної дисципліни. Проблеми термінології в ЛХО. Методи дослідження в ЛХО. Специфіка дослідження літературно-художніх онімів. Три школи в українській ЛХО (Одеська, Донецька й Ужгородська): спільне та відмінне. Сучасний стан і перспективи досліджень ЛХО. Функції власних назв у художньому творі

Тема 2. Літературно-художня антропоніміка. Поняття літературно-художнього антропоніма (ЛХА) в науковій літературі. Структурні особливості ЛХА. Класифікація ЛХА за походженням. Ресурси ЛХА. Апелятив як контекстуальний синонім до власної назви у художньому тексті. Класифікації літературно-художніх антропонімів у працях Л. Белея, Ю. Карпенка, Т. Немировської та ін. дослідників.

Тема 3. Змістовий модуль II. Особливості дослідження онімного простору художніх творів. Тематичний принцип аналізу ЛХА. Родо-жанрова специфіка ЛХА. Особливості укладання словників літературно-художніх антропонімів на матеріалі творів, передбачених програмами з української літератури для закладів загальної середньої освіти.

Тема 4. Периферія онімного простору художнього твору: топонімія, зоонімія, урбанонімія та ін. Літературно-художня топоніміка. Основні функції топонімів у текстах художньої літератури. Стилiстичне навантаження літературно-художніх топонімів. Реальні та вигадані топоніми в художньому тексті, їх обігрування.

Тема 5. Літературно-художня зооніміка. Інші види власних назв у художньому тексті, їхнє стилістичне навантаження. Літературна ономастика творів для дітей та юнацтва, передбачених програмами з української літератури для закладів загальної середньої освіти

Тема 6. Фольклорна ономастика, її специфіка. Зародження та становлення фольклорної ономастики. Зв'язок фольклорної ономастики з фольклористикою. Стилiстичні функції онімів у фольклорному тексті. Укладання словника онімів фольклорних текстів.

Тема 7. Ономастикон народних пісень, дум, казок, загадок та ін. фольклорних жанрів.

Тема 8. Інші види ВН у художньому тексті, їхнє стилістичне навантаження.

Отже, вивчення ЛХО у вищій школі сприятиме формуванню у студентів умінь та навичок аналізувати художній твір у цілому, виокремлювати з нього ономастичні одиниці, аналізувати їх із погляду синтагматики та парадигматики, укладати елементарні ономастичні словники.

Список використаної літератури

1. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 175 с.

2. Соколова А. В. Основи літературної ономастики: Методичні рекомендації до спецкурсу. Ізмаїл, 2005. 158 с.

Оксана Негер,

кандидат філологічних наук, доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

УКРАЇНСЬКА ОНОМАСТИКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

У сучасному мовознавстві постать Василя Сімовича постає як одна з найбільш фундаментальних та водночас недостатньо цілісно вивчених у контексті ономастичних студій. Традиційно науковий доробок ученого розглядається крізь призму його внеску в граматику, діалектологію та історію літературної мови. Проте власні назви (оніми) ніколи не були для дослідника лише периферійним матеріалом; вони слугували інструментом для розкриття глибинних законів мовного розвитку та національної ідентичності. Метою цієї розвідки є реконструкція та систематизація ономастичних поглядів Василя Сімовича, а також визначення їхнього місця в загальній парадигмі українського мовознавства першої половини ХХ століття.

Дослідження лінгвістичної спадщини В. Сімовича є надзвичайно своєчасним з огляду на кілька чинників. По-перше, у часи активної деколонізації топонімічного простору України звернення до науково обґрунтованих поглядів класика дозволяє віднайти питомі орієнтири у відновленні національної номенклатури. По-друге, праці В. Сімовича демонструють органічний синтез європейських структурно-порівняльних методів із глибоким знанням народної мовної стихії, що є актуальним для сучасної етнолінгвістики.

Повернення імені Василя Сімовича в українську науку стало можливим завдяки працям дослідників діаспори та сучасних вітчизняних лінгвістів. Його спадщина, що налічує близько 500 праць, розглядається як фундаментальний місток між класичним мовознавством та структуралізмом. Головним ініціатором повернення В. Сімовича в науковий обіг був Юрій Шевельов, який упорядкував двотомник його вибраних праць і назвав ученого тим, хто першим прищепив українській науці «фонологічну методу» [4]. Внесок В. Сімовича в розвиток

ономастики окремо досліджувала Л. Тарновецька, підкреслюючи сумлінність його роботи з джерелами та широту порівняльного аналізу слов'янських мов [2]. Також важливими є розвідки Л. Ткач [3] та О. Шелюх [5], що висвітлюють особистість вченого в духовно-інтелектуальному просторі України.

Ономастична концепція В. Сімовича базується на розумінні власної назви як невід'ємної частини цілісної мовної структури. Перебуваючи під впливом ідей Празького лінгвістичного гуртка, він застосовував фонологічний підхід до аналізу онімів. Учений доводив, що власні назви підпорядковуються загальним законам фонетики та морфології, але мають специфічні ідентифікаційні та культурно-історичні функції. Це дозволило йому, зокрема, науково обґрунтувати збереження подвоєння у власних назвах іншомовного походження.

Антропонімічні студії В. Сімовича ґрунтувалися на переконанні, що прізвище є «живим свідком» історії народу. Особливу увагу він приділяв прізвищам на *-енко*, аналізуючи їхні акцентологічні типи. Учений наголошував, що наголос у прізвищах є системним явищем, яке відображає міжмовні контакти та внутрішні тенденції розвитку української мови. Через систему особових назв В. Сімович виявляв глибокі зв'язки між іменуванням та соціальними змінами впродовж століть.

У царині топоніміки центральне місце посідала боротьба за правильну інтерпретацію назви «Україна». В. Сімович послідовно спростовував теорії про її «периферійне» походження, доводячи етимологічну вкоріненість назви у значення «суверенна територія». Для нього топоніми були формою утвердження нації у географічному просторі, тому він активно обстоював традиційні українські форми написання світових топонімів, протидіючи спробам русифікації.

Правописна діяльність ученого також мала ономастичний вимір. В. Сімович виступав за створення стабільної та логічної системи, яка б відповідала народній мові. У питаннях власних назв він дотримувався поміркованого пуризму та збереження історичної тяглості, вважаючи, що правопис має бути засобом національного об'єднання. Його системний підхід дозволив надати українській

ономастиці європейського наукового рівня, не втрачаючи національної специфіки.

Ономастичні погляди Василя Сімовича є важливою частиною його лінгвістичної філософії, що демонструє віру в системність мови та її роль як носія національної ідеї. Сьогодні його праці залишаються актуальним методологічним орієнтиром для вирішення питань деколонізації топонімії та уточнення правописних норм. Подальше вивчення доробку вченого, особливо у сферах мікротопонімії та діалектної антропонімії, є необхідним для глибшого розуміння української мовної картини світу. Спадщина В. Сімовича залишається дієвим інструментом сучасної науки, допомагаючи усвідомити роль мовознавця як охоронця національної пам'яті.

Список використаної літератури

1. Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1 : Мовознавство. Упорядк. і передм. Л. Ткач. Василь Сімович. Чернівці : Книги – XXI, 2005. 520 с.
2. Тарновецька Л. Мовознавча спадщина В. Сімовича і сучасність. Культура слова. 1991. Вип. 41. С. 52–58.
3. Ткач Л. Мовознавчий світогляд Василя Сімовича в контексті сучасних потреб українського мовознавства Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. 2008. С. 29–35.
4. Шевельов Ю. Василь Сімович, як мовознавець. Електронний ресурс. <https://zbruc.eu/node/90444>
5. Шелюх О. Постать Василя Сімовича в духовно-інтелектуальному просторі України початку XX століття. Українська еліта у другій половині XIX – на початку XXI століття: особливості формування, трансформація уявлень, Інтелектуальний потенціал. Західні землі: монографія. Кн. 1. С. 115–119.

Юліана Нестерович,
аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

КОНЦЕПТ «ЗРАДНИК» У ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЮРІЯ ЗАЯЦЯ

Соціооцінні концепти, до яких належать «зрада», «зрадник», знаходять широке вираження в художній літературі, зокрема в індивідуально-авторських картинах світу окремих письменників. Особливо актуальним є дослідження цих категорій на матеріалі творів сучасних майстрів пера.

Поетичні твори Ю. Заяця пропонують широке поле для такого дослідження з огляду на їхню тематичну різножанровість і багатовекторність порушених проблем. У віршованих текстах письменника концепт «зрадник» експлікується перманентно й широко реалізується в межах трьох профілів зради, які виокремила Л. Ясногурська: державної, подружньої й морально-етичної [5, с. 132].

Перший профіль – «зрадник держави, народу» – об’єктивується за допомогою таких концептуальних смислів:

- **‘той, хто зловживає владою’, ‘чиновник як зрадник’**: «Друга важна голова урядом керує. / Про Майдан забула швидко, / Не бачить й не чує. / [...] Той старається по пиці / Опоненту з’їздить. / Гад солоний до кремля / На пораду їздить. / [...] Шестиглавіє у нас. / Змій, що вогнем дише. / Його кожна голова / На війну все спише» («Шестиглавіє») [3, с. 44-49];

- **‘той, хто є корупціонером’**: «А корупція і далі / Роз’їда Вкраїну, / Бо при таких керівництві / Нема її спину» («Свинка під ялинку») [4, с. 73];

- **‘той, хто є злодієм’** (у наведеному контексті концепт реалізується за допомогою вживання слова *свиснути* у подвійному значенні – прямому й переносному): «Ви казали не свистати, / Я ризикнув, тату, / Свиснув гроші із бюджету, / Купив собі хату. / Свиснув ще раз – і машину / Купив жінці Светі. / Тепер більше я не вірю / Тій вашій прикметі» («Ви казали не свистати») [4, с. 45]. У низці контекстів концепт «зрадник» вербалізується за допомогою слів *злодій*, *злодюга* тощо, наприклад: «І гріються ці **злодюги** / На державнім лоні. / Усе, що є, – розкрадають! / Схеми в них законні» («Коти і щури») [4, с. 84];

- **‘той, хто визискує свій народ’**: «Гірше ворога свої / Село обкрадають» («Отак живу, брате») [4, с. 94];

- **‘той, хто продає Україну’, ‘президент як зрадник’**: «На стовпі великий надпис: / Леонід один. / Він продав пів України / І тут господин. / Трохи далі другий надпис: / То Леонід два. / Він давно б лежав на нарах, / Якби не Москва» («Сон») [2, с. 17];

- **‘той, хто співпрацює з ворогом’**: «Той, хто казав, що почує / Кожного з народу, / Знов злигався з москалями, / Відцурався роду» («Прокинувся неспокійно...») [1, с. 14];

- **‘той, хто зневажає державну мову’, ‘поліцейський як зрадник’** (варто зазначити, що в низці контекстів, як це продемонстровано в наступному прикладі, цей концептуальний смисл поєднується з іншим – **‘той, хто бере хабарі, є корупціонером’**): «– Ти что, батя, обалдел?! – / Сержант зводить брови – / Разговаривать не буду / На телячей мове» («Кумова пригода») [2, с. 27-28].

Проблема зради по-новому актуалізує дихотомію «свій – чужий», адже зрадником фактично постає свій, який перейшов на бік чужих: «Все хвалиться, що такий / Постулат у нього: / **Бий свій свого**, а чужий / Хай тішиться з цього» («Машина часу») [2, с. 37].

Варто зазначити, що у творчості Ю. Заяця концепт «зрадник», як і в багатьох класиків української літератури, зокрема Р. Іванчука, часто вербалізується за допомогою антропонімів, зокрема біблеїзмів (*Іуда, Пилат, Каїн*), наприклад: «Розпіривши крила мутанта-орла, / Вклонився москві за неславу / **Іуда і зрадник** й імперії зла / У рабство запродав державу» («Судна година») [1, с. 19]. Натрапляємо й на непряме вираження таких номінацій: «Чи виграв нехрещений **Авеля кат**, / В крові обагривши вила?» (там само). Нерідко антропоніми поєднуються із характерними епітетами (*кремлівський Пилат*), є у складі синекдох (*рахує гроші Юдина рука*), утворюють гру слів (*Чи Каїн показється?*) тощо.

До цього ж профілю відносимо назви тих, хто цурається своєї ідентичності, хоч такі концептуальні смисли доцільно розглядати на перетині державної й морально-етичної зради (як зради самого себе). Прикладом такого

семантичного компонента є **‘той, хто цурається рідної мови’** (у наведеному контексті йдеться про ліричного персонажа, який зросійщився, демонстративно «забув» рідну мову): «— Чи ти, сину, з глузду з’їхав / Нині ясним днем?.. / Йшов до війська українцем — / Вернувсь москалем!» («Чи ти, сину, з глузду з’їхав?..») [3, с. 55]. Семантично близьким до попереднього є концептуальний смисл **‘той, хто соромиться свого походження’**, що увиразнюється в низці схожих контекстів, наприклад: «Не дивуйтесь москалеві — / Вродивсь твердолобим. / А наш?! «Штокає» і «кака» / Уже за порогом» («Паляниця») [2, с. 4]. Цей семантичний компонент увиразнює схильність українців до перейняття чужинської, навіть ворожої ідентичності, причиною чого часто стає комплекс неповноцінності, а наслідком — зрада своєї сім’ї, предків, Вітчизни.

У художній картині світу письменника об’єктивуються образи людей, що скоюють подружню зраду, найчастіше реалізуючи концептуальний смисл **‘той / та, хто зраджує дружину / чоловіка’**: «Повернувсь раніш, ніж завжди, / Чоловік додому. / В хаті з жінкою застав / Пику незнайому» («Ну і зустріч») [3, с. 8]. Іншим семантичним компонентом цього профілю є **‘той / та, хто задивляється на чужих жінок / чоловіків’**: «Вранці жінка відчитує / Чоловіка Толю, / Що він око положив / На сусідку Полю» («Викрутився») [2, с. 66]. Нерідко концептуальні смисли цього профілю лежать на перетині подружньої й морально-етичної зради: «Взяла собі Маня мужа, / Не біда, що бідний, / Але гарний, симпатичний / Й до неї привітний [...] Так от Маню і зустрів / Бізнесмен багатий. / Та й закрутив шури-мури, / Дарма що жонатий» («Утоплена совість») [2, с. 73].

У низці контекстів йдеться про перманентну зраду, наслідком якої стає народження позашлюбних дітей: «Раптом чути під столом / Чмихнув хтось тихенько. / Він туди, а там коханець! / Скипіло серденько. / Витяг його і гамселить, / Наче в бубон гупа. / Жінка в крик: «Не бий, Микито! / Замордуєш хлопа!» / Учепилася у нього, / Тягне до дверей. / «Що ти робиш? Він же батько / Всіх наших дітей!»» («Не чекала») [4, с. 38-39].

Варто зазначити, що саме гуморески в позірно жартівливій формі експлікують важливі соціальні й етичні проблеми, допомагають не лише привернути до них увагу читача, а й уникнути при цьому надмірного пафосу та моралізаторства, що може відштовхувати реципієнта.

У низці гуморесок автор акцентує на відсутності каяття за вчинену зраду, на намаганні перетворити розмови про адюльтер на фарс, а також на лицемірстві окремих персонажів, які вдають із себе глибоко релігійних людей, приймають Святу Сповідь і Причастя й при цьому навіть не замислюються про свою аморальну поведінку: «Отець її запитав / Чи з чужими спала. / – Та ні, що ви, скільки, отче, / Спогад не мереж... / Хіба з чужим чоловіком / Уночі заснеш?» («На сповіді») [4, с. 43].

В окремих творах експлікується взаємна подружня зрада, як-от у гуморесці «Добрехався»: «Загуляв десь чоловік, / Вранці йде додому. / Чує грішок за душею, / Не каже нікому. / Вдома жінці розказує: / – Мила, був в Миколи [...] / Гарно бреше він дружині. / Вона промовчала, / Бо Миколу щойно в шафу / В спальні заховала» [4, с. 58].

Низкою концептуальних смислів презентований концепт «зрадник» у межах профілю морально-етичної зради:

- **‘той, хто зраджує релігійні цінності’, ‘священнослужитель як зрадник’**: «Ну, і, звісно, оковита / Вчинила причину, / Що забувсь архієрей, / Якого він чину. / Миготять вогні у залі, / Світло разить очі! / Архієрей вперто лапа / Принади жіночі» («Вигнання антихриста») [3, с. 33];

- **‘той, хто ламає присягу’**: «А присягу давав, шельма, / В цілібаті жити. / Жінок зовсім не чіпати, / Лиш Богу служити» («Вигнання антихриста») [3, с. 33];

- **‘той, хто продається за матеріальні блага’**: «– Подивись, яку коштовну / Придбала каблучку, – / Витягнула модним жестом / Витончену ручку. / – Скільки дала? – запитує / Інша пані зразу. / Та всміхнулась й відповіла: / – Усього два рази...» («Підслухана розмова») [4, с. 41];

- **‘той, хто продає свою совість’**: «Всюди маєм тих Кирилів / По кілька десятків, / Що продали свою совість / За вісімдесятку» («Розмова») [2, с. 9];

- **‘той, хто погано виконує професійні обов’язки’, ‘лікар, який наживається на пацієнтах’**: «— А я, — вчить його світило / Та корить хлопчину — / Лікував його три роки, / Вже й купив машину. / Якби ти ще не прийняв / Клятву Гіппократа, / Були б в мене закінчені / І дача, і хата...» («Клятва Гіппократа» [3, с. 59-60].

Серед вербалізаторів концепту «зрадник» у поетичних творах Ю. Заяця, окрім згаданих раніше, виокремлюємо й такі, як *корупціонер, брехун, коханець, москаль, шельма, гад, змій* тощо. Більшість із них належить до емоційно-забарвленої лексики, окремі з таких вербалізаторів є зоонімами, що надають концепту негативного оцінного маркування. Нерідко концепт «зрадник» вербалізується займенником *свій*, субстантивованими прикметниками (*лукавий*), а також дієсловами на кшталт *загуляти, продати, купити* тощо, а також лінгвалізується за допомогою фразеологізмів (*покласти око, крутити шури-мури*), художніх засобів, зокрема метафор і персоніфікацій («*Та все згубила глупа чорна ніч / Витками закінтюженої зради*» [1, с. 24]). В окремих контекстах концептуальна семантика реалізується в межах словосполучень і речень.

Загалом констатуємо, що концепт зрадник у поетичних творах Ю. Заяця набуває послідовного негативнооцінного маркування, експлікується в межах трьох поширених профілів зради й має широке лінгвальне вираження, що дозволяє зробити висновок про його помітну презентативність в індивідуально-авторській картині світу письменника.

Список використаної літератури

1. Заяць Ю. Дорога до волі. Житомир : ФОП Гембарський О. П., 2025. 68 с.
2. Заяць Ю. За язик вкусися. Тернопіль : ТзОВ «Тернограф», 2012. 80 с.
3. Заяць Ю. Ну і зустріч. ПП «Лідер». Тернопіль, 2019. 80 с.
4. Заяць Ю. Свинка під ялинку. Житомир : ФОП Гембарський О. П., 2025. 96 с.

5. Ясногурська Л. Концепт ЗРАДА: лінгвокультурний та корпуснобазований підходи (на матеріалі української та англійської мов) : дис ... канд. філол. наук : 10.02.15. Рівне, 2018. 246 с.

Інна Павлова,
кандидат філологічних наук, доцент
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

СТАТУС І ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЧИСЛІВНИКА В КОНЦЕПЦІЇ В. СІМОВИЧА

У сучасному українському мовознавстві особливе місце посідають праці вчених, які сприяли становленню та кодифікації літературної мови. Одним із таких дослідників є Василь Сімович – видатний український мовознавець, чия наукова спадщина стала важливим етапом у розвитку граматичної думки першої половини ХХ століття. Граматична концепція В. Сімовича була предметом дослідження таких науковців, як О. Горбач, Н. Гуйванюк, І. Козелко, Ю. Шевельов та ін. Дослідники мовознавчого доробку науковця зазначають, що «найоб’ємнішою і найвагомішою у мовознавчій спадщині є “Граматика української мови” (1919), яка слугувала своєрідним зразком концептуального підґрунтя граматичних праць вищого типу в 20-х роках ХХ ст. [1, с. 40].

Числівник як специфічна частина мови, у якій своєрідно репрезентовані граматичні категорії, що характеризується складністю у визначенні лінгвістичного статусу, неодноразово привертав увагу науковців. У цьому контексті вагомого значення набувають наукові праці В. Сімовича, у яких запропоновано оригінальне бачення системи частин мови.

Актуальність теми зумовлена необхідністю всебічного аналізу поглядів В. Сімовича на числівник як мовну категорію, а також уточнення його статусу в межах традиційної та сучасної лінгвістики. Дослідження цієї проблеми сприяє поглибленню знань про граматичну систему української мови та розвиток наукових підходів до її опису.

Метою роботи є з’ясування статусу та граматичних особливостей числівника у концепції В. Сімовича. Для досягнення мети передбачено

розв'язання таких завдань: проаналізувати погляди вченого на місце числівника в системі частин мови; охарактеризувати його граматичні ознаки; визначити специфіку функціонування числівника в межах його граматичної концепції.

Об'єктом дослідження є граматична концепція В. Сімовича, предметом – статус і граматичні особливості числівника в її межах.

Граматична концепція В. Сімовича відзначається прагненням до системного опису мовних явищ, зокрема й числівника, з урахуванням як формальних, так і функціональних ознак. Учений приділяє значну увагу визначенню місця числівника в системі частин мови, його граматичним характеристикам, а також особливостям уживання в мовленні. Такий підхід дає змогу глибше зрозуміти природу числівника та його роль у структурі української мови.

У передмові до видання В. Сімович зазначає: *«Щоб читачеві, який учився в російській школі російської граматики, ще ясніші стали різниці з російською мовою, щоб він іще ліпше впевнив ся, що українська мова **самостійна**, що має свої **окремі** закони, зовсім не такі, як у російській мові, граматику уложено так, що легко покласти в думці побіч себе явища в обох мовах і поробити з того відповідні висновки»* [3, с. 5], що свідчить про намагання автора показати особливості української мови в порівнянні з російською.

Серед “відмінних слів” мовознавець виокремлює такі: *«іменики, заіменики, прикметники, числівники й дієслова»* [3, с. 126], надаючи числівнику статусу самостійної змінюваної частини мови, що *«подають число предметів – ділять ся щодо свого значіння на сім відділів»* [3, с. 226]. Традиційний поділ на розряди кількісні (*головні*) і порядкові, а також особливості творення порядкових представлені в його класифікації. Виокремлює автор збірні і дробові числівники, однак наявні в його класифікації й такі одиниці, як *двоїстий, троїстий, потрійний, почвірний, стократний* тощо, що у традиційних граматиках уважаються прикметниками, і творення яких автор пов'язує з необхідністю *«помножити предмет на скільки разів»* [3, с. 228].

Цінним граматики В. Сімовича є саме те, що він зумів у своїй праці втілити “дух” національної самобутності українців [1], що відображений у національній специфіці мови. Це простежується в характеристиці числівника, де автор радить уникати певних форм, не властивих українській мові, звертаючи увагу на специфічні риси граматичної системи української мови, системи словозміни числівників. Так, подаючи відмінювання числівників, автор вводить зауваги, у яких зазначає відмінності української і російської мов: *«ЗАВВАГА 3. В укр. мові нема різниці в відміні т. зв. суцільних, простих (один, два, десять) і зложених (одинацять, двацять, п'ятьдесят) числівників. При тому в числівників від п'ятьдесят до дев'яност відмінюється, як ми бачимо зі зразка (стор. 233.) тільки друга частина зложення (у моск. мові обі частини)»* [3, с. 234]. В. Сімович подає коментар до уживання окремих форм: *«Балакають подекуди й пишуть: дев'яносто – та це москалізм; уживати такої форми не треба»* [3, с. 233].

Відмінювання числівників від 5 до 19 вирізняється наявністю в українській мові паралельних форм, про які пише В. Сімович, що у род., дав. і міс. відмінках ці числівники відмінюються як іменник *повість*, однак далі зазначає: *«Тільки ж така відміна мало народня, то й ліпше її не вживати. При тому ж одначе орудник усе-таки мусить мати закінчення: -ма, -ома)»* [3, с. 234]. Далі його зауваги спрямовані на застереження щодо вживань, характерних російській мові: *«Ніяким чином: п'яттю, шістю, семю, як нераз балакає українська інтелігенція з-московська, вживати не можна – бо це чисті москалізми!»* [3, с. 234]. Такі порівняння і паралелі українських граматичних форм з російськими допомагають читачеві краще усвідомити відмінності цих мов й граматичні особливості української мови.

На особливості стилю письма граматик В. Сімовича вказує І. Козелко – це «вміщений практичний коментар (усередині граматики), який є авторовим нововведенням й активізовано чіткі доповнення та доречні приклади, що зілюстровують твори української літератури всієї України» [2, с. 104].

Орієнтуючись на народну мову, яка відображає мовну картину українців, національну специфіку, автор граматики звертає увагу на діалектні форми

(Нарічеві галицькі – не буковинські й не підгірські – форми, що подібують ся в гал. письменників: *дванайцять, тринадцять, двацять, трицять*, – звідсіля вже і *дванайцятий, трицятий*... пор.: *Не встигли ми відійти, може, на двацять кроків* (М. Шашкевич)» [3, с. 234]. Взірцем для вченого є мова Франка, Мартовича, Стефаника, які «*таких форм ніколи не вживають, й їх уживати не треба*».

Отже, граматична концепція В. Сімовича вирізняється логічною послідовністю та чіткою структурною організацією, що забезпечує цілісне бачення мовної системи. У межах цієї концепції числівник розглядається як окрема частина мови з чітко визначеними розрядами, що дає змогу систематизувати його функціональні та граматичні характеристики.

Учений детально описує особливості відмінювання числівників, звертаючи увагу на їхню специфіку в українській мові. Водночас він подає зауваги щодо типових помилок у вживанні числівників, зокрема тих, що виникають під впливом російської мови, чим підкреслює необхідність дотримання норм української мови.

Таким чином, граматична концепція В. Сімовича не лише відображає глибоке розуміння природи числівника, а й утверджує самобутність української мови, акцентуючи на її граматичних особливостях і нормативних принципах. Перспективу досліджень вбачаємо в поглибленому вивченні граматичної концепції В.Сімовича, у дослідженні інших граматичних одиниць та зіставленні з сучасними лінгвістичними підходами.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. Граматична концепція Василя Сімовича у світлі сучасних лінгвістичних досліджень. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Сер. Мовознавство. Тернопіль: ТНПУ, 2005. Вип. 1(13). С. 39-50.
2. Козелко І. Граматична концепція Василя Сімовича. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2017. № 869. С. 101–104.

З. Сімович В. *Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці*. 2-ге видання з одмінами й додатками. Київ-Ляйпціг: Українська Накладня, 1919. 584 с.

Ірина Павлюк,
аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ В. СІМОВИЧА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

Сучасна філологічна освіта потребує не лише впровадження інноваційних технологій, а й переосмислення фундаментальних здобутків видатних українських мовознавців. Професійна компетентність майбутнього вчителя-філолога базується на органічному поєднанні теоретичних знань із умінням адаптувати складні лінгвістичні концепції до потреб шкільного навчання. Особливої уваги в цьому контексті набуває науковий доробок одного із «нормалізаторів української мови» В. Сімовича [2, с. 120]. Дослідження спадщини вченого у процесі підготовки словесників дозволяє сформувати усвідомлений підхід до вивчення мови як цілісної та живої системи. Такий підхід і формує вчителя як національно-мовну особистість.

Наукова спадщина В. Сімовича є ціннісним фундаментом для української лінгвістики. Постать вченого в історії науки є багатогранною: він здобув визнання як видатний мовознавець, культурно-освітній діяч та педагог, чия діяльність була спрямована на утвердження самобутності української мови [2, с. 120]. Варто наголосити, що доробок В. Сімовича репрезентує еволюцію української мовознавчої думки, охоплюючи ключові розділи мовознавства.

У межах підготовки майбутніх словесників особливої уваги заслуговує лінгводидактичні засади щодо вивчення мови в школі. У навчальних посібниках («Поука для коректорів» (1916 р.), «Коротенька українська правопись» (1917 р.), «Як стати по українському грамотним» (1919 р.)) вчений наголошував на тому, що освітній процес не має зводитися до механічного

зазубрювання правил. Натомість, на думку дослідника, необхідно формувати навички свідомого освоєння матеріалу [1, с. 135]. Очевидно, що такий підхід залишається актуальним і для сучасної школи, оскільки вона є тим середовищем, де дитина навчається усвідомлено користуватися мовним інструментарієм. Слушною є думка В. Сімовича, що «для дитини є та мова, якою вона думає, підставою, що на ній виростають нові й нові враження, в ній вона сприймає кожен незначний для неї думку, залучаючи до тої мовної будови, хоч вона й невелика, нові й нові прибудови...» [5, с. 296]. Загальновідомо, що мова виступає фундаментом і фільтром у суспільстві. Чим міцніший фундамент та якісніші фільтри, тим вищі інтелектуальні споруди людина зможе побудувати в майбутньому.

Важливою рисою наукового світогляду В. Сімовича було утвердження самобутності української мови. Науковець засуджував будь-які прояви мовного москвофільства, під яким вбачав запозичення з інших мов не безпосередньо, а через російську, що спотворювало фонетичну, правописну і граматичну форми слова [1 с. 133]. У «Практичній граматиці української мови» автор порівнює українські мовні явища з російськими, щоб показати їхню докорінну відмінність. Мовознавець у передмові апелює до українського вчителя та читача, які навчалися в російській школі, наголошуючи, що «українська мова самостійна» і має свої окремі закони [4, с. 7]. В. Сімович чітко окреслює просвітницьку мету: «Пускаючи в світ цю практичну граматику, я нічого більш не бажаю, як тільки того, щоб вона прислужила ся доброму ділу, щоб із неї читачі набрали ся поваги до рідної мови, щоб, пізнавши її закони, впевнили ся в тому, що вона гарна, й багата й формами, й словами, й що вона має такі завдатки розвитку, що нею вискажеш усі найглибші думки й найтоньчі почування» [4, с. 8].

Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення, цей аспект спадщини вченого набуває особливої гостроти. Ідеї мовознавця стають дієвим інструментом для подолання наслідків тривалої лінгвоцидної політики та

очищення мовлення від штучних запозичень, що є критично важливим для зміцнення національної гідності.

Особливої уваги заслуговують розвідки В. Сімовича про ідіостилі класиків. Науковець аналізує мовні тонкощі в текстах, акцентуючи на важливості слова, у якому народжується мистецтво. У наукових працях мова художньої літератури постає як живий процес, у якому індивідуальний стиль автора є проявом розвитку національної мови [3]. Наприклад, у розвідці «Кулішева мова й «кулішівка»» мовознавець високо оцінив словотворчість П. Куліша, оскільки, за словами В. Сімовича, він «творив нові слова згідно з законами сучасної української мови, згідно з її духом та її вимогами», бо «видумане ним (Кулішем) слово» завжди має ознаки української мови [5, с. 336]. Зауважимо, що саме такі праці дозволяють майбутнім вчителям-філологам опанувати методику лінгвістичного аналізу художнього тексту та спостерігати за реалізацією естетичної функції слова.

Отже, науковий доробок В. Сімовича є невичерпним джерелом для вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів-філологів. Його ідеї про живу мову, боротьба за її самобутність та глибокий аналіз класичної літератури допомагають майбутнім філологам не лише краще знати свій предмет, а й розуміти, як зацікавити ним учнів. У часи, коли питання національної ідентичності та мовної стійкості стоять особливо гостро, досвід В. Сімовича стає тим фундаментом, на якому має будуватися робота сучасного словесника – патріота, фахівця та майстра своєї справи.

Список використаної літератури

1. Довбня Л., Товкайло Т. Внесок Василя Сімовича в історію української мовознавчої науки. *Society. Document. Communication*. 2021. Вип. 12. С. 124–144.
2. Козелко І. Термінологічна діяльність В. Сімовича на початку ХХ ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 10(78). С. 120–123.

3. Пена Л. Василь Сімович про мову творів українських письменників. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30 (69). № 1. Ч. 1. С. 27–31.
4. Сімович В. Практична граматики української мови. Раштат: Видання товариства «Український рух», 1918. 368 с.
5. Сімович В. Праці: у 2 т. Т. 1: Мовознавство. Чернівці: Книги – XXI, 2005. 520 с.

Юрій Петрик,
доктор філософії (PhD) в галузі історії, викладач,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
вчитель, Тернопільський ліцей № 21 –
спеціалізована мистецька школа імені Ігоря Герети;
Тетяна Петрик,
магістр історії, аспірантка,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
вчителька, Тернопільський академічний ліцей «Генезис»;
Руслан Галушка,
студент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Юрій Марцінів,
магістр історії

**ВІД «БОЖЕ, ЦАРЯ ХРАНИ» ДО «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА»:
ВЕЛИКДЕНЬ 1915 РОКУ В ТАБОРІ ФРАЙШТАДТ
У МЕМУАРНОМУ НАРАТИВІ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА**

Вивчаючи історичні події, процеси та явища, дослідники часто зосереджуються на глобальних тенденціях і масштабних трансформаціях, залишаючи поза увагою роль кожної окремої людини як творця цієї історії. Проте саме індивідуальний досвід дозволяє глибше зрозуміти «дух» епохи. Важливим і надзвичайно цінним джерелом у цьому контексті є мемуарні тексти, яка не лише доповнює відомі факти новими цікавими деталями, а інколи й докорінно змінює усталені уявлення про ті чи інші події. У даному дослідженні основним джерелом виступають мемуари Василя Сімовича,

зокрема його спогад «Великдень у таборі полонених». Завдяки таким свідченням маємо можливість глибше зануритися в атмосферу періоду, простежити тогочасні настрої, конфлікти й традиції, таким чином надаючи історії «людське обличчя».

З 1914 р. українські землі стали місцем перебігу подій Першої світової війни. Зазначимо, що напередодні неї вони перебували під російською та австро-угорською владою, натомість у серпні – вересні 1914 р. у ході Галицької битви російська армія провела масштабний наступ проти військ Австро-Угорщини, зайнявши практичну всю територію Східної Галичини, частину Західної та частину Буковини. Українців мобілізували до армій обох сторін, що зумовлювало їхнє потрапляння в полон: вояків із Наддніпрянщини – в австрійський, а із західноукраїнських земель – у російський, що актуалізувало потребу в організації допомоги військовополоненим.

4 серпня 1914 р. у Відні створено організацію під назвою Союз визволення України (далі – СВУ). Основою її складу були політичні емігранти з Наддніпрянщини, а главою – Дмитро Донцов. СВУ наголошував на тому, що в майбутньому має постати незалежна Україна з монархічною владою, натомість наразі закликали підтримати Австро-Угорщину [1, с. 308–313]. Одним із напрямків їхньої роботи була допомога українцям-воякам російської армії, що потрапили в австрійський полон та перебували в таборах для військовополонених. Ця допомога полягала у культурно-просвітницькій діяльності: навчання історії, літератури, мистецтва, музики, соціології тощо [6, с. 4–5].

Одним із головних просвітників СВУ був вчений, літературознавець, філолог і суспільний діяч Василь Сімович, виходець із Галичини, що працював на Буковині. Його діяльність як діяча від СВУ відбувалася поруч зі Степаном Смаль-Стоцьким, Богданом Лепким та Андрієм Чайковським [2, с. 263–264]. Його спогади про діяльність в австрійському таборі Фрайштадт (Верхня Австрія, недалеко міста Лінц) [5, с. 767–774] є особливо цінними для

розуміння тогочасної ситуації та настроїв серед українців, що служили в російському війську. Василь Сімович згадує, як складно було цю діяльність організувати, адже полонені, попри, українське походження, були виховані в російській імперській військовій системі, і, за словами Сімовича, залишалися вірними імперській армійській традиції та демонстрували виразну лояльність до царської імперії. Також варто зазначити, що значний вплив в таборі зберігали «великороси», які всіляко намагалися саботувати просвітницькі наміри СВУ, і навіть погрожували тим, хто «слухає Україну» розправою, після повернення з полону [6, с. 92]. За свідченням Сімовича, у таборі регулярно звучав царський гімн «Боже, царя храни», який виконували в бараках, зокрема під час вечірніх зібрань [6, с. 85]. Інтерес мешканців табору до української преси був обмеженим. Натомість значну увагу картам воєнних фронтів, де їх цікавив саме Східний, його австрійсько-російська ділянка. За спостереженнями автора, серед частини полонених існували очікування перемоги російської армії: вони чекали коли «наші», тобто російська армія, захоплять Відень, – і от тоді, мовляв, мав би наступити мир. У 1915 р. віра в російську перемогу була ще жива, адже царські війська у березні таки зуміли захопити обложений із вересня 1914 р. Перемишль, що не могло не відобразитися на загальній атмосфері [5, с. 767–774].

Втім, незважаючи на перемоги російської зброї, СВУ вперто продовжував роботу в таборі. Було розпочато курси з української та німецької мов, математики, історії України, літератури та географії. Просвітницька діяльність давала свої плоди, – і лектури відвідувало все більше й більше слухачів, а хор і оркестр постійно набирали нових учасників. Попри це, у процесі діяльності зберігалися й прояви опору з боку частини полонених, які влаштовували «протестні акції»: то лайливі виступи, то ще щось, а одного разу у вікно бараку взагалі прилетіло каміння. Доходило навіть до погроз підпалу бараків найідейнішими росіянами «в ім'я збереження життя» їхньої держави. Але, незважаючи на все перелічене, просвітницька діяльність поступово набувала розвитку, «робота йшла», як пише Сімович. Про успіх може свідчити

той факт, що «читальняний» барак, виділений для просвітян, часто ледь вміщав всіх охочих відвідати різні заходи.

Василь Сімович дуже детально описує Великдень 1915 р. [5, с. 767–774]. Важливо зазначити, що цього року святкування Великодня в римо-католицькій і православній традиціях збіглося в часі. За григоріанським календарем (новим стилем) це було 4 квітня 1915 р., тоді як за юліанським календарем (старим стилем) – 22 березня. Йдеться, однак, про один і той самий день, адже різниця між календарями становила 13 днів [7].

У таборі Фрайштадт близько двох місяців чекали отця Омеляна Гнідого, священника з Буковини, якого затримували австрійці, попри намагання СВУ домогтися якомога швидшого його звільнення [5, с. 767–774].

Варто зауважити, що населення Буковини, як і Наддніпрянщини, за конфесійним складом було переважно православним [1, с. 15], тому запрошення священника саме з цього регіону було зрозумілим. Василь Сімович позитивно відгукується про отця, який, за його словами, зумів протистояти впливу буковинського політика Миколи Василька, який, вочевидь, не викликав захвату у Сімовича. Приїхати до Фрайштадту священнослужитель зміг тільки на сам Великдень [5, с. 767–774]. Що цікаво, саме тут, в полоні, в далекій Австрії, наддніпрянські українці чи не вперше мали змогу почути святкову літургію українською мовою, адже у них вдома, під царською короною, служба велася церковнослов'янською, а українська фактично не використовувалася [4, с. 40–45].

Під час святкування о. Омелян звернувся до присутніх із коротким, але емоційним виступом, у якому згадав далеку Україну, що «чекає на їх повернення і цього дня відзначає свято без них». Він висловив надію, що вже за рік вони знову зможуть зустріти Великдень у «вільній Україні», що викликало помітне пожвавлення серед слухачів. Водночас зміст поняття «вільна Україна» на той час залишався для більшості розмитим і тлумачився по-різному. Ймовірно, навесні 1915 р. лише незначна частина присутніх вклала в це поняття якийсь політичний зміст, який мав на увазі о. Омелян.

Василь Сімович описує незрозумілий, на той час, йому, галичанину за походженням, давній звичай «христосування», коли після святкової служби всі присутні тричі обмінюються поцілунками. Серйозні, навіть високомірні військові – «дядьки», як пише автор, на очах змінювалися, навіть, ті хто були противниками роботи просвітників, ставали люб'язними, а найзапекліші русофіли, які ще вчора глузували, починали говорити українською. В тексті бачимо щире здивування автора, попри те що пише він про це 20 років потому.

Далі автор згадує і про «інтелігентський барак», на який не поширювалися загальна дисципліна табору, там також панувала святкова атмосфера. Спочатку все обмежувалося дружніми великодніми побажаннями, які зазвичай сходилися на поверненні додому. Лунали максимально різні пісні: церковні, ті, які розучували у місцевому хорі, «Ще не вмерла Україна», так і різні «Дубінушка» і «Коробушка». Втім, згодом таки виринали і політичні суперечки. Звідкись з'явився якийсь Гончаров, росіянин з України, особа з неоднозначною репутацією у таборі, і заявляв, що чекає часу, коли «не буде ніяких урядів і правителів, а керуватиме сам народ», завуальовано критикуючи всі ідеї СВУ щодо створення Української держави. Частина юрби навіть підтримала ці анархічні ідеї. Проте опонентом йому виступив Олександр Скоропис-Йолтуховський, який зазначив, що такі промови доречніше було б виголошувати на фронті росіянам, які саме розграбовували окуповану Галичину [5, с. 767–774]. Важливо, що Великдень відзначали ще до Горліцького прориву австрійської армії, тобто до кардинальної зміни ситуації на Східному фронті [3, с. 308–314].

Таким чином, дослідження мемуарної спадщини Василя Сімовича дозволяє реконструювати непросту соціально-культурну атмосферу у таборі для військовополонених Фрайштадт під час Першої світової війни. Великдень 1915 р. постає не лише як релігійна подія, а й як простір ідеологічної боротьби між імперськими та національними наративами.

Діяльність Союзу визволення України в таборі, незважаючи на опір деяких військовополонених, поступово сприяла поширенню української мови,

культури та національних ідей. Особливе значення мало богослужіння українською мовою, яке мало виразний символічний характер. Водночас мемуари засвідчують неоднорідність середовища військовополонених, де співіснували різні політичні орієнтації – від лояльності імперії до українського національного світогляду. Таким чином, події Великодня 1915 р. у Фрайштадті відображають ширший процес трансформації свідомості українців в умовах війни.

Список використаної літератури

1. Атлас з історії України. 10 клас (XX ст.: 1900–1938 рр.). – Київ : ПрАТ «Інститут передових технологій», 2012. 20 с.
2. Бичко З., Мельничук Б., Пиндус Б., Щербак Л. Сімович Василь Іванович // *Тернопільський енциклопедичний словник*. Т. 3 : П–Я. Тернопіль: Збруч, 2008. С. 263–264.
3. Бойко О. Історія України: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2006. 686 с.
4. Невідомська Л., Лісняк С. Роль церковнослов'янської мови в релігійній сфері на різних етапах історичного розвитку України // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство*. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. Вип. I (29). С. 40–45.
5. Сімович В. Великдень у таборі полонених (двадцять літ тому) // *Твори* : у 2 т. Чернівці, 2005. Т. 2. С. 767–774.
6. Союз визволення України. New York, N. Y.: Chervona Kalyna Ukrainian Publications Cooperative, Inc., 1979. 198 с.
7. Perpetual Easter Calculator: Julian/Gregorian Easter Sunday and Jewish Passover. URL: https://webpace.science.uu.nl/~gent0113/easter/easter_text4c.htm (дата звернення: 13.04.2026).

Наталія Поплавська,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри журналістики,

Владислав Мінський,
студент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

МЕДІА ТЕРНОПІЛЬЩИНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ МЕДІАРЕАЛЬНОСТІ

Сучасний медіапростір Тернопільщини функціонує в умовах гібридної медіареальності, тобто такого інформаційного середовища, у якому одночасно взаємодіють традиційні засоби масової інформації, онлайн-видання, соціальні мережі, месенджери, офіційні канали органів влади, блогери, користувацький контент і технології штучного інтелекту. У науковому дискурсі поняття гібридної медіасистеми пов'язують із працями Е. Чедвіка, який підкреслює, що сучасна комунікація формується через поєднання старих і нових медійних логік, технологій, жанрів, норм поведінки й організаційних практик [1]. Для Тернопільщини ця проблема має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки регіональні медіа працюють у ситуації війни, цифровізації, конкуренції з Telegram-каналами та соціальними мережами, а також постійного ризику дезінформаційних впливів. Закон України «Про медіа» визначає правові засади діяльності суб'єктів у сфері медіа, регулювання й нагляду в цій сфері, що є важливим нормативним підґрунтям для аналізу сучасного регіонального інформаційного простору [9].

Медіаполе Тернопільської області залишається досить розгалуженим. За даними Інституту масової інформації, станом на 19 серпня 2025 року Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення зареєструвала на Тернопільщині 257 медіа, серед яких 236 друкованих видань, дев'ять онлайн-медіа, шість суб'єктів радіомовлення і п'ять телевізійних медіа [8]. Така структура свідчить про збереження традиційного сегмента регіональної журналістики, насамперед друкованої преси, однак реальний вплив на аудиторію дедалі більше переходить до цифрових платформ. У цьому й полягає одна з ключових ознак гібридної медіареальності: офіційно зареєстрованих друкованих видань може бути значно більше, ніж онлайн-

медіа, проте оперативність, швидкість поширення і щоденний контакт із читачем дедалі частіше забезпечують саме сайти, соціальні мережі та месенджери.

Загальноукраїнські тенденції підтверджують цей перехід. За результатами дослідження Internews Ukraine «Українські медіа: споживання новин і довіра у 2025 році», соціальні мережі залишаються основним джерелом новин для українців: ними для отримання новин користуються 86 % респондентів, а для 37 % аудиторії соціальні платформи є єдиним джерелом новин [10]. Основним пристроєм доступу до новин залишається смартфон, що означає переорієнтацію медіаспоживання на короткі, швидкі, візуальні та мобільні формати [10]. Для медіа Тернопільщини це означає необхідність працювати не лише як класичні редакції, що публікують матеріали на сайті, а як мультимедійні платформи, які одночасно присутні у Facebook, Telegram, YouTube, Instagram та інших цифрових середовищах.

Конкретними прикладами активних онлайн-медіа Тернопільщини є 0352.ua, «20 хвилин», «Тернополяни», «Терен», «Перший онлайн», які неодноразово ставали об'єктом регіональних моніторингів ІМІ [3; 4]. Їхня діяльність демонструє, що локальна журналістика сьогодні перебуває між двома моделями: з одного боку, вона має зберігати стандарти професійної журналістики, перевірку фактів, баланс і відповідальність перед громадою; з іншого – змушена конкурувати за увагу аудиторії з анонімними Telegram-каналами, блогерами, пресслужбами органів влади, сторінками політиків і користувацьким контентом. У такому середовищі новина про ремонт дороги, повітряну тривогу, рішення міської ради, мобілізаційні процеси, кримінальну подію чи соціальну проблему поширюється не лише через сайт редакції, а й через репости, скриншоти, короткі дописи й коментарі в соцмережах.

Окреме місце в гібридній медіареальності Тернопільщини займає проблема прихованої реклами, або джинси. За результатами моніторингу ІМІ, проведеного 6–10 жовтня 2025 року на новинних стрічках 0352.ua, «20 хвилин», «Тернополяни», «Терен» і «Перший онлайн», було проаналізовано

725 матеріалів. Дослідження показало, що політична і комерційна джинса становили по 2 % проаналізованого контенту, а випадків контрагітації не зафіксовано [3]. На перший погляд, такий показник може здаватися незначним, однак для регіонального медіапростору навіть невелика кількість прихованих рекламних або політично заангажованих матеріалів є проблемною, оскільки локальна аудиторія часто сприймає повідомлення про місцевих посадовців, підприємців чи громадських діячів як суспільно важливу інформацію, а не як просування конкретного образу чи інтересу.

Ще одним важливим виміром якості медіа Тернопільщини є робота з візуальним контентом. У 2026 році ІМІ проаналізував 250 новин із фото у п'яти найпопулярніших онлайн-медіа Тернопільщини й встановив, що лише 110 матеріалів, тобто 44 %, містили вказане авторство зображень [4]. Найкращі показники мали «20 хвилин» і «Терен», однак загалом проблема залишається актуальною: формулювання на кшталт «з відкритих джерел» не дає читачеві можливості перевірити походження фото, його актуальність і контекст. У гібридній медіареальності зображення вже не є просто ілюстрацією до тексту – воно може виконувати функцію доказу, емоційного впливу або маніпулятивного інструменту. Тому коректне зазначення авторства фото є не лише питанням авторського права, а й важливою складовою довіри до регіонального медіа.

Особливої ваги в умовах війни набуває інформаційна безпека. Показовим для Тернопільщини став випадок із поширенням у Telegram дипфейку за участю начальника Тернопільської ОВА Тараса Пастуха. У квітні 2026 року ІМІ повідомив, що в проросійському Telegram-каналі було поширено фейкове відео про нібито зниження мобілізаційного віку до 16 років. Відеоряд узяли із сюжету «Суспільне Тернопіль» про ремонт харчоблоків у школах, а до нього додали аудіодоріжку, згенеровану штучним інтелектом [5]. Цей кейс демонструє, що локальний відеоконтент може бути використаний у ширших дезінформаційних операціях. Для регіональних медіа це створює нові виклики: редакції мають не лише продукувати новини, а й пояснювати

аудиторії механізми фейків, дипфейків, маніпуляцій із відео та аудіо, а також навчати перевіряти першоджерела.

Не менш важливою є проблема доступу журналістів до публічної інформації. За даними ІМІ, з 1 січня до 13 червня 2025 року до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з Тернопільської області надійшло 76 звернень про порушення права на доступ до публічної інформації [6]. У гібридній медіареальності закритість органів влади або формальне ставлення до інформаційних запитів створює сприятливий ґрунт для чуток, неперевіраних повідомлень і маніпуляцій. Якщо офіційна інформація подається із запізненням або в неповному вигляді, її місце швидко займають Telegram-дописи, коментарі в соцмережах, емоційні припущення або непідтверджені інсайди. Тому відкритість місцевої влади, прозорість рішень громад і оперативність комунікації є не лише адміністративною вимогою, а й елементом інформаційної стійкості регіону.

Важливим орієнтиром для оцінювання якості регіональних медіа є «Мапа рекомендованих медіа», яку формують Інститут масової інформації та «Детектор медіа». У 2025 році до цієї мапи увійшли 253 українські ресурси з усіх регіонів України, серед них три медіа з Тернопільської області [8]. Мапа допомагає аудиторії знаходити якісні журналістські проекти, які дотримуються професійних стандартів, прозорості й редакційної відповідальності [9]. Для Тернопільщини це одночасно позитивний сигнал і виклик: наявність рекомендованих медіа засвідчує, що в регіоні є редакції, здатні працювати за високими стандартами, однак кількість таких медіа поки що є незначною порівняно із загальною кількістю зареєстрованих суб'єктів у сфері медіа.

Отже, медіа Тернопільщини в умовах гібридної медіареальності перебувають у стані активної трансформації. Вони зберігають функцію локального інформування, висвітлюють життя громад, діяльність органів влади, соціальні проблеми, безпекові питання, культурні й освітні події, але водночас змушені адаптуватися до логіки платформ, швидкого мобільного

споживання, конкуренції з Telegram-каналами та ризиків штучного інтелекту. Основними викликами для регіонального медіапростору є прихована реклама, клікбейт, недостатня прозорість походження візуального контенту, складність доступу до публічної інформації, поширення фейків і дипфейків, а також залежність аудиторії від соціальних мереж. Водночас Тернопільщина має потенціал для розвитку якісної регіональної журналістики завдяки наявності активних онлайн-редакцій, суспільного мовлення, моніторингів ІМІ, професійної критики та зростанню запиту аудиторії на достовірну локальну інформацію. У сучасних умовах головним ресурсом медіа стає не лише швидкість, а насамперед довіра. Саме вона визначатиме, які тернопільські медіа зможуть залишатися впливовими в гібридному інформаційному середовищі.

Список використаної літератури

1. Chadwick A. The Hybrid Media System: Politics and Power. Oxford: *Oxford University Press*, 2013. URL: <https://www.andrewchadwick.com/hybrid-media-system> (дата звернення: 26.04.2026).
2. Небесна І. В Тернопільській області зареєстрували 257 медіа. *Інститут масової інформації*. 2025. 29 серпня. URL: <https://imi.org.ua/news/na-ternopilshchyni-zareyestruvaly-257-media> (дата звернення: 26.04.2026).
3. Небесна І. «Бережіть себе, хлопці!», прихований піар нардепів і політсил: як і хто джинсує в медіа Тернопільщини. *Інститут масової інформації*. 2025. 28 листопада. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/dzhynsa-ternopilshchyna-monitoring-zhovten-2025> (дата звернення: 26.04.2026).
4. Небесна І. «З відкритих джерел»: як медіа Тернопільщини підписують авторство ілюстрацій. *Інститут масової інформації*. 2026. 2 квітня. URL: <https://imi.org.ua/blogs/z-vidkrytyh-dzherel-yak-media-ternopilshchyny-pidpysuyut-avtorstvo-ilyustratsij> (дата звернення: 26.04.2026).
5. Небесна І. У Telegram поширили дипфейк із головою Тернопільської ОВА про мобілізацію із 16 років. *Інститут масової інформації*. 2026. 6 квітня.

URL: <https://imi.org.ua/news/u-telegram-poshyryly-dypfejk-iz-golovoyu-ternopilskoyi-ova-pro-mobilizatsiyu-z-16-rokiv> (дата звернення: 26.04.2026).

6. Небесна І. З початку року омбудсмен отримав 76 скарг з Тернопільщини про недоступ до інформації. *Інститут масової інформації*. 2025. 25 червня.

URL: <https://imi.org.ua/news/z-pochatku-roku-ombudsmen-otrymav-76-skarg-z-ternopilshhyny-pro-nedostup-do-informatsiyi-i69033> (дата звернення: 26.04.2026).

7. 253 українських ресурси потрапили на Mapу рекомендованих медіа від ІМІ та ДМ у 2025 році. *Інститут масової інформації*. 2025. 18 грудня. URL: <https://imi.org.ua/news/253-ukrayinskyh-resursy-potrapyly-na-mapu-rekomendovanyh-media-vid-imi-ta-dm-v-2025-rotsi> (дата звернення: 26.04.2026).

8. Мапа рекомендованих медіа в Україні: знайдіть якісні журналістські проєкти. *Детектор медіа* ; *Інститут масової інформації*. URL: <https://map.detector.media/> (дата звернення: 26.04.2026).

9. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. *База даних «Законодавство України»*. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20> (дата звернення: 26.04.2026).

10. Українські медіа: споживання новин і довіра у 2025 році. *Internews Ukraine*. 2025. 23 вересня. URL: <https://internews.ua/media-research/ukrainian-media-news-consumption-and-trust-in-2025> (дата звернення: 26.04.2026).

Олена Сазонова,
кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ОБРАЗІВ У СУЧАСНИХ ПІСЕННИХ ТЕКСТАХ

Науковий інтерес до авторської пісні свідчить загалом про зміну естетичних уявлень у суспільстві та прагнення осмислено долучити до літературного простору феномени, які або перебували на маргінесах досліджень, або зовсім відкидалися колишньою, уже віджилою своє історико-культурною системою. Пісенне слово пробудило політичну та громадянську свідомість українців.

Поки що з'явилося небагато студій монографічного характеру щодо цієї теми. Суспільно-історичні передумови зародження поезії руху Опору ХХ–ХХІ ст. розглянуто в дисертаційній роботі Г. Горішної [3], є кілька наукових статей (Г. Білик, Н. Кобилко, Я. Поліщук), у яких аналізуються риси поезії Революції Гідності в контексті революційних віршів ХХ–ХХІ ст., окреслюється їхнє місце в історії літератури. Відсутні критичні, узагальнювальні, комплексні дослідження про лірику про авторські пісенні тексти цього періоду. Усе це і спричинило актуалізацію теми дослідження.

Мета дослідження – виявити характер та взаємозв'язки пісенної поезії 2014–2025 рр. із національною культурною традицією, розширити уявлення про естетичний, змістовий, поетикальний аспекти поезій.

На початку ХХІ століття для письменників, публіцистів, громадських діячів ідея подолання національної меншовартості співіснувала з антиколонізаторським, антиімперським вибором української нації. Однак ще Василь Сімович, відвідавши один з концертів, у статті 1934 р. висловив занепокоєння: «Перестає українська народна пісня нас узагалі вражати, чи втратили ми для неї зрозуміння, смаку її не знаємо?» [5]. У кінці розмислів про стан народної пісні автор розвідки констатує, що відкидання «культури села» призводить до нехтування національним, українським, що спотворює, на думку автора, розумну урбанізацію [5]. Своєрідним відгуком на заклик літературознавця через не одне покоління стали твори, зумовлені детермінізмом обставин 2014–2025 рр., у яких митці свідомо почали писати національно-патріотичні тексти, використовуючи народні образи, актуалізуючи їхні смисли. Як зауважив науковець Микола Мозговий, «в умовах авторитарного ладу нецензурований пісенний рух виступав репрезентантом процесу кардинальних культурних змін, предтечею феномена контркультури» [4, с.7].

Для розгляду взято кілька пісенних текстів із чатів та топ-конкурсів, проведених у медіапросторі. У дослідженні не претендуємо на однозначність у їхньому трактуванні. Це пов'язано з тим, що здебільшого ліричні твори були скоростиглими відгуками на події, у них трапляється підкреслене агітаційне,

суто утилітарне призначення. Однак, варто нагадати, що у злободенності та практичній націленості є певний пафос, логіка, сила, такі потрібні для підтримки бойового духу бійців та стійкості в тилу. Обираючи тему, закодовували цю багатовекторність тлумачення.

Потужно, із трагедійним пафосом звучить лірична пісня «Воля», уміщена в проєкті «Пісні війни» (слова: воїн АТО Станіслав Паплінський; музика: Мартін Небо. Виконують: Станіслав Паплінський і фронтмен гурту Kozak System Іван Леньо). Автор тексту використав типові народні образи, свого часу актуалізовані поетами-романтиками. Безперечно, алюзійний образ вітру в поезії може стати окремим дослідженням. Вкотре образи української народної пісні, авторство якої приписують напівлегендарній піснярці з Полтави Марусі Чурай, стали поштовхом до ліричної пісні. Звісно, що вона стала основою великої кількості творів, таких, як повісті, романи, драми, поеми. До прикладу, п'єса «Чарівниця» (автор Л. Боровиковський), «Ой, не ходи, Грицю» (автор М. Старицький), «Повій, вітре, на Вкраїну» (1861 р. Степан Руданський), останній твір став відомий за межами України й набув статусу світового романсу, «Віють вітри, віють буйні» (П. Карманський) тощо. Автор пісні творчо переосмислює народну пісню та романтичні образи. Пісня сповнена глибоким драматизмом, що торкається найтонших душевних струн читача. Засіб художнього паралелізму використаний автором, цьому тільки сприяє (наприклад, «вітер в полі лютий, зимний» – «ти віддався Батьківщині»). У вираженню емоційних відчуттів сприяє нагромадження біблійних образів: «з ран твоїх сочилась кров», «названий наш брат», «хто до нас з мечем прийшов» [2]. У ліриці превалує використання частки «не», що виконує безпосередню функцію – заперечення: «не спиняв», «не зламати», «не загнати», «не скорились», «не застигне». Завдяки окличним реченням та оптимістичній риторичній вірш набуває полум'яної жагучості, мажорного звучання.

«Біля тополі» – одна з популярних ліричних пісень 2015 року. Присвячена українським військовим, які загинули за Україну. Автор – Петро та Павло Солодухи. У 2015 році разом із польським гуртом «Епеј» у записі пісні брали

участь українські музиканти Тарас Чубай та лідер гурту «Kozak System» Іван Леньо. Кавер на пісню зробили Kristonko, Shumei та Yaktak та інші [1]. Лейтмотив пісні – розлука матері та сина через участь останнього у війні, також є мотиви патріотизму, розлуки, ностальгії та боротьби за свободу та правду. Ліричні герої – мати, яка чекає на повернення свого сина з війни, та молодий козак, який відправляється на війну за ідеали. Символи («тополі», «козак», «калина») відображають національну ідентичність та символізують рідну землю. Метафора «мамині очі чекають тебе» підкреслює ностальгію матері. Рядком «сива у розпачі плаче» гіперболічно підсилюється образ згорьованої матері. Фрази і рядки в пісні повторюються для підкреслення глибокого почуття розлуки та ностальгії. Поетична антитеза молодий козак, який пішов на війну, і мати, яка залишилася в очікуванні сина, домінантна у тексті. Народні образи (свічка, калина, крила лелеки) символізують вічну пам'ять та надію. Заклик «за тих, хто у морі далеко» – ремінісценція на народні історичні пісні, завдяки чому підсилено відданість козака боротьбі. Ця пісня виражає важливі глибокі почуття та емоції, пов'язані з війною та розлукою, а також передає патріотичні почуття та гордість за Батьківщину.

Охарактеризовано окремі авторські пісенні тексти періоду російської агресії проти України, зауважено лейтмотиви творів – біль, лють, страх за майбутнє, ненависть до ворогів і любов до своєї країни та рідних. Творчі прояви первинно розгортаються в органічному зв'язку з помітними жанровими, стилістичним зразками українських символічних, міфопоетичних канонів («Гей гу, гей га», українська повстанська пісня, «Біля тополі» Петра Солодухи, «Ой у лузі червона калина...» Степана Чарнецького, «Аеропорт/Білі ангели» Олександра Шевченка, Наталки Самсонової). Критерієм людяності в піснях став ступінь причетності до війни, а конструктивним елементом людського буття – відданість Батьківщині, віра в Перемогу.

Перспективами для подальших досліджень є розширення кількості аналізованих пісенних текстів, з'ясування основних тенденцій жанротворення в

авторських пісенних творах у контексті розвитку жанрів української лірики 10–20-х рр. ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Біля тополі. Текст. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/6291151.html> (дата звернення – 10.02.2025).
2. Воля. Текст. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/2339971.html> (дата звернення – 10.02.2025).
3. Горішна Г. М. Поезія Майдану у дискурсі української революційної поезії ХХ–ХХІ століття : дис. ... канд. філол. наук : 13.01.01 – українська література : філологічні науки. Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2018. 206 с. Бібліогр.:с. 182–204.
4. Мозговий М.П. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні: дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.01. Київський національний ун-т культури і мистецтв. Київ, 2007. 175 арк.
5. Сімович Василь. Урбанізуємось (?). Про культуру народньої пісні. *Назустріч: Л-ра. Мистецтво. Наука. Громад. життя.* 1934. Чис. 8. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Simovych_Vasyl/Urbanizuiemos7_Pro_kulturu_narodn_oj_pisni/ (дата звернення – 10.02.2025).

Тетяна Скуратко,
кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ТВОРЧІСТЬ М. РИЛЬСЬКОГО В КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ В. СІМОВИЧА

В українській літературі початку ХХ століття «бував ліс талантів» (П. Тичина, В. Чумак, В. Еллан-Блакитний, М. Хвильовий, М. Філянський, Я. Савченко, П. Савченко, Д. Загул, Д. Ярошенко, М. Терещенко, Є. Плужник, В. Свідзинський, М. Семенко, М. Бажан, Т. Осьмачка, В. Сосюра, Ю. Яновський, М. Йогансен, М. Рильський, М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Филипович, Ю. Клен тощо). Провідні митці того часу, сповідуючи

самодостатність мистецтва слова, ставили собі за мету «вплести» українське письменство у загальноєвропейський літературний контекст. І їм це вдалося, адже українська література на початку XX століття «забуяла», «дивуючи багатством талантів, розмаїттям стильових течій і форм поетичного моделювання світу думок і почуттів людини» [6, с. 25]. Значною мірою до цього доклався провідний неокласик («п'ятикутне гроно»), талановитий поет, перекладач, етнограф, фольклорист, публіцист, літературознавець, мовознавець, мистецтвознавець Максим Тадейович Рильський, який «витворив неповторний художній світ, наповнений гуманістичним змістом» [6, с. 132].

Творчість Максима Рильського була завжди в колі уваги провідних літературознавців. Сказав своє слово про видатного неокласика і знаний вчений, культурний і громадський діяч, мовознавець, дослідник українського письменства Василь Сімович. Його наукова розвідка «Новий твір Максима Рильського» (1934 р.) [5, с. 390] – це з одного боку ода таланту Максима Рильського («дав українському письменству неоціненні скарби чистої лірики, глибокої, ясної, що збагатив українську літературу багатими на красу перекладами, що поетичне українське слово довів до вершків мистецтва» [5, с. 393]), а з іншого – тривога-застереження («коли «Марина» – поетове переконання, то Рильського жде незавидна доля Тичини» [5, с. 393]). Справді, для Рильського – тонкого лірика («Марія», «Яблука дозріли, яблука червоні!» тощо) і неперевершеного пейзажиста («На білу гречку впали роси», «Поле чорніє. Проходять хмари...» тощо) в поемі «Марина» відчуються зміни в творчому методі під тиском радянської ідеології («коли ж це «переходова стадія», то це данина часові» [5, с. 393]). Український літературознавець Микола Ткачук наголошував, що Максим Рильський «жив в атмосфері страху, оскільки органи безпеки постійно стежили за ним. На одній з нарад Микита Хрущов запропонував ув'язнити Рильського. Врятував поета Павло Тичина, який переконав партійного вождя, що «Пісня про Сталіна» Рильського (музика Левка Ревуцького) стала народною, тому арешт її автора людям важко буде

пояснити» [6, с. 137]. У науковій розвідці «Література під обстрілом» В. Сімович з боєм зауважує, що жити і творити в час «пильного ока» для українських митців було справжньою трагедією, бо «сучасний московський лад у найкращому випадку з талановитого письменника робить морального покруча, який сам себе заперечує і спроквола перестає бути собою (Тичина, Рильський)» [5, с. 398]. Лише збагнувши усю гіркоту «буремності» часу, по-справжньому розуміємо слова самого Максима Рильського: «Поете! Будь собі суддею, / І в ночі тьми і самоти / Спинись над власною душею, / І певний суд вчини над нею, / І осуди, і не прости. / Устануть свідки темноокі / Зо дна поблідлої душі, – / І скажеш їй: уу світ широкий / Іди, не знаючи про спокій, / І, согрішивши, не гріши.» [1, с. 182]. Митець завжди дотримувався своєї настанови: «Дивися вглиб життя і вшир життя, поете» [3, с. 344], свого творчого кредо: «Свій парус ладячи крилатий, / Пливти без компаса не смій!.. / Світ по-новому відкривати, / Поете, обов'язок твій!» [4, с. 255].

Назагал В. Сімович у своїй науковій розвідці «Новий твір Максима Рильського» (1934 р.) [5, с. 390] наголошує на високій майстерності провідного неокласика («попереджує поему чудовий заспів терцинами, дарма, що і в ньому проскакує агітка» [5, с. 392]), хоча і зауважує, що «шлях, на який пішов Рильський у «Марині», для нього небезпечний, для української поезії шкідливий» [5, с. 392], адже митець «перемішує перли зі сміттям, натхнення його йде в парі з агіткою, з публіцистикою, що на кожному кроці замазує враження від справжньої поезії» [5, с. 393]. Уже з перших рядків літературознавчої праці В. Сімовича відчувається його прихильність до Максима Рильського: «По довгій мовчанці – поема. Над нею Рильський працював декілька років (1927–1932). Певне, довелося декілька разів переробляти, щоб вона вийшла така, щоб її видало видавництво «Література і мистецтво» [5, с. 390].

Пролог-посвята до віршованої повісті Максима Рильського «Марина» епіграфом має слова Тараса Шевченка: «Неначе цвяшок, в серце вбитий, / Оцю Марину я ношу» [2, с. 67]. Справді, «Марина» стала для автора вбитим у серце

цвяшком: «Та ми, ох, ми ще добре пам'ятаєм / Ганебний час, коли навчали нас / тюрму повсюдну називати раєм» [2, с. 67]. Попри в окремих місцях «фальшивий акорд» (В. Сімович) поема «виграє» довершеністю форми. Глава одинадцята розпочинається епіграфом-символом: «Чи буде суд! Чи буде кара!» [2, с. 149], бо, чи має право хто судити? Особливо потужно звучать прикінцеві слова: «хай до Сибіру завтра забере / Усіх, усіх залізна, темна сила, – / Однаково! Тюрма! Сибір! Могила! – / Все краще, як безсилля, гніт і глум... / ... / Стоїть вона, заціпивши уста, / Струнка, вродлива, та уже не та, – / Не злякана, заплакана дитина, – / Грім! гнів! покара! – месниця Марина.» [2, с. 160].

На думку Миколи Ткачука, «все-таки митець не став трубадуром «соціалістичного реалізму», оскільки сповідував гуманістичні цінності, ідеали краси і художньої правди. У його творах переважала краса, висока духовна культура самодостатньої особистості, віра у перемогу добра над злом. Поетичним кредо Рильського була любов до України і людства, яка керувала його вчинками, визначала тональність творів» [6, с. 137]. Тому погоджуємося із В. Сімовичем, що «Марину» треба вважати за переходове явище, яке тільки тоді стане вічним придбанням українського народу, коли струсить із себе все, в що прибрала її незavidна сучасність і її нестерпний для всякої творчості лад» [5, с. 393]. Справді, якщо читати поему «Марина» Максима Рильського, прибравши «фальшивий акорд», то у творі «скрізь чується той правдивий Рильський, той давній Рильський – один із найбільших сучасних українських поетів» [5, с. 392].

Отже, реакція В. Сімовича («Новий твір Максима Рильського», 1934 р.) на вихід першої частини поеми Максима Рильського «Марина» – це щире вболівання за долю українського письменства у складні часи «пильного ока» та незламність духа талановитого митця-неокласика.

Список використаної літератури

1. Рильський М. Зібрання творів: у двадцяти томах. Т. 1: Поезії 1907–1929. Проза 1911–1925. Київ: Наукова думка, 1983. С. 165.

2. Рильський М. Зібрання творів: у двадцяти томах. Т. 2: Поезії. 1930–1941. Київ: Наукова думка, 1983. С. 365.
3. Рильський М. Зібрання творів: у двадцяти томах. Т. 3: Поезії. 1941–1950. Київ: Наукова думка, 1983. С. 350.
4. Рильський М. Зібрання творів: у двадцяти томах. Т. 4: Поезії. 1949–1964. Київ: Наукова думка, 1984. С. 350.
5. Сімович В. Праці у 2 томах. Том 2: Літературознавство. Культура / Упорядкування Л. Ткач, О. Івасюк, за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенника; передмова Ф. Погребенника. Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. 904 с.
6. Ткачук М. Українська література ХХ століття. Монографія. Тернопіль: Медобори, 2014. 608 с.

Тетяна Скуратко,

кандидат філологічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка;

Алла Панасюк,

кандидат філологічних наук, викладач української мови і літератури

Тернопільський кооперативний фаховий коледж

ВІТАЛЬНА СИЛА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ВІЙНИ

Зауважимо, що сьогодні активно твориться новий феномен – сучасна українська література війни. Переконані, що у час воєнного лихоліття лише нація із самобутньої історією та багатою культурною традицією здатна витворити таке потужне мистецьке явище. На цьому наголошує сучасний український письменник, представник комбатантської літератури Артур Дронь: «Ми ніколи не були самі у важкі часи, бо наша культура також є в рюкзаках. З нами Євген Плужник, у смутку й скорботі за вбитими. Василь Стус вболіває за нашу непокору й твердість чи то в окопі, чи в полоні, а чи в укритті під час тривоги. Франко нагадує про неохопний обсяг праці й нескінченність боротьби. З нами Хвильовий, і Сосюра, і Олесь, і Теліга, і Леся, і Котляревський, і Сковорода, і Чубай, і Вінграновський, і письменники на еміграції, і ті, яких ми ставимо в канон літератури, і ті, до яких у нас багато питань, і розстріляні, і залякані, і незламні, і щасливі, і знедолені, і мертві, і

жив, і перероджені в наступних поколіннях, і Шевченко. Завжди, міцно і постійно – Шевченко. Мегауспішний колишній раб Шевченко. Який нікуди не зникає. Який присутній тут вже двісті років» [2, с. 110].

Відрадно, що у час воєнного лихоліття є запит на мистецтво. Свідченням того є численні презентації творчих проєктів з популяризації сучасного українського мистецтва війни, вихід у світ значної кількості художніх текстів, творених «під кулями», багатолюдні презентації книг митців-комбатантів (Гліб Бабіч, Саша Буль, Павло Вишебаба, Борис Гуменюк, Артур Дронь, Сергій Жадан, Єлизавета Жарікова, Віталій Запека, Валерія Карпиленко, Богдан Коломійчук, Максим Кривцов, Петро Мага, Юрій Матешук, Михайло Микусь, Євгенія Подобна, Валерій Пузік, Сергій Рубнікович, Юрій Руф, Сергій Скальда, Олена Стяжкіна, Сергій Тимофійко, Артем Чапай, Ілля Чернілевський, Ярина Черногуз тощо), численні фотовиставки із кадрами нашої боротьби тощо. Потри те, що сучасне українське словесне мистецтво витворюється в умовах воєнного буття, воно пронизане вітальною силою, адже такі твори «здатні спричиняти духовне очищення через співпереживання, а інколи й арт-терапевтичний ефект» [1, с. 8].

Наскрізним образом сучасного словесного мистецтва війни є образ українського воїна-героя, який є уособленням Людини-Людства, що несе у собі «щирий патріотизм, не патетичний, а вкорінений у повсякденне зусилля бути Людиною-Людства – попри страждання, смерть, втрату. Такі герої часто виявляють етичний максималізм – вони здатні на жертвність, вірність товаришам, моральну витривалість, однак не здатні до морального компромісу. І це природно, бо для Людини-Людства немає компромісів, «побудованих» на руйнуваннях, на крові дітей, на втраті гідності» [3, с. 197]. У цьому і вбачаємо його вітальну силу, його екзистенційну значимість для нації, яка переживає темні часи. Тому надзвичайно важливим є те, що у часи воєнного лихоліття ми маємо так багато тих, хто наділений талантом фіксувати, зображати, відтворювати складні картини війни, бо «повномасштабна війна торкнулася кожного українця, зруйнувавши весь

звичний хід життя. Але саме в цей драматичний час, коли відбуваються трагічні події глобального масштабу, Україна набуває нового екзистенційного досвіду, який кардинальним чином змінює самооцінку нації, її самовідчуття і бачення самої себе» [1, с. 5]. Тож маємо новітній суспільний обов'язок – популяризувати літературні портрети наших героїв, що є «частиною широкого загальнонаціонального проєкту – збереження людської гідності, пам'яті та культурної суб'єктності в умовах екзистенційної загрози. Їхнє комплексне вивчення уможливорює поглиблений аналіз не лише літератури сучасної війни, а й соціокультурних механізмів адаптації, опору й національного самоусвідомлення українців» [3, с. 204].

Позитивно, що сьогодні словесне мистецтво війни не лише активно твориться лавиноподібном способом, а й популяризується. Наприклад, чудовим способом популяризувати тексти сучасної української літератури війни є створення каталогу книжок про російсько-українську війну [4] Ганни Скоріної (Facebook: <https://www.facebook.com/share/19KvgyhMte/>) – львівської бібліотекарки, волонтерки, організаторки і модераторки культурних фестивалів, бібліотечної тренерки та лекторки, співорганізаторки та авторки Всеукраїнського форуму військових письменників, активної громадської діячки, дослідниці військової літератури, яка займається популяризацією текстів про російсько-українську війну від 2014 року.

Отже, вітальна сила сучасного українського мистецтва війни надзвичайно потужна, вона «тримає» усю націю духовно, надихає на боротьбу і дає віру у перемогу добра, світла.

Список використаної літератури

1. «Вічність трива цей день...» Художні хроніки війни / за ред. М. Жулинського; упоряд.: Н. Торкут, О. Поліщук, Т. Головань, Н. Герасименко, А. Матющенко. Тернопіль: Джура, 2023. 444 с.
2. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає [Текст]: коротка проза Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.

3. Сеньовська Н., Скуратко Т., Голинська М. Образ воїна-героя російсько-української війни в сучасному художньому дискурсі. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Випуск 3 (214) Т. 1. Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 195–205. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/866/825>
4. Скоріна Г. Каталог книжок про російсько-українську війну. 2023. URL: <https://bookforum.ua/participants/13070>

Тетяна Скуратко,
кандидат філологічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Надія Сеньовська,
кандидат педагогічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

«МУЗИ НЕ МОВЧАТЬ»: ІДЕЙНІ ДОМІНАНТИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА ВІЙНИ

Сьогодні українці попри жорстокість воєнного буття, біль втрати, виборюють свою незалежність не лише зі зброєю в руках, а й формуючи міцний культурний тил, бо мистецтво війни говорить усьому світові, що ми – нація нескорених, нація гідних людей, які вірять, що добро творення переможе зло руйнування.

Творення лавиноподібним способом сучасного українського мистецтва війни у різнобарв'ї усіх його видів (література, музика, живопис, кіно, театр, архітектура, скульптура, хореографія тощо) засвідчує, у час «гулу гармат» музи не мовчать. Так, «у час геноцидної війни, яку веде російська федерація проти України, наш народ дає власну переконливу відповідь: музи не мовчать, бо їх голос має значення, бо культура – це, насамперед, плекання цінностей, бо мистецтво виступає одним із дієвих інструментів формування національної ідентичності» [1, с. 5].

Особливо потужним мистецьким голосом новочасної російсько-української війни є сучасна українська література, яка має надзвичайно велику

ментальну силу. Наше сучасне словесне мистецтво засвідчує, що ми у час воєнного лихоліття змогли подолати комплекс меншовартості, який нам нав'язувався одвічним ворогом понад триста років, і стати на один рівень із найвпливовішими народами світу. Саме через художнє слово ми гордо і самобутньо заявляємо про себе, свою духовну силу і міць на весь світ, бо «національна література працює, якщо в боротьбі за свободу націю супроводжують її письменники. Як-от під час Революції Гідності, коли українські класики з'являлися в нових образах, поверталися, ставали сучасними й актуальними» [3, с. 111].

Особливо потужним голосом сучасного словесного мистецтва війни є творчість митців-комбатантів (Гліб Бабіч, Саша Буль, Павло Вишебаба, Борис Гуменюк, Артур Дронь, Сергій Жадан, Єлизавета Жарікова, Віталій Запека, Валерія Карпиленко, Максим Кривцов, Петро Мага, Юрій Матевощук, Михайло Микусь, Євгенія Подобна, Валерій Пузік, Юрій Руф, Олена Стяжкіна, Сергій Тимофійко, Ярина Черногуз тощо), яка насичена «живим», «правдивим» струменем і твориться «поза межами болю» в режимі реального часу, описуючи дорогоцінний досвід власної боротьби. І цей досвід підкріплюється досвідом минулих поколінь, бо «ми ніколи не були самі у важкі часи, бо наша культура також є в рюкзаках. З нами Євген Плужник, у смутку й скорботі за вбитими. Василь Стус вболіває за нашу непокору й твердість чи то в окопі, чи в полоні, а чи в укритті під час тривоги. Франко нагадує про неохопний обсяг праці й нескінченність боротьби. З нами Хвильовий, і Сосюра, і Олесь, і Теліга, і Леся, і Котляревський, і Сковорода, і Чубай, і Вінграновський, і письменники на еміграції, і ті, яких ми ставимо в канон літератури, і ті, до яких у нас багато питань, і розстріляні, і залякані, і незламні, і щасливі, і знедолені, і мертві, і живі, і перероджені в наступних поколіннях, і Шевченко. Завжди, міцно і постійно – Шевченко. Мегауспішний колишній раб Шевченко. Який нікуди не зникає. Який присутній тут вже двісті років» [3, с. 110]. Так, у нашій боротьбі з нами непохитно стоять велетні духу минулих епох, бо музи ніколи не мовчали, бо «людина має здатність любити,

ненавидіти, пам'ятати, зворушуватися, сумувати за минулим, сумувати перед майбутнім, сумувати в моменті, радіти без причини, бажати того, чого ніколи ще не бачила, думати і планувати, аналізувати і робити висновки, співати, кричати і шепотіти, влаштовувати одне одному сюрпризи, зізнаватися в коханні. А ще – відчувати ностальгію, ревності, гордість за дітей, лінощі перед роботою, натхнення, моральну втому, переживання за іншого, співчуття, захоплення кимось... Всередині людини – спогади про пережите, мрії про майбутнє, туга за кимось, ненависть до кривдника, мужність захистити слабшого, сильніша за відстань любов, смак улюбленого морозива і запах поту після футболу, властивість чхати, коли дивишся на соне, вміння бачити сни, відчуття тяглості поколінь. І ніжність.» [3, с. 16].

Сьогодні надзвичайно важливо систематизовувати, класифікувати та популяризувати сучасну українську літературу війни, бо у ній зафіксовано важливі моменти нашої боротьби для майбутніх рефлексій. Зауважимо, що важливу роль у цьому контексті відіграє каталог книжок про російсько-українську війну [5] Ганни Скоріної (Facebook: <https://www.facebook.com/share/19KvgyhMte/>) – активної громадської діячки, львівської бібліотекарки, волонтерки, організаторки і модераторки фестивалів, бібліотечної тренерки та лекторки, співорганізаторки та авторки Всеукраїнського форуму військових письменників, дослідниці військової літератури, яка займається популяризацією текстів про російсько-українську війну від 2014 року.

Зауважимо, що наскрізною темою-мотивом усіх текстів сучасної української літератури війни є вибір людини, її духовність, вміння вистояти у межах ситуацій. У творах сучасного словесного мистецтва також спостерігаємо витворення наскрізного образу Людини-Людства, що є уособленням добро творення. Зміщується і система цінностей: понад усе цінується єдність сім'ї, героїзм і відданість рідній землі, довіра і всеохопна сила любові, бо це «любов рие окопи, і живе в них, / і гризе у них лід із розрізаної пляшки, / коли хоче пити у мінус двадцять. / Любов виходить на

бойові чергування, / піднімається на позиції / з грижами, з температурами, із простатитами, / із контузіями, з астмами і алергіями, / з високою імовірністю / не повернутися, / з думками про когось / найважливішого. / Все зносить, вірить у все, / сподівається всього, все терпить!» [2, с. 101].

Отже, сучасна українська література війни є яскравою самобутньою сторінкою нашого культурного розвитку і засвідчує, що ми остаточно відбулися, бо «музи не мовчать» навіть у найтемніші часи.

Список використаної літератури

1. «Вічність трива цей день...» Художні хроніки війни / за ред. М. Жулинського; упоряд.: Н. Торкут, О. Поліщук, Т. Головань, Н. Герасименко, А. Матющенко. Тернопіль: Джура, 2023. 444 с.
2. Дронь А. Тут були ми [Текст]: поезія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2024. 112 с.
3. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає [Текст]: коротка проза Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.
4. Освітній волонтерський проєкт «Патріотичні й небайдужі». Офіційна сторінка. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61555874657142>
5. Скоріна Г. Каталог книжок про російсько-українську війну. 2023. URL: <https://bookforum.ua/participants/13070>
6. Це війна. Українські письменники і письменниці про те, як пережити катастрофу [Віталій Портников, Володимир Рафеєнко, Станіслав Асєєв та ін.] / Упоряд. Юлія Бентя, Олег Коцюба, Наталія Федущак. Світлини Анни Ільченко. Київ: Критика, 2024. 208 с.

Марія Стецик,
кандидат філологічних наук, доцент
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

ФРАНКІАНА ВАСИЛЯ СІМОВИЧА ЯК НАУКОВИЙ ПРЕТЕКСТ «ДОСЛІДІВ І ДОСВІДІВ» МОВОТВОРЧОСТІ КАМЕНЯРА

І пророчий тон Мойсея,

*вогонь і видержана стилева чудова мова
підносить Франка до тих вершків,
яких досяг Шевченко*

(Василь Сімович)

Василь Сімович належить до когорти знаних науковців, ревних подвижників української культури і виховників того славного покоління, що офірувало весь вік, весь труд «у незламнім завзяттю» рідному народові. У його особі гармонійно поєднався блискучий літературознавець, досвідчений мовознавець, видавець, редактор, активний громадський діяч і справжній будитель національної самосвідомості галичан, буковинців, наддніпрянців.

У фокусі наукових зацікавлень ученого – й постать Івана Франка, мистецький та суспільно-політичний феномен українського Мойсея. Український учений не лише всіляко популяризував творчість Каменяра (писав передмови до його творів, зокрема до повістей «Захар Беркут», «Перехресні стежки», «Основи суспільности», на прохання автора упорядковував збірку «З вершин і низин», здійснив спробу хронологічного впорядкування друкованих у різних збірниках поезій (1873 – 1893 рр.), випрацював засади мовно-правописного редагування творів), а й створив серію різноформатних праць – біографічних нарисів, ювілейних статей, спогадів, проникливих інтерпретацій знакових текстів. Монументальна постать Франка – письменника, політичного діяча, громадянина – найповніше презентована в розлогій статті «Іван Франко, його життя та діяльність». На жаль, франкіана Василя Сімовича, як і вся його наукова та публіцистична спадщина через цинічну тактику окупанта – знищити національну пам'ять народу, перетворити його в аполітичну й байдужу до свого спадку масу, довгий час була недоступною для широкого загалу. З відновленням Незалежності ім'я В. Сімовича повернуто українській гуманітаристиці та культурі, а його справжня Франкіана посіла в ній гідне місце. До 150-літнього ювілею оприлюднено окремою книгою увесь франкознавчий доробок ученого стараннями львівських мовознавців Марії Білоус та Зеновія Терлака. Їм належить також передмова та примітки.

В. Сімович одним із перших намагався дати відповідь на питання, «хто був для нас Франко, яка його вага для нашого народу та чим його ім'я стало для нас безсмертне» [5, с. 141]. Франкознавчий доробок Сімовича різногранний, цікавий, актуальний для кожного наступного покоління дослідників, що намагається осягнути універсум Каменяра, торкнутися довершених ізмаргдів мовостилу та зачерпнути з лінгвософських глибин. У франкознавчих розвідках В. Сімовича не лише крізнить заклик до всебічного вивчення спадщини поета й належного пошанування його пам'яті, а й лунає засторога від однобічного потрактування творчості аж до заслонення його національного обличчя, імплікування справжніх заслуг митця й громадсько-політичного діяча як великого національного українського революціонера й патріота: «він великий учитель народу <...>, коли треба було, не гласкав по голівці, а громом гримів, стермошував нашим сумлінням» [5, с. 202]. Інтерпретаційний досвід українського вченого, його редакторська практика, глибокі літературознавчі рефлексії над творчістю загалом і над конкретними текстами – запорука неупередженого й глибокого прочитання Франка, націєцентричного осмислення його творчо-наукового доробку, адже не було «на протязу сорока літ ні одної духової прояви в житті галицького народу, яка не в'язалась б безпосередньо або посередньо (через ідеї Франкові) з ім'ям великого поета» [5, с. 17].

В. Сімович увів до науково-інтерпретаційного дискурсу крилатий наратив про «печать духа свого Мойсея», що на кожному історичному відтинку набуває особливих сенсотвірних конотацій, не відходячи від свого прецедентного ядра. Не втратили своєї актуальності й розмисли про каменярів; «сю скалу» і про той град каміння, що посипався на відчайдухів. Надто вузьким був світогляд більшості галичан, надто «заскоружлими були думки», аби почути «могутні удари молота», дійти осягнення-одкровення, що лише «дух, наука, думка, воля не уступить пітьмі поля» [6, с. 97].

Намагаючись донести до звичайно, пересічного – «рядового» – читача непроминальну велич постаті Івана Франка, В. Сімович насамперед актуалізував крилаті наративи зі знаменитої поеми «Мойсей»: «Сорок років орав» дике поле

для грядущих поколінь». Сорок років «просікав та проти́нав серед найгу́щих хащів» для нас шлях. Сорок років віддавав усе, що мав у житті, для одної думки, і «горів, і страждав, і трудився для неї» <...>. Хотів бачити народ у «народів вольних ко́лі» [5, с. 133 – 134]. Український франкознавець вдало й переконливо виокремив мислетворчі сенси й засадничі аксіологеми Франка. У візії науковця поет постає не лише як Каменярь і революціонер-демократ, що імпонувало критиці «Советського Союзу, яка підносила велику вагу Франка» саме в такому розрізі [5, с. 15], а передовсім як пророк, «наш Мойсей, що вів нас на шляхи золоті».

Прониклива мойсеїана В. Сімовича – одна з наріжних тем ученого, адже він був очевидцем приїзду Івана Франка до Чернівців у травні 1913 року. Незабутнім залишилося враження, яке справив поет на присутніх, коли читав свою поему «Мойсей». «Це ж не декламатор перед ними, не той, що завчив чужу поему, а творець сам, той, що виносив свого «Мойсея» під серцем, що цілого себе вклав у нього, це ж він сам той Мойсей, народний провідник <...>» [5, с. 131]. У Франковому тексті ми бачимо Мойсея не в ореолі величі і слави, не як співучасника високого діалогу з Творцем та ревного виконавця Божої волі й Божого промислу, що єдиний серед свого народу розуміє СЕНС виходу з рабства. Це – зневажений і відкинений своїм народом пророк, а в нього ж він вклав усе найвище, найкраще, найсокровенніше, найсвятіше. Ще зовсім молодий – 23-літній – В. Сімович найтоншими «фібрами української душі» відчув знаковість поеми, її позавимірність і позачасовість для українського драматичного поступу «у безвість віків», аби «простувать в ході духові шлях».

В. Сімович також побачив Франка не великим і величним мужем, а тяжко хворим, знесиленим і згорьованим батьком, що два тижні перед тим втратив «улюбленого сина Андрія» [5, с. 130]. У Сімовича багато в чому емоційно-маєстатичне сприйняття «Мойсея» (рівно ж самого Франка) – «натурою перед очима» – стало своєрідним «рецептивним еталоном» для її поціновувачів та інтерпретаторів, адже твір і досі «напуває націю духовною енергетикою». Ю. Шевельов назвав поему «другим Заповітом після Шевченкового» [Цит. за: 4,

с. 130]. «Твором цілого життя, сумою змагань, мрій та ідеалів» вважав поему М. Євшан, адже «такі твори і пишуть генії на вершинах своєї творчості перед фізичною або моральною смертю» [2, с. 437]. У візії Д. Павличка, поема – «найяскравіше видиво» духу Франка [3, с. 5]. Профетично узагальнює Д. Донцов: «Нація, що прагне волі, мусить не зневірюватись, бути певною в тім, що її провадить Бог до її мети» [1, с. 103].

В. Сімович у потрактуванні мислеобразної специфіки Івана Франка філігранно точно налаштовує націєцентричну дослідницьку оптику, застерігає від спрощених та суспільно-утилітарних підходів, зі спроб применшити велич Каменяревої мистецько-громадянської постави (політичне москофільство, соціалістична заангажованість, «громадівська заслона», галицький консерватизм, мовна строкатість). Поштовхом до нових прочитань і перепрочитань Франка може також слугувати спостереження-заувага В. Сімовича: «поет – вічний рекрут» (а не усталене й стереотипне «вічний учень»), тобто той, який «робить те, що каже йому робити його наставник – національний обов'язок, національне сумління, і він того наставника слухає – мусить слухати!». Мусить боліти *«чужим і власним горем, / в його чутливість сильна, дика, / еольська гарфа мов велика, / що все бринить і не втихає»* [5, с. 192 – 193].

В. Сімович звертає увагу на ще одну вагому грань Франкової мовотворчості – його світоглядний та соборницький мовоцентризм, пристрасність в обстоюванні питомого слова притлумленого народу, яке погордливо відкидали, зрікалися або ж навіть забороняли, нищили. Саме Франко був одним із перших, хто заговорив про «міць духа і вогонь любові» зневаженого й висміюваного діалекту, про впевненість, що відкинуте й занедбане слово буде записане «самостійно між культурні мови». Ніхто в Галичині після М. Шашкевича не підносив українське слово до таких висот, не актуалізував його унікальний аксіологічний вимір (і в поезіях, і в публіцистичних розмислах), як це зробив Франко, постійно наголошуючи, що слово, мова – «річ, потрібна міліонам». В. Сімович підкреслює, що поет обстоював соборність української мови, її

спільність «для всіх українців, в наддніпрянських, і наддністрянських» [5, с. 189]. Усією своєю літературною працею І. Франко змагав до того, аби його мова, не «траплячи своєї галицької основи», була зрозуміла для всього українського народу, без огляду на те, де він живе [6, с. 190].

Франкіана Василя Сімовича постає як цінний досвід проникливої рецепції та інтерпретації творчого доробку Івана Франка – знаного й ще не знаного, пізнаного й пізнаваного. Філігранний стиль літературно-критичного аналізу та доглибинних лінгвостилістичних рефлексій, тонкі спостереження над формою і змістом різножанрових текстів органічно, біографічні силуети вплітаються в канву оповіді про складні й часто суперечливі суспільні обставини, в історичні та культурні контексти життєдіяльності й життєтворчості Івана Франка.

Список використаної літератури

1. Донцов Д. Туга за героїчним : Ідеї і постаті літературної України. Лондон : СУМ, 1953. 160 с.
2. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. Київ : Основи, 1998. 657 с.
3. Павличко Д. Сучасні акценти у поемі Івана Франка «Мойсей» / Іван Франко. «Мойсей». Дрогобич : Коло, 2005. С. 5 – 20.
4. Стечик М. Поема Івана Франка «Мойсей» : фрагменти текстової стереометрії / «Поезії дивнії чари». Франкознавчі та інші студії / НАН України. Інститут Івана Франка; [відповід. Ред. А. Швець; наук. ред.: К. Дронь, І. Котик, М. Лапій; передм. А. Швець; редкол.: Є. Нахлік (гол.) та ін.]. Львів, 2020. 392 с. С. 129 – 142.
5. Франкіана Василя Сімовича / Упоряд., передмова та приміт. М. Білоус і З. Терлака. Львів, 2004. 234 с.
6. Франко І. Вибрані твори: В 3-х т. Т. I : Поезії, поеми. 2-е вид., доп. / Ред. колегія: Скотний В. та інші; упор. Шалата М. Дрогобич : Коло, 2005. 824 с.

Світлана Сухарева,
доктор філологічних наук, професор

РОЛЬ «ЄВРОПЕСЬКОЇ СИСТЕМИ ОПИСУ МОВНОЇ ОСВІТИ» У ВИКЛАДАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Видана польською мовою «Європейська система опису мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» («Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie» (ESOKJ) [1], в оригінальній версії англійською мовою: «Common European Framework of Reference» (CEFR)) – загальноприйняті освітні стандарти, розроблені Радою Європи, які діють на всій території Євросоюзу.

Перший варіант цього документу був створений у 1991–1997 роках і протягом наступних десятиліть зазнавав модифікацій, про що свідчить хоча б його остаточне видання 2001 року [3]. Попри таку формальну завершеність, CEFR щорічно підлягає обговоренню та перегляду, що спонукає до впровадження новітніх тенденцій до сучасної системи освіти.

У вказаній програмі формування освіти враховані комунікативні навички, ситуативні завдання, мовленнєві процеси та явища (продуктивні, рецептивні, інтерактивні тощо), комплекс необхідних компетентностей, які окреслюють рівень вивчення іноземної мови. Зокрема, з неї дізнаємося про різні підходи до вивчення польської мови як іноземної, а також про визначники різних рівнів володіння мовою, які для зручності систематизовані у зіставній таблиці. Додатково звернено увагу на феномен багатомовності та різний академічний контекст вивчення іноземних мов (локальний, інституційний, особистісний, медіальний та ін.).

Об'єктивність опису полягає у визначенні шести рівнів мовної компетентності – від A1 до C2, в межах яких відбувається поділ на групи, до складу яких входять рівноцінні учасники.

Із дискусійних матеріалів на тему сучасної освітньої політики Ради Європи дізнаємося, що: *«Плюрилінгвальна та міжкультурна освіта цінує всі мови та культури, які учні приносять із собою (включаючи жестові, меншинні та мігрантські мови та культури), визнає важливість мов навчання для успішного*

навчання та вважає мовну підтримку мігрантів ключем до їхньої інтеграції та повноцінної участі в демократичних суспільствах. Необхідність подальшої підтримки впровадження плюрилінгвальної та міжкультурної освіти для забезпечення виконання нею своєї ролі у підтримці трьох стовпів Ради: прав людини, демократії та верховенства права, нещодавно була підтверджена в Рекомендації (CM/Rec(2022)) про важливість плюрилінгвальної та міжкультурної освіти для демократичної культури» [2].

Деталізовані характеристики опрацьованої європейської системи мають міжнародний характер, а тому можна легко провести паралелі між «Cambridge English Qualifications» та сертифікаційним іспитом з польської мови як іноземної, оскільки вимоги до обох видів оцінювання однакові. Ці основні елементи: «слухаю і розумію», «читаю і розумію», «комунікую», «розмовляю», «пишу».

Так, на рівні B2 учень/студент повинен: 1) розуміти відносно довгі висловлювання, стежити за складними елементами тексту, розуміти більшість фільмів із стандартною мовою озвучення, розуміти більшість медійних матеріалів іноземною мовою (у нашому випадку – польською); 2) розуміти тексти із сучасною проблематикою, вміти висловлювати власну думку, розуміти сучасну літературну прозу; 3) вільно спілкуватися з носієм польської мови як іноземної, вміти відстоювати власну позицію і розмовляти на побутові теми; 4) висловлювати думку чітко і виразно, вміти розповісти про власні захоплення та зацікавлення, вміти перерахувати плюси та мінуси поставлених проблем; 5) вміти писати есе, звіт, інформативний текст і надавати письмові аргументи, офіційні та особисті листи, описувати власні враження [1].

З огляду на цю пропозицію структурування сертифікаційного іспиту, зазвичай він ділиться на усну та письмову частини. Основний блок письмової частини іспиту складають аудіювання, читання, граматичні завдання і перевірки словникового запасу на вказану тему. До цього типу завдань зараховуємо вправи «Правда чи неправда», завдання багаторазового вибору, поєднання фрагментів, вставлення пропущених висловлювань чи фрагментів тексту, вибір назв абзаців тощо. У граматичній частині важливим є вміння трансформувати речення,

вставляти необхідні граматичні форми, парафразувати, будувати текст з запропонованих елементів. Це дидактичне різноманіття допомагає оживити заняття з польської мови як іноземної, поглибити рівень завдань. Натомість у лексичних видах завдань переважає практика побудови визначення із вживанням необхідної для цього термінології, поєднання понять із прикладами їх вживання, виправлення лексичних та стилістичних помилок. Для підтвердження рівня B2 учень/студент повинен володіти значним запасом спеціалізованої лексики.

Усна відповідь на сертифікаційному іспиті оцінюється за такими критеріями: можливість вільно висловлюватися на задану тему, структурованість та адекватність висловлювання, граматична правильність, вимова та інтонація, загальне враження про комунікативні здібності [1].

Підсумовуючи, варто підкреслити необхідність застосовувати європейські освітні стандарти викладання та вивчення польської мови як іноземної з метою підготовки до сертифікаційного іспиту на підтвердження рівня мовних знань. Відтак цей дороговказ є цінним методичним опрацюванням для вищих шкіл України та Європи.

Список використаної літератури

1. *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*. URL: http://ifp.univ.rzeszow.pl/dydaktyka/dydaktyka_9/Urszula_Kopiec_D9.pdf (дата звернення: 15.03.2026).
2. *Omówienie międzynarodowych standardów językowych*. URL: <https://www.cambridgeenglish.org/pl/exams-and-tests/cefr/> (дата звернення: 16.03.2026).
3. Wiącek M. Europejski system opisu kształcenia językowego (CEFR). Taalhammer: encyklopedia. URL: <https://www.taalhammer.com/pl/europejski-system-opisu-kształcenia-jezykowego-cefr/> (дата звернення: 15.03.2026).

Леся Ухач,
викладач української мови та літератури циклової комісії
мовно-літературних дисциплін
Галицький фаховий коледж імені В. Чорновола

МОВА ВОРОЖНЕЧІ VS МОВА ОПОРУ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

В сучасних умовах повномасштабної війни мовлення перестає бути лише засобом передавання інформації й перетворюється на інструмент впливу, мобілізації, розмежування позицій та формування колективної ідентичності. Мова ворожнечі в медійному й публічному просторі пов'язана з агресивною оцінністю, дегуманізацією, нав'язуванням опозиції «свій – чужий» та ескалацією соціальної напруги, тоді як протилежні за спрямуванням мовні практики в українському дискурсі дедалі частіше осмислюються як засіб стійкості, самоідентифікації, підтримки морального духу та символічного спротиву.

Актуальність теми підтверджується і чинними нормативно-правовими документами України, що регулюють інформаційну сферу, медіапростір та функціонування державної мови. Так, Закон України «Про інформацію» [4] визначає правові засади інформаційних відносин, тобто створює загальну рамку для аналізу поширення суспільно значущих повідомлень; Закон України «Про медіа» [5] встановлює сучасні вимоги до функціонування медіасередовища та відповідальності його суб'єктів; Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [3] закріплює особливу роль української мови в публічному просторі та державотворчих процесах; Доктрина інформаційної безпеки України [9] акцентує на загрозах в інформаційній сфері та необхідності протидії деструктивним інформаційним впливам.

Вивчення цієї проблематики пов'язане з працями українських науковців, які досліджували мову ворожнечі, медійний дискурс, інформаційну війну та мовні механізми суспільного впливу. Зокрема, Д. Дуцик [2] аналізувала мову ворожнечі в дискурсі українських медіа; Т. Ісакова [6] розглядала її як проблему українського інформаційного простору; Т. Кузнецова [8] досліджувала прояви мови ворожнечі в сучасних українських ЗМІ; Я. Шебештян і Г. Шаповалова [11] зосереджували увагу на термінологічному

та медіалінгвістичному осмисленні поняття «мова ворожнечі»; І. Богданова та О. Лептуга [1] аналізували функціонування мови ворожнечі в українськомовному медіапросторі; О. Кирилюк [7] вивчала дискурс інформаційної війни в лінгвокогнітивному та психолінгвістичному аспектах; В. Супрун [10] окреслив явище «мови перемоги» як полярне до мови ворожнечі в інформаційному дискурсі війни. Попри наявність таких напрацювань, співвідношення мови ворожнечі та мови опору як двох протилежних моделей комунікативної поведінки в умовах інформаційного протистояння ще не вичерпано, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Метою дослідження є здійснення комплексного лінгвістичного аналізу мови ворожнечі та мови опору в умовах інформаційного протистояння з метою виявлення їхніх структурно-семантичних, прагматичних і дискурсивних особливостей та функцій у сучасному медійному просторі.

Мова ворожнечі в сучасному інформаційному просторі постає не лише як сукупність образливих або агресивно забарвлених висловлювань, а як цілісний механізм мовного впливу, за допомогою якого формуються негативні уявлення про певні групи, посилюються суспільні поділи та нав'язуються конфліктні моделі сприйняття дійсності. В центрі такого мовлення перебувають приниження, стигматизація, категоричне протиставлення «своїх» і «чужих», емоційна гіперболізація та спрощення складних політичних і соціальних процесів. Саме тому мова ворожнечі є небезпечною не лише на рівні окремого вислову, а й на рівні суспільної свідомості, оскільки вона здатна поступово закріплювати агресивні смисли як норму публічної комунікації. Дослідження цього явища в українському медіапросторі пов'язане, зокрема, із працями Д. Дуцик, яка аналізувала функціонування мови ворожнечі в дискурсі українських медіа та показувала її роль у формуванні суспільних оцінок і конфліктних уявлень [2, с. 112].

В умовах війни мова ворожнечі стає одним із ключових інструментів інформаційного протистояння, оскільки через неї не просто передаються емоції, а цілеспрямовано створюється викривлена картина реальності. Вона

використовується для демонізації противника, виправдання насильства, руйнування довіри до державних інституцій і послаблення внутрішньої єдності суспільства. Таке мовлення працює через повторювані словесні формули, нав'язливі оцінки, псевдологічні узагальнення та лексичні маркери, які програмують сприйняття подій у потрібному ідеологічному напрямі. Саме в цьому аспекті вагоме значення мають напрацювання Т. Ісакової, яка розглядала мову ворожнечі як серйозну проблему українського інформаційного простору та пов'язувала її з ширшими процесами інформаційного впливу, маніпуляції та суспільної дестабілізації [6, с. 90].

На противагу цьому в українському публічному мовленні формується мова опору, яка виконує зовсім іншу суспільну функцію. Її зміст зосереджується не на приниженні іншого, а на утвердженні власної гідності, історичної пам'яті, свободи, солідарності та права на самозахист. Мова опору акумулює слова й образи, що підтримують внутрішню стійкість суспільства, допомагають осмислити колективний досвід війни та зміцнюють моральну витривалість у кризових обставинах. Вона формує простір смислів, у якому головними стають незламність, взаємопідтримка, відповідальність і віра в перемогу, тому є не просто реакцією на агресію, а формою духовного й символічного спротиву.

Лінгвістичний аналіз співвідношення мови ворожнечі та мови опору дає змогу побачити, що між ними існує принципова різниця на рівні семантики, прагматики та комунікативної мети. Якщо мова ворожнечі орієнтована на руйнування, поляризацію та емоційне загострення, то мова опору спрямована на консолідацію, ціннісне самоствердження та збереження смислової цілісності суспільства [8, с. 192]. Водночас обидві моделі активно використовують експресивні мовні засоби, символічні образи, повтори та оцінну лексику, однак функціонують у принципово різних аксіологічних площинах. Тому важливо досліджувати не лише набір окремих слів чи висловів, а й ті мовленнєві стратегії, через які формуються суспільні реакції,

підтримуються певні наративи та закріплюються моделі колективного мислення.

Особливого значення в цьому контексті набувають дослідження інформаційної війни як мовного й смислового явища, зокрема праці О. Кирилюк, у яких дискурс інформаційного протистояння розглядається в лінгвокогнітивному та психолінгвістичному вимірах [7, с. 134]. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти, як через слово впливають на свідомість, емоції та поведінку аудиторії, а також як у публічному просторі конструюються наративи агресії або, навпаки, наративи стійкості й спротиву. Протиставлення мови ворожнечі та мови опору відображає одну з ключових ознак сучасної інформаційної реальності, у якій слово перетворюється на важливий чинник суспільної боротьби. Дана проблема є вагомим для сучасного мовознавства, медіалінгвістики та досліджень інформаційної безпеки, адже дає змогу осмислити, як мовні засоби одночасно можуть бути інструментом руйнування і формою національної стійкості [11, с. 181].

Отже, мова ворожнечі та мова опору є двома протилежними моделями комунікації в умовах інформаційного протистояння, які по-різному впливають на суспільну свідомість, емоційний стан аудиторії та формування колективних смислів. Проведений аналіз засвідчує, що мова ворожнечі виконує деструктивну функцію, тоді як мова опору сприяє консолідації суспільства, утвердженню національної стійкості та зміцненню ціннісних орієнтирів. Перспективи подальших досліджень убачаємо у глибшому вивченні лексико-семантичних, прагматичних і дискурсивних особливостей мови опору та мови ворожнечі в різних типах медіатекстів і цифровому комунікативному середовищі.

Список використаної літератури

1. Богданова І., Лептуга О. «Мова ворожнечі» в текстах українськомовного медіапростору. Український світ у наукових парадигмах. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди*. 2020. Вип. 7. С. 6–11.

2. Дуцик Д.Р. «Мова ворожнечі» в дискурсі українських медіа. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління*. 2012. Т. XIII. Вип. 217. С. 112–118.
3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19> (дата звернення: 26.03.2026).
4. Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12> (дата звернення: 26.03.2026).
5. Закон України «Про медіа» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20> (дата звернення: 26.03.2026).
6. Ісакова Т.О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4 (41). С. 90–97.
7. Кирилюк О.Л. Дискурс інформаційної війни: лінгвокогнітивний та психолінгвістичний аспекти. Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Дрогобич, 2023. 210 с.
8. Кузнєцова Т.В. Мова ворожнечі в регіонах: сучасні надбання в одеських медіа. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Вип. 45. С. 192-199.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/47/2017> (дата звернення: 26.03.2026).
10. Супрун В.М. «Мова перемоги» в інформаційному дискурсі війни. *Обрії друкарства*. 2022. № 1 (11). С. 131–142.
11. Шебештян Я. М., Шаповалова Г. В. Несиметричність термінів «мова ворожнечі» і «hate speech» як проблема української медіатеорії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2019. Вип. 1 (41). С. 181–184.

Оксана Федунівич-Швед,
кандидат філологічних наук, доцент

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА
В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИКЛАДАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Василь Сімович – видатний мовознавець й літературознавець, відомий культурний і громадський діяч, педагог, ідеї якого залишаються актуальними й у ХХІ столітті.

Проблема дослідження полягає в суперечності між багатим, але недостатньо вивченим педагогічним спадком Василя Сімовича та гострою потребою сучасних закладів освіти в дієвих методиках викладання української мови та літератури. Сьогодні бракує цілісного підходу, який би адаптував педагогічні та методичні ідеї В. Сімовича до вимог Нової української школи.

Ю. Шевельов, який вважав себе учнем В. Сімовича, так писав про нього: „Він народився не лише вченим, а також учителем, у широкому сенсі цього слова. Він знаходив утіху в плеканні людських душ, у контактах з найрізноманітнішими людьми, які приходили до нього вчитися і чий розум і світогляд він міг формувати чи змінювати” [7, с. 13]. Учений згадував В. Сімовича як педагога, який спонукав до самостійного мислення, а не лише передавав сухі факти.

Як відомо, довгий час ім'я Василя Сімовича замовчувалося, його наукові й методичні дослідження не популяризувалися. При цьому варто навести думку Л. Ткач, висловлену у передмові до першого тому, що вмістив мовознавчі студії В. Сімовича: „У 1983 році з'явився 10-ий том „Української Радянської Енциклопедії”, що містив скупі відомості про В. Сімовича – українського мовознавця, що закінчив Чернівецький університет, працював на редакторській і викладацькій роботі в Берліні, Празі, Львові, а в 1939–1940 рр. був професором Львівського університету. В енциклопедичній статті, підготовленій проф. Лукією Гумецькою, названо кілька мовознавчих праць, у їх числі й „Граматику української мови”, а також вказано на те, що В. Сімович – автор розвідок про

творчість Т. Шевченка, І. Франка, О. Кобилянської та інших письменників” [7, с. 13].

Окрему словникову статтю про В. Сімовича, автором якої є Й.О. Дзендзелівський, вміщено в енциклопедії „Українська мова” (2000 р.). Тут В. Сімович представлений як український мовознавець, культурний діяч, дійсний член НТШ з 1923 р. У хронологічному порядку представлено основні види діяльності вченого, а також наведено основні праці В. Сімовича, серед яких „Практична граматики української мови” (1917), „Граматики української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці” (1921), „Найголовніші правила академічного правопису” (1923), „На теми мови” (1924) [1, с. 552].

Варто зазначити, що на сьогодні маємо декілька розвідок про філологічні праці В. Сімовича, про його життя і творчість зокрема, авторами яких є Юрій Шевельов [10, 11, 13], Пантелеймон Ковалів [2], Святослав Гординський, Володимир Дорошенко. У 1993 р. вийшла ґрунтовна монографія науковців Львівського університету Зеновія Терлака та Марії Білоус „Василь Сімович: Життєписно-бібліографічний нарис”, де автори представили не тільки біографічні відомості, а й справедливо поцінували мовознавчу та літературознавчу спадщину В. Сімовича. Що ж до праць, у яких описано педагогічні ідеї Василя Сімовича, то загалом їх – небагато. Так, у статті „Педагогічні ідеї спадщини В. Сімовича” Д. Пенішкевич виокремлює кілька основних напрямів педагогічної спадщини вченого: 1) утвердження української мови як фактора національного самовизначення та інтелектуального розвитку особистості; 2) розробка теоретичних засад викладання української граматики та їх практична реалізація в умовах школи; 3) дослідження історії розвитку українського шкільництва на Буковині [5]. Та навіть і такі попередні спостереження спонукають до глибшого дослідження педагогічної спадщини В. Сімовича.

З цього випливає мета розвідки, яка полягає в тому, щоб системно проаналізувати педагогічні ідеї Василя Сімовича та обґрунтувати їхню актуальність для сучасних закладів освіти.

При цьому варто згадати праці самого В. Сімовича, у яких висвітлено його

педагогічні ідеї: „Декілька слів про науку граматики української мови в наших середніх школах та про підручник професора Стоцького і Гартнера „Руська граматика”” (1911), „Коротенька українська правопись” (1917), „Граматика української мови” (1919), „Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини” (1934), „Федьковичева мова” (1934), „Кулішева мова й „Кулішівка”” (1937).

Слід зауважити, що в окремих студіях В. Сімовича виразно окреслено методичні підходи щодо вивчення української мови в школі, які базуються на розробці теоретичних засад викладання української граматики та мови загалом, і є важливими для реалізації в сучасних закладах освіти.

Так, у праці „Декілька слів про науку граматики української мови в наших середніх школах та про підручник професора Стоцького і Гартнера „Руська граматика”” В. Сімович зазначає: „Граматики української мови по гімназіях здебільша у нас не вчать, а як учать, то кождий учитель учить після своєї граматики, яку собі сам склав, часто із записок на університеті” [7, с. 32]. У цій же розвідці вчений вказує на роль учителя під час вивчення нового матеріалу: „Всі ми знаємо, що кожду річ може учитель зробити для учеників навіть дуже легкою, але та річ мусить бути для нього самого легка, він мусить її докладно опановувати; ну, а що ж казати, як того всього нема...” [7, с. 34], а також на значущість прикладів: „На кождому кроці сила прикладів. Декотрі явища може ученик пояснити собі сам (напр., *м’ягченє*), а декотрі при помочі вчителя. І кілька вчиться при тім думати! А крім того, кілька тут повторюється із інших частей граматики: зі словотворення, з відмінювання, із правописи!” [7, с. 38].

Окрему увагу В. Сімович зосереджує на важливості вивчення української мови через практичне застосування. У сьомому розділі „Як же його навчитися по-українськи”, що вміщений в „Граматичі української мови”, він наголошує: „Не граматика вчить мови, а *живе слово*. Тим-то, хто хоче добре знати українську мову, той повинен *багато балакати по-українському* та читати українські книжки” [7, с. 65].

У розвідці „Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини” В. Сімович, розглядаючи мову як інструмент, зазначає: „Про вагу рідної мови для розвою

дитини не доводиться говорити. Справу цю давно вирішила педагогіка... Щоб могли віддати мовою думку, треба той струмент удосконалювати, треба його обтісувати, вигладжувати, треба зробити його елястичним, а то ж і думка людська елястична, гнучка. Як усякий струмент, як кожне знаряддя – людська мова має свою окрему конкретну конструкцію, будову” [7, с. 291].

На окрему увагу заслуговують наукові праці В. Сімовича, присвячені аналізу мови творів письменників, у яких простежуємо ідеї національно-патріотичного виховання. Одним із найважливіших чинників у національному вихованні особистості В. Сімович уважав мову, літературу, фольклор, народні традиції, звичаї [7, с. 65]. Аналізуючи мову творів Ю. Федьковича, В. Сімович окрему увагу зосереджує на силу його неологізмів, які не ввійшли ні до Грінченкового словника, ні до сучасної літературної мови [7, с. 327]. В. Сімович захоплюється й мовою Кулішевих творів, указуючи на те, що П. Куліш „мав незвичайний мовний „нюх”, мав велике мовне почуття” [7, с. 336], і це давало йому можливість вдало добирати, а то й самому створювати ті чи інші слова й використовувати їх у творах різних жанрів – чи то художніх (побутописних та історичних), чи то перекладних, чи наукових: „ми тепер уживаємо в нашій письменницькій мові силу-силенну придуманих Кулішем слів та висловів, і ніхто з нас уже й не знає, що це він їх створив, що це він увів їх у письменство”” [7, с. 336].

Окрім того, вивчення педагогічних ідей В. Сімовича актуалізувалося в працях таких сучасних дослідників його спадщини, як-от: Тетяни Когут, Ольги Шелюх, Любові Пени.

У дисертаційному дослідженні на тему „Педагогічна та просвітницька діяльність Василя Сімовича (1880–1944)” Т. Когут зазначає: „В. Сімович увійшов в історію української педагогіки як автор відомих підручників з української мови, фундатор численних, дуже необхідних національним школам сьогодні, посібників і розвідок, що їх створив і видав неперевершений і самобутній дослідник духовних скарбів рідної мови, літератури, культури [3, с. 50]. Виокремивши методичні ідеї, які були закладені в „Граматичі української мови” В. Сімовича, дослідниця зауважує, що вони „не втратили значення і

сьогодні. Вони можуть зіграти позитивну роль у розв'язанні таких проблем, як посилення практичної спрямованості шкільного курсу української мови, створення інтегрованого курсу української мови для негуманітарних спеціальностей середніх та вищих навчальних закладів, визначення шляхів реалізації концепції української національної школи [3, с. 50].

О. Шелюх наголошує ще й на такій актуальній для сьогодення позиції В. Сімовича, як підготовка педагогічних кадрів. Адже він відстоював думку про реформування системи підготовки вчителів, аргументуючи важливістю комплексного підходу – єдності теоретичної та практичної підготовки [12].

Отже, педагогічні ідеї Василя Сімовича не втратили своєї актуальності дотепер. Вони перегукуються із сучасними методиками викладання української мови й допомагають нам поєднувати традицію та інновацію. Саме так ми формуємо мовну, читацьку й культурну компетентності учнів, готуємо їх до життя в сучасному світі, не втрачаючи зв'язку з власним корінням. Педагогічна спадщина В. Сімовича нагадує нам, що українська мова та література – це не лише навчальні предмети, а й основа формування національної свідомості та духовної культури здобувачів освіти.

Список використаної літератури

1. Дзендзелівський Й.О. Сімович Василь Іванович. *Українська мова: Енциклопедія* / редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Українська енциклопедія, 2004. С. 552.
2. Ковалів П. Василь Сімович. Вінніпег, 1953. 43 с.
3. Когут Т.М. Педагогічна та просвітницька діяльність Василя Сімовича (1880–1944): дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01 / ВДНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди”. Переяслав-Хмельницький, 2007. 229 с.

4. Пена Л.І. Василь Сімович про мову творів українських письменників. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 30 (69). № 1. Ч. 1. 2019. С. 27–31.
5. Пенішкевич Д. Педагогічні ідеї спадщини В. Сімовича. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. С. 40–44.
6. Сімович В. Вибрані статті / упорядк. та прим. Н. Ткачової. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.
7. Сімович В. Праці у двох томах. Т. 1: Мовознавство / упорядк. і передм. Л. Ткач. Чернівці: Книги – ХХІ. 2005. 520 с.
8. Сімович В. Праці у двох томах. Т. 2: Літературознавство. Культура / упорядк. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенник; передм. Ф. Погребенника. Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. 904 с.
9. Ткач Л. Мовознавчий світогляд Василя Сімовича в контексті сучасних потреб українського мовознавства. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича*. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 312–313: Слов'янська філологія. С. 29–35.
10. Шевельов Ю. Життя і праця Василя Сімовича. *Слово*. 1992. Ч. 1 (46). С. 6–7.
11. Шевельов Ю. Життя і праця Василя Сімовича. *Слово*. 1992. Ч. 2 (47). С. 6–7.
12. Шелюх О. Постать Василя Сімовича в духовно інтелектуальному просторі України початку ХХ століття. Українська еліта у другій половині ХІХ – на початку ХХІ століття: особливості формування, трансформація уявлень, інтелектуальний потенціал. Західні землі. Вибрані проблеми: монографія / від. ред. І. Соляр, упоряд.: О. Муравський, М. Романюк; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. Кн. 1. С. 115–120.
13. Shevelov Y. Vasyl' Simovych and his work. *Василь Сімович. Українське мовознавство. Розвідки і статті* / упорядк. і вст. ст. Ю. Шевельова. Ottawa: The University of Ottawa Press, 1981. С. 7–56.

Назарій Хоміцький,
аспірант кафедри української мови та славістики
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

**СТИЛІСТИЧНІ ПОТЕНЦІЇ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ
В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ (НА МАТЕРІАЛІ ВОЄННОЇ ПРОЗИ
ОЛЕКСАНДРА ВІЛЬЧИНСЬКОГО)**

Особливості синтаксичної організації художнього тексту вже тривалий час привертають увагу науковців. З-поміж досліджень останніх років прикметними є праці, автори яких висвітлювали властивості синтаксичної організації прози Валерія Шевчука [1], Тараса Прохаська [5], Максима Кідрука [6], Володимира Лиса [8] та ін. Однак, незважаючи на значну кількість розвідок у цій царині, дотепер обійдена увагою лінгвістів синтаксична побудова творів Олександра Вільчинського. Мовно-художнє доладування творів цього письменника мовознавці розглядали лише епізодично, звертаючи увагу на виразники розмовності [9], оприявлення мілітарної лексики [2] та власних назв [7] в його окремих прозових текстах. З огляду на це вважаємо за доцільне звернутися до питання реалізації простого речення в художній прозі митця, зокрема у творах, присвячених темі війни. Структурні і стилістичні можливості речення в мілітарній прозі Олександра Вільчинського є динамічним відображенням складних реалій сучасності. Вивчення їх лінгвальної організації уможливило глибше осягнення специфіки фіксації подій і явищ, спричинених воєнним станом.

Метою пропонованої розвідки є спроба проаналізувати виражальний потенціал простих речень як складника художнього полотна Олександра Вільчинського.

Джерельною базою дослідження слугували тексти роману «У степу під Авдіївкою» [4] і повісті «Останній герой» [3].

Вибудовуючи художню оповідь, письменник майстерно поєднує в її тканині синтаксичні конструкції, відмінні за структурними ознаками, семантико-синтаксичними відношеннями, комунікативним навантаженням. Й органічним складником цієї мовно-художньої побудови виступають прості

речення, які митець репрезентує і в авторській розповіді, і в діалогічному мовленні персонажів.

За комунікативним навантаженням автор здебільшого використовує прості розповідні речення на зразок: *Отож, ішли вони полем біля лопушнянського лісу гуртом* [3]; *Брат завжди говорив про «Крука» із захопленням* [3]; *Тієї ночі Шах ще тричі виходив із котельні до нього на перекур і побалакати* [4] та ін. Проте простих синтаксичних структур у воєнній прозі Олександра Вільчинського значно менше, ніж складних. І навіть уживаючи прості речення, письменник тяжіє до їх ускладнення. Такими ускладнювальними елементами можуть бути відокремлені обставини, що деталізують певну дію персонажа (*Вилив із чайника воду в чашку і, випивши її кількома жадібними ковтками, ще раз наповнив і знову випив* [4] – дієприслівниковий зворот підкріплюється повторюваними дієсловами, що підкреслюють характер фізичної дії і особливості психоемоційного стану персонажа в конкретний момент оповіді), уточнюють ті чи ті факти (*Того вечора, як і в інші, кіт знову полював неподалік за шлагбаумом* [4] та ін.), вставні слова (*Може, саме тоді в мені й визріло остаточно бажання вертатися в рідний ліс...* [3]; – *Шкода, в ОТГ не попали, – вже не вперше жалкував малий* [4] та ін.), що уможливають відтворення певної модальності, однорідні члени, зокрема присудки, що сприяють інтенсифікації зображуваного (– *Бо довго не мали своєї держави і воювали переважно у складі інших армій, працювали на їхню перемогу, – сам запитував, сам і відповідав студент Косичка* [4] та ін.). Використання простих речень, ускладнених тими чи тими компонентами, засвідчує прагнення автора максимально укладати текст, сфокусувати увагу читача на конкретних об'єктах чи діях, передати все до найменшої деталі. Такий прийом сприяє створенню стилістичного ефекту занурення читача в «обставини твору», ніби сам читач перебуває «тут і зараз» із персонажами повісті чи роману.

Питальні речення узвичаєно вживають у діалоговому мовленні персонажів. Зафіксовані такі випадки й у прозі Олександра Вільчинського, як-от: <...> *Спершу я якось про це і не думаю, аж поки якийсь кінний козак, що трюхикає*

*стежкою повз горб на чорному, як сажу, конику, не гукає мені: / – Гей, ти якого полку? / – А якого вам треба? – відповідаю я зі свого каменя. / – Прилуцького? / – Ні, не Прилуцького! Паволоцького! – поправляю його, хоча, може, й не варто незнайомцеві признаватися. <...> [3] та ін. Конструкції питальної інтонації є рушіями в розгортанні «живого мовлення» персонажів як діалогічного, що засвідчують щойно наведені ілюстрації, так і внутрішнього, як-от: «**Може, зарахується?**» – згадував про своє серце і пораду лікарки більше прогулюватися на свіжому повітрі [4] та ін. Однак письменник уводить питальні структури і в мову наратора. Так, реченням *Але хіба у тих засранців [німців – Н. Х.] можуть бути справжні ліси?* [3] автор, з одного боку, висловлює своє скептичне ставлення до зображуваного, а з іншого, – запрошує читача до роздумів про це, оскільки вважає важливим для осягнення глибини художньої оповіді. А реченням *Може, щось сімейне? [Переживає, думає про маму, вирішив «Луїс»]* [4] залучає читача до вже зафіксованих у слові роздумів персонажа. За допомогою питальних речень у мові наратора Олександр Вільчинський логічно структурує сюжет твору і підтримує інтерес читача до подальшого викладу.*

Окличні речення допомагають авторові відтворити не лише справжню емоцію, яку переживає той чи той персонаж: – **Там такий туман!** – вернувся знадвору Влад [4]; [*– А в них і воювати добре, – підняв підолу.*] – **А в мене о!** *Шипи на калошах...* [4] та ін., але й передає ставлення оповідача до зображуваного: [*Стріляв, може, і хтось один, але інші його покривають.*] *Підлотні, дурні Богачуки!* [3] – у повісті «Останній герой» оповідь ведеться від першої особи, що максимально заглиблює читача в емоції самого наратора.

Окрім того, для вибудовування художнього викладу письменник звертається до обірваних речень на зразок: – **А до тебе на другий день доходить...** *Не тікай, зараз будемо їсти, – кивнув він до Луїса. / – Та я, мабуть, пізніше, – сказав Луїс. – Тут і так місця мало...* [4] та ін., що уможлиблюють підкреслення емоції того чи того персонажа, наголошення на важливості сказаного, окреслення ставлення персонажів один до одного й оцінювання їхніх дій чи особистісних рис.

Із викладеного висновкуємо, що для організації художнього викладу воєнної прози і розгортання сюжету роману «У степу під Авдіївкою» та повісті «Останній герой» автор майстерно використовує прості речення, які в тканині прозової оповіді засвідчують значні стилістичні можливості.

Список використаної літератури

1. Бабій І. М., Свистун Н. О. Структурна організація та особливості вживання багатокomпонентних складнопідрядних речень у романі «На полі смиренному» Валерія Шевчука. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2023. № 92. С. 57–63.
2. Вишневська Г. Військова лексика у мові сучасного художнього твору: функціональний аспект. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство*. 2019. № 1 (31). С. 24–29.
3. Вільчинський О. Останній герой: повість. Львів: ЛА «Піраміда», 2004. 136 с.
4. Вільчинський О. У степу під Авдіївкою: роман. Тернопіль: Видавництво «Богдан», 2025. 208 с.
5. Губарева Г. А., Калашник Ю. І. Парцеляція в мові есеїв Тараса Прохаська: стилістико-синтаксичні особливості (на матеріалі збірки «Бурчак»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 35 (74). № 4. Т. 1. С. 25–30.
6. Калашник Ю. І., Трифонов Р. А. Питальні речення як засіб діалогізації в науково-популярних текстах Максима Кідрука: типи і функції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2025. № 73. С. 69–72.
7. Марковська М. В. Топонімний простір у романі У степу під Авдіївкою О. Вільчинського. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди*. 2025. Вип. 63. С. 185–195.
8. Межов О. Г., Межова О. В. Парцеляція багатокomпонентних складних речень у художньому мовленні Володимира Лиса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2023. Вип. 59. Т. 2. С. 112–116.

9. Штонь О. П., Стаднік А. Р. Лінгвостилістичні маркери розмовності в художній оповіді Олександра Вільчинського. *Південний архів*. 2022. Вип. ХСІ. С. 6–13.

Світлана Шабат-Савка,
доктор філологічних наук, професор
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

СИНТАКСИЧНІ ІДЕЇ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА В КОНТЕКСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

У вітчизняній лінгвістиці ХХІ ст. особливої ваги набуває комунікативно-прагматичний підхід до аналізу синтаксичних явищ, що передбачає інтеграцію структурно-граматичного, функційного та дискурсивного рівнів опису мови. За такого підходу мову інтерпретують як універсальний інструмент людської взаємодії, когнітивно та прагматично детерміновану систему, що слугує реалізації інтенцій мовця, актуалізації змісту висловлення, досягненню перлокутивного ефекту комунікації. Саме в безпосередньому процесі спілкування синтаксичні структури набувають функційної повноти, вербалізуючи мовленнєві наміри й регулюючи інтеракцію. З огляду на це постає потреба звернутися до спадщини українських мовознавців, у працях яких закладено концептуальні передумови сучасних лінгвопрагматичних і дискурсивних інтерпретацій синтаксису. До таких учених належить Василь Сімович, науковий доробок якого вияскравлює важливий етап формування української граматичної традиції і репрезентований у фундаментальних працях – «Практичній граматиці української мови» (1918) і «Граматиці української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці» (1921). Напрацювання видатного філолога привертають увагу дослідників послідовністю концептуальних підходів, широтою проблематики та прагненням осмислити мовні явища у взаємозв'язку із функціонуванням мови в реальному комунікативному середовищі. Крізь призму часу ідеї вченого зберігають актуальність, вони сприяють поглибленню уявлень про синтаксис як динамічну

систему, тісно пов'язану з когнітивними та прагматичними механізмами породження і сприйняття мовлення.

Лінгвістична спадщина Василя Сімовича, що має непересічну наукову вартість для української філології, охоплює різні галузі мовознавства – фонетику, лексикологію, словотвір, граматику, пунктуацію. Водночас чільне місце у граматичних студіях ученого посідають актуальні питання синтаксичної теорії, зокрема інтерпретація речення як базової одиниці синтаксису не лише у формально-граматичному, а й у комунікативно-дискурсивному вимірі. Науковець фактично витлумачує речення як висловлення – комунікативно детерміновану одиницю, яка реалізує прагматичні настанови мовця, відображає його інтенції та бере участь у структурній організації мовленнєвого акту, що увиразнює очевидний комунікативно-прагматичний вектор у дослідженнях відомого мовознавця.

Важливим компонентом синтаксичної концепції В. Сімовича слугує класифікація речень за змістом, яка передбачає поділ їх на оповідні, запитові, приказові та бажальні. Як стверджує мовознавець, «у кожному реченні є свій зміст: щось оповідаєть ся – оповідні; містить ся запит – запитові, або просто питання; висказуємо приказ – приказові; виявляють бажання – бажальні» [1, с. 272–273]. За сутнісними ознаками це одна з перших реченнєвих класифікацій (подібна диференціація «гадок» представлена в граматичних студіях С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера [2, с. 104–105]) за ілокутивним (інтенційним) спрямуванням, що корелює із сучасними підходами до типології речень за метою висловлювання і комунікативною настановою на розповідні, питальні, спонукальні та оптативні конструкції (див. праці О. Мельничука, П. Дудика, І. Вихованця, М. Мірченка, М. Степаненка, К. Шульжука та ін.). Синтаксична концепція В. Сімовича створила надійне підґрунтя для інтерпретації речення як маркера комунікативно-модальних інтенцій розповідності, запиту, спонукування та оптативності, що вербалізуються в тих або тих дискурсивно-жанрових формах української мови.

Учений розмежовує притакливі й заперечні речення, «відповідно до того, чи те, що в них балакаєть ся, правда, чи ні, чи те, що ними висказуєть ся, справді так дієть ся, чи ні» [2, с.273], які в контексті реалізації предикативності відповідають сучасному поділу на стверджувальні та заперечні конструкції. В. Сімович аналізує категорію переповідності, зауважуючи, що «переповідаючи чиюсь розмову або передаючи те, що хтось балакає чи питає, ми можемо це робити так, що дослівно такими ж самими словами наводимо ту чужу мову»; «Але чужу мову можна переповідати й (...) недослівно, так, що той, що оповідає, є немов посередником між тим, хто балакав і тим, хто слухає» [1, с. 325–327]. Такий підхід засвідчує прагнення вченого врахувати логіко-семантичні та комунікативно-прагматичні характеристики висловлення, інтенційні потреби мовця, розмежувати пряму та непряму мову, що відповідає новітнім уявленням про поліваріантність інтенційно-дискурсивної парадигми мовлення. Ті або ті наукові спостереження Василя Сімовича щодо синтаксичної будови речення доповнюють правила постановки розділових знаків, пор.: «У зложеному реченні поодинокі думки відділюють ся від себе запинками. Але якщо думки не дуже вяжуть ся, то можна ставити й між реченнями середник (;)» [1, с. 275].

Ідеї Василя Сімовича мали помітний вплив на подальший розвиток української синтаксичної науки. Питання поділу речень за змістом, виокремлення безпідметових, пропускових (еліптичних), стягнених конструкцій, простих і зложених речень, періодів були по-різному репрезентовані в працях українських мовознавців першої половини ХХ ст. (Є. Тимченка, О. Курило, М. Сулими, О. Синявського, С. Смеречинського), а згодом отримали нове осмислення в межах функційної граматики, комунікативного синтаксису та дискурсології в дослідженнях А. Загнітка, М. Мірченка, Н. Гуйванюк, Н. Кондратенко, С. Шабат-Савки та ін. У новітніх граматичних студіях класифікацію речень за метою висловлювання доповнює аналіз комунікативних інтенцій мовця, прагматичних параметрів дискурсу, комунікативних стратегій і тактик, що актуалізує аналіз синтаксичних одиниць крізь призму інтенційності, сугестивності та жанрово-дискурсивної специфіки

мовлення. А отже, наукова спадщина Василя Сімовича постає важливим етапом розвитку вітчизняної синтаксичної думки й важливим підґрунтям для сучасних антропоцентричних, функційно-дискурсивних інтерпретацій граматичної системи української мови.

Список використаної літератури

1. Сімович В. Практична граматики української мови. Раштат: Український рух, 1918. 368 с.
2. Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика руської мови. Відень, 1914. 202 с.

Наталія Шатілова,
кандидат філологічних наук, доцент
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ЗНАКИ ПУНКТУАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРАЦЯХ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

Славетне ім'я Василя Сімовича – непересічної особистості в історії української лінгвістики, видатного вченого й педагога, громадського і культурного діяча, невтомного борця за чистоту й правильність української мови – увійшло до когорти видатних науковців ХХ ст. й, безперечно, «гідне продовжити ряд таких визнаних сьогодні українських мовознавців, як А. Кримський, В. Ганцов, Є. Тимченко, О. Синявський та ін.» [6, с. 58].

На ниві українського мовознавства В. Сімович працював плідно й сумлінно, адже «нема такої галузі української філологічної науки, куди б не заглянуло пильне око великого патріота української культури, – усюди він порядкує, дає свої поради, дбає про чистоту й непорушність національних основ рідної культури» [3, с. 7]. Окремі аспекти мовознавчого доробку видатного вченого в царині фонетики, лексикології, діалектології, ономастики, словотвору, граматики, правопису, культури мови, стилістики, історії української мови, лінгводидактики перебували в колі наукових зацікавлень багатьох науковців, з-поміж них О. Горбач, Н. Гуйванюк, Й. Дзендзелівський, І. Козелко, П. Ковалів, Ф. Погребенник, Л. Ткач, Ю. Шевельов, Н. Яценко та ін. Ми поставили собі за

мету простежити термінологію пунктуаційних знаків на основі аналізу навчальних посібників і підручників, що їх підготував В. Сімович з метою «знайомити читачів із найважливішими законами української мови» [4, с. 4].

У праці «Коротенька українська правопись» (1917 р.) в окремому розділі під назвою «Перепинення» В. Сімович подає правила уживання розділових знаків – «знаків перепинення», що ними «відділюємо для ліпшого розуміння поодинокі речення, а часом і слова» [5, с. 15]. Тут коротко описано функції й подано в круглих дужках графічні зображення десятих пунктуаційних знаків, як-от: *точка* (.), *запинка* (,), *двокропка* (:), *середник* (;), *питайник* (?), *оклик* (!), *знаки наведення* („“), *павза* (–), *точки* (...) й *скобки* ().

Термін «розділові знаки» фіксуємо в праці «Як стати по-українському грамотним. Коротка українська правопись із додатком „Дещо з української граматики”» (1919 р.), виданій під псевдонімом Василь Верниволя. У додатку подано назви одинадцяти знаків пунктуації з графічними зображеннями: *точка*, або *крапка* (.); *запинка*, або *кома* (,); *середник*, щось середнє між точкою й запинкою, або – *точка з запинкою* (;); *двоточка* (:); *питайник* (?); *викличник* (!); *лапки*, або *наводові знаки* (« »); *перестанок*, або *павза* (–); *точки* (...); *дужки*, або *скобки* [()]; *розділка* (-). Пунктуаційних правил у цій праці не наведено, зазначено лише, що такі знаки уживають «так, як і в иньчих мовах» [2, с. 78]. Цікаво, що В. Сімович іноді наводить варіантні назви, що засвідчує період становлення термінологічної системи української пунктуації, та й лінгвістичної термінології загалом.

Докладно правила вживання розділових знаків викладено в «Практичній граматиці української мови» (1918 р.), а відтак у «Граматиці української мови» (1919 р.), створеної для самонавчання та на допомогу шкільній науці. У передмові В. Сімович висловлює щирі сподівання, що його праця послужить «доброму ділу, щоб із неї читачі набрали ся *поваги до рідної мови*, щоб, пізнавши її закони, впевнилися в тому, що вона й гарна, й багата формами, і словами, і що вона має такі завдатки розвитку, що нею вискажеш усі найглибші думки й найтоньчі почування» [4, с. 5–6]. У розділі «Речення» автор подає окремий

параграф, під назвою «Розділові знаки», які «вказують, що треба від чого розділити, розділюють слова чи цілу громаду слів» [4, с. 447]. Констатовано наявність в українській мові одинадцяти розділових знаків, як-от: «точка [.], звана ще подекуди: *крапкою*; *запинка*, або з-грецька: *кома* [,]; *середник*, або *точка зі запинкою* [;]; *двоточка* або *двокрапка* [:]; *питайник* [?]; *викличник* [!]; *пружка* [-], чужа назва: *павза*; *точки* [...]; *наводові знаки* [, “] або *лапки*; *дужки* [()] й *розділка* [-]». У квадратних дужках подано графічні позначення знаків пунктуації та наведено паралельні назви деяких з них. На тринадцяти сторінках [4, с. 447–459] у граматиці викладено основні правила уживання пунктуаційних знаків та проілюстровано їх прикладами, дібраними з народної творчості та художніх творів видатних представників української літератури, зокрема: І. Котляревського, Т. Шевченка, Б. Грінченка, А. Кримського, І. Нечуя-Левицького, Марка Вовчка, П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, М. Вороного, П. Грабовського, П. Гулака-Артемівського, П. Мирного, В. Стефаника, Ю. Федьковича, Б. Лепкого, Л. Глібова, Є. Гребінки, А. Метлинського, М. Старицького, Дніпрові Чайки, О. Олеса, С. Руданського, В. Самійленка, О. Кониського та ін. Прикметно, що до багатьох пунктуаційних правил подано окремі авторські зауваги, а також чимало покликань на ті параграфи підручника, де вже принагідно йшлося про розділові знаки. Так, в межах розділу «Речення» згадано про пунктуаційне оформлення прикладок, вставних слів, пояснювально-уточнювальних конструкцій, складних речень (сполучникових і безсполучникових), прямої мови тощо, а «Додаток до науки про слова» містить окремий параграф «Як відділяємо від себе слова на письмі (розділові знаки)» [3, с. 356–358].

Практичне значення навчальних посібників та підручників з української мови В. Сімовича беззаперечне, адже автор прагнув доступно й цікаво знайомити читачів з нормами української літературної мови, зокрема й пунктуаційними, запропонувавши «граматичну національну термінологію, яка відповідала духові української мови» [1, с. 238]. Окреслити внесок видатного

ученого в розвиток української пунктуації вважаємо перспективною подальших наукових спостережень.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. Граматична термінологія: історія, традиції та інновації *Слово – Речення – Текст : вибрані праці*. Чернівці : Чернівецький нац. університет, 2009.
2. Верниволя В. Як стати по українському грамотним. Коротка українська правопись із додатком «Дещо з української граматики». Зальцведель: «Просвітній Відділ Української Військової Місії в Берліні», 1919. 80 с.
3. Ковалів П. Василь Сімович. Вінніпег : Накладом Т-ва Просвіта у Форд Віліямі, 1953. 45 с.
4. Сімович В. Граматика української мови [для самонавчання та в допомогу шкільній науці]. 2-ге вид. Київ–Ляйпціг. 1919. 584 с.
5. Сімович В. Коротенька українська правопись. Біла на Підляшку : Друкарня «Рідного слова», 1917. 16 с.
6. Тарновецька Л. Мовознавча спадщина Василя Сімовича і сучасність. *Культура слова*. 1991. Вип. 41. С. 52–58.

Ольга Яручик,

кандидат філологічних наук, доцент

Волинського національного університету імені Лесі Українки

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ КОНЦЕПТУ

«БАТЬКІВЩИНА» У ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Батьківщина є складним і багатозначним поняттям, що функціонує як у широкому, так і у вузькому семантичному значенні. У широкому розумінні воно позначає країну, яка історично належить певному народові, тоді як у вузькому – рідний край або місце народження людини. Поняття батьківщини також пов'язується з країною предків, з якою індивід має історичні, культурні та духовні зв'язки. Водночас воно набуває виразного емоційно-ціннісного змісту, оскільки часто супроводжується особливим, інколи сакралізованим почуттям, що поєднує любов до рідної землі з відчуттям обов'язку та відповідальності перед нею, що традиційно визначається як патріотизм [2].

Сутність народу не обмежується лише його біологічним походженням, оскільки формування та розвиток спільноти відбуваються у певному історичному й географічному просторі. У процесі колективної діяльності народ освоює та облаштовує конкретну територію, яка поступово набуває значення спільного життєвого середовища і стає основою формування поняття батьківщини. Важливим чинником становлення народної спільноти є також мова, що виконує функцію основного засобу комунікації між її членами. Саме через мову відбувається передавання культурного досвіду, формування духовного життя народу та утвердження його колективної ідентичності [2].

Та для кожного дослідника, науковця, митця, як і для кожної людини, під поняттям “батьківщина” криється різне значення. Одні вважають, що батьківщина – це місце у якому довелося народитися і, з очевидних причин, вибрати не можна. Інші ж стверджують, що батьківщина – це почуття ідентичності із певною групою людей, яку можна назвати народом і яка формує мову – культурну піраміду тієї чи іншої країни. Також існує думка, що батьківщина – це просто якесь певне місце у світі для людини, де вона себе відчуває спокійно і безпечно. Є ті, хто надає цьому поняттю величезне значення і сенс, і ті, для кого це просто слово і не більше. Не можна дати стовідсотково значення даному поняттю, але у будь-якому разі можна сказати, що мотив батьківщини став одним із найголовнішим і залишається актуальним у мистецтві, наукових роботах, дослідженнях і звичайно ж у літературі.

Пліч-о-пліч із поняттям “батьківщина” завжди буде слідувати поняття «патріотизм». Найпоширеніше значення даного терміну – це сукупність морально-етичної та емоційної прив’язаності до Батьківщини, яка визначає особу як громадянина. Містить ряд важливих морально-етичних, етнічних, культурних, політичних та історичних аспектів.

У сучасних умовах формування так званого «нового світового порядку», що характеризується стрімким розвитком техніки й технологій та переходом до постіндустріальної епохи, дедалі частіше говорять про становлення глобального та технологічного суспільства. Такі трансформаційні процеси істотно впливають

на систему цінностей сучасної людини, зокрема на її культурну та національну самоідентифікацію. У цьому контексті особливого значення набуває патріотичне виховання як важливий чинник збереження національної ідентичності та духовних орієнтирів суспільства. У найзагальнішому розумінні патріотизм визначається як любов до батьківщини, рідного краю, а також готовність діяти на благо свого народу й держави, інколи навіть жертвуючи власними інтересами [1].

Почуття патріотизму зародилося ще в давні часи, коли хоробрі воїни захищалися задля гідності свого народу. Звичайно мотиви любові до батьківщини, патріотизм відображалися у літературі, їх можна зустріти і в Гомера “Іліада і Одисей”. Де автор ввів ряд героїв, які захищали свою батьківщину на прикладі Троянської війни. Слід зазначити, що для воїна стародавніх часів було ганьбою втекти із поля бою і не боротися за свою вітчизну. Вважалося, що смерть може бути навіть красивою, якщо вона була задля своєї батьківщини і народу. Як відомо, коріння зародження патріотизму можна шукати ще із стародавніх часів, де існували люди, які вірою і правдою служили для своєї батьківщини.

Слід зазначити, що польська література містить значну кількість творів, у яких порушується проблема патріотизму та любові до батьківщини. Це зумовлено передусім складною історією Польщі, яка впродовж століть супроводжувалася численними загрозами для існування держави. У різні історичні періоди польський народ, незважаючи на внутрішні суперечності та соціальні відмінності, об’єднувався у боротьбі за збереження власної державності. Саме тому майже в кожній літературній епосі простежується мотив занепокоєння долею батьківщини. Польські письменники формували у своїх творах образ ідеального патріота, осмислювали національні поразки та пропонували різні шляхи боротьби за незалежність країни. Таким чином, література виконувала не лише естетичну, а й важливу суспільно-патріотичну функцію, спрямовану на формування національної свідомості та мобілізацію суспільства.

Тема любові до батьківщини та відповідальності за долю держави знаходить відображення, зокрема, у політичному трактаті Миколай Рей “Коротка бесіда між трьома особами: Паном, Війтом і Плебаном”. У цьому творі автор порушує актуальні для свого часу політичні й суспільні проблеми, звертаючи увагу на стан держави та роль різних суспільних верств у її розвитку.

Важливе місце у польській літературі займає також перша польська політична комедія “Повернення посла” Юліан Урсин Немцевіч, у якій відображено конфлікт між прихильниками патріотичних реформ та представниками консервативного сарматського табору. У творі порушуються важливі політичні й соціальні питання, пов’язані з майбутнім держави.

Ще одним визначним твором, у якому розкривається тема батьківщини та патріотизму, є поема “Пан Тадеуш” Адам Міцкевич. У цьому творі автор змальовує образи персонажів, які уособлюють різні моделі ставлення до батьківщини, а також відтворює атмосферу історичної епохи та патріотичні настрої польського суспільства.

Отже, у польській літературі тема патріотизму та служіння батьківщині посідає важливе місце й репрезентована у численних творах різних історичних періодів. У наведених прикладах письменники не лише ідеалізували патріотичні чесноти свого народу, а й критично осмислювали його недоліки та суспільні проблеми. Водночас у більшості творів підкреслюється готовність польського суспільства до боротьби за збереження державності та захист рідної землі.

Актуальність цієї проблематики не втрачає значення і в сучасному контексті. Зокрема, в умовах війни, що триває в Україні, поняття батьківщини та патріотизму набувають особливої ваги для українського суспільства. У таких історичних обставинах вони постають не лише як морально-етичні категорії, а й як важливі чинники формування національної свідомості та громадянської відповідальності.

У науковому дискурсі батьківщина розглядається не лише як територіальний простір, а й як складний культурно-духовний феномен. Вона охоплює сукупність духовних і культурних надбань народу, зокрема мову,

традиції, звичаї, історичну пам'ять і систему цінностей, що формують національну ідентичність. Навіть перебуваючи поза межами рідної країни, людина зберігає внутрішній зв'язок із батьківщиною, який проявляється через культурну пам'ять та духовну належність до свого народу.

Подібні мотиви неодноразово знаходили відображення у світовій літературі, і польська літературна традиція не є винятком. Історичні обставини розвитку польської державності сприяли формуванню стійкого літературного мотиву любові до батьківщини, який зберігає свою актуальність і в сучасному культурному просторі.

Список використаної літератури

1. Вирський Д. [Вітчизна. Енциклопедія історії України](#): у 10 т. Київ : Наукова думка, 2003. т. 1. с. 583.
2. Пашук В. [Батьківщина. Енциклопедія історії України](#): у 10 т. Київ : Наукова думка, 2003. т. 1. с. 203.

СТУДЕНТСЬКІ НАПРАЦЮВАННЯ

Анастасія Баліцька,
студентка,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Ніна Свистун

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ»

Постановка проблеми. Граматична організація художнього тексту, зокрема синтаксичні особливості, відіграє визначальну роль у формуванні індивідуального стилю письменника та реалізації його художнього задуму. У романі «Музей покинутих секретів» синтаксис виступає не лише засобом побудови висловлювання, а й важливим інструментом відтворення складної структури наративу, багатоголосся та внутрішнього світу персонажів. Різноманітні граматичні засоби – складні синтаксичні конструкції, парцеляція, вставні та вставлені елементи, еліптичні та неповні речення – забезпечують глибину психологічного аналізу й сприяють передачі фрагментарності пам'яті та асоціативності мислення. Попри значний інтерес мовознавців до синтаксису художнього мовлення, граматичні особливості сучасної української прози, зокрема індивідуально-авторські синтаксичні стратегії у творчості Оксани Забужко, залишаються недостатньо системно описаними. Актуальним є дослідження функціонування граматичних засобів у романі та їхнього впливу на художню виразність і сприйняття тексту.

Аналіз досліджень проблеми. Граматичні особливості художнього тексту, зокрема синтаксична організація речення, є предметом дослідження багатьох мовознавців, оскільки вони забезпечують не лише структурну цілісність висловлювання, а й виконують важливу стилістичну функцію. Складному реченню властива сукупність формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак, з-поміж яких найважливішими є поліпредикативність, що виявляється в наявності кількох предикативних

одиниць вихідних простих речень, відмінна від простого речення структурна схема, змістова й інтонаційна єдність [1, с. 279].

Проблеми синтаксису української мови досліджували Іван Вихованець і Катерина Городенська, які розглядали структуру речення та типи синтаксичних зв'язків. Стилiстичний потенціал синтаксичних засобів, зокрема експресивні можливості інверсії та парцеляції, аналізувала Світлана Єрмоленко.

Водночас індивідуально-авторські граматичні особливості сучасної прози, зокрема у романі «Музей покинутих секретів», залишаються недостатньо системно вивченими. Це зумовлює актуальність подальшого аналізу синтаксичного ідіостилу Оксана Забужко.

Мета дослідження – виявити та описати граматичні особливості роману «Музей покинутих секретів».

Завдання дослідження: проаналізувати типи синтаксичних конструкцій у творі Оксана Забужко; визначити їхню роль у формуванні художньої виразності та індивідуального авторського стилю.

Виклад основного матеріалу. Своєрідною ознакою творчості Оксани Забужко стає літературний прийом «текст у тексті», який наявний у назві роману «Музей покинутих секретів». Цей прийом передбачає уможливлення вставних текстів, документів, фотознімків, а точніше, їх описів [3, с. 190]. Це створює особливу граматичну організацію тексту. Граматична організація роману Оксана Забужко характеризується складністю синтаксичних конструкцій, багатошаровістю мовлення та поєднанням різних стилістичних особливостей. Однією з найяскравіших ознак є активне використання розгорнутих складних речень, які передають плин думок персонажів і створюють ефект внутрішнього мовлення.

Так, у тексті часто трапляються багатокомпонентні складні речення з різними типами зв'язку: «...він більше не був "секретом" – був уже просто купкою закопаного сміття» [2, с. 536]. Тут поєднується безсполучниковий

зв'язок із градаційним смисловим переходом, що підсилює емоційний ефект висловлення.

«Ніби мені відкрилися нараз усі ті "секрети", що ми наробили, а потім покинули й ніколи більше до них не навідувалися, – як вони всі й далі лежать там, у землі» [2, с.536]. Тут поєднуються підрядний, сурядний і безсполучниковий зв'язки.

«Лише що селянам ніхто такої інформації не вділяв, – а ті, хто знав, скільки кроків... не раз гинули перше, ніж устигали передати секрет іншій довірній особі» [2, с.517]. У цьому прикладі наведено ще одне класичне багатокomпонентне речення із різними видами зв'язку.

Характерною рисою є також використання довгих синтаксичних періодів із численними уточненнями, вставними елементами та відокремленими членами речення. Наприклад: *«А місто було що іншого – місто цупко берегло в своїх мурах увесь час, прожитий у ньому людьми, магазинувало його, покоління за поколінням, як дерево, що нарощує річні кільця»* [2, с. 517]. Такі конструкції створюють ефект розгорнутого роздуму та філософського узагальнення.

Ще однією важливою граматичною особливістю є поєднання авторської мови з внутрішнім мовленням персонажів і діалогами, що формує поліфонічну структуру тексту. Наприклад: *«Ти слухаєш?.. – Угу...»* [2, с.536]. Тут короткі репліки контрастують із попереднім розгорнутим монологом, створюючи ефект живого мовлення. А у цьому прикладі авторський опис поєднується із суб'єктивним баченням героя: *«Тут твоє минуле могло... наскочити на тебе..., вибухнути..., – то міг бути... знайомий..., або... свідок..., котрий у цій хвили був тобі геть ні до чого...»* [2, с. 517].

У романі активно використовуються неповні та еліптичні речення, які відтворюють природність розмови: *«Іду, ба»* [2, с.821]; *«Ну... Десь так.»* [2, с.536]; *«Ну, це вже твої фантазії...»* [2, с.537]. Подібні конструкції передають швидкість реакції персонажа та наближають текст до усного мовлення.

Важливою рисою є також експресивне використання парцеляції – поділу висловлення на кілька інтонаційно самостійних частин: *«Скло! Ось цей уламок. Закрити. І засипати, і зарівняти...»* [2, с. 821]. Це надає тексту динаміки та підсилює напруженість ситуації.

Суттєву роль відіграють риторичні запитання та окличні речення, що передають внутрішній стан персонажів: *«На снігу? Чому на снігу?»* [2, с. 819]. Такі конструкції відображають процес мислення та сумнівів.

Окремо варто відзначити широке використання вставних і уточнювальних конструкцій, що деталізують зміст і створюють ефект *«живого мислення»*: *...як і взагалі всього вітчизняного, проте жінки на знімках...»* [2, с. 11].

Крім того, у романі спостерігається активне використання звертань як елементу діалогічності мовлення: *«– Ка-атю! Катрусю!»* [2, с. 821]. Вони підсилюють емоційність і допомагають розкрити взаємини між персонажами.

Ще однією характерною рисою є змішування різних стилів мовлення – від розмовного до публіцистичного та навіть наукового, що відображається і в граматичній будові речень. Наприклад, у тексті поєднуються емоційно забарвлені репліки з розлогими описами та аналітичними міркуваннями: *«– А в нас, бідних, і свого музею сучасного мистецтва в країні катма!.. А робота розкішна, бігме, розкішна... – Тут навіч представлено готову драму, складену з усіх тих клептикових свідчень, на які звичайно не звертаєш уваги... – А то помада, Дарино! – сміючись перебиває художниця ...»* [2, с. 82].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, граматична організація роману *«Музей покинутих секретів»* є важливим засобом творення художнього змісту. Синтаксис твору характеризується складністю, багаторівневістю та різноманітністю конструкцій, зокрема активним використанням складних речень, парцеляції та неповних структур.

Поєднання різних функціональних стилів зумовлює варіативність граматичних форм і сприяє створенню поліфонічності тексту. Таким чином, граматичні особливості роману відіграють важливу роль у розкритті

внутрішнього світу персонажів, відтворенні історичної пам'яті та формуванні індивідуального стилю авторки.

Список використаної літератури

1. Граматика української мови. Синтаксис : підруч. / І. Р. Вихованець; голов. ред. М. С. Тимошик ; ред. Л. Л. Щербатенко. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
2. Забужко О. Музей покинутих секретів. Вид. 5-те. Київ: «Видавничий дім «КОМОРА», 2025. 830 с.
3. Титаренко О. О. Особливості роману О. Забужко «Музей покинутих секретів». *Теоретичні та прикладні проблеми сучасної філології*. 2019. Вип. 8, ч. 2. С. 190–195.

Софія Богач,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

науковий керівник – кандидат філологічних наук,

доцент Марія Наливайко

АНТРОПОНІМИ В РОМАНІ АНДРІЯ КОКОТЮХИ «ВИГНАНЕЦЬ І ЧОРНА ВДОВА»

Детективна проза Андрія Кокотюхи є помітним явищем сучасної української літератури, однак її ономастичний простір, зокрема антропологічний, залишається малодослідженим. Роман «Вигнанець і Чорна вдова» відтворює київський детективний антураж початку ХХ століття та відзначається багатою системою антропонімів, які несуть інформативне характеристичне та сюжетотвірне навантаження. Інтерес до цієї проблеми зумовлений тим, що власні імена персонажів роману не є випадковими: вони несуть семантичний, етимологічний і художній сенс, що суттєво впливає на сприйняття образів.

Антропонімна система «Вигнанець та Чорна вдова» охоплює повні офіційні найменування (ім'я + по батькові + прізвище), скорочені форми, прізвиська та апелятивні найменування, що переходять у власні назви. Серед усіх власних назв роману антропоніми є найчисельнішими: вони

супроводжують кожного значимого персонажа і часто містять авторську характеристику. Виділяємо кілька функціонально-семантичних груп: імена з прозорою етимологією, що корелює з рисами характеру, прізвиська за зовнішніми ознаками, прізвиська за родом діяльності, апелятивні найменування, що набувають функції власних назв.

Антропоніми – вид оніма, будь-яка власна назва людини (чи групи людей), в тому числі ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім, кличка, андронім, гінеконім, патронім [2, с. 40].

Головний герой роману – Платон Якович Чечель, молодий київський слідчий, чиє ім'я грецького походження і традиційно тлумачиться як «широкий», «широкоплечий», «здоровий». Анастасія Вегеш зазначає, що автор вкладає в нього ширший смисл через уста персонажа Ніколи Садовського, котрий роз'яснює: у широкому сенсі це означає «той, хто не боїться йти проти течії» [1, с. 37]. Така характеристика є точним зліпком з долі героя: відмовившись визнати маніяком особу, наближену до царя, Чечель утрачає службу, репутацію та суспільний статус. Після викриття злодіянь він сам констатує: «вигнання – моя доля» [1, с. 299]. Таким чином, доантропонімне значення імені повністю реалізується у сюжеті. Прізвище Чечель не несе очевидного апелятивного значення, однак його звукова різкість і незвичність вирізняють героя серед інших персонажів.

Нікола Самсонович Садовський – товариш Платона Чечеля, поліцейський, двоюрідний брат Чорної вдови. Офіційна форма Нікола (а не Микола) підкреслює грецьке походження: ім'я означає «переможець» або «воїн». Герой пояснює: «Проте в офіційних документах значуся Ніколою. Так нарекли батьки. Ім'я грецьке, у нас не аж так часто трапляється» [1, с. 32]. Андрій Кокотюха цим проводить паралель між Платоном і Ніколою – обидва мають рідкісні грецькі імена, але їхні долі розходяться. Оточення характеризує Садовського по-різному: для когось він незамінний помічник, для когось лакей, якого підібрали на вулиці».

Іван Макарович Захарченко – один з перших персонажів, що появляються у книзі. Старий сищик, зі стриженим коротко, під глечик волоссям. Знаменитий київський агент-пошуковець. Його прізвище, що досить часто зустрічається серед українського населення є патронімом від імені Захар. Іван Макарович у книзі описується так: «міцно збитий й незграбний на вигляд дядько, з сивими пишними вусами, що робили його схожим на намальованого козацького полковника» [1, с. 5]. Його ім'я, по-батькові та прізвище ще більше підтверджують його національний та відданий своїй справі образ.

Родина барона Альфреда Вільгельмовича фон Шлессера демонструє характерну для заможного середовища тогочасного Києва орієнтацію на іноземні форми імен. Барон, якого дружина кличе Альфі, а сам себе він іронічно називає «старим пеньком», є носієм германського аристократичного іменника. Його діти несуть прозорі характеристики вже через форми своїх імен: алкоголік Василь відомий у родині як Базиль; Варвара отримала в світських колах прізвисько Сапфо – алюзія на давньогрецьку поетесу; анархіст Марко або Маркус у власній родині отримує прізвиська – «бур'ян, паршива вівця», а для двірника він Панич.

У книзі Варвара має чіткий, насичений опис: «як для жінки вона мала заширокі плечі, грубуваті руки і при тому – невеликі груди. Риси обличчя зберігали породу й аристократичність, випнуті вилиці, форма носа не надто правильна, помітна горбинка, губи затонкі, брови зрослися біля перенісся. [1, с. 68,69]. В перекладі з латинської Варвара означає «чужоземка», «дикунка». Можна припустити, що автор не випадково вибрав саме це ім'я для персонажа.

Окремого розгляду потребує образ Марії фон Шлессер, винесеної в назву роману під прізвиськом Чорна вдова. Репутація, зафіксована кількома персонажами роману як характеристика, стає ім'ям-долею: Марія «заміжня втретє», а її попередні чоловіки не пережили шлюбу. Само ж ім'я Марія – одне з найпоширеніших у слов'янській традиції – у цьому контексті набуває іронічного забарвлення: ім'я, яке асоціюється з образом Богоматері, належить

жінці, за якою тягнеться слід смертей. Цей контраст є усвідомленим авторським рішенням.

Значну групу антропонімів роману складають інформаційно-оцінні прізвиська, що характеризують персонажа за зовнішніми ознаками або фізичними особливостями. Так, Митя Більмо – один із постатей злочинного світу – отримав прізвисько через характерну ваду зору: «Білявий такий, з більмом на лівому оці» [1, с. 167]. Гриць Вовк – персонаж, чиє прізвисько фіксує вроджену аномалію: «вовча паща – це коли піднебіння розщеплене» [1, с. 175]. Прізвиська одночасно виконують ідентифікаційну і характеристичну функції.

Окремий тип становлять прізвиська за родом злочинної діяльності. Сажотрус – злодій, що проникає у будинки через димарі. Прізвисько є описом методу його злодійства і легендарною характеристикою. Справжнє ім'я персонажа лишається невідомим – прізвисько повністю витіснило номінацію, ставши єдиним ідентифікатором у злочинному середовищі.

Прізвище Спиридон Кислий є прикладом прізвища, що відповідає зовнішності персонажа. Такі прізвища функціонують на межі власної та загальної назви, зберігаючи семантику і виконуючи пряму характеристичну роль.

Окрім персонажів, що беруть роль у творенні сюжету в книзі згадується безліч славнозвісних персонажів, знання про яких підтверджують ерудованість автора. Всі вони від Сапфо, Путіліна, Струве, до Єлизавети Баторі, Салтикової, Відока доречно вписуються в сюжетні особливості, змістовно та органічно згадуються серед рядків.

Отже, можна стверджувати, що антропонімна система роману Андрія Кокотюхи «Вигнанець і Чорна вдова» є художньо вмотивованою і функціонально насиченою. Автор свідомо обирає імена з прозорою або прихованою семантикою, що зіставляється з долею та вдачею персонажів. Прізвиська й апелятивні найменування виконують важливу ідентифікаційну

та оцінну роль. Ім'я в романі є не просто означенням особи – воно стає символічним ключем до образу, а подекуди й до цілого сюжету.

Список використаної літератури

1. Кокотюха А. Вигнанець і Чорна вдова. Київ: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 320 с.
2. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків : Ранок – НТ, 2012. С. 256.

Алла Боднар,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка;

науковий керівник – кандидат філологічних наук,

викладач Лідія Ачкан

РОЛЬ РІДНОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ: ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА ТА ЇХ СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ

Одним із запитів сучасного суспільства є формування особистості, здатної до швидкої соціалізації, критичного мислення, самоосвіти, духовного та фізичного розвитку. І саме мова як засіб відображення культури, менталітету нації фіксує унікальний історичний досвід народу, формує його світогляд, що передається від покоління до покоління, акумулюючи знання, традиції, норми та цінності. Через мовленнєву комунікацію людина вбирає в себе багатовіковий пласт духовних надбань нації, вдосконалює мислення, розвиває моральні якості та стає самобутньою особистістю. Питання впливу рідної мови на формування індивідуальності людини не втратило своєї актуальності й стало одним із важливих аспектів досліджень вітчизняних психологів, педагогів, лінгводидактів, серед яких Виготський Л.С., Сухомлинський В.О., Бакум З.П., Єрмоленко С.Я., Караман С.О., Мельничайко В.Я., Пентилюк М.І. Свій доробок у царині аналізу комунікативних, пізнавальних та інших функціональних впливів мови на формування інтелектуальної особистості залишив і видатний науковець ХХ століття Василь Сімович. Його педагогічні погляди через майже століття співзвучні з Концепцією Нової української школи, серед ключових компонентів

якої визначено компетенізацію освіти, що передбачає передусім вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами [3; с. 6]. Модернізація сучасної освіти, яка реалізується через особистісно-зорієнтоване та гуманістичне навчання, має на меті комплексний розвиток школяра, здатного самостійно здобувати знання і активно соціалізуватися, що може бути досягнуте саме через мову як засіб спілкування, пізнання і впливу.

Метою дослідження є висвітлення педагогічних ідей В.Сімовича про значення рідної мови у формуванні особистості з погляду організації сучасного освітнього процесу.

Наукова спадщина В.Сімовича відображає його громадянську позицію – патріота, котрий понад усе ставив питання збереження рідної української мови та через ґрунтовні розвідки доводив її право на існування як самобутньої, неповторної та важливої для кожного українця. Про це свідчать його такі роботи, як «Рідне письменство. Що кождий українець повинен прочитати з рідного письменства» (1918), «Як стати по-українському грамотним» (1919), «Українська література. Погляд на її історичний розвиток» (1934), «Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини» (1934)

Василь Сімович вважав, що мова – це «одна з найважливіших прикмет самостійности народу» [4; с. 3]. Як явище націєтворче, філософське, психологічне та навіть природознавче, мова беззаперечно відіграє важливу роль у житті суспільства. Однак, на переконання вченого, для розуміння впливу мови на інтелектуальний розвиток дитини найбільш відповідним є лінгвістично-структурний аспект. Сприймаючи будову рідної мови, дитина засвоює великий обсяг знань, тоді як «Думка, висловлена чужим складом слів, форм – вимагає умової напруги для перетвору, чи перекладу, чи просто тільки акомодатції, пристосовлення, – а все це сполучене з величезною працею мізку, яка й собі домагається відповідного часу» [4; с. 9]. Значно легше дитині засвоювати і використовувати й багатство семантичних образів рідної мови, розмаїття фразеологізмів, омонімів, термінів, структуру словотвору. Вивчені з дитинства

мовні закони сприяють духовному розвитку особистості, тоді як перенесення форм іноземних у мовлення відбувається через приневолення, вважав мовознавець. Як приклад насильного засвоєння учнями іноземних мов, що призвело до сповільнення їхнього інтелектуального розвитку через механічне заучування, В.Сімович наводить ситуацію на тогочасних Закарпатті та Буковині, колишній підросійській території та польських землях під гнітом Прусії, де політичні впливи поширилися на освіту, і, як наслідок, рівень знань школярів знизився. Український вчений не заперечує необхідності вивчення іноземних мов – він наголошує, що заглиблення у структуру іншої мови можливе лише після доброго оволодіння будовою мови рідної. Концепція НУШ другою компетентністю визначає спілкування іноземними мовами, однак саме за рідною залишає «здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час» [2; с. 11].

Юрій Шевельов зауважував: «По-перше, В. Сімович, як зазначає критик, не розрізняв таких понять, як двомовність та інтерференція (за Ю. Шевельовим: «... іноді Сімович говорить про двомовність, в інших випадках про накладання іншої мови на рідну, що не одне й те саме»), а по-друге, уся Сімовичева стаття є «внутрішньо суперечлива»: «вона звертає од прагматичного підходу до ідеалістичного й бере принципи структуралізму, щоб збудувати на них відверто романтичну споруду» [1; с.7]. Однак незаперечним є прагнення В.Сімовича аргументувати важливість збереження рідної мови через вивчення її протягом дитячих та шкільних років, «а то з упадком мови...перестає існувати народ тієї назви, яку мав до того часу, доки мова його ще жила» [4; с. 2].

У науково-педагогічному доробку В.Сімовича значну увагу відведено ідеї національного виховання. В огляді «Рідне письменство. Що кождий українець повинен прочитати з рідного письменства» він зазначає: «виховане на ріднім письменстві нове українське покоління створює собі на основі його свій окремий, чисто український національно-політичний світогляд, а далі й виставляє свої національно-політичні домагання» [5; с. 3]. Отже, національна ідентичність зрілої інтелектуальної особистості формується, з-поміж іншого, й

силою культурного впливу – художнім словом рідної мови. У Концепції НУШ однією з ключових компетентностей визначено «Обізнаність та самовираження у сфері культури. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [2; с. 12]. Культурологічний аспект сучасного освітнього процесу відображає думки й переконання В.Сімовича.

Отже, концептуальні засади педагогічних та філософсько-культурних поглядів В.Сімовича підкреслюють його принципову позицію як науковця про самобутність української мови, лексичне, граматичне й інтонаційне багатство якої найбільш ефективно здатні впливати на інтелектуальний розвиток дитини, а відтак – сприяти формуванню неповторної особистості з високим рівнем знань та глибоким внутрішнім світом. Позиція вченого співзвучна з положеннями Концепції Нової української школи, яка, відповідно до вимог часу, переорієнтована зі знаннєвої на компетентнісну та основним пріоритетом визначає формування особистості, здатної «успішно проводити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [2; с. 10]. Це засвідчує необхідність ґрунтовного вивчення наукового доробку В.Сімовича в контексті становлення сучасної шкільної освіти.

Список використаної літератури

1. Карікова Н.М. Дві статті від одного автора (Про спроби Юрія Шевельова дати належну оцінку мовознавчому доробку Василя Сімовича). URL: <https://repository.hneu.edu.ua/bitstream>
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://educationforlife.mon.gov.ua>
3. Сидоренко В.В. Концептуальні засади нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. <https://lib.iitta.gov.ua>

4. Сімович В. Рідне письменство: (що кождий українець повинен прочитати з рідного письменства) [Текст]. Відень: Накл. «Вісника політики, літератури й життя», 1918. 31 с.

5. Сімович В. Рідна мова й інтелектуальний розвій дитини [Текст]. Львів 1934. 11 с.

Ангеліна Варга,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка;

науковий керівник - доктор філологічних наук, професор

Тетяна Вільчинська

СТРУКТУРНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ПРО ВІЙНУ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЯК ВИГИНАЄТЬСЯ ВОЄННЕ КОЛО» ЯРИНИ ЧОРНОГУЗ)

Актуальність дослідження зумовлена дискусійною проблемою, пов'язаною із частиномовним статусом дієприкметника у мовознавстві та важливістю його функцій у структурі тексту, що потребує подальшого вивчення. Особливого значення дієприкметники набувають у контексті сучасної української поезії воєнної тематики, де мовні засоби виконують не лише номінативну, а й глибоку емоційно-виражальну функцію.

Мета наукової розвідки полягає у тому, щоб зібрати дієприкметники у збірці «Як вигинається воєнне коло» Я. Чорногуз, систематизувати їх за структурно-граматичними ознаками та з'ясувати їхні функціонально-стилістичні особливості в поетичних текстах про війну, зокрема у забезпеченні емоційної напруги, створенні образності. Дослідження особливостей вживання дієприкметників у збірці «Як вигинається воєнне коло» Я. Чорногуз дасть змогу простежити, як дієприкметник реалізує свій потенціал у досягненні психологічної напруги тексту, його динаміки та художнього осмислення воєнної дійсності.

Зауважимо, що існують різні підходи до визначення частиномовного статусу дієприкметника. Окремі мовознавці вважають, що він позначає ознаку предмета, пов'язану з дією, тому зближують його з прикметником. Інші,

навпаки, наголошують, що дієприкметник передає дію у формі ознаки предмета, і тому розглядають його як одну з форм дієслова. Разом із тим є науковці, які виділяють дієприкметник як окрему, самостійну частину мови або тлумачать його як проміжне частиномовне утворення.

Так, І. Вихованець, А. Грищенко, І. Кучеренко та Ю. Шевельов вважають, що в дієприкметнику переважають прикметникові риси, тому його доцільно визначати як віддієслівний прикметник, а В. Горпинич стверджує, що дієприкметник – це «...вербоїдна не дієвідмінювана форма, що означає дію як ознаку предмета, виражену морфологічними категоріями дієслова і прикметника» [1, с. 213]. На думку М. Плющ, дієприкметником називається «відмінювана дієслівна форма, що передає дію або стан як динамічну ознаку предмета, виявлену в категоріях виду й стану. Як і інші форми дієслова, дієприкметник має значення виду, часу (теперішнього й минулого), стану (активного й пасивного), може керувати формою залежного іменника й означатися словами, що виражають ступінь вияву ознаки та різні обставини...» [2, с. 290]. Інакше кажучи, дієприкметник – це форма, яка поєднує властивості дієслова й прикметника. Те, як його називають і до якої частини мови відносять, залежить від того, які із цих ознак у ньому є більш виразними.

Аналіз функціональних особливостей дієприкметників у поетичних текстах дозволяє глибше зрозуміти їхню стилістичну роль та семантичний потенціал. У контексті воєнної лірики подібні форми набувають особливої експресивності, відображаючи не лише ознаки предметів, а й травматичний досвід, зафіксований у мові.

У поетичній збірці авторка часто вживає активні дієприкметники минулого часу із суфіксом *-л-*, наприклад: *зниклих* [3, с. 14], *впалого* [3, с. 25], *зогнилих* [3, с. 85], *пожовтіла* [3, с. 66], *засохлі* [3, с. 59], *позеленілі* [3, с. 14], *розпухлим* [3, с. 20], *пропахле* [3, с. 110], *померлим* [3, с. 105], *загиблий* [3, с. 52], *повислі* [3, с. 83], *занімілим* [3, с. 91]. Подібні лексеми вказують на дію, яку виконує сам предмет. У поезії вони підсилюють відчуття втрати, зникнення, руйнування.

Проте переважають у досліджуваних текстах пасивні дієприкметники з різними суфіксами:

із суфіксом *-ен-*: *принесений* [3, с. 9], *сплетені* [3, с. 13], *переломленими*, *накрученою* [3, с. 22], *посріблений* [3, с. 115], *напрямену* [3, с. 29], *розплющені* [3, с. 25], *розкладених* [3, с. 31], *засліплених*, *замкнене* [3, с. 37], *промовлені*, *погашена* [3, с. 50], *заплетену*, *віднайдену* [3, с. 52], *побілена* [3, с. 55], *населених* [3, с. 61], *різьблена* [3, с. 77], *потрощені* [3, с. 83], *покраплені*, *скалічена* [3, с. 85], *захоплений*, *очорнений* [3, с. 75], *розгорнені*, *розділена*, *люблених* [3, с. 98];

суфіксом *-т-*: *вкрита* [3, с. 14], *розбита* [3, с. 20], *запнута* [3, с. 115], *закритий* [3, с. 33], *вивернуте* [3, с. 45], *зняту* [3, с. 48], *покинуту* [3, с. 64], *вилита*, *розпростерті* [3, с. 77], *скинута* [3, с. 83], *видобутих* [3, с. 85], *проковтнутий* [3, с. 75], *розпитим* [3, с. 112], *вигнутий* [3, с. 103];

суфіксом *-н-*: *підібраний* [3, с. 16], *заміновану* [3, с. 18], *поламаний* [3, с. 22], *обірваний*, *змотаний* [3, с. 25], *вигаданої*, *спрямовану* [3, с. 29], *ампутованою* [3, с. 31], *затоптаній*, *зруйновані* [3, с. 33], *розірване*, *зіbrane* [3, с. 35], *стоптаних*, *обпльованих* [3, с. 37], *розміновану* [3, с. 46], *перерізаним*, *намальована*, *окупованих* [3, с. 61], *закопаним* [3, с. 81], *списаний* [3, с. 83], *скопаний* [3, с. 112], *напхані* [3, с. 115]. Домінування пасивних дієприкметників минулого часу визначає специфіку вживання дієприкметників у збірці. Вони передають результат дії, стан після травми, безсилля людини перед війною (*заміноване*, *покалічене*, *окупований*, *змінений*).

Активні дієприкметники теперішнього часу у досліджуваних текстах відсутні. На наш погляд, у поезії про війну більш важливим є результат дії (минулий час), а не процес.

Дієприкметники у збірці виконують різні стилістичні функції. Насамперед вони сприяють створенню образу руйнування та травматичної реальності, адже значна частина з них передає негативний наслідок дії: *зруйновані*, *розбита*, *потрощені*. Такі дієприкметники фіксують стан об'єкта

після впливу зовнішньої сили, що дозволяє авторці передати не сам процес війни, а її наслідки, які є більш відчутними та емоційно насиченими.

Водночас дієприкметники активно використовуються для змалювання фізичного й психологічного стану людини. Наприклад, дієприкметники на зразок *розпхлим, занімілим, засліплених, скалічений* відтворюють тілесність і внутрішнє напруження, передаючи досвід війни як глибоко особистісне переживання.

Важливою є також здатність дієприкметників створювати ефект «застиглого часу». Форми на кшталт *замкнене, закритий, вигнутий* передають статичність, фіксованість стану, що підсилює відчуття безвиході та замкненості простору. Це особливо характерно для поезії про війну, де час ніби зупиняється у моменті травми.

Окремо слід зазначити, що переважання пасивних дієприкметників підсилює ефект знеособлення дії: суб'єкт часто не називається, а увага зосереджується на результаті. Це створює відчуття, що події відбуваються поза волею людини, підкреслюючи її безсилля перед обставинами війни.

Отже, аналіз дієприкметників у збірці «Як вигинається воєнне коло» Я. Чорногуз засвідчив їхню важливу роль у формуванні художньої структури творів. У текстах переважають пасивні дієприкметники минулого часу, що акцентують увагу не на самій дії, а на її результаті, тим самим відображаючи травматичний досвід війни та її руйнівний вплив на людину і світ. Вони виступають потужним засобом досягнення образності, сприяють створенню емоційної напруги, передають фізичні й психологічні стани, а також формують ефект зупиненого часу. У проаналізованих текстах дієприкметники повною мірою реалізують свій широкий функціонально-стилістичний потенціал, поєднуючи ознаки дієслова й прикметника та виконуючи важливу роль у художньому осмисленні дійсності.

Список використаної літератури

1. Горпинич В.О. Морфологія української мови. Київ: Академія, 2004. 335с.

2. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища шк., 2005. 430 с.

3. Черногуз Я. Як вигинається воєнне коло: поет. зб. Харків: Фоліо, 2020. 127 с.

*Аліна Воціховська,
Юлія Галайда,*

студенти

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Тетяна Скуратко

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНА НЕСТАНДАРТНІСТЬ СУЧАСНОЇ ПАМ'ЯТУВАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У час героїчної боротьби нашої нації за право бути під сонцем, час, коли «течуть кроваві ріки» (Т. Шевченко) надзвичайно важливо цінувати подвиг кожного Героя, бо «Герої не втомлюються, не жаліються, не падають духом, не втрачають здоров'я, не потребують заміни...» [3, с. 32]. Саме тому в сучасній українській літературі війни виокремився цілий пласт пам'ятувальної літератури, тобто літератури, яка має меморіальну функцію – зберегти пам'ять про наших новочасних Героїв, які в боротьбі за волю України віддали найцінніше – життя. Погоджуємося із думкою сучасного українського поета-захисника Артура Дроня, що І «якщо й варто писати про щось під час війни, то не про війну, а про людей» [2, с. 106], про любов, бо «Любов рие окопи, і живе в них, / і гризе у них лід із розрізаної пляшки, / коли хоче пити у мінус двадцять. / Любов виходить на бойові чергування, / піднімається на позиції / з грижами, з температурами, із простатитами, / із контузіїми, з астмами і алергіями, / з високою імовірністю / не повернутися, / з думками про когось / найважливішого. / Все зносить, вірить у все, / сподівається всього, все терпить!» [3, с. 101].

Переконані, що пам'ять має бути дієвою, тому сьогодні можемо виокремити надзвичайно багато волонтерських, освітніх, наукових ініціатив із вшанування пам'яті наших Героїв. Це і введення

загальнонаціональної хвилини мовчання для вшанування пам'яті загиблих унаслідок збройної агресії росії, і вечори пам'яті, і заходи-реквієм, і різноманітні літературні форуми, і зустрічі-спогади, і відкриття пам'ятників та пам'ятних дошок, стел пам'яті, і зняття пам'ятувальних фільмів, і видання фотоальбомів пам'яті, і написання пам'ятувальних книг тощо. Цікавими сьогодні є найнесподіваніші, оригінальні форми пам'ятування, наприклад, відкриття національних «маршрутів пам'яті»; в пам'ять нашого захисника Юрія Руфа щорічно організовується маршрут «Путь пам'яті Юрія Руфа» у Національному природному парку «Сколівські Бескиди»; у день другої річниці загибелі Героя України Сергія Коновала («Норд») його дружиною Ольгою Коновал було зініційовано пам'ятувальну донацію крові, бо ж сам Герой багаторазово, маючи медичну освіту, був донором крові тощо. Однією із найяскравіших форм вшанування наших Героїв є творення і популяризація пам'ятувальної літератури, яка є надзвичайно різноманітною і за жанровою своєрідністю, і за ідейно-тематичним наповненням. Наприклад, сьогодні серед текстів пам'ятувальної літератури виокремлюється так звана «материнська проза» (Т. Скуратко, Н. Сеньовська). Для літератури Тернопільщини цінними у цьому контексті є книги Марії Вітишин «Мій син – кіборг» [1] та Лесі Орляк «Ти зробив усе, що зміг» [4].

Особливе значення феномену пам'ятування відводиться у текстах митців-воїнів (Павло Вишебаба, Борис Гуменюк, Артур Дронь, Віталій Запека, Максим Кривцов, Юрій Матевощук, Михайло Микусь, Валерій Пузік, Юрій Руф, Артем Чапай тощо) – сучасна українська комбатантська література.

«Людина має здатність любити, ненавидіти, пам'ятати, зворушуватися, сумувати за минулим, сумувати перед майбутнім, сумувати в моменті, радіти без причини, бажати того, чого ніколи ще не бачила, думати і планувати, аналізувати і робити висновки, співати, кричати і шепотіти, влаштовувати одне одному сюрпризи, зізнаватися в коханні. А ще – відчувати ностальгію, ревності, гордість за дітей, лінощі перед роботою, натхнення, моральну втому, переживання за іншого, співчуття, захоплення кимось... Всередині людини –

спогади про пережите, мрії про майбутнє, туга за кимось, ненависть до кривдника, мужність захистити слабшого, сильніша за відстань любов, смак улюбленого морозива і запах поту після футболу, властивість чхати, коли дивишся на соне, вміння бачити сни, відчуття тяглості поколінь. І ніжність.» [3, с. 16]. Щоб ці спогади жили, щоб ми могли себе вважати гідними українцями, нам потрібно достойно вшановувати пам'ять тих, хто віддав за нас своє життя. Тому нашим обов'язком є популяризувати сучасну українську пам'ятувальну літературу. У цьому контексті варто назвати діяльність освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» [5]. Цінними є пам'ятувальні дні, які організовують освітні заклади різних рівнів (від дошкільного до вищого), адже надзвичайно важливо навчити підростаюче покоління гідно нести в серці пам'ять про наших Героїв.

Отже, місія пам'ятування сьогодні є надважливою для формування нового українського суспільного коду. У цьому контексті важлива роль відводиться пам'ятувальній літературі, яка засвідчує, що пам'ять має бути дієвою.

Список використаної літератури

1. Вітишин М. Мій син – кіборг. Тернопіль: Джура, 2022. 96 с.
2. Дронь А. Тут були ми [Текст]: поезія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2024. 112 с.
3. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає [Текст]: коротка проза Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.
4. Орляк Л. Ти зробив усе, що зміг. Художньо-документальна повість. Тернопіль: Джура, 2017. 88 с.
5. Патріотичні й небайдужі. Офіційна сторінка. URL : <https://www.facebook.com/profile.php?id=61555874657142>
6. Сеньовська Н., Скуратко Т., Голинська М. Образ воїна-героя російсько-української війни в сучасному художньому дискурсі. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Випуск 3 (214) Т. 1. Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 195–205. URL:

Вероніка Гарматій,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

науковий керівник – кандидат філологічних наук,

доцент Ольга Гайда

СЕМАНТИКА ЧАСУ І ПРОСТОРУ В ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЯХ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ ЧАРЛЬЗА ДІКЕНСА «РІЗДВЯНА ПІСНЯ У ПРОЗІ»)

У системі сучасної української літературної мови прийменники посідають особливе місце, оскільки саме через них реалізуються базові відношення між предметами, явищами та подіями. Найбільш репрезентативними серед них виступають часові та просторові значення, які відображають фундаментальні категорії людського досвіду. Аналіз цих значень у перекладному художньому тексті дає змогу простежити не лише мовні закономірності, а й особливості концептуалізації часу і простору в різних мовах [2, с. 117].

У мовознавстві прийменник традиційно розглядається як службова частина мови, що не має самостійного номінативного значення, однак виконує важливу синтаксичну функцію. Такий підхід, характерний для класичної граматики, зосереджується передусім на формальній ролі прийменника як засобу зв'язку між словами. Водночас у межах функційно-семантичного підходу прийменники розглядаються як носії певних типів відношень, що формують зміст висловлювання. У цьому контексті особливого значення набуває здатність прийменника поєднуватися з відмінковими формами іменника, утворюючи цілісні синтаксичні конструкції з чітко визначеним значенням [3].

Когнітивний підхід дозволяє глибше зрозуміти природу прийменникової семантики. Просторові відношення, які є первинними, стають основою для формування часових значень. Так, у виразах на зразок «перед Різдвом» або «після вечері» час осмислюється через просторові координати – як рух уздовж

умовної лінії. У цьому сенсі прийменники виступають не лише мовними, а й когнітивними маркерами, що відображають спосіб організації досвіду [1, с. 52].

Лексико-граматичні відношення прийменників становлять єдність їхнього значення та функції. Вони реалізуються лише в поєднанні з повнозначними словами, найчастіше іменниками або займенниками. Наприклад, англійська конструкція *in the cold air* та її український відповідник «у холодному повітрі» демонструють локативне значення, яке виникає саме в межах словосполучення. Водночас у виразі *after a long silence* – «після довгого мовчання» – той самий механізм забезпечує передачу часових відношень.

Лексико-граматичні відношення прийменників не є статичними: вони змінюються залежно від контексту, типу тексту та комунікативного завдання, що особливо виразно проявляється у художньому перекладі [5, с. 43].

Звернення до матеріалу повісті Чарльза Дікенса «Різдвяна пісня у прозі» (*A Christmas Carol*) у редакції, адаптованій Jenny Dooley [6], дозволяє простежити функціонування прийменників у двох мовах – англійській та українській. У тексті спостерігається значна кількість прийменникових конструкцій, що передають часові відношення різних типів.

Таблиця 1

Часові відношення

Тип відношення	Англійський приклад	Український переклад	Коментар
Одночасність	<i>at that moment</i>	у той момент	Повна відповідність
Одночасність	<i>in the evening</i>	увечері	Узагальнення значення
Попередність	<i>before Christmas</i>	перед Різдвом	Просторова модель часу
Попередність	<i>before he spoke</i>	перед тим, як він заговорив	Синтаксична трансформація
Наступність	<i>after dinner</i>	після обіду	Пряма відповідність
Наступність	<i>after a while</i>	через деякий час	Лексична варіативність
Тривалість	<i>during the night</i>	протягом ночі	Аналітична конструкція
Тривалість	<i>for many years</i>	протягом багатьох років	Узагальнення
Межа часу	<i>until morning</i>	до ранку	Чітка межа
Межа часу	<i>till the end</i>	до кінця	Повна відповідність

У кожному випадку значення виникає лише в межах конструкції. Прийменник сам по собі не називає ні місце, ні час, але організує їх у межах висловлювання [4, с. 26].

У художньому перекладі прийменникова конструкція часто трансформується, але її семантичне ядро – часове або просторове – зберігається, навіть якщо змінюється синтаксична форма.

Часові відношення у творі мають ключове значення, оскільки вся композиція базується на зміні часових площин. Особливо показовими є конструкції з прийменниками *before, after, during, at, on* [1, с. 52].

Окрім наведених у таблиці, у тексті регулярно трапляються такі приклади:

- *before the clock struck one* – «перед тим, як годинник пробив першу»
- *after the ghost appeared* – «після того, як з'явився привид»
- *during the night* – «протягом ночі»
- *at midnight* – «опівночі»
- *on Christmas morning* – «вранці на Різдво»
- *in those days* – «у ті часи»
- *for a moment* – «на мить»
- *for many years* – «протягом багатьох років»

Ці приклади демонструють, що англійська мова активно використовує короткі прийменникові конструкції, тоді як українська часто вдається до розширених форм, зокрема із підрядними реченнями (*before he spoke* → «перед тим, як він заговорив») [2, с. 117].

Часові відношення у тексті відзначаються відносною стабільністю при перекладі. Найчастіше спостерігається пряме відповідність між англійськими та українськими прийменниками, що пояснюється універсальністю часових категорій. Водночас у деяких випадках українська мова вдається до розгорнутих конструкцій, щоб точніше передати зміст. Наприклад, англійське *after a while* перекладається як «через деякий час», що передбачає не лише часову послідовність, а й певну невизначеність тривалості.

Особливу увагу привертають випадки, коли часові значення формуються через складні синтаксичні структури. У перекладі це часто призводить до появи підрядних речень, що компенсують відсутність прямого відповідника [4, с. 26].

Просторові відношення у творі представлені ще ширше, оскільки вони безпосередньо пов'язані з описом дії, переміщення персонажів та організації художнього простору. Прийменники тут виконують не лише описову, а й образотворчу функцію [3].

Таблиця 2

Просторові відношення

Тип відношення	Англійський приклад	Український переклад	Коментар
Локативність	<i>in the room</i>	у кімнаті	Повна відповідність
Локативність	<i>on the chair</i>	на стільці	Пряма відповідність
Напря́м	<i>into the house</i>	у дім	Часткова втрата відтінку
Напря́м	<i>towards the door</i>	до дверей	Збереження значення
Вихідний пункт	<i>from the office</i>	з офісу	Еквівалентність
Вихідний пункт	<i>out of the house</i>	з дому	Узагальнення
Межі простору	<i>between the walls</i>	між стінами	Повна відповідність
Межі простору	<i>among the people</i>	серед людей	Збереження значення
Траєкторія руху	<i>through the door</i>	через двері	Пряма відповідність
Траєкторія руху	<i>across the street</i>	через вулицю	Варіативність

Аналіз цих прикладів показує, що просторові відношення в англійській мові є більш деталізованими. Зокрема, різниця між *in* та *into*, *on* та *onto* чітко позначає наявність або відсутність руху. В українській мові ця різниця не завжди експлікується, що призводить до певного узагальнення значення.

Водночас у перекладі часто компенсується втрата одного значення через інші мовні засоби – порядок слів, контекст або додаткові уточнення [1, с. 52].

Просторові прийменники у тексті виконують не лише описову, а й образотворчу функцію, формуючи уявний простір твору та впливаючи на його емоційне сприйняття [2, с. 117].

Узагальнюючи, можна зазначити, що прийменникові конструкції у творі виконують системоутворювальну функцію. Вони забезпечують зв'язність тексту, організують часову послідовність подій і структурують художній

простір. Порівняння англійського оригіналу та українського перекладу виявляє як спільні риси, зумовлені універсальністю категорій часу і простору, так і відмінності, пов'язані з типологічними особливостями мов.

Часові відношення виявляються більш стабільними і передбачуваними, тоді як просторові демонструють більшу варіативність і залежність від контексту. Саме тому переклад просторових конструкцій потребує більшої уваги та гнучкості.

Таким чином, прийменники постають не лише як службові елементи, а як важливий інструмент концептуалізації реальності, що відображає як мовні, так і когнітивні особливості носіїв мови.

Список використаної літератури

1. Бачишина О. Б. Семантика часу і простору: особливості, стан та проблеми дослідження в українському мовознавстві. Наукові праці. Філологія. Мовознавство. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. С. 45–52. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/28133-51026-1-SM-1.pdf>
2. Ястремська Т. О. Проблема частиномовного (не)розрізнення: прислівник чи конструкція «прийменник + іменник». Філологічний часопис. Умань : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2019. Вип. 1 (13). С. 112–118. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/filologichniy-chacopys/2019/1/21.pdf
3. Українська мова в просторі й часі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 17–19 квітня 2019 р.). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 169 с. URL: <https://ena.lpnu.ua/collections/085a1c78-4751-4d34-aad3-3e1ba4d85339>
4. Городенська К. Г. Прийменник у сучасній українській літературній мові: функції та семантика. Українська мова. Київ : Інститут української мови НАН України, 2017. № 4 (64). С. 15–28. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/en/https-ukrmova-iul-nasu-org-ua-https-ukrmova-iul-nasu-org-ua-vypusky-zhurnalu-html-html-html/2017-2/zhurnal-ukrayinska-mova-4-64-2017.html>

5. Селіванова О. О. Когнітивні аспекти просторових і часових відношень у сучасній українській мові. Українська мова. Київ : Інститут української мови НАН України, 2018. № 2. С. 30–44. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/en/>
6. Dickens C. A Christmas Carol. London : Chapman & Hall, 1843. 166 p.

Марія Голинська,
студентка
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Тетяна Скуратко

ОБРАЗ ВОЇНА-ГЕРОЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ВІЙНИ

Жорстока новочасна російсько-українська війна змушує кожного українця задуматися над цінностями життя, бо «життя тепер не безкоштовне, За нього треба платити – і багато. Це не коротка війна, яка тимчасово змінила нашу рутину, але скоро, мовляв, все буде як раніше. Це нові часи, які почалися і невідомо коли закінчатся, та чи закінчатся взагалі. Ці часи мають свої правила і закони...» [3, с. 36]. Прикро, що навіть українські діти сьогодні усвідомлюють усю гіркоту нашого часу, бо «таким є головне правило нової математики існування. Щоб хтось жив, хтось інший повинен це життя захищати. Лінія фронту і військові на ній – це єдине, що відділяє нас від жахливої смерті» [3, с. 36]. Українці розуміють, що боротьба за право бути точиться так довго (з 2014 року) лише завдяки хоробрості наших воїнів-героїв. «Збирачі чужих земель» (Б. Гуменюк) зазіхають не лише на нашу територію, а й на нашу духовність, на нас самих, тому сьогочасна війна є великою боротьбою за ціннісні орієнтири цілої нації, яка вистоїть, бо має Шевченків заповіт: «І вражою злою кров'ю / Волю окропіте», бо має Кобзареве: «Обніміться ж, брати мої...», бо нуртує у нас Франковий «дух, що тіло рве до бою...», бо промовляє Лесине «о, не журися за тіло...», бо «Любов рие окопи, і живе в них, / і гризе у них лід із розрізаної пляшки, / коли хоче пити у мінус двадцять. / Любов виходить на бойові чергування, / піднімається на позиції / з

грижами, з температурами, із простатитами, / із контузіями, з астмами і алергіями, / з високою імовірністю / не повернутися, / з думками про когось / найважливішого. / Все зносить, вірить у все, / сподівається всього, все терпить!» [3, с. 101]. І ми непереможні, бо заревли «в Україні вольнії гармати» і піднявся і батько, і син «за честь, славу, за братерство, за волю України» (Т. Шевченко). Найбільшою гордістю цілої нації сьогодні є наші захисники, наші Герої. Саме тому образ воїна-героя став наскрізним у сучасній українській літературі війни. «Сучасний художньо-науковий дискурс успадкував традиційний погляд на зображення українського звитязця – дружинника-богатиря, козака-лицаря, повстанця-патріота, борця за незалежність, супергероя-кіборга – позитивного персонажа, якого вважали зразком хоробрості, доблесті, жертвовної любові до Батьківщини, добропорядності, честі, розсудливості тощо» [6, с. 196]. Вважаємо, що сучасний український воїн став символом незламності цілої нації, бо він «не веде нападницької війни, а стоїть на сторожі рідної землі, що додає йому моральної сили і віри в перемогу, адже він на боці Добра. Саме тому сьогочасні українські діти, більшість з яких народилися уже в час війни (від 2014 року), – це діти нового покоління, діти батьків-патріотів, діти війни, які проводжають на фронт батька, які донатять на ЗСУ, які люблять усе своє, рідне, які щиро, голосно і велично співають: «А ми нашу Україну тай розвеселимо!», які навколішки зустрічають полеглих Героїв, які вірять у нашу Перемогу, бо українські захисники стали для них новими Супергероями» [6, с. 196].

Образ українського воїна-героя є наскрізним у творчості перш за все митів-воїнів (Гліб Бабіч, Павло Вишебаба, Борис Гуменюк, Артур Дронь, Віталій Запека, Максим Кривцов, Петро Мага, Юрій Матевощук, Михайло Микусь, Валерій Пузік, Юрій Руф, Артем Чапай, Ілля Чернілевський тощо), завдяки яким у сучасній українській літературі війни виокремився новий пласт – комбатантська література.

Новітнім обов'язком, на наш погляд, усіх українців в тилу є популяризувати сучасну українську літературу війни загалом і творчість

митців-комбатантів зокрема. У цьому контексті велику місію покладено на наших педагогів, вихователів, науковців. Переконані, що в сьогочасних умовах в освітньому процесі ключова роль повинна відводитися національно-патріотичному вихованню підростаючого покоління, яке «мусить стати засобом відродження національної культури, припинення сепаратизму, стимулом пробудження таких моральних якостей як совість, людяність, почуття власної гідності; засобом самоорганізації, особистісної відповідальності; гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві. Головною тенденцією патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [1, с. 22], адже «в основу системи національно-патріотичного виховання дітей та молоді в першу чергу потрібно вкладати ідеї зміцнення української державності, формування патріотизму, позитивного ставлення до захисників і захисниць України, утвердження національних цінностей» [7, с. 88]. У цьому контексті, на наше переконання, надзвичайно важливо сформулювати в уяві дітей та молоді позитивний образ воїна-героя новочасної російсько-української війни. Зауважимо, що вагому роль у реалізації цієї місії сьогодні відіграють освітні волонтерські організації, наприклад, освітній волонтерський проєкт «Патріотичні й небайдужі» [5]. Важливе значення при формуванні позитивного образу воїна-героя нашого часу відводиться пам'ятувальній літературі (книги Марії Вітишин «Мій син – кіборг» [2] та Лесі Орляк «Ти зробив усе, що зміг» [4]).

Отже, образ воїна-героя новочасної російсько-української війни є наскрізним у сучасній українській літературі війни, адже він є зразком доблесті, честі, добропорядності, чесності, сміливості, хоробрості, розсудливості, а основне – яскравим прикладом дієвої любові до Батьківщини.

Список використаної літератури

1. Бех І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
2. Вітишин М. Мій син – кіборг. Тернопіль: Джура, 2022. 96 с.
3. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає [Текст]: коротка проза Львів:

Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.

4. Орляк Л. Ти зробив усе, що зміг. Художньо-документальна повість. Тернопіль: Джура, 2017. 88 с.

5. Патріотичні й небайдужі. Офіційна сторінка. URL : <https://www.facebook.com/profile.php?id=61555874657142>

6. Сеньовська Н., Скуратко Т., Голинська М. Образ воїна-героя російсько-української війни в сучасному художньому дискурсі. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Випуск 3 (214) Т. 1. Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 195–205. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/866/825>

7. Сеньовська Н., Скуратко Т. Освітній волонтерський проєкт «Україні потрібен кожен»: патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану. Сучасна освіта в глобальному і національному вимірах: виклики, загрози, ефективні рішення : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (з міжнародною участю) (м. Тернопіль, 17 жовтня 2024 р.) / упоряд.: Г. М. Мешко, І. М. Шульга. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 88–92. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/34177>

Анастасія Григорчук,

магістр,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

науковий керівник – кандидат філологічних наук,

доцент Ірина Бабій

БЕЗОСОБОВІ РЕЧЕННЯ У ПРОЗІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

В останні десятиліття розвиток сучасної синтаксичної теорії характеризується наявністю різних наукових напрямів та підходів до аналізу синтаксичних одиниць і явищ. Вагомим здобутком сучасного синтаксису є теоретичні праці таких відомих дослідників, як: І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, К. Городенська, К. Шульжук, А. Загнітко, І. Вихованець, Р.

Христіанінова, Н. Іваницька, О.Мельничук, П.Дудик, Л.Прокопчук, Л.Кадомцева, М.Каранська, М.Заборна та ін.

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що семантико-граматична природа односкладних речень у творчості Юрія Андруховича є малодослідженою темою в сучасному мовознавстві. Вивчення цієї проблематики допомагає розкрити особливості індивідуальної авторської манери, зокрема, як за допомогою односкладних речень Ю. Андрухович передає динаміку, емоційність та філософські ідеї.

Мета пропонованої праці – здійснити структурно-граматичний аналіз безособових речень у романі «Перверзія».

Предмет дослідження – односкладні безособові речення у прозі Юрія Андруховича.

Для реалізації мети необхідно розв'язати такі завдання:

- 1) з'ясувати семантико-граматичну природу безособових речень;
- 2) виявити безособові речення в романі «Перверзія»;
- 3) схарактеризувати синтаксичну і стилістичну сутність безособових речень;
- 4) простежити особливості функціонування цих речень у романі.

Аналіз граматичної структури та особливостей тексту роману Юрія Андруховича «Перверзія» дозволив виявити певні закономірності в організації тексту. Зокрема, автор часто використовує односкладні речення, які мають лише один головний член і, попри це, несуть у собі повну предикативність, роблячи текст лаконічним і динамічним.

Односкладні безособові речення – це речення, головний член яких означає дію або стан, що мисляться як незалежні від особи або носія стану.

«Загальним граматичним значенням безособових речень є утвердження незалежної ознаки, не співвіднесеної з діячем, а віднесеної до моменту мовлення. Це граматичне значення знаходить вираження насамперед у головному члені»[3], – зазначають мовознавці.

Граматичну форму головного члена односкладних безособових речень складають:

- а) вираження незалежної ознаки – дії чи стану;
- б) маркування неспіввіднесеності дії з діячем, невідповідності ознаки до особи, відношення ознаки до моменту мовлення;
- в) формальний показник цих значень – форма безособовості: 3-тя особа однини минулого часу середнього роду.

В українській та зарубіжній лінгвістиці сформувалася широка аспектологія сучасних синтаксичних досліджень, однак і сьогодні розгляд багатьох синтаксичних явищ, понять залишається дискусійним. Теорія односкладних речень потребує однозначності, чіткості, уточнення поняття односкладності з семантичного та формально-граматичного погляду. Широко представлені різні типи односкладних речень у творчості Юрія Андруховича.

У романі «Перверзія» зафіксовано різноманітні за семантикою безособові речення. Проаналізувавши семантику виявлених цих речень, ми виділили такі групи:

1) безособові речення, що виражають стан природи: «В приміщеннях уже справді сутеніло» [1], «Надворі ледь сутеніло» [1], «Вже добре таки стемніло» [1];

2) безособові речення, в яких виражена дія невизначеного діяча, стихійної сили тощо: «Далі машину повело» [1];

3) безособові речення, що виражають фізичний і психічний стан людини: «Мені зробилося зовсім тепло» [1], «Мені забило груди солодким димом» [1], «Але мені було байдуже» [1].

4) безособові речення, що позначають стан, зумовлений відсутністю чогось або когось: «Нема Ади нема ради» [1], «Нема в мене ні дому, ні близьких, ні рідних» [1];

5) безособові речення, що означають дію неусвідомленої сили: «Відразу після чого з напівосвітлених вікон палацу бризнуло якоюсь украй нервовою музикою для камерного оркестру» [1];

б) безособові речення, що вживаються для передачі різних модальних значень (можливості, неможливості, необхідності, неминучості, бажаності тощо): «Треба як-небудь закінчити позавчорашню історію, ні?» [1], «За це треба випити» [1], «Треба розуміти, саме ту пиятику» [1], «Треба лише встати з ліжка і Жити далі» [1], «Треба взяти гондолю» [1], «Цього вечора треба співати різдвяні пісні» [1], «Можна було розмовляти про Веронезе» [1], «Можна було просто вимовляти вголос ці імена, ці поняття, ці назви» [1], «Завжди можна віднайти бодай Одну властивість для Уподібнення» [1], «Друзе, як слід називати нашого Джон Пола по-венеційському?» [1], «Для початку слід було розлучитись» [1], «Мені слід заpastися біноклем» [1], «Куди їм слід рухатися далі» [1].

У цих безособових реченнях головний член виражений:

- безособовим дієсловом: «В приміщеннях уже справді сутеніло» [1], «Надворі ледь сутеніло» [1], «Вже добре таки стемніло» [1];

- безособовим дієсловом на –ся (сь): «Мені зробилося зовсім тепло» [1], «Зробилося зовсім тісно» [1], «Після зупинки на СантаМаркуоля місьць у вапоретто зробилося трохи більше» [1], «Робилося надто багато великих літер» [1], «Робилося зимно, «Робилося чимраз холодніше» [1];

- предикативними прислівниками на -о, -е, які можуть уживатися поряд з допоміжними дієсловами *стало, було, робиться* і под.: «Стало до дідька зимно!» [1], «Але це мені було байдуже» [1], «Мені робиться до дідька прикро» [1];

- предикативно-безособовими словами *треба, слід, можна, необхідно, доцільно* і под., що означають стан, разом з інфінітивом або без нього: «Треба як-небудь закінчити позавчорашню історію, ні?» [1], «За це треба випити» [1], «Треба розуміти, саме ту пиятику» [1], «Треба лише встати з ліжка і Жити далі» [1], «Треба взяти гондолю» [1], «Цього вечора треба співати різдвяні пісні» [1], «Друзе, як слід називати нашого Джон Пола по-венеційському?» [1], «Для початку слід було розлучитись» [1], «Мені слід заpastися біноклем» [1], «Куди їм слід рухатися далі» [1];

- заперечним словом *нема*: «Нема за що» [1], «Нема Ади нема ради» [1], «Нема в мене ні дому, ні близьких, ні рідних» [1].

У результаті здійсненого дослідження виявлено, що безособові речення в романі «Перверзія» Юрія Андруховича є не просто синтаксичними конструкціями, а ключовим стилістичним маркером авторської манери. Вони виконують функцію моделювання безсуб'єктного, відчуженого світу, де людина є об'єктом дії, а не її активним суб'єктом. Їхнє часте використання сприяє посиленню екзистенційного пафосу твору, передачі стану втрати ідентичності та хаосу постмодерної реальності. Своєрідність синтаксичної будови різновидів односкладних речень зумовлює їх широкі естетичні можливості в художньому дискурсі.

Список використаної літератури

1. Андрухович Ю. Перверзія: веб-сайт: URL:https://uabook.com.ua/wp-content/uploads/2024/03/andruhovich_juri_perverzy.pdf
2. Бабій І. М. Семантико-граматична природа односкладних речень у поезії Ліни Костенко. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Мовознавство*. 2017. Вип. 46. С. 11-16.
3. Шабат-Савка С. Т., Антофічук А. М., Теслицька Г. І. Односкладні речення в сучасній українській мові : навч.-метод. посібник. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 124 с.

Леся Дудка,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник - доктор філологічних наук, професор
Тетяна Вільчинська

РОЛЬ ОСОБОВИХ ФОРМ ДІЄСЛОВА У ПОЕЗІЯХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У сучасному українському мовознавстві особливу увагу приділено вивченню морфологічних категорій як таких, що виявляють себе не лише на формально-граматичному, а й на семантико-стилістичному рівнях. Однією з найважливіших серед них є категорія особи, що реалізується в особових формах дієслова. Саме вони дають змогу встановити зв'язок між дією, її

виконавцем і комунікативною ситуацією мовлення. У поетичному тексті особові форми дієслова набувають особливої виразності, оскільки беруть участь у творенні авторського «я», формуванні адресності, динаміки висловлення та емоційного напруження. У цьому аспекті досить показовою є поезія Лесі Українки, адже її мовотворчість вирізняється високою концентрацією дієслівних форм, через які передано волю, внутрішню силу, звернення, заклик і самоусвідомлення ліричного суб'єкта. Інтерес до особових форм дієслова у поезії Лесі Українки визначає актуальність запропонованої наукової розвідки.

Мета дослідження – з'ясувати роль дієслівних особових форм у поезії визначної української письменниці Лесі Українки, визначити їхні граматико-стилістичні функції, а також показати, як вони впливають на структурно-семантичну організацію поетичного тексту.

Проблема вивчення особових форм дієслова посідає важливе місце в українському мовознавстві. Її осмислення пов'язане з працями О. Потебні, М. Жовтобрюха, І. Вихованця та інших дослідників, які розглядали дієслово як центральну одиницю предикативної організації речення. У сучасній граматичній науці категорію особи ґрунтовно описано в руслі функційно-категорійної граматики. І. Вихованець і К. Городенська наголошують, що особа належить до невластивих дієслівних морфологічних категорій, оскільки її значення зумовлене зв'язком дієслова з іменником, найчастіше з підметом [1, с. 30–47]. К. Городенська підкреслює, що в новітній українській морфології функційний підхід дав змогу глибше осмислити статус дієслівних категорій і простежити їхню взаємодію з іншими мовними рівнями [2, с. 10–14]. Т. Нестеренко і Л. Кричун доводять міжрівневий характер категорії особи, яка виявляється на рівні морфології, семантико-синтаксичної структури речення та комунікативного синтаксису [4, с. 192–197]. Практичний опис особових форм дієслова подано також у навчальному посібнику Г. Доброльові, де зазначено, що особові дієслова виражають безпосередній зв'язок дії з її виконавцем і властиві дієсловам дійсного та наказового способів [3, с. 11].

Отже, особові форми дієслова – це такі форми, що виражають граматичне значення особи, числа, а в окремих випадках і способу та часу. Вони вказують на відношення дії до мовця, співрозмовника або особи/предмета, про який ідеться. У сучасній українській мові особові форми властиві передусім дієсловам теперішнього і майбутнього часу, а також формам наказового способу [3, с. 11]. Саме особові форми є важливим засобом організації художнього мовлення, бо вони не лише називають дію, а й визначають її суб'єкта, напрям комунікації та модальність висловлення.

У поетичному тексті особові форми дієслова виконують декілька функцій: по-перше, формують образ ліричного героя; по-друге, створюють ефект безпосереднього звернення; по-третє, надають висловленню динаміки, емоційності та переконливості, тобто виступають не лише важливим граматичним, а й виразним стилістичним засобом.

Проведене дослідження показало, що в поетичному мовленні Лесі Українки представлені різні особові форми. Розглянемо їхні виражальні можливості на прикладі особових форм однини. Так, поширеними є форми першої особи однини, через які розкривається сильне, вольове, самосвідоме ліричне «я». Наприклад, у поезії «*Contra spem spero!*» поетеса пише: «*Я на гору круту крем'яную / буду камінь важкий підіймать*». Дієслівна форма *буду підіймать* виражає першу особу однини майбутнього часу й передає не лише дію, а й внутрішню настанову на боротьбу. Подібну функцію має й форма *буду співать* у контексті «*Буду пісню веселу співать*». У цьому випадку вказана особова форма утверджує активну позицію ліричної героїні, її незламність і віру в духовну перемогу. Таким чином, перша особа однини в поезії Лесі Українки є засобом самопрезентації, сили волі та внутрішнього опору.

Виразною є також роль форми першої особи в поезії «Ні, я жива, я буду вічно жити!». Повтор займенника *я* у поєднанні з особовими формами *жива, буду жити* посилює стверджувальний характер висловлення. Особова форма тут стає центром смислової організації тексту, бо через неї виражено ідею незнищенності духу. Власне, особові форми дієслова допомагають авторці

передавати не просто повідомлення про дію, а екзистенційне самоствердження.

Не менш важливими у творах Лесі Українки є форми другої особи, передусім наказового способу. Вони створюють ефект звернення, спонукання, заклику. У поезії «Досвітні вогні» форма *вставай* реалізує значення наказового способу другої особи однини, що виходить за межі суто граматичного значення і стає риторичним засобом мобілізації адресата. Через неї формується інтонація пробудження, активної дії, боротьби. У поетичному контексті другоособові форми особливо виразно виявляють комунікативну природу категорії особи, про що говорять і сучасні дослідники [4, с. 196].

Форми третьої особи в поезіях Лесі Українки також відіграють важливу роль, хоча вони меншою мірою пов'язані з безпосереднім самовираженням, а здебільшого забезпечують узагальнення, розширюють межі ліричного переживання, переносять увагу з внутрішнього «я» на зовнішній світ, природу, абстрактні явища, символічні образи. У таких випадках третя особа допомагає створити багатоплановий художній простір, де особисте переживання поєднується з філософським осмисленням життя.

Отже, аналіз поезій Лесі Українки дає підстави стверджувати, що особові форми дієслова є одним із ключових мовних засобів її ідіостилу. Найактивнішими виявляються форми першої особи однини, що репрезентують сильне авторське «я» та другої особи наказового способу, які забезпечують високу риторичність і закличність поетичного мовлення. Через систему особових форм поетеса моделює не лише граматичну, а й емоційно-смыслову структуру твору. Підтверджено, що розглянуті дієслівні форми у віршах Лесі Українки виконують важливу стилістичну функцію. Вони беруть участь у створенні образу ліричного суб'єкта, передають його емоційний стан, волевиявлення, спрямованість до адресата та світоглядну позицію. Найбільшою експресивністю позначені форми першої особи однини, через які утверджується мотив духовної стійкості та форми другої особи наказового способу, які формують інтонацію звернення і заклику. Створення

багатопланового художнього простору забезпечує третя особа однини. Загалом, особові форми дієслова в ліриці Лесі Українки є не лише граматичним показником категорії особи, а й важливим засобом художнього вираження.

Список використаної літератури

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
2. Городенська К. Морфологія в контексті академічної лінгвоукраїністики. *Українська мова*. 2018. № 4. С. 3–21.
3. Добролюба Г.М. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Дієслово та його форми. Службові частини мови : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2021. 161 с.
4. Нестеренко Т.А., Кричун Л.П. Міжрівневий характер категорії особи в українській мові. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 212. С. 192–197.

Ігор Заваринський,

студент,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка;

науковий керівник – кандидат філологічних наук,

викладач Галина Вишневська

ВИКОРИСТАННЯ NLP-ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВИДАВНИЧОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

У контексті переосмислення української інтелектуальної спадщини першої половини ХХ століття постать Василя Сімовича постає як фундаментальна для розуміння видавничих та міжкультурних процесів. Проте сучасний етап розвитку гуманітаристики вимагає залучення методів *Natural Language Processing* (NLP) для глибинного аналізу його масштабного доробку. Застосування алгоритмів обробки природної мови дозволяє по-новому поглянути на видавничу стратегію вченого, автоматизуючи виявлення ключових концептів та термінологічних систем у його текстах.

Цифрова стратегія аналізу праць В. Сімовича базується на принципах наукової сумлінності та інтеграції в міжнародний контекст *Digital Humanities*.

Використання NLP-інструментів, таких як тематичне моделювання (*Topic Modeling*) та аналіз іменованих сутностей (*NER*), дозволяє чітко простежити, як він активно залучав досвід польської та німецької видавничих шкіл. Автоматизований аналіз частотних словників його часописів, зокрема «Життя і Знання», допомагає виявити контент, що корелював із тогочасними слов'янськими науковими трендами [2, с. 45].

Особливу увагу в межах цифрового аналізу слід приділити лінгвістичному аспекту видавничого процесу. За допомогою методів векторної семантики можна точніше проаналізувати польські відповідники, які вчений використовував у своїх граматиках. Алгоритми дозволяють розмежувати спільні слов'янські корені та специфічні національні особливості в текстах Сімовича, ілюструючи, як його робота сприяла подоланню міжмовної інтерференції. Це висвітлює роль вченого у випрацюванні чіткої наукової термінології, що залишається актуальним для сучасної славістики [1, с. 88].

Творчі взаємини Сімовича з польським науковим середовищем Львова, підтверджені мережевим аналізом (*Network Analysis*) його листування та посилянь, демонструють ефективну модель академічної співпраці. NLP-інструменти аналізу тональності (*Sentiment Analysis*) дозволяють виявити емоційне забарвлення його публіцистики, що розглядала видавничий проєкт як засіб «вирівнювання» культурних потенціалів. Його участь у міжнародних виданнях, проаналізована через цифрові бази даних, підтверджує якісну підготовку джерел для польських славістів [4, с. 112].

Отже, використання NLP-інструментів для дослідження спадщини Василя Сімовича сприяє формуванню цілісного соціокультурного простору в цифрову епоху. Поєднання філологічного аналізу з практиками інтелектуального менеджменту та комп'ютерної лінгвістики дозволяє створити тривкий фундамент для українсько-польського наукового діалогу на новому технологічному рівні. Студентські дослідження у контексті сучасних лінгвістичних студій повинні базуватися на тій науковій сумлінності, яку плекав Василь Сімович, використовуючи при цьому потужний інструментарій цифрової

науки [3, с. 15].

Список використаної літератури

1. Комариця М. М. Василь Сімович – редактор і видавець: штрихи до творчого портрета. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2010. Вип. 2. С. 85–94.
2. Погребенник Ф. П. Василь Сімович (1881–1944). Життєпис і діяльність. *Василь Сімович – визначний діяч української культури*. Чернівці : Рута, 2001. С. 40–52.
3. Сімович В. *Праці у двох томах*. Т. 1: Мовознавство / упоряд. Л. Ткач. Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. 512 с.
4. Хобзей Н. Василь Сімович – мовознавець, редактор, педагог. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми української термінології. 2011. № 709. С. 110-115.

Павло Заваринський,
студент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
викладач Галина Вишневська

СТВОРЕННЯ ЦИФРОВОГО РЕСУРСУ НА ОСНОВІ ПРАЦЬ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

У контексті переосмислення української інтелектуальної спадщини першої половини ХХ століття постать Василя Сімовича постає як фундаментальна для розуміння видавничих та міжкультурних процесів.

Створення спеціалізованого цифрового ресурсу на основі його праць є стратегічним кроком, що дозволяє інтегрувати доробок вченого у сучасний глобальний науковий простір.

Його діяльність як мовознавця та редактора, нерозривно пов'язана з книговидавництвом, сьогодні вимагає нових форм репрезентації через електронні архіви та інтерактивні бази даних.

Стратегія розробки цифрового ресурсу базується на принципах наукової

сумлінності та інтеграції в міжнародний контекст *Digital Humanities*.

Проект передбачає не лише оцифрування текстів, а й створення розгалуженої системи метаданих, що дозволяє залучати досвід польської та німецької видавничих шкіл для класифікації матеріалів.

Як редактор впливових часописів, зокрема «Життя і Знання», Сімович вибудовував контент, що корелював із тогочасними слов'янськими науковими трендами, і цифрова платформа повинна відобразити ці міжтекстові зв'язки через систему гіперпосилань [2, с. 45].

Особливу увагу при створенні ресурсу приділено лінгвістичному аспекту та зручності пошуку.

В електронній бібліотеці праці Сімовича, зокрема його граматики та підручники, супроводжуються аналітичними коментарями, що дозволяють розмежувати спільні слов'янські корені та специфічні національні особливості. Робота над ресурсом сприяє подоланню інформаційних бар'єрів та випрацюванню єдиної наукової термінології для онлайн-платформ, що залишається актуальним для сучасної славістики [1, с. 88].

Цифровий формат дозволяє візуалізувати творчі взаємини Сімовича з польським науковим середовищем Львова через інтерактивні карти та мережеві графи.

Попри складні політичні умови минулого, сучасний ресурс презентує видавничий проєкт як засіб «вирівнювання» культурних потенціалів у віртуальному просторі. Участь у міжнародних наукових виданнях тепер стає доступною для широкого кола дослідників, дозволяючи польським славістам миттєво отримувати достовірну інформацію про українську мову через якісно підготовлені цифрові джерела [4, с. 112].

Отже, створення цифрового ресурсу на основі праць Василя Сімовича спрямоване на формування цілісного соціокультурного простору, де українська наукова думка відповідає найвищим європейським стандартам доступності.

Поєднання філологічного аналізу з практиками інтелектуального менеджменту в ІТ-сфері дозволяє створити тривкий фундамент для українсько-

польського наукового діалогу.

Студентські дослідження у контексті сучасних лінгвістичних студій повинні базуватися на тій науковій сумлінності, яку плекав Василь Сімович, використовуючи при цьому переваги цифрової епохи [3, с. 15].

Список використаної літератури

1. Комариця М. М. Василь Сімович – редактор і видавець: штрихи до творчого портрета. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2010. Вип. 2. С. 85–94.
2. Погребенник Ф. П. Василь Сімович (1881–1944). Життєпис і діяльність. *Василь Сімович – визначний діяч української культури*. Чернівці : Рута, 2001. С. 40–52.
3. Сімович В. *Праці у двох томах*. Т. 1: Мовознавство / упоряд. Л. Ткач. Чернівці : Книги – ХХІ, 2005. 512 с.
4. Хобзей Н. В. Василь Сімович – мовознавець, редактор, педагог. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми української термінології. 2011. № 709. С. 110–115.

Анна Загорська,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

науковий керівник - доктор філологічних наук, професор
Тетяна Вільчинська

НЕПОВНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ СИНТАКСИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

Неповні речення в сучасному мовознавстві розглядають як особливий тип синтаксичних конструкцій, у яких одна або кілька структурних ланок (членів речення) формально не виражені, проте імпліцитно наявні в свідомості мовця й адресата [3]. Така неповнота не порушує комунікативної цілісності висловлювання, оскільки відсутні компоненти легко відновлюються з контексту або мовленнєвої ситуації [2].

Традиційно неповне речення визначають як конструкцію з невербалізованим елементом синтаксичної структури, що фіксується на рівні мислення і сприйняття. У сучасних синтаксичних дослідженнях для

позначення цього явища активно використовується поняття еліпсису, під яким розуміють пропуск певного компонента граматичної будови речення. Водночас еліпсис трактують не лише як формальне випадіння члена речення, а як прояв глибинної структурної неповноти синтаксичної конструкції [1].

Суттєвою ознакою неповних речень є їхня структурно-семантична незавершеність, яка компенсується за рахунок контексту або ситуації мовлення. При цьому важливо, що пропуск не є довільним: він підпорядковується закономірностям синтаксичної організації мовлення і не стосується тих компонентів, які несуть основне смислове навантаження висловлювання [3].

З погляду валентнісної теорії, неповнота речення пов'язана з наявністю незаповнених валентних позицій у структурі слова (передусім дієслова). Такі позиції можуть залишатися нереалізованими формально, але відновлюються на основі лексико-граматичних властивостей опорного компонента та загального змісту висловлювання. Відповідно, неповні речення реалізують як прямі, так і зворотні валентні зв'язки між компонентами.

У системі синтаксису сучасної української мови неповні речення займають проміжне, але цілком закономірне місце між формально повними конструкціями та структурно специфічними типами речень. Їхнє функціонування зумовлене не порушенням граматичних норм, а дією комунікативних і контекстуальних чинників, що визначають доцільність пропуску певних компонентів.

Традиційно в синтаксичній класифікації речення на повні та неповні поділяють за ознакою формально вираженої наявності всіх членів, необхідних для структурної завершеності. При цьому неповні речення розглядаються як похідні від повних, оскільки їхня структура мислиться через співвіднесення з відповідними повними моделями. Саме зіставлення з повними реченнями дає змогу встановити характер і функцію пропущених компонентів.

Водночас важливим є розмежування неповних і односкладних речень, яке часто викликає певні труднощі. Принципова відмінність полягає в тому, що в

односкладних реченнях відсутність одного з головних членів є структурно зумовленою і нормативною, тобто не передбачає його відновлення (наприклад, безособові чи означено-особові конструкції). Натомість у неповних реченнях пропущений компонент потенційно наявний у структурі й може бути відновлений із контексту чи ситуації мовлення.

З позицій сучасного мовознавства, неповні речення доцільно розглядати також у межах теорії актуального членування висловлювання. Їх виникнення часто пов'язане з еліпсацією тематичного (вихідного) компонента або рідше – частини реми. Однак повне усунення смислотворчих елементів неможливе, оскільки це призвело б до втрати інформативності висловлювання.

Класифікація неповних речень у сучасному мовознавстві ґрунтується передусім на умовах їх виникнення та способах відновлення пропущених компонентів. У зв'язку з цим виділяють *контекстуальні, ситуативні та еліптичні* неповні речення, які відрізняються характером синтаксичної та семантичної неповноти [3].

Контекстуальні неповні речення – це конструкції, у яких пропущений член речення відновлюється на основі попереднього або наступного тексту. Їхня неповнота зумовлена залежністю від мовного контексту, що забезпечує повне розуміння висловлювання. Такі речення формально можуть виглядати незавершеними, однак у структурі зв'язного мовлення вони є семантично повними.

Ситуативні неповні речення виникають у конкретній мовленнєвій ситуації й не потребують вербалізації всіх компонентів, оскільки зміст зрозумілий учасникам комунікації завдяки спільному досвіду або безпосередньому сприйняттю ситуації. Їхня інтерпретація спирається не на текст, а на позамовні чинники – обставини спілкування, жести, міміку, контекст події.

У науковій традиції (як-от у працях П.С. Дудика) контекстуальні та ситуативні неповні речення часто об'єднують на основі

зовнішньосинтаксичних умов їх творення, протиставляючи їх еліптичним конструкціям [2].

Еліптичні речення становлять особливий тип неповних конструкцій, у яких пропуск члена речення зумовлений внутрішньосинтаксичними чинниками. У таких випадках відсутній компонент не відновлюється безпосередньо з контексту, але його значення чітко визначається завдяки лексико-граматичним властивостям інших слів у реченні. Еліптичність тут виступає як структурна характеристика, що формує специфічну модель висловлювання.

Загалом, за незаповненістю синтаксичних позицій у неповних реченнях можуть стояти різні семантичні передумови, зокрема очевидність суб'єкта чи об'єкта дії, повторюваність інформації або її комунікативна другорядність.

Неповні речення виконують важливі комунікативні функції, забезпечуючи економію мовних засобів і усуваючи надлишкове повторення інформації [5]. Вони сприяють стислості, динамічності та природності мовлення, особливо в умовах усного спілкування.

Найбільш активно такі конструкції функціонують у діалогічному мовленні, де значна частина змісту є спільною для співрозмовників і не потребує повного вербалізування. Крім того, неповні речення беруть участь в організації актуального членування висловлювання, акцентуючи нову інформацію [4].

Отже, неповні речення є органічним компонентом синтаксичної системи української мови, що функціонують поряд із повними конструкціями. Їхня специфіка полягає у формальній неповноті, яка компенсується контекстом або мовленнєвою ситуацією. Вони забезпечують економію мовних засобів, підвищують динамічність і природність мовлення, а також виконують важливі стилістичні функції, зокрема, сприяють вираженню емоцій і створенню підтексту. Таким чином, неповні речення відіграють вагомую роль у комунікації, демонструючи гнучкість синтаксичної системи та її здатність адаптуватися до реальних умов мовлення.

Список використаної літератури

1. Богатько В. В. Синтаксис і стилістика неповних речень у мові сучасної української періодики. Вінниця: Нова книга, 2010. 176 с.
2. Дудик П. С. Синтаксис сучасної української мови. Київ: Академія, 2010. 384 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Синтаксис. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
4. Сучасна українська літературна мова / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. 515 с.
5. Українська мова: енциклопедія / за ред. В. М. Русанівського. Київ: Українська енциклопедія, 2000. 752 с.

Андріана Кара,

студентка

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – доктор філологічних наук,
професор Олеся Тележкіна

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИВЧЕННЯ МОРФОЛОГІЇ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ: РОЛЬ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КАЗКИ

Розділ «Морфологія» посідає одне з провідних місць у шкільному курсі української мови, оскільки саме він забезпечує засвоєння учнями граматичних закономірностей мови і формує вміння свідомо й доречно використовувати мовні засоби в різних комунікативних ситуаціях. Окрім того, морфологія є основою для опанування синтаксису, адже саме на морфологічному рівні закладаються знання про частини мови, їхні граматичні ознаки та функції в мовленні. Пізнавальне значення вивчення морфології полягає у формуванні системного уявлення про мову як цілісну структуру, що функціонує за певними законами, а також у розвитку логічного мислення учнів. «Практичне значення цього розділу визначається тим, що морфологія є базою для засвоєння орфографії, пунктуації та культури мовлення, а також формування правописних і мовленнєвих умінь і навичок» [6, с. 143].

Водночас у сучасній школі актуальною є проблема ефективного засвоєння учнями морфологічних норм. Складність граматичного матеріалу, абстрактність понять, перевантаженість термінологією нерідко призводять до формального засвоєння знань без їх глибокого розуміння. Саме тому постає необхідність пошуку нових методичних підходів, які б відповідали віковим і психолого-лінгвістичним особливостям учнів і забезпечували якісне формування мовної компетентності. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема вдосконалення методів навчання через упровадження інноваційних, образних і діяльнісно орієнтованих форм роботи.

Метою дослідження є обґрунтування ефективності використання лінгвістичної казки як засобу підвищення результативності вивчення морфології в середній школі та визначення її ролі у формуванні мовної та комунікативної компетентностей учнів.

Методика навчання морфології має значний теоретичний і практичний доробок. Вагомий внесок у її розвиток зробили О. Біляєв, В. Горяний, Н. Грипас, С. Караман, І. Олійник, М. Плющ, С. Чавдаров, М. Шкільник, які розробили основні підходи до вивчення граматики у школі. У працях зазначених учених наголошується, що шкільна граMATика повинна бути науково обґрунтованою, проте доступною для сприйняття учнями. «Як зазначають О. Біляєв, О. Текучов, М. Шкільник, відмінність між науковою та шкільною граMATикою полягає не у змісті, а в обсязі матеріалу, способах його подачі та сфері застосування». Шкільний курс має репрезентувати основні мовні закономірності в популярній і зрозумілій формі [7, с. 158]. М. Пентилюк акцентує увагу на когнітивному аспекті навчання морфології, який реалізується через систему когнітивно-розвивальних вправ, спрямованих на активізацію мислення учнів і формування в них здатності до самостійного аналізу мовних явищ [5, с. 244–245]. Л. Скуратівський підкреслює важливість системного підходу до вивчення частин мови: учні мають усвідомити загальні ознаки поняття «частина мови» (загальне значення, граматичні ознаки, синтаксичну роль), що забезпечить міцність і цілісність знань [7, с. 159]. Ефективність навчання морфології, як зазначається у

методичних дослідженнях, залежить не лише від змісту матеріалу, а й від організації навчального процесу, добору дидактичних засобів і форм роботи. Важливо враховувати «характер навчального матеріалу, рівень мовного розвитку учнів і мовне середовище» [7, с. 161–162].

Загальновідомо, що складний теоретичний матеріал значно краще засвоюється в образній та емоційно насиченій формі. Саме тому використання нестандартних підходів до навчання граматики є важливим чинником підвищення ефективності освітнього процесу. Особливої ваги в сучасній методиці набувають нетрадиційні форми навчання, зокрема використання образних і творчих засобів подання матеріалу. Одним із таких засобів є лінгвістична казка, яка поєднує навчальну і розвивальну функції.

Лінгвістична казка – це коротка художня розповідь, у якій мовні явища персоніфікуються через образи героїв, а їхні властивості та функції розкриваються через сюжет і події. У такій формі складні граматичні поняття стають доступнішими для розуміння, оскільки подаються через відомі учням образи й асоціації [2, с. 65]. Використання лінгвістичних казок дозволяє розв'язати низку методичних проблем. Зокрема, вони сприяють подоланню труднощів у засвоєнні абстрактних граматичних понять, допомагають пояснити складні правила у зрозумілій формі, активізують пізнавальну діяльність учнів.

«Перевагою цього методу є те, що навчальний матеріал подається у цікавій, доступній і емоційно забарвленій формі, що полегшує його сприйняття та запам'ятовування. Завдяки властивій дітям здатності наділяти предмети ознаками живих істот, лінгвістичні казки сприяють глибшому розумінню мовних явищ. Вони також підвищують інтерес до навчання, створюють сприятливу емоційну атмосферу та стимулюють творчу активність учнів» [2, с. 65]. У процесі роботи з лінгвістичними казками активізуються мисленнєві процеси, розвивається мовлення, формуються навички самостійної роботи. Казки можуть виступати як метод активного навчання, оскільки передбачають участь учнів у пізнавальній діяльності, сприяють формуванню творчого мислення та емоційно-ціннісного ставлення до навчання [3, с. 2]. Залежно від мети використання

лінгвістичні казки поділяються на кілька типів: інформативні (для подання нового матеріалу), казки-ігри (з елементами інтерактивності), казки-проблеми (стимулюють мислення), казки-вправи (для формування практичних умінь) [1, с. 69]. Такі різновиди дозволяють ефективно інтегрувати казку на різних етапах уроку.

Важливим аспектом є правильна організація роботи з лінгвістичною казкою. Зокрема, під час її створення необхідно враховувати відповідність образів сутності мовного явища, щоб уникнути формування хибних уявлень. Герої казки повинні відображати граматичні особливості відповідної частини мови або мовної категорії. Крім того, важливо дотримуватися оптимального обсягу казки: вона не повинна бути надто довгою, оскільки навчальний час обмежений. Оптимальна тривалість її представлення становить 5–6 хвилин уроку [4, с. 2]. Ефективність використання лінгвістичної казки значно підвищується за умови поєднання її з іншими видами діяльності, зокрема ілюструванням, театралізацією, створенням власних казок учнями. Такі види роботи сприяють кращому засвоєнню матеріалу, розвитку уяви та закріпленню знань [1, с. 67].

Зауважимо, що сучасні підходи до навчання мови передбачають опору на текст як основну одиницю навчання. У цьому контексті лінгвістична казка виступає ефективним засобом реалізації текстоцентричного підходу, оскільки поєднує навчальний зміст із художньою формою.

Отже, проблема ефективності вивчення морфології в середній школі залишається актуальною і потребує подальшого вдосконалення методів навчання. Традиційні підходи не завжди забезпечують глибоке розуміння граматичних явищ, що зумовлює необхідність використання інноваційних методичних засобів. Лінгвістична казка є ефективним дидактичним інструментом, який сприяє доступному поясненню складного теоретичного матеріалу, активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхнього мислення та мовлення. Вона поєднує навчальну, розвивальну та мотиваційну функції, що робить її важливим елементом сучасного уроку української мови, а перспективи подальших досліджень полягають у розробленні системи вправ і методичних

рекомендацій щодо використання лінгвістичних казок у процесі вивчення різних розділів мовознавства, а також у дослідженні їхнього впливу на формування мовної компетентності учнів.

Список використаної літератури

1. Городнича Л. В. Підготовка майбутніх учителів до використання лінгвістичної казки на уроках англійської мови в початковій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2013. Вип. 111. С. 68–72.
2. Истоцька О. В. Лінгвістична казка як методичний прийом навчання фонетики. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Теорія і методика навчання: проблеми та пошуки»*. 2019. Вип. 16. С. 65–72.
3. Кальчук М. І. Лінгвістична казка як засіб вивчення української мови за технологією «Росток» на основі педагогічної творчості видатного педагога В. О. Сухомлинського. *Педагогічний дискурс*. 2011. № 10. С. 7.
4. Казачінер О. С. Використання лінгвістичних казок під час навчання англійської мови. *Англійська мова і література*. 2007. № 33. С. 2–5.
5. Омельчук С. А. Шкільна морфологія української мови в аспекті сучасних лінгвістичних концепцій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*, 2013. Вип. 40. С. 242–245.
6. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс; за ред. М. І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.
7. Цоуфал Л. С. Лінгводидактичні засади навчання морфології в загальноосвітній школі. *Філологічні студії*. 2010. Вип. 4. С. 155–162.

Наталія Костишин,

студентка

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
науковий керівник – доктор філологічних наук,
професор Олеся Тележкіна

ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ

Сучасний учитель має знаходити такі інструменти, які не просто дають знання здобувачам освіти, а й розвивають у них критичне мислення та вміння навчатися самостійно.

Одним із непростих розділів для школярів часто стає «Лексикологія». Багато не завжди зрозумілих слів та ідей, як-от синоніми, антоніми, чи те, що одне слово може мати кілька значень, вимагають не просто завчити напам'ять, а насправді зрозуміти, як слова пов'язані між собою. І ось тут на допомогу приходять ментальні карти, ідея застосування яких належить британському дослідникові Тоні Б'юзену. Це такий спосіб візуально організовувати інформацію, що відтворює природний шлях, яким ми мислимо. Користь ментальних карт полягає у злагодженій роботі обох частин нашого мозку. Ліва відповідає за чітке впорядкування думок, а права – за яскраві уявні картинки. Така взаємодія запускає особливий розумовий ланцюжок, де поєднуються асоціації та логіка. Це не тільки допомагає легше запам'ятовувати інформацію, а й пробуджує творче мислення [2, с. 121].

Метод карт думок можна застосовувати на кожному етапі уроку: для актуалізації попередньо отриманих знань, для засвоєння нового матеріалу, для його узагальнення та систематизації. Особливо ефективно інтелект-карти працюють, тоді коли їх створюють самі учні. Роль учителя – лише допомагати та радити, а не робити їхню роботу. Важливо пам'ятати, що ментальна карта не має давати відповіді на всі запитання чи містити весь матеріал. Це схема, яка допомагає учневі орієнтуватися в темі та виконувати завдання. Зауважимо, що мапи думок стають кращими та цікавішими, якщо використовувати кольори, картинки, символи, скорочення, а також додавати їм об'єму, що робить їх глибшими й оригінальнішими. Їх простіше розуміти, ніж звичайні схеми, таблиці чи графіки, адже вони відповідають нашому природному мисленню – асоціативному, ієрархічному та візуальному. При цьому вони не замінюють ці

інші інструменти, а лише доповнюють їх, роблячи навчання більш зрозумілим і захопливим.

В. Ляшко відзначає, що ментальні карти дуже корисні на уроках. Завдяки їм учні бачать матеріал повністю, краще його розуміють і свідомо запам'ятовують. Дослідниця підкреслює, що сучасний учитель має використовувати нові методи навчання. І саме інтелект-карти допомагають дітям утримувати багато інформації в голові, бачити зв'язки між її частинами, швидко згадувати вивчене, а також впорядковувати й організовувати матеріал для навчання [3].

Ментальна карта знань із лексикології, дає змогу учням структуровано й наочно виділити всі елементи теми. Вона сприяє систематизації матеріалу та його подання у чіткій, наочній формі. Завдяки цьому інструментові здобувачі освіти здатні оперативно засвоїти фундаментальні поняття дисципліни, як-от: визначення лексичних одиниць, їхню класифікацію. Крім того, ментальна карта сприяє організації процесу запам'ятовування інформації, інтегруючи вербальні та візуальні компоненти. Це стимулює візуальну пам'ять і полегшує засвоєння навчального матеріалу. Зокрема, такі лінгвістичні поняття, як синоніми, антоніми, омоніми чи пароніми, набувають більшої чіткості внаслідок взаємозв'язків і візуальних опор, оскільки ментальна карта демонструє взаємозв'язок між мовними явищами. Учні не просто фіксують визначення, а усвідомлюють системні зв'язки між різноманітними лексичними елементами. Це сприяє формуванню логічного мислення.

Так, ментальна карта, наведена в підручнику «Українська мова» [1, с. 15], – це приклад візуального інструмента. Вона допомагає зрозуміти важливе мовне поняття «Однозначні слова», розбиваючи його на сім основних груп, які розходяться від центра. У центрі карти розміщена головна тема. Від неї йдуть лінії до конкретних груп слів: назв людей, рослин, предметів, проміжків часу, числівників, прикметників, що вказують на відношення, та наукових термінів. Кожна частина карти містить не тільки назву групи, але й зрозумілі приклади, перетворюючи складні правила на просту й чітку схему. Така модель допомагає учням не перевантажуватися інформацією, оскільки замість звичайного тексту

підручника мозок сприймає цілісну візуальну схему. Кольори та форми блоків активують зорову пам'ять. Спираючись на візуальні підказки, школяр здатен самостійно скласти логічну відповідь, розділяючи слова за їхнім значенням. Використання такої карти під час повторення або підсумовування знань значно прискорює засвоєння інформації, оскільки вона відтворює природний асоціативний шлях мислення, поєднуючи логіку класифікації з наочністю прикладів.

Цей метод допомагає вчителю заохотити учнів до навчання, покращити їхні знання та підготувати їх до успіху. Він сприяє розвитку важливих навичок, які знадобляться і під час навчання, і під час спілкування, а також вчить думати творчо. Метод робить навчання активнішим, допомагає зрозуміти, чому учні мають труднощі, і дає змогу вчасно усунути прогалини у їхніх знаннях.

Таким чином, застосування ментальних карт в освітньому процесі з української мови підвищує його ефективність, робить навчання більш яскравим та цікавим, а також сприяє глибинному засвоєнню та системній організації набутих знань. Використання ментальних карт у навчанні допомагає покращити мовні й мовленнєві вміння, розвиває творчі здібності учнів і робить процес запам'ятовування нових слів більш зрозумілим та ефективним.

Список використаної літератури

1. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: ВД «Освіта», 2022. 240 с.
2. Гриценко Є. М. Ментальна карта як засіб візуалізації навчального матеріалу на уроках мовно-літературного циклу. *Імідж сучасного педагога*. 2023. Вип. 5(206). С. 119–125.
3. Ляшко В. Ментальні карти як засіб структурування та візуалізації навчального матеріалу на уроках української мови та літератури. *Педагогічні обрії*. 2022. № 2 (122). С. 45–51.

Ангеліна Логош,
студентка
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича;
науковий керівник – доктор філологічних наук,
професор Людмила Ткач

**ВАСИЛЬ СІМОВИЧ І ВОЛОДИМИР КМІЩИКЕВИЧ
У КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ БУКОВИНИ ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

У період кінця ХІХ – 40-х рр. ХХ ст. українська культура загалом і такі її галузі, як гуманітаристика, освіта, мистецтво зокрема, розвивалися в різних географічних просторах та світоглядних координатах (Галичина, Буковина, Закарпаття у складі Австро-Угорщини; Наддніпрянська Україна у складі Російської імперії; у період між двома світовими війнами – на територіях УСРР у складі СРСР; Галичини в складі Польщі, Буковини у складі Румунії, Закарпаття у складі Чехо-Словаччини; після Другої світової війни – в УРСР у складі СРСР). За такий, історично порівняно невеликий відтинок часу українські етнічні землі кілька разів опинялися в кордонах різних держав. Носії української національної свідомості та культурної традиції втрачали життя в боротьбі за існування Української Держави. З тих, хто вцілів у роки цієї трагічної боротьби, багато хто змушений був емігрувати. Незважаючи на тяжкі поневіряння, їм вдалося зберегти своє життя. В умовах еміграції вони й далі працювали для українського народу, забезпечуючи тяглість культурних традицій та зберігаючи культурну пам'ять.

Проф. В. Сімович був одним із тих, хто не тільки зберігав і примножував культурні традиції, а й фіксував події, що їх свідком і учасником був він сам. Завдяки мемуарній спадщині В. Сімовича життя українців Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст. постає в образах і фактах, значення яких ще й досі потрібно осмислювати; розкривається в постатях культурно-громадських діячів, чиї імена й досі маловідомі. Мемуаристика В. Сімовича – це особливе документальне джерело, яке ще й дотепер потребує докладного вивчення й сучасної рецепції [4], популяризації та впровадження у навчальні програми вишів, у сучасні культурні

практики. Буковина й Чернівецький університет, випускником якого був В. Сімович, залишилися в його душі назавжди. Великі здобутки української національної культури на Буковині початку ХХ ст. надихали його впродовж усього подальшого життя: «невеликий гурт свідомих людей за короткий час доказав чуда; за яких 30-60 років завзятої, невсипущої, тяжкої праці той гурт не тільки пробудив наш народ на Буковині до повного національного життя, він – здобув для нього рівноправність і пошану всіх народів, що заселяють Буковину. <...> Коли ще в 50-х рр. ХІХ ст. свідомих людей у нас можна було на пальцях полічити, коли ще в 80-х рр. ХІХ ст. читальні на селах треба було шукати зі свічкою, – то перед світовою війною на Буковині не було села, де не було б своєї читальні, де не було б позичкової каси, пожежно-руханкового товариства („Січ”), не було місцевини, де не було б своєї української школи, а по містах аж роїлося від українських організацій усякого роду: просвітніх, господарських, політичних і всяких інших» [5, с. 680–681]. Про своє навчання в Чернівецькому університеті В. Сімович згадував так: «Не знаю, а мені так здається, що в тому часі, про який я говорю, ніде так до Шевченкової творчості не підходили, що так докладно й так різнобічно не розбирали Шевченка ні на однім університеті тодішньої Австрії, як це робилося в нас, на семінарійних вправах у проф. Смаль-Стоцького» [5, с. 663].

Як відзначає О. Кацімон, «духовна атмосфера Буковини цього періоду сприяла становленню нової генерації українських громадських і культурних діячів. Запоруку успішного розвитку української літератури і літературної мови вони вбачали в глибокому засвоєнні надбань античної та сучасної європейської культур» [3, с. 205], у культурних зв'язках з українцями і з Галичини, і з Наддніпрянщини. Називаючи «Український Народній Дім» у Чернівцях «серцем духовного життя українського народу на Буковині», В. Сімович згадує: «коло нього купчилося все, що дихає українським духом. З нього виходили все якнайкращі задуми, там кувалися все нові й нові думки для добра нашого народу, велика його заля розходилася від радощів, коли нашому народові на Буковині було добре, й сумом укривалася у хвилини тяжкого його горя. Вона вітала і

своїх краєвих діячів, і дорогих гостей з-поза Буковини, що радо вітали в цій чудовій закутині української землі: і Лисенко, і Леся Українка, і Микола Левицький, і Франко, і багато-багато інших дорогих кожному українцеві людей» [5, с. 658].

Попри те, що від початку 1930-их рр. імен багатьох культурних діячів, які жили й працювали на Буковині, в УРСР не популяризували, усе ж таки енциклопедичні статті про них були: в діаспорних виданнях („Енциклопедія українознавства”), в материкових („Українська радянська енциклопедія”, „Український радянський енциклопедичний словник”), а також – уже у виданнях незалежної України (енциклопедія „Українська мова” тощо).

Володимир Кміцикевич (1884–1942) – один з таких діячів, чиє ім’я й донині не надто відоме українському загалові. Зростання цікавості до постаті В. Кміцикевича припадає на кінець 1990-х рр. – початок 2000-х [3]. В інформаційному просторі сучасної України з’являються поодинокі матеріали [1], та все ж знання про культурну спадщину цього педагога, перекладача, лексикографа, залишається все ще таки фрагментарним.

В. Кміцикевич був серед помітних культурних діячів Буковини першої половини ХХ ст. – і як фаховий філолог, і як особистість: викладав в одній з чернівецьких гімназій, був автором навчальних посібників і словників, перекладав з німецької і класичних мов, публікував статті на культурно-історичні теми. Згодом В. Сімович написав про ці публікації таке: «Всі вони вражають нас ясністю думки і тим його своєрідним народнім стилем, таким для нього прикметним» [5, с. 745].

В. Кміцикевич – автор „Німецько-українського словника”, що вийшов друком у Чернівцях в 1912 р., з присвятою І. Франкові та О. Кобилянській. Високий рівень цього словника визнавали й в українській радянській лексикографії: „Слід сказати, що як з погляду теоретичного, так і з погляду подавання українських відповідників до німецьких слів і фразеологічних зворотів він був досконаліший проти попередніх і становив помітне досягнення у складанні іншомовно-українських словників” [3, с. 225].

Значну працю В. Кміцикевич виконав і в ділянці перекладів. В. Сімович відзначав глибоке знання мови, що його В. Кміцикевич виявив у словничку до „Хрестоматії з Непоса й Курція Руфа з словарцем” (Чернівці, 1912): «Кміцикевичеве видання дуже гарно відбиває від усіх таких шкільних підручників. Його словничок до цієї книжки можна вважати за зразковий — автор його повикидав без милосердя все те, що встигло вдертися до шкільного вжитку і зробитись вже „втертим”, силкуючись заступити його народними висловами, народними фразами. Всю цю роботу найкраще видно на його дуже гарному перекладі Плятонової „Оборони Сократа”, що появилось двома виданнями (перше – в Перемишлі у „Звідомленні української гімназії”, здається, 1898 р., друге – в „Загальній Бібліотеці” в Берліні, 1921 р. – з передмовою перекладача, останнє – за моєю редакцією.) На другому виданні видно ясно, як перекладач дбайливо позамінював слова, що за час від появи першого виходили з ужитку, новими, як вигладжував стиль, будову речень у дусі розвитку літературної мови, як викидав застарілі форми» [5, с. 745].

В. Сімович, як близький приятель В. Кміцикевича, згадував, що «він не раз цілими днями міг продумувати над тим, як віддати по-українському якийсь вислів, якусь фразу. Бо вухо для народности в мові він мав надзвичайне. Сам клясичний філолог, дуже добрий знавець античної культури, закоханий у грецьких авторів і римських державних порядках, він, що з захопленням міг цілими годинами розповідати про вражіння зі своєї наукової подорожі по Греції, – він дбав про „чистоту” вислову, стежив дуже дбайливо за розвитком української літературної мови, за тенденціями в цьому розвитку, і все це використовував у своїх писаннях» [5, с. 745].

Саме В. Кміцикевич уперше в українській перекладацькій практиці переклав з німецької літератури драму Ф. Шиллера «Вільгельм Телль». Переклад побачив світ у Львові 1887 р. з передмовою І. Франка. До нового видання переклад, у переробленому вигляді, був готовий у 1920 р., проте, на жаль, друком це видання так і не вийшло. Короткий аналіз цього перекладу В. Сімович зробив у споміні про В. Кміцикевича: «В лексиці його цікавила найбільш фразеологія,

народня фразеологія, яка найкраще, на його думку, виявляється в народних приповідках. Тим то цілими роками сидів він над німецькими „приповідками, зібраними” – як сам пише, – „в капітальнім творі Вандера „Deutsches Sprich wörterbuch”, і придумував, як би то їх віддати, хоч приблизно, аналогічними щодо змісту українськими» [5, с. 746]. На думку В. Сімовича, на свій час для західноукраїнського читача переклад «Вільгельма Телля» «був і задовільний, і таки гарний, і Франко з чистим серцем міг „поручити його громаді”. Прикметна для перекладу наша говорова, гірська (гуцульська) лексика, гірські форми, якими перекладач хотів „зльокалізувати” дію, віддати словами, що вона відбувається в горах, хоч не у швайцарських, але – в горах. Тим-то ви знайдете в перекладі такі слова: *цара, маржина, джуркало, шпиця, барда, борва йде* і т. д. <...> Мова перекладу дуже цікава й дуже багата, і для людини, що за такими речами стежить, чиста розкіш його прочитати ще й тепер» [5, с. 747].

Філологічна спадщина В. Сімовича і В. Кміцикевича становить таке джерело вивчення подієвих ліній української культури, текстових зразків української мови та духовного досвіду покоління початку ХХ ст., в якому є відповіді на пекучі питання нашого часу. Ці відповіді мусимо знайти.

Список використаної літератури

1. Володимир Кміцикевич [Про нього. 3 вересня 2017 р] <https://zbruc.eu/node/70374> (дата звернення: 02.04.2024).
2. Горецький П. Історія української лексикографії. Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. 243 с.
3. Кацімон О. А. Теоретичні і практичні аспекти діяльності українських мовознавців на Буковині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова”. Чернівці, 2010. 296 с.
4. Логош А. Здобутки української філології на Буковині на початках ХХ ст. у сучасній рецепції. *Студентські наукові дискусії поза форматом: Матеріали ХІ Міжнародної наукової конференції* (11 квітня 2024 р). Івано-Франківськ, 2024. С. 285–287.

5. Сімович В. Праці у двох томах. / упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука, Я. Погребенник. Т. 2 : *Літературознавство. Культура*. Чернівці : Книги–ХХІ, 2005. 904 с.

Кароліна Львова,

студентка

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,

доцент Оксана Вербовецька

МІКРОТОПОНІМИ С. ГОРОШИНЕ РАЙОНУ ОБЛАСТІ:

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Власні назви є предметом вивчення багатьох наук: ономастики, соціолінгвістики, етнолінгвістики, лінгвокультурології та ін. «Онім – ім'я, яке дають конкретному об'єктові, людині для виділення його (її) з ряду однакових або подібних» [1, с. 62-63]. До складу онімів зараховують різні групи власнеіменної номінації, серед яких антропоніми, топоніми, теоніми, хрематоніми, ідеоніми, зооніми, ергоніми та інші [2].

Топоніми є невід'ємним пластом у мовній структурі кожної мови, оскільки несуть інфоормацію про історію заселення території, природно-географічні особливості місцевості, господарську діяльність населення, етнокультурні процеси, а також відображають світогляд і мовні традиції носіїв цієї мови. За типом найменованих об'єктів топоніми поділяються на назви міст і сіл (ойконіми), назви річок (гідроніми), водних об'єктів (ороніми), назви островів (інсулоніми), назви земель, країв, територій (хороніми), у тому числі до їх складу входять і мікротопоніми, що становлять назви невеликих місцевих географічних об'єктів та частин макрооб'єктів (лісків, урочищ, полів, сінокосів, стежок, пасовищ, окремих каменів тощо) у межах мікротериторії, що відомі незначній кількості людей [4, с. 77-79].

Комплексний лінгвістичний аналіз мікротопонімів – етимологічний, структурно-семантичний, мотиваційний і назвотвірний – дає змогу врахувати та встановити фізико-географічні особливості місцевості, історію заселення та

діалектну різнорідність регіону. Саме ці критерії виступають не лише важливими, а й необхідними умовами формування, розвитку та функціонування топонімних назв.

Дослідження з регіональної мікротопонімії в українській ономастиці представлені роботами В. Баньої, Л. Білінської, Н. Вебер, Н. Лісняк, О. Лужецької, О. Михальчук, О. Мосур, Н. Сокіл, О. Проць, І. Чеховського, а також численними ґрунтовними науковими статтями Г. Аркушина, Л. Гуцул, І. Джочки, В. Грещук, М. Ковальчука, З. Купчинської, О. Смаль, М. Сороцької, І. Царалунги та інших дослідників.

Метою дослідження є здійснення структурної класифікації мікротопонімів села Горошине Кременчуцького району Полтавської області. Джерелом дослідженням послужили назви, зібрані методом усного опитування жителів села Горошине. Загалом було проаналізовано близько ста мікротопонімічних одиниць.

На мікротопонімію певної території впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники – як на етапі виникнення назв, так і впродовж їх подальшого побутування. Ці оніми є багатофункціональними, найвиразнішими представлені: номінативна (називають конкретні невеликі об'єкти місцевості), локаційна (допомагають орієнтуватися на місцевості), історико-інформаційна (зберігають відомості про історію місцевості), етнографічна (відображають традиції, побут, вірування та культуру населення) та мовознавча (мають цінний матеріал для лінгвістичних дослідженнях, оскільки зберігають діалектні форми, особливості місцевої мови).

Український мовознавець Ю. Карпенко підкреслював, що мікротопоніми є надзвичайно динамічними: вони можуть легко видозмінюватися, замінюватися іншими назвами або зовсім виходити з ужитку, що свідчить про їхню відносну нестійкість [3].

Класифікація мікротопонімів здійснюється з урахуванням характеру об'єктів, які вони позначають, а також їхніх природних і антропогенних ознак.

Такий підхід дає змогу систематизувати локальні географічні назви відповідно до специфіки реалій, відображених у мовній картині світу носіїв. З огляду на це виокремлюють такі основні групи мікротопонімів:

- орографічні об'єкти (каменисті утворення, скельні виступи, вершини, пагорби, невисокі гірські підвищення);
- гідрографічні об'єкти (яри, струмки, незначні заболочені ділянки, водойми типу «вікон», калюжі);
- іригаційні споруди (греблі, шлюзові системи, зрошувальні канали та їх окремі сегменти);
- об'єкти заселення (будівлі, житлові приміщення, прибудинкові території, квартали, пасажі, фонтани, монументи, архітектурні комплекси);
- ботанічні об'єкти (поодинокі дерева з оціночним значенням, насадження, грядки, сінокісні угіддя, городи, гаї).

За структурою мікротопоніми поділяються на однокомпонентні та двокомпонентні. Перші представлені одним словом або стійкою прийменниково-іменниковою конструкцією, яка функціонує як неподільна номінативна одиниця. Другі складаються з двох повнозначних компонентів, а також у деяких конструкціях присутні прийменник та два повнозначні слова.

Однокомпонентні мікротопоніми села Горошине Кременчуцького району Полтавської області, побудовані на основі одного повнозначного слова: *Дальняк, Кибичка, Лелече, Острів, Пором, Президентське, Тарзанка* (назви пляжів), *Добавка* (додана ділянка городу), *Бабарика, Вовче, Кам'янка, Перепічок, Поділ, Стадня, Стояни, Царине, Цербене* (райони села).

Групу однокомпонентних мікротопонімів також становлять назви, побудовані за *двослівною прийменниково-іменниковою моделлю*:

- прийменник «біля / коло» + іменник у родовому відмінку: Біля Гайдука, Біля деректорки, Коло башні Біля клубу, Коло Лукашів, Коло київлян, Коло Викорчуків, Коло дуба;

- прийменник «перед / за / під» + іменник в орудному відмінку: Перед Надточієм, За башнею, Перед фермою, Перед пам'ятником, За магазином, За Баганцем, За пастівником, Під грибками, За мостом;
- прийменник «на / у / під» + іменник у місцевому відмінку: На Борисі, Під мостом, На Замості, На спаржі, На клубниці, У колгоспі, У центрі, У бесідці, На горбику, На Лубенській, У Семалі;
- прийменник «у» + іменник у родовому відмінку: У Степаненка, У Шутерсів, У Кацибів;
- прийменник «повз / напроти» + іменник у родовому відмінку: Повз верби, Напроти заготзерна.

Двокомпонентні мікротопоніми села Горошине, побудовані на основі *двох повнозначних слів*:

- прикметник + іменник в називному відмінку (прикметникова номінація представлена назвами, утвореними за допомогою двох розрядів прикметників, але присвійні прикметники у цій групі відсутні): *Старий пором, Гола пристань, Білий пляж, Лубенське кладовище, Лікарська гора, Драчківський ліс, Липнягівський ліс, Старокалкаївський ліс, Наріжанський ліс, Сердюківська посадка, Миронянська вулиця, Середній магазин, Горбатий міст, Замостянський міст, Драчківський міст.* Інверсійний порядок компонентів (іменник в називному відмінку + прикметник) зафіксовано лише в одній назві: *Тріски золоті*;
- числівник + іменник в називному відмінку множини: Три пиньки; іменник в називному відмінку + іменник в називному відмінку: яма Тукалка, яма Цапиха, яма Кухарка, яма Перерванка, яма Рижаківа, яма Сороча, яма Грушова, хутір Драчки, хутір Липняги, хутір Стояниця, хутір Васильківка, хутір Хуглі, хутір Дикуни, хутір Шуліки, хутір Кучерське. У цій групі найменування можуть вживатися і як однокомпонентні назви за умови упуцнення у формулі загальної назви: хутір Дикуни / Дикуни та ін.;

- іменник в називному відмінку + іменник в родовому відмінку: Хутір Кривошиї, Магазин Марченчехи;
- прислівник «де» + іменник в називному відмінку: Де Клименко.

Двокомпонентні трислівні мікротопоніми, утворені шляхом поєднання прийменника та двох повнозначних слів:

- прийменник «на» + іменник в давальному відмінку + іменник в родовому відмінку: На краю села;
- прийменник «до» + іменник в родовому відмінку + іменник в родовому відмінку: До хати Кудельки;
- прийменник «коло» + дієприкметник + іменник в родовому відмінку: Коло згорівшої хати;
- прийменник «коло» + прикметник + іменник в родовому відмінку: Коло старого базару, Коло Каракаєвої хати, Коло старої молочарні;

Також було зафіксовано кілька **трикомпонентних** найменувань у селі Горошине Кременчуцького району Полтавської області, утворених шляхом поєднання трьох повнозначних слів:

- прислівник «де» + прикметник + іменник в називному відмінку: *Де колишній продмаг*;
- прислівник «де» + іменник у називному відмінку множини + дієслово минулого часу: *Де Сухни жили*;
- прислівник «де» + іменник у називному відмінку + прикладка-аббревіатура: *Де школа РКШ*;
- прислівник «де» + іменник у називному відмінку множини + дієслово теперішнього часу: *Де корови пасуть*.

Проведений структурно-словотвірний аналіз мікротопонімів села Горошине засвідчив системність мовної організації локальних назв та їх підпорядкованість усталеним моделям просторової номінації. У мікротопонімному масиві села переважають однокомпонентні та двокомпонентні утворення, що зумовлено прагненням до економії мовних засобів і, водночас, до максимальної інформативності назви.

Найпродуктивнішими виявилися прийменниково-іменникові конструкції типу «біля / коло», «за / перед / під», «на / у» у поєднанні з іменниковими формами, які реалізують орієнтувальну функцію назв і безпосередньо пов'язані з локалізацією об'єкта у просторі відносно інших реалій.

Двокомпонентні назви представлені кількома типовими граматичними моделями, серед яких найбільш поширеними є сполуки прикметника з іменником, поєднання двох іменників у формі назви-уточнення (яма ..., хутір ...) та словосполучення з родовим відмінком, які фіксують належність об'єкта конкретній особі чи родині. Значно рідше вживаються конструкції з числівником, а також назви, утворені за допомогою прислівника *де*, які мають описовий характер і зберігають сліди живого усного мовлення.

Трикомпонентні мікротопоніми трапляються спорадично й відзначаються підвищеною ситуативністю та текстовою розгорнутістю, оскільки формуються на основі цілих описових конструкцій, що відбивають подієві або просторові ознаки місцевості. Їх наявність свідчить про гнучкість номінаційних процесів і орієнтацію місцевої мікротопонімії на комунікативну доцільність.

Отже, структурна організація мікротопонімів Горошиного демонструє поєднання традиційних моделей словотворення з живою розмовною практикою локального мовлення. Виявлені лексеми у складі конструкцій підтверджують антропоцентричний характер номінації та засвідчують прагнення мешканців закріплювати в назвах як просторові орієнтири, так і соціально значущі реалії повсякденного життя, що робить досліджувану систему важливим джерелом для подальших мовознавчих і етнокультурних узагальнень.

Список використаної літератури

1. Бучко Д. Словник української ономастичної термінології. Харків : Ранок-НТ, 2012. 255 с.
2. Карпенко О. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.12.15. Одеса, 2005. 47 с.

3. Карпенко Ю. Ономастика. Українська мова. 3-тє вид. Київ : Укр. енциклопедія» ім. М. П. Баж., 2007.
4. Торчинський М. Структура онімного простору : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 546 с.

Анастасія Маланій,
студентка
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – доктор філологічних наук,
професор Олеся Тележкіна

СТОРИТЕЛІНГ

ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ

Сторителінг, або спілкування через історії, є одним із найдавніших і водночас ефективних способів передачі знань, досвіду та культурних цінностей. Його сутність полягає в поданні інформації у формі цілісного сюжету, що забезпечує не лише краще розуміння, а й тривале запам'ятовування матеріалу. Завдяки активізації мовленнєвих, когнітивних та емоційних процесів сторителінг сприяє глибшому засвоєнню інформації та формуванню комунікативних умінь. У сучасному освітньому просторі цей метод набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє зробити навчання більш змістовним, інтерактивним і наближеним до реального досвіду учнів.

Сторителінг забезпечує виконання низки важливих завдань у навчальному процесі та розвитку учнів. Він сприяє реалізації різних функцій навчального процесу, зокрема, пізнавальної, розвивальної, виховної. Важливою є роль цього методу у провадженні самостійного навчання. Як зазначає С. Тайлер, «практика мовних навичок за допомогою цифрового сторителінгу дає змогу учням відстежувати власний прогрес, здійснювати самооцінювання та визначати напрями для вдосконалення, що підвищує їхню мотивацію» [3, с. 153]. Структура сторителінгу допомагає учням орієнтуватися в складних ситуаціях і самостійно знаходити висновки. Результати дослідження, проведеного студентами Національного тайванського університету, довели, що поєднання проєктної

діяльності зі створенням історій значно підвищує навчальну мотивацію, позитивне ставлення до навчання, здатність до розв'язування проблем і загальні навчальні результати. Учні, які брали участь у дослідженні, проявили більший інтерес до завдань із використанням саме сторітелінгу [2, с. 376].

Цифровий різновид сторітелінгу є хорошим інструментом для тренування навичок критичного мислення та інформаційної грамотності. Він також створює умови для глибшого засвоєння навчального матеріалу, мотивуючи учнів до активної взаємодії з навчальним змістом, співпраці і створює відчуття відповідальності за власний освітній процес [1, с. 154].

Метод сторітелінгу формує сприятливе середовище для вивчення як рідної, так і іноземної мов. Його можна адаптувати під потреби різних розділів вивчення української мови в ЗЗСО, зокрема й лексикології. Метод сприяє розвитку збагачення активного словникового запасу, задіює асоціативне мислення, формує уміння варіативного використовувати лексику. Оскільки ті чи ті лексеми подаються в певному контексті, учні запам'ятовують їх легше, швидше й ефективніше [1, с. 27].

Залежно від виду сторітелінгу, його можна застосовувати на різних етапах вивчення лексичного матеріалу. Пасивний сторітелінг передбачає створення історії та її розповідь лише вчителем, коли активний вимагає діяльності учнів під час складання оповіді. Перша варіація цього методу допоможе вдало ознайомити учнів із новим матеріалом. Наприклад, для вивчення груп слів за значенням учитель може створити та застосувати історію з такими персонажами: Синоніми, які мешкають в одному будинку і мають хороші взаємини через свою подібність; Антоніми, які мешкають у різних будинках навпроти і завжди ворогують через свою протилежність; Омоніми-близнюки, які на вигляд однакові, проте мають абсолютно різні характери (значення). Активний сторітелінг буде більш доцільним для закріплення та контролю знань. Прикладом цього може стати колективне створення певної оповіді, у якій учні повинні застосувати якомога більше синонімів до заданого слова або ж якомога більше антонімічних пар. Для

роботи із багатозначними словами доцільно запропонувати учням скласти казку про слово-чарівника, яке може змінювати своє значення.

Особливо ефективним стане застосування цифрового сторітелінгу (як пасивного, так і активного), оскільки він поєднує різні мультимедійні елементи, які викликають яскравіші емоційні реакції і, відповідно, ефективніше залучають учнів до навчальної діяльності. Прикладами завдань із застосуванням цифрового сторітелінгу є створення коміксів про життя одного багатозначного слова чи однієї групи синонімів, запис відео із творчою розповіддю на одну із тем із розділу, створення подкасту.

Отже, сторітелінг є дієвим і сучасним методом навчання, який значно підвищує результативність засвоєння знань, зокрема і з української мови. Використання історій у навчальному процесі сприяє не лише кращому розумінню мовного матеріалу, а й його тривалому запам'ятовуванню завдяки контекстуалізації та емоційному залученню учнів. Застосування сторітелінгу активізує пізнавальну діяльність, розвиває мовлення, критичне мислення та творчі здібності школярів. Особливо важливим є поєднання пасивних і активних форм цього методу, що дозволяє ефективно організовувати різні етапи вивчення матеріалу. Крім того, цифровий сторітелінг відкриває нові можливості для інтерактивного навчання, підвищує мотивацію учнів і сприяє формуванню їхньої інформаційної грамотності.

Список використаної літератури

1. Павлик Ю. Потенціал використання методики storytelling у процесі вивчення англійської мови: магістерська робота. Дрогобич, 2025. 54 с.
2. Hung C.-M., Hwang G.-J., Huang I. H. A project-based digital storytelling approach for improving students' learning motivation, problem-solving competence and learning achievement. *Educational technology & societ.* 2011. № 15. P. 368–379.
3. Tyler C., Moore S. Storytelling to ignite learning. *Науковий вісник чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича.* 2024. № 848. P. 149–161.

Анастасія Мельник,
студентка
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Марія Наливайко

МІКРОТОПОНІМИ СЕЛА КНЯЖЕ ЗОЛОЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мікротопоніми посідають особливе місце в системі власних назв, виступаючи сполучною ланкою між мовою, історією та ландшафтом конкретної місцевості. Будучи назвами невеликих географічних об'єктів — урочищ, полів, сінокосів, стежок чи окремих дерев, — вони формують унікальну ментальну карту громади. На відміну від макротопонімів, ці назви відомі лише обмеженому колу людей і виконують роль живих орієнтирів у повсякденному житті. Специфіка мікротопонімії полягає в її надзвичайній близькості до загальних назв (апелятивів): вони зберігають прозору мотивованість, фіксують давні лексеми, що вийшли з активного вжитку, та відображають етнокультурну пам'ять поколінь.

Попри давнє існування самих назв, дослідження мікротопонімії як окремого напрямку ономастики розпочалося лише у другій половині ХХ століття. Фундамент наукового вивчення галузі в Україні заклав О. Мельничук у 1957 році, вперше ввівши термін «мікротопоніміка». Подальший розвиток лінгвістики, зокрема у працях В. Німчука, Ю. Карпенка та Д. Бучка, сприяв уточненню понятійного апарату, хоча дискусії щодо розмежування мікротопонімів (анойконімів) та назв малих поселень тривають і досі. Основними диференційними ознаками цих одиниць залишаються їхня територіальна обмеженість, вузька сфера функціонування та динамічність.

Саме динамічна природа мікротопонімів зумовлює актуальність їхнього вивчення. Оскільки ці назви здебільшого не зафіксовані в писемних джерелах і передаються усно, вони є надзвичайно вразливими до ландшафтних змін та

зміни поколінь мовців. Сучасні ономастичні розвідки спрямовані на те, щоб встигнути зафіксувати цей пласт лексики, доки він не зник із живого мовлення.

Така розгалужена мережа досліджень підкреслює, що мікротопоніми є невичерпним джерелом для вивчення лексичного багатства мови, дозволяючи не лише реконструювати особливості номінації реалій, а й глибше зрозуміти зв'язок людини з природою через прагнення осмислити навколишній простір.

Одним із центральних теоретичних завдань сучасної ономастики залишається визначення вичерпного переліку об'єктів, власні назви яких належать до мікротопонімії. Відсутність єдиної загальновизнаної класифікації зумовлена специфікою самих об'єктів: вони надто тісно пов'язані з локальним ландшафтом та господарською діяльністю людини.

Бучко Д. Г., автор «Словника української ономастичної термінології», пропонує синтезований підхід, включаючи до мікротопонімії назви урочищ, угідь, лісів, а також мікроспоруд (мостів, колодязів, вишок, мисливських будиночків тощо) [1].

Враховуючи теоретичні напрацювання та специфіку рельєфу досліджуваного регіону, до мікротопонімів зараховуємо такі групи номінацій:

1. Водні об'єкти: назви ставків, річок та їхніх приток, джерел, боліт і струмків.
2. Рельєфні об'єкти: найменування урочищ, ярів, горбків, берегів, а також гідротехнічних споруд (гребель, дамб).
3. Внутрішньоселищні об'єкти: неофіційні назви вулиць, площ та окремих частин (кутів) села.
4. Шляхо-транспортні об'єкти: назви доріг, стежок та зупинок транспорту.
5. Господарські та ландшафтні угіддя: номінації полів, пасовищ, садів, лісів, а також місць поховань (кладовищ).

Ономастичний простір села Княже відзначається надзвичайною розгалуженістю та багатством мікротопонімічного ландшафту. Завдяки специфічним фізико-географічним умовам та тривалій історії господарського

освоєння земель, місцева громада виробила густу сітку живих орієнтирів. Велика кількість урочищ, сінокосів, польових доріг та водних об'єктів отримали власні назви, що не лише виконують денотативну функцію, а й виступають унікальним лінгвокультурним архівом, у якому зафіксовано особливості діалекту та світосприйняття мешканців села.

Розглянемо мікротопоніми за прийнятою класифікацією [2]:

1. Назви, зумовлені природними особливостями рослинного покриву:

Маточник (поле, де вирощували маточник (змієголовник)), *Ріписка* (територія, де масово росла ріпа), *Осова* (місцевість, де переважали осоки), *Підвербина* (об'єкт, розташований біля насаджень верби), *Заліщина* (територія, де росте ліщина), *Завільщина* (поле, на місці якого раніше був вільховий гай).

2. Назви, пов'язані з фауною (зоонімні назви): *Тетеривець* (назва походить від місця гніздування або масового скупчення тетеруків).

3. Назви, що відображають морфологічні особливості (форму) об'єктів: *Острів* (підвищення (горбик), що раніше було оточене водою), *Копито* (став, обриси якого візуально нагадують копито).

4. Антропонімні назви (похідні від імен та прізвищ): *Беньків* (поле, що належало Беньку), *Лемкове* (поле, пов'язане з прізвищем Лемко), *Кострубівка* (вулиця, названа на честь першопоселенця на прізвище Коструба), *Хмільщина* (вулиця, назва якої походить від прізвища сім'ї Хміль).

5. Назви, що вказують на просторові характеристики та розмір площі: *Велика Рудка / Мала Рудка* (диференціація частин населеного пункту за розміром), *Полянка* (поле незначної площі), *Піднивки* (урочище, що об'єднує велику кількість дрібних нив).

6. Назви, що відображають історичні події та соціально-економічну діяльність: *Татаринець* (назва, пов'язана з історичним фактом спалення частини села татарами), *Кар'єри* (територія, де здійснювався або здійснюється видобуток корисних копалин), *Торфовиска* (поле, багате на поклади торфу),

Переїзд (вулиця, розташована поблизу залізничної станції та колійного переїзду).

7. Локативні назви (за розташуванням відносно інших об'єктів):

Загора (частина села, розташована безпосередньо перед пагорбом (горою), *Бонишинський* (став, що територіально межує із селом Бонишин), *Церковний* (стави, розташовані поблизу культової споруди (церкви), *Заставка* (польові угіддя, розміщені за ставом), *Підлужжя* (поле, що територіально охоплює периметр луку), *Вунів* (потребує уточнення контексту, ймовірно, локальна назва частини поля чи вигону).

Дослідження мікротопонімії села Княже демонструє, що ці назви є унікальним лінгвокультурним архівом, який фіксує багатовіковий досвід взаємодії громади з ландшафтом. Завдяки прозорій мотивованості, мікротопоніми зберігають пам'ять про давні промисли (видобуток торфу, вирощування маточника), особливості флори й фауни (*Осова, Тетеривець*), а також ключові історичні події, як-от напади татар чи право власності на землю (*Беньків, Лемкове*). Така розгалужена система живих орієнтирів формує цілісну ментальну карту місцевості, відображаючи специфіку локального діалекту та самотутнє світосприйняття мешканців.

Динамічна природа мікротопонімів та їхнє переважно усне побутування зумовлюють високу вразливість цього лексичного пласта до соціальних і ландшафтних змін. Оскільки ці назви не зафіксовані в офіційних реєстрах, вони поступово зникають разом із відходом старшого покоління мовців. Тому сучасна ономастична фіксація мікроназв є критично важливою не лише для збереження мовного багатства українського села, а й для глибшого розуміння етнокультурної ідентичності та історичного минулого досліджуваного регіону.

Список використаної літератури

1. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків : Ранок – НТ, 2012. С. 256.

2. Лісняк Н. І. Мікротопонімія Західного Поділля : автореф. дис. ...канд. філол. наук. Ужгород, 2004, 20 с.

Олексюк Діана,
студентка
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Марія Наливайко

ОНІМНИЙ ПРОСТІР НОВЕЛ СЕРГІЯ ОСОКИ

Сучасний літературний процес в Україні характеризується виразним поверненням до інтимності, зосередженістю на мікроісторіях та використанням «тихого» голосу. Найбільш повно цей підхід реалізовано у прозі Сергія Осоки (справжнє прізвище — Нечитайло). Письменник народився 23 березня 1980 року в селищі Велика Багачка на Полтавщині, яке стало не просто біографічним фактом, а топологічним центром його творчого всесвіту [6, с. 83]. Формування авторського стилю відбувалося на перетині поетичного та прозового досвідів, що забезпечило новелам особливу ліричність.

За спостереженнями Богдана Пастуха, творчий шлях Осоки розпочався дещо нетипово — ніби з «заднього подвір'я», де автор протягом років удосконалював майстерність слова перед виходом на ширшу сцену [6, с. 83]. Проза письменника, представлена збірками «Нічні купання в серпні» [4] та «Три лини для Марії» [5], тяжіє до традицій «тихої лірики», де побутові елементи та людські долі сприймаються як найвищий прояв реальності [6, с. 83].

Сергій Осока утвердився в літературі як автор «сільських елегій», де повсякдення полтавського села набуває ознак сакральності, а дитячі спогади стають фундаментом самоідентифікації [3]. Онімний простір творів виступає ключем до розуміння цього художнього світу: через власні назви зафіксовано не лише географічні чи особові назви, а й емоційні стани, родинні зв'язки та культурні коди, що поступово зникають під тиском часу [2].

Метою дослідження є ґрунтовний аналіз онімного простору в новелах Сергія Осоки, зокрема в текстах «Балада про квашені помідори», «На Різдво до Катьки», «В осені є світло» та «Нічні купання в серпні». Реалізація цієї мети передбачає вивчення теоретичних засад української ономастики на основі праць І. С. Гонци [1], класифікацію антропонімів і топонімів у текстах, а також з'ясування їхньої ролі у створенні елегійної атмосфери та розкритті психології героїв у межах сучасної «тихої прози».

Основний текст. Онімний простір художнього тексту є ієрархічно впорядкованою сукупністю всіх власних назв, що функціонують у творі для індивідуалізації та ідентифікації об'єктів [1, с. 9]. За І. С. Гонцою, власна назва (онім) — це одиниця мови, призначена для виділення одиничного денотата з ряду схожих, що надає йому неповторності [1, с. 7]. Оніми не мають поняттєвого змісту в класичному розумінні, проте вони конденсують енциклопедичну інформацію та емоційні оцінки, відображаючи авторське світосприйняття [1, с. 7]. У Сергія Осоки онімія стає інструментом повернення до істинного буття, де кожне слово «шліфує розум і душу читача» [6, с. 84]

Найбільш потужним пластом у досліджуваних новелах є антропонімікон — власні назви людей. У прозі Осоки антропоніми часто функціонують у формі неофіційних іменувань, що є характерною ознакою українського сільського побуту [1, с. 22]. Центральним онімом у новелі «На Різдво до Катьки» є ім'я *Катька*. З погляду ономастики, це гіпокористична форма, що маркує близькість, відсутність соціальних бар'єрів та спільне дитинство [1, с. 22]. Аналогічну модель бачимо в іменах *Надька*, *Манька*, *Явдошка*, де суфікс -к- не несе зневажливого відтінку, а навпаки — підкреслює інтимність та «щасливі й щемні» стосунки між героями [2]. Наратор у текстах постає як *Серьожка* або *Серьога*, що вказує на автобіографічний характер оповіді та створює ефект «достовірності» спогадів [3]. Поряд із цими формами вживаються повні імена *Ігор* та *Павло*, що можуть диференціювати персонажів за віком або ступенем наближеності до наратора, проте всі вони вписані в герметичний світ сільської громади [4; 5].

Важливою частиною антропонімного простору є назви осіб за родинними зв'язками, які в Осоки набувають статусу індивідуалізованих найменувань — дід, баба, прабаба. У художньому світі ці апелятиви стають квазіонімами, оскільки вони іменують конкретних, сакралізованих предків, які є носіями родової пам'яті [1, с. 7]. Окремо варто виділити антропонім *цар Соломон*, який виступає як прецедентне ім'я, вплетене в народний контекст мудрості або іронії, що характерно для «тихої лірики» з її філософським підтекстом [6, с. 90]. Герої Осоки — це люди, які «не мають хисту до запобігливості», вони справжні у своїй мові, і їхні імена є частиною цієї «білої злагоди світу» [3].

Топонімічний пласт у новелах забезпечує локальну прив'язаність оповіді до Полтавського краю. Топоніми — це назви географічних об'єктів, які утворюють просторовий каркас твору [1, с. 61]. У новелі «В осені є світло» автор використовує ойконіми (назви поселень): *Байрак*, *Залужок*, *Лешківка*, *Чумаківщина* [4]. Ці назви не є вигаданими, вони маркують територію особистого раю наратора [2]. За класифікацією І. С. Гонци, це локативні топоніми, які утримують зв'язок із рідною землею [1, с. 71]. Шлях героїв через ці пункти — це шлях крізь пам'ять, де кожна назва викликає асоціації з дитинством та «магією затишку» [2]. Топоніміка у С. Осоки є елегійною: вона фіксує те, що залишається незмінним на фоні людської плінності [6, с. 83].

Онімний простір новел Осоки включає також теоніми — власні назви божеств. Вживання онімів *Господь* та *Бог* свідчить про глибоку релігійність сільського світу, де буденне життя тісно переплетене з духовним [1, с. 10]. У текстах Осоки *Господь* постає не як абстрактна категорія, а як безпосередній учасник буття, що спостерігає за героями в їхні «щасливі й щемні» миті [2]. Це підтверджує тезу про сакралізацію буденності у прозі автора, де навіть опис квашених помідорів чи нічного купання набуває ознак ритуалу [6, с. 90].

Хрононіми (назви часу) та геортоніми (назви свят) структурують часовий простір новел. Оними *Різдво*, *Спасівка*, *Трійці*, *перше вересня* та *серпень* перестають бути календарними позначками [4; 5]. Вони стають

символами певних станів душі. *Різдво* — це час повернення до *Катьки*, час дива та родинного тепла. *Спасівка* та *Трійці* маркують природні цикли сільського життя, вписані в буттєвий ритм [1, с. 10]. Онім *серпень* у новелі «Нічні купання в серпні» виступає не лише хрононімом, а й метафорою зрілості та прощання з літом дитинства [4]. *Перше вересня* у «Баладі про квашені помідори» постає як межа, що розриває гармонію літа, вносячи в життя героїв соціальний тиск і зміну ритмів [5].

Зооніми та прагматоніми доповнюють онімну картину, роблячи її максимально предметною. Прагматонім жигуль у контексті сільського побуту виступає не просто як марка автомобіля, а як символ певного статусу або епохи, стаючи значущим елементом художнього ландшафту [1, с. 64]. Такі деталі дозволяють автору уникати «вичовганих висловів», повертаючи речам їхню первинну сутність у слові [6, с. 83].

Роль онімів у «тихій прозі» Сергія Осоки полягає у створенні цілісного світу, де кожне ім'я є спробою зафіксувати мить, що минає. Як зазначає А. Лебідь, герої Осоки справжні у своїй мові, а автор лише дає їм можливість висловитися [3]. Онімний простір новел є замкненим, але надзвичайно глибоким всесвітом, де власна назва стає центром конденсації емоційних смислів [6, с. 90]. Через назви свят (*Різдво*, *Трійці*) та імен (*Катька*, *Серьожка*) автор здійснює «шліфування душі» читача, повертаючи його до витоків власної ідентичності та родинного коріння [6, с. 84].

Висновки. Дослідження онімного простору в новелах Сергія Осоки «Балада про квашені помідори», «На Різдво до Катьки», «В осені є світло» та «Нічні купання в серпні» свідчить про виняткову роль власних назв у художній системі письменника. Ономастикон автора є глибоко національним, автентичним та функціонально багатим. Провідне місце в ньому посідають антропоніми у формі неофіційних гіпокористиків (*Катька*, *Надька*, *Серьожка*), що виконують функцію інтимізації оповіді та створення елегантного настрою. Топоніміка творів, представлена реальними ойконімами

Полтавщини (*Байрак, Залужок, Лешківка, Чумаківщина*), забезпечує просторову достовірність і стає символом національної пам'яті.

Оніми у прозі С. Осоки (теоніми *Господь, Бог*, хрононіми *Серпень, Перше вересня*, геортоніми *Різдво, Трійці*) виступають як «охоронці пам'яті», що сакралізують буденний досвід сільського життя. Таким чином, онімний простір новел є органічним виявом «тихої прози» Сергія Осоки, яке через точне іменування речей та людей утверджується цінність кожної миті людського буття. Ономастичний аналіз підтверджує, що автор є майстром деталі, здатним через локальні назви промовляти до вічності, повертаючи читачеві істинне спілкування зі світом.

Список використаної літератури

1. Гонца І. С. Українська ономастика: Навчальний посібник для здобувачів вищої освіти. Умань: «Візаві», 2021. 192 с.
2. Козлова А. Щасливі й щемні історії з дитинства у книзі Сергія Осоки «Три лини для Марії». URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-59416875> (дата звернення: 28.03.2026)
3. Лебідь А. Автор сільських елегій Сергій Осока: Не я пишу, а мною щось пише. URL: <https://glavcom.ua/longreads/avtor-silskikh-elehij-serhij-osoka-ne-ja-pishu-a-mnoju-shchos-pishe-944823.html> (дата звернення: 28.03.2026)
4. Осока С. Нічні купання в серпні: коротка проза. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 224 с.
5. Осока С. Три лини для Марії: коротка проза. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. 248 с.
6. Пастух Б. «Тиха лірика» і сучасність. Слово і час. 2015. № 12. С. 83–90.

Кіра Перемітько,
студентка

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Марія Наливайко

ПРИЗВИЩА ЖИТЕЛІВ СМТ КРИНИЧКИ КАМ'ЯНСЬКОГО

РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Антропонімія кожного регіону – це живий літопис, у якому закарбовані міграційні процеси, особливості побуту, соціальна ієрархія та часто діалектне багатство народу. Прізвища як особливий клас власних назв не лише виконують ідентифікаційну функцію, а й слугують джерелом для реконструкції мовної картини світу минулих епох.

Аналіз останніх досліджень. На сьогодні добре вивчена регіональна антропонімія Закарпаття (П. Чучка), Бойківщини (Г. Бучко), Опілля (Г. Панчук), Гуцульщини (Б. Близнюк), Буковини (Л. Кракалія), Лубенщини (Л. Кравченко), Нижньої Наддніпрянщини (І. Ільченко), Верхньої Наддністрянщини (І. Фаріон) тощо. Прізвищева система смт Кринички не була предметом дослідження в українській ономастиці.

Серед найважливіших монографічних праць, присвячених проблемам антропоніміки, що побачили світ у ХХІ ст., низку статей Ю. Прадіда, як-от: «Патронімічні прізвища (на матеріалі українських варіантів християнських імен) [2].

На думку І. Железняк, у прізвищах закодована пам'ять століть [1, с. 76]. Народна мовотворчість є первинною щодо офіційного діловодства, а отже, сучасні прізвища зберігають у собі архаїчні лексеми та діалектні риси, які могли бути нівельовані в літературній мові.

Особливий інтерес у цьому контексті становить антропонімікон смт Кринички Дніпропетровської області. Розташоване в ареалі поширення степового говору, це селище має унікальну історію заселення, пов'язану з чумацьким та козацьким минулим та пізнішими міграційними хвилями. Прізвища жителів Криничанщини є складним конгломератом, де поєднуються: традиційні українські патроніми (на -енко, -ко, -ук/-юк), професійні назви, що віддзеркалюють господарський уклад регіону, за місцем проживання чи походженням (топонімічні), прізвищеві одиниці, утворені від назв фауни) тощо.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю фіксації та аналізу локального матеріалу, який є невід'ємною частиною мовного коду Наддніпрянщини. Для вибірки обрала 45 прізвищ, які найяскравіше ілюструють антропонімійну систему селища.

Прізвища, в основі яких християнські імена: *Авраменко, Андрієнко, Гриценко, Ігнатенко, Назаренко, Стеценко, Юрченко, Остапенко, Дорошенко, Терещенко, Феденко, Яковенко, Марченко, Савченко, Михайліченко.*

Від професії чи статусу батька: *Бондаренко, Коваленко, Мирошниченко, Крамаренко, Шевченко, Дяченко.*

Прізвища за професійною ознакою: *Тютюнник, Гайдук* – людина, яка займалася військовою службою, *Рибалко, Кобзар, Козак.*

Прізвища за місцем проживання: *Бережний, Діброва, Задорожній, Лісовий.*

Прізвища, що відображають індивідуальні риси (прізвиська): *Безуглий* – той, хто не мав власного кута (хати), *Безродний, Богатир, Малий, Журба, Шрам, Насуна.*

Прізвища, пов'язані з фауною: *Хом'як, Кулик, Журавель, Зайченко, Лебедин, Зозуляк, Сокол.*

У смт Кринички найбільший пласт прізвищ становлять утворення від імен за допомогою суфікса –енко (*Яковенко, Стеценко, Юрченко*). Це підтверджує те, що суфікс -енко є генетично основним для іменування синів у центрально-східних говорах України. Значна частина прізвищ фіксує професійну діяльність предків мешканців смт Кринички. Виокремлюємо дві підгрупи: прямі назви професій (*Кобзар, Тютюнник*) і спадкові професійні назви (*Крамаренко, Мирошниченко*), що вказують на родинну тяглість до ремесла. Прізвища за місцем проживання (*Бережний, Діброва*) та фауністичні назви (*Журавель, Лебедин, Кулик*) свідчать про те, що довілля безпосередньо впливало на формування прізвищевих ідентифікаторів.

Отже, антропонімікон смт Кринички постає як унікальна моносистема, де архаїчні народні прізвиська та діалектні форми імен, зафіксовані у прізвищах, підтверджують примат живої мовної практики над офіційною кодифікацією та слугують надійним джерелом для реконструкції історико-мовного портрета Степової України.

Список використаної літератури

1. Желєзняк І. М. Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики. *Актуальні питання антропоніміки* : зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю. К. Редька / відп. ред. І. В. Єфименко. Київ : НАНУ, 2005. С. 76 – 88.
2. Прадід Ю. Ф. Патронімічні прізвиська (на матеріалі українських варіантів християнських імен). *Українське мовознавство*. 2021. Вип. 1(51). С. 28–45.

Анна Пузанова,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Галина Бачинська

УРБАНОНІМИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ЗАПОРІЖЖЯ

Урбанонімний простір є цілісною системою, у якій нові назви формуються відповідно до мовних норм. На його розвиток впливають позамовні чинники, зокрема соціально-економічні, етнокультурні та етноментальні. Урбаноніми — це назви об'єктів у межах міста (вулиць, провулків, площ, набережних тощо), які разом утворюють просторову структуру конкретного населеного пункту. Найчисленнішою групою в цій системі є годоніми (від грец. ὁδός — дорога, шлях, вулиця), тобто власні назви лінійних міських об'єктів — вулиць, проспектів, провулків, набережних тощо. Окрім них, виділяють агороніми — назви площ і майданів, а також мікрохороніми — назви парків і кладовищ.

Дослідження й аналіз сучасних міських назв є актуальними та значущими, оскільки вони відображають цінності епохи свого виникнення, а також ставлення жителів міст до цих найменувань.

Проблематика урбанонімного простору стала предметом наукових праць багатьох дослідників. Зокрема, Ю. Карпенко у статті «Синхронічна сутність семантичного способу словотвору» детальніше розкриває механізми формування урбанонімів, зосереджуючись на одному з ключових способів їх творення — лексико-семантичному. Урбаноніми Закарпаття досліджували К. Галас, М. Романюк, Х. Зикань, Н. Кидибиц, О. Негер, приділяючи увагу їхній етимології, мотивам найменування, причинам перейменувань та іншим аспектам. В. Лучик аналізує шляхи розвитку урбанонімів в українській мові, виокремлюючи їх семантичні типи залежно від принципів номінації, мотиваційних характеристик і значень твірних основ. Питання перейменування міських об'єктів розглядає О. Тарасенко. Семантичний аналіз твірних основ урбанонімів міста Кіровограда здійснила Р. Ляшенко, наліз внутріміських об'єктів м. Тернополя провели Г. Бачинська та М. Тишковець, О. Вербовета. Т. Вінтонів (урбанонімія м. Київ), К. Андрощук (урбанонімія м. Вінниця), Н. Малюга (урбанонімія м. Кривий Ріг), Т. Ніколашина (урбанонімія м. Полтава), М. Тахтаулова (урбанонімія м. Запоріжжя), Л. Юрса (урбанонімія м. Львів).

Метою нашої статті є дослідження урбанонімів міста Запоріжжя. Запоріжжя є індустріальним, культурним та історичним центром України. Має розгалужену систему урбанонімів, що формувалася під впливом різноманітних чинників: від козацької доби до радянського періоду та сучасних процесів декомунізації. В умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій, спричинених повномасштабним вторгненням росії в Україну, урбанонімістичний простір зазнає помітних змін. У місті Запоріжжя спостерігається активний процес перейменування вулиць, площ тощо. Особливо активно у місті відбувається процес декомунізації урбанонімів, зокрема усунення з міського простору назв, пов'язаних із радянською ідеологією, та їх заміна на найменування, що відображають національну історію, культуру й сучасні суспільні цінності. У зв'язку з цим дослідження урбанонімного простору міста Запоріжжя набуває особливої актуальності,

оскільки дає змогу простежити зміни в системі міських назв і зрозуміти, як вони відображають історію та сучасне життя міста.

У статті розглянуто сучасний урбанонімний простір м. Запоріжжя як важливий компонент культурної картини міста. Нами зібрано та проаналізовано 215 урбанонімів. Здійснено їх класифікацію за тематичними групами. Найчисельнішою є група урбанонімів на честь видатних діячів:

- на честь військових: *вул. Артема Присяжнюка, вул. Антона Незоли, вул. Дмитра Коцюбайла, вул. Марка Безручка, вул. Олександра Говорухи, вул. Петра Третьяка;*
- на честь науковців: *майдан Академіка Вернадського, вул. Академіка Іванченка, вул. Академіка Климова, вул. Академіка Чабаненка, вул. Академіка Валентина Глушка, вул. Ігоря Сікорського;*
- на честь композиторів: *вул. Артема Веделя, пров. Лисенка, вул. Леонтовича;*
- на честь музикантів: *вул. Андрія Лободи, вул. Євгена Адамцевича;*
- на честь письменників: *вул. Шевченка, вул. Остапа Вишні, вул. Лесі Українки, вул. Петра Ребра, вул. Миколи Хвильового, вул. Олеса Гончара, вул. Олени Пчілки, вул. Івана Франка, вул. Павла Чубинського, вул. Ольги Джигурди, вул. Мішо Хаджійського, вул. Карпенка-Карого;*
- на честь педагогів: *вул. Софії Русової, вул. Сухомлинського, вул. Макаренка, вулиця Якова Новицького;*
- на честь церковних діячів: *вул. Архангела Михаїла;*
- на честь архітекторів: *вул. Архітекторки Бельм;*
- на честь державних діячів: *вул. Івана Мазепи, вул. Фелікса Мовчанського, вул. Князя Володимира, вул. Гетьмана Скоропадського, вул. Михайла Грушевського.*

Наступною за чисельністю є група урбанонімів на честь історичного минулого міста: *вул. Запорізьких вогнеборців, вул. Запорізького Дуба, вул. Запорізького Козацтва, вул. Запорізьких стрільців, вул. Чорних Запорожців,*

вул. Моторобудівників, вул. Металургів, вул. Вільного Козацтва, вул. Хортицька, вул. Запоріжсталівська, вул. Сталеварів, вул. Скіфська, вул. Козака Бабури, вул. Козацьких Гетьманів. Чисельною є група урбанонімів з топонімним компонентом: *вул. Дніпровська, вул. Луганська, вул. Запорізька, вул. Українська, вул. Полтавська, вул. Київська, вул. Конотопська, вул. Житомирська, вул. Донецька, вул. Звенигородська, пров. Бердянський, вул. Тбіліська, вул. Узбекистанська, вул. Феодосійська.* Також існує велика група описово-характеристичних урбанонімів (прикметникові форми): *вул. Відома, вул. Краєвидна, вул. Квіткова, пров. Вантажний, вул. Магічна, пров. Малий, пров. Медовий, вул. Книжкова, пров. Календарний, пров. Січковий, вул. Чарівна, вул. Офіцерська.* Частина урбанонімів містить вказівки на об'єкт, розташований на цій вулиці: *вул. Поштова, вул. Театральна, вул. Дєповська, вул. Залізнична, вул. Фестивальна, вул. Портова, вул. Новобудов, вул. Крайня, вул. Базарна.* Незначною кількістю представлені урбаноніми з числовим компонентом: *Квартал 26, вул. Героїв 93-ї бригади, вул. Героїв 37-го батальйону, вул. 115-й квартал, вул. Героїв 55-ї бригади, вул. Героїв 110-ї бригади.*

Отже, аналіз урбанонімного простору міста Запоріжжя засвідчує, що власні назви міських об'єктів є важливим відображенням історичних, культурних та соціально-політичних процесів. Встановлено, що найчисельнішою є група урбанонімів, присвячених видатним особам, що свідчить про антропоцентричний характер сучасної номінації та прагнення увіковічнити значущі постаті національної історії й культури. Вагоме місце займають також назви, пов'язані з історичним минулим міста, його козацькою спадщиною та індустріальним розвитком.

Урбанонімний простір характеризується різноманітністю принципів найменування: поряд із антропонімними функціонують топонімічні, описово-характеристичні та функціонально мотивовані назви, що забезпечують орієнтацію в міському середовищі та відображають специфіку локального

простору. Менш продуктивними є урбаноніми з календарною та числовою семантикою.

Суттєвим чинником трансформації сучасної урбанонімії є процеси перейменування та декомунізації, які сприяють утвердженню національної ідентичності та оновленню символічного простору міста. Отже, урбанонімія Запоріжжя постає як динамічна система, що поєднує історичну спадковість із сучасними суспільними змінами та відображає актуальні ціннісні орієнтири українського суспільства.

Список використаної літератури

1. Малюга Н. Маркування сучасного соціокультурного простору через зміну топонімічних назв (на прикладі Кривого Рогу). *Проблеми гуманітарних наук*: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 72–81 с.
2. Бачинська Г., Тишковець М. Урбанонімна система міста Тернополя. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. Тернопіль, 2014. Вип. II (24). С. 15–18.
3. Кравченко Л., Романюк Ю. Перейменування вулиць і провулків у Романівському районі Житомирської області. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. Тернопіль : Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27). С. 184–189.

**Оксана Савка,
Олена Савка,**
студенти

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Галина Бачинська

ТИПОЛОГІЯ ТА ГРАМАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГОЛОВКІВ У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА СМІКА

Кожна людина має ім'я — унікальний знак, що вирізняє її серед інших і слугує основою особистої та соціальної ідентичності. Аналогічно, художній

твір має свій власний «знак», який його називає, одночасно впливаючи на емоції читача, підсилюючи інтерес до прочитання та сприяючи інтерпретації змісту тексту, формуючи певний ракурс сприйняття. Саме таку роль виконує заголовок — неповторне й виразне «ім'я» твору, притаманне лише йому.

За структурою заголовки поділяють на три типи: заголовки-слова, заголовки-словосполучення та заголовки-речення.

У творчості Олександра Смика значну роль відіграють заголовки-речення, які, залежно від граматичної структури, поділяються на двоскладні та односкладні, прості та складні, а також ті, у яких граматична основа збагачується другорядними членами речення.

Добираючи заголовок для власного твору, автор ставить за мету передати певну інформацію або встановити комунікацію з реципієнтом, тобто висловити запитання, або ж мотивувати та спонукати його до певної дії. З огляду на це заголовки-речення класифікуються на розповідні, питальні та спонукальні. Серед заголовків особливе місце посідають ті, що передають інформацію про факт, подію або явище. Вони представлені у формі розповідних речень, серед яких, зокрема: *«Вас так мало», «Янголи летять», «Ти переміг», «Брехня жалілася брехні», «Все залежить від тебе», «Нас закричать, бо їх більше», «Тепер це не країна, а вертеп», «Камін давно в оселі охолов», «У брехні є початок», «Ми тільки зійшлися», «У душу поселив Любов», «І буде день і будуть вірші», «Ми zostалися віч-на-віч», «І сталося і відбулося», «Я все зробив», «Ти не моя», «Ти захована в мережі», «У тиші своя мелодія», «Кордони любові безмежні», «Я зрадив тобі», «Усе, що було до нас», «Я не каюсь в любові», «Додому повертаються жінки», «Мені стало незручно», «За кормою пиниться безвихідь», «Багато вина пролилось», «Україну ми знову промовчимо», «Прийшов сусід», «Я залишав цей дім», «Нема любові, пристрасті нема», «Не вірте, що поезія — слова», «Як добре жити у картині», «Воскресіння любов'ю», «Було з нею добре», «Ти зробила свій вибір».*

Складнішими для сприйняття є заголовки у формі питального речення, адже вони одразу інтригують, змушують зупинитися і замислитися над відповіддю: *«Чи бажана була така свобода», «Яке воно - щастя?», «Яким сприймаємо ми світ?», «Національна ідея?», «Що може бути гірше за ідею...», «Що нам бронза листопадова..», «Якого милого мовчиш...»*. Такі конструкції формують ефект діалогу між автором і читачем, наче запрошуючи його до розмови та спільних роздумів. Крім того, питальний заголовок часто окреслює ключову проблему твору. Заголовки у формі спонукальних речень виконують важливу роль у впливі на читача, оскільки містять заклики до дії, як-от: *«Хоч в пам'яті щирі шануймось, панове...», «Полишай... якщо зможеш», «Шукайте посмішку Джоконди.»*, *«Пустите мене у ніч. Пустите.»* та *«Любіть мене. Любіть...»*. Вони безпосередньо спонукають читача до активних дій або емоційних переживань. Як прохання можна розглядати заголовки: *«Пане Симоне, знов оголошуйте збір...», «Довірся...»* та *«Ах тільки не чіпайте скрипалю»*, де присутня м'яка, ввічлива інтонація заклику. Заголовки, що мають характер поради або настанови, представлені прикладами: *«Не дорікай», «Не бійся віддавати все», «Не рятуй», «Не лишаймо ні миті кохання на потім...»*. До наказових або категорично спонукальних заголовків належать: *«Сходи і подивись, що сталося!», «Ти гадай, чорномазо, гадай», «Не бий москаля», «Ти покури...», «Не вірте, що поезія — слова...»* та *«Не вір мені — не вір»*, оскільки вони вимагають конкретної дії чи реагування від читача.

Таким чином, різні типи спонукальних заголовків посилюють як комунікативну, так і емоційну взаємодію тексту з реципієнтом, спрямовуючи його увагу, формуючи реакції та стимулюючи активне сприйняття змісту твору.

У поезії Олександра Смика заголовки у формі простого речення виступає динамічним та змістовим стрижнем твору, підкреслюючи дію або стан і створюючи ефект безпосередньої присутності читача. Завдяки наявності граматичної основи такий заголовок набуває рис персоніфікації розповіді,

зосереджуючи увагу на конкретному герої та його вчинках. Наприклад: *«Додому повертаються жінки.»*, *«Лише одна надії мить...»*, *«Тепер я вільний.»*, *«Я вимріяв тебе першим.»*, *«У брехні є початок.»*, *«Долі перекошені.»*, *«Я піддавався чарам чорнокнижників.»*, *«Не бійся віддавати все.»*, *«Тебе не втішають.»*, *«Він марив стосунками...»*, *«Я зрадив тобі.»*, *«Я все зробив.»*, *«Ти не моя.»*, *«Є тільки дві субстанції.»*, *«Я залишав цей дім.»*, *«Ти зробила свій вибір.»*, *«Наклич любов...»*, *«Люблю.»*, *«Буде кохання.»*, *«Ми не в тому віці.»*, *«Полювання на золотого оленя.»*, *«Поспішає мама на побачення.»*, *«Собі сам...»*, *«Цей дім журби.»*, *«Було з нею добре.»*, *«У твоїх очах...»*, *«Заблукав в собі.»*, *«Ти зробила свій вибір.»*, *«Тепер я вільний.»*

Заголовки у формі складних речень дозволяють автору вийти за межі простої номінації та зафіксувати причинно-наслідкові зв'язки. У цій групі переважають складнопідрядні конструкції: *« Та скажу всім, хто дивиться у спину... »*, *«Сходи і подивись, що сталося! »*, *«Не вірте, що поезія – слова...»*.

Окрему групу становлять заголовки, що складаються лише з підрядної частини, де домінують конструкції зі значенням часу: *« Коли ти у центрі Європи.. »*, *« Коли почувши тихий голос свічки... »*, *«Коли роз'їдають ревності...»* , *«Коли приходить старість... »*, *« Коли удвох нас виганяли з раю...»*. Використання таких конструкцій перетворює назву на незавершене повідомлення, яке акцентує увагу на моменті виникнення почуттів чи подій. Така структура створює інтригу, спонукаючи читача шукати змістове завершення думки безпосередньо у тексті

У поетичних заголовках Олександра Смика значну роль відіграють односкладні речення, у яких для повного вираження змісту не потрібне доповнення іншого головного члена. У таких конструкціях центральним елементом виступає дієслово, представлене в різних граматичних формах.

Означено-особові речення відіграють значну роль, оскільки через дієслова у формі 1-ї або 2-ї особи вони передають дію і водночас створюють ефект звернення до читача. Наприклад: *«Бажаєш чистої правди...»*, *«Не дорікай»*, *«Не бійся віддавати все»*, *«Сходи і подивись, що сталося!»*, *«Не вір*

мені не вір», «Пустити мене у ніч. Пустити». У таких заголовках простежується наявність прямого звернення, поради або наказу, що надає їм виразного емоційного забарвлення та стимулює читача до осмислення тексту або активної реакції. У заголовках «Різдво. Вдивляюся у небо», «Щось відчуваю вороже», «Згубила намисто мамине», «Заблукав в собі» дія передається від першої особи, що додає особистісного характеру та наближає читача до внутрішнього світу автора. Водночас такі конструкції залишаються короткими і виразними, оскільки підмет не названо.

Заголовки у формі неозначено-особових речень функціонують як сценічні кадри, у яких автор свідомо знеособлює виконавця, акцентуючи увагу на самій дії та її наслідках, наприклад: *«Її підвезли...», «Дали йому крила на виріст»*. Безособові речення надають текстам відтінок філософського фаталізму: події постають ніби самі по собі, підкреслюючи безпорадність перед обставинами або щирість моменту. Заголовки Олександра Смика, такі як *«Ще не вмерло в домовині», «Мені стало незручно...», «Багато вина пролилось...»*, передають відчуття стихійності та неминучості. Вони виконують функцію усунення суб'єкта, представляючи подію як наслідок долі або глибокого внутрішнього стану, на який людина не має впливу.

Безособові речення надають текстам відтінок філософського фаталізму: події розгортаються ніби самі по собі, підкреслюючи безпорадність перед обставинами або щирість моменту. Заголовки Олександра Смика, такі як *«Ще не вмерло в домовині», «Мені стало незручно...», «Багато вина пролилось...»*, передають відчуття стихійності та неминучості. Вони виконують функцію усунення суб'єкта, щоб представити подію як наслідок долі або глибокого внутрішнього стану, на який людина не має впливу.

Отже, у поетичних творах Олександра Смика заголовки виконують роль не тільки назви, а й емоційного центру, що формує сприйняття тексту через різноманітність граматичних конструкцій, де розповідні структури фіксують факти, а питальні залучають читача до діалогу та роздумів над основною проблемою. Спонукальні заголовки відіграють важливу роль, варіюючи від

м'яких порад до категоричних наказів. Використання односкладних і безособових речень надає поезії інтимності або філософського фаталізму, акцентуючи увагу на самому стані чи події. Завдяки складним підрядним конструкціям із часовими значеннями автор створює ефект незавершеності та інтриги, спонукаючи читача шукати завершення думки в самому тексті.

Список використаної літератури

1. Грицюк Л. Ф. Образно-семантичний підхід до класифікації заголовків. *Мовознавство*. 1992. С. 51-56.
2. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика: Збірник статей. Одеса, 2008. 328 с.
3. Смик О. І. Україна в мені. Тернопіль: Джура, 2010. 163 с.
4. Смик О. І. Якою мовою говорять у раю. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2014. 152 с.
5. Смик О. І. До неба і вище. Тернопіль: Підручники і посібники, 2012. 160 с.
6. Смик О. І. Карамельки світу. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2015. 112 с.
7. Мойсієнко А.К. Заголовок як конструктивний елемент сонетного тексту. *Мова: класичне, модерне, постмодерне*. Київ 2021. Вип.7. С.22-34.

Христина Сагайдак,
магістрантка
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник - кандидат філологічних наук,
доцент Галина Бачинська

СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ

Назви харчових продуктів, особливо кондитерських виробів, виконують не лише функцію позначення товару, а й виступають важливим засобом маркетингу. Вони мають привертати увагу, вирізнятися милозвучністю та легко запам'ятовуватися. Саме тому їхній лінгвістичний аналіз становить науковий інтерес.

Мовні особливості комерційних назв солодоців розглядалися у працях зарубіжних та українських ономастиків (Г. Бачинська, М. Тишковець, Л. Сапожнікова, Н. Сизоненко та ін.).

У сучасних найменуваннях кондитерських виробів виразно переважають іменникові форми, що зумовлено їхньою основною номінативною роллю. Саме іменник становить ядро назви, тоді як інші елементи (прикметники, означення, уточнювальні компоненти) виконують функції конкретизації або надання експресивності. Аналіз зібраного матеріалу показав, що більшість назв представлена або простими іменниками, або синтаксично організованими словосполученнями з іменником у ролі головного компонента.

Найпростішими за будовою є моноксемні (однокомпонентні) назви, які можуть бути як кореневими, так і суфіксальними. До корневих, зокрема, належать «*Ліщина*», «*Ромашка*», «*Ластівка*», «*Буревісник*», «*Ажіотаж*», «*Стимул*», «*Гулівер*», «*Любимов*». Основою таких найменувань часто слугують апелятивні іменники або власні назви (антропоніми, міфоніми), що виконують брендову функцію: «*Наполеон*», «*Кара-Кум*», «*Карпати*» тощо.

Особливо продуктивними є суфіксальні утворення, які надають назвам емоційного забарвлення. Наприклад, «*Корівка*» (корінь корів- + суфікс -к-а), «*Ягідка*», «*Бджілка*», «*Вишенька*», «*Полуничка*», «*Зернятко*» (суфікс -яток-), «*Насіннячко*» (-нн- + -ячок-), «*Горішок*» (-ок), «*Білочка*» (-очк-), «*Ведмедик*» (-ик), «*Купідончик*» (-чик). Суфікси -к(а), -ик, -очк-, -еньк-, -оньк- виконують не лише словотвірну, а й прагматичну функцію: вони створюють відтінок «лагідності», «домашності», «дитячості», що підсилює маркетингову привабливість назв.

До моноксемних належать і запозичені найменування: «*Мафін*», «*Брауні*», «*Трюфель*», «*Фондан*». У таких випадках простежується або повне запозичення без змін, або часткова адаптація до української фонетико-морфологічної системи. Зокрема, «трюфель» має французьке походження (truffe), але функціонує в українській мові як іменник чоловічого роду.

Двокомпонентні назви є найпродуктивнішими (приблизно 45%). Найчастіше вони будуються за моделлю прикметник + іменник: «*Червоний мак*», «*Лісова ягідка*». У таких прикладах прикметник виконує роль

семантичного уточнювача (вказує на смак, колір, асоціації або локалізацію). Інший різновид становлять конструкції типу іменник + іменник або іменник із прикладкою: *«Цукерки Грибочки»* (метафора за формою), *«Морські камінчики»*, *«Ведмедик у лісі»*, *«Слава князів Острозьких»*, *«Гостинець з Рівненщини»*. Зокрема, у назві *«Ведмедик у лісі»* використано синтаксичну модель із прийменником, де компонент «у лісі» конкретизує локативну ознаку й формує образність. Поширеними є також конструкції з уточнювальними елементами: *«Чорнослив з горіхом»*, *«Курага з горіхом»*, *«Персик з горіхом»*, *«Яблуко з журавлиною»*. У цих випадках реалізується модель іменник + прийменникова група, яка відображає склад продукту.

Багатокомпонентні (полілексемні) назви характеризуються складнішою синтаксичною структурою й виконують передусім інформативну функцію. Наприклад: цукерки *«Ma'cherie Чорнослив з волоським горіхом»*, торт *«Крем-мус вишня-мак»*, *«Заварні тістечка з ванільним кремом»*, печиво *«Delicia Джулія цукрове зі смаком пряженого молока»*. Такі найменування мають багаторівневу організацію, поєднуючи бренд, індивідуальну назву та описові характеристики продукту. Окрему групу становлять редуplikовані назви: *«Ко-Ко»*, *«Цьом-Цьом»*, *«Му-Му»*, *«Бом-Бом»*, *«Fru-Fru»*, *«Mi-mi»*. Їхня структура базується не на афіксації, а на повному чи частковому повторенні кореня. Завдяки цьому досягається ритмічність, звукова виразність і підвищена експресивність.

У формуванні назв значну роль відіграють словотвірні механізми, засновані на метафоричних і метонімічних перенесеннях. Метонімія в таких найменуваннях реалізується через різні семантичні ознаки, зокрема:

- за смаковими характеристиками (*«Ванільне»*, *«Банан»*, *«Горіхові ласощі»*);
- за складом продукту (*«З кокосом»*, *«Метеорит арахісово-медовий»*);
- за територіальною або культурною прив'язкою (*«Українське»*, *«Рівненщина туристична»*);
- за формою чи різновидом (*«Асорті»*, *«Мультимікс»*).

Окремо вирізняється використання архаїзованої лексики в назвах, як-от «Пані Валецька», «Чорний граф», «Князів Острозьких», «Кайзервальд», «Бернардинка», «Фрау Цимер». Такі найменування створюють ефект історичної або культурної стилізації, надаючи продукту додаткового символічного змісту.

Сучасні найменування кондитерських виробів вирізняються впорядкованістю та чіткою прагматичною орієнтацією. У їхній будові домінують іменникові моделі — як однокомпонентні, так і двокомпонентні. Водночас активно залучаються зменшувально-пестливі суфікси, прийоми редуплікації, а також іншомовні запозичення. Система назв кондитерських виробів формується під впливом не лише мовних, а й маркетингових чинників. Вона поєднує інформативність із емоційною виразністю, що сприяє створенню привабливого образу продукту та підсилює його конкурентоспроможність на ринку.

Список використаної літератури

1. Бачинська Г. В., Тишковець М. Фонетичні та лексико-семантичні особливості прагмонімів (на матеріалі кондитерських виробів). *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство*. 2019. Вип. 1(27). С. 22–26.
2. Борисова А. О., Сапожнікова Л. Я. Структурні та мотиваційні типи номінації кондитерських виробів. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 6(74). С. 133–135.
3. Карпенко Ю. О. Структурні та словотвірні особливості власних назв / Ю. О. Карпенко. *Філологічні студії*. 2015. Вип. 12. С. 56–63.
4. Каленюк О. В., Воронюк О. М., Сизоненко Н. М. Структурно-граматичні моделі назв кондитерських виробів. *Наукові записки з мовознавства*. 2017. № 10. С. 78–85.

Єва Серкіз,
магістрантка,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Галина Бачинська

ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У РОМАНІ ЖАННИ СЛОНЬОВСЬКОЇ «ОСТРІВ»

Мова художнього тексту є складною системою виражальних засобів, серед яких важливе місце посідає пропріальна лексика. Використання власних назв у художній літературі не є випадковим, а зумовлене авторською інтенцією. У тексті оніми виконують не лише номінативну, а й стилістичну, символічну та семантичну функції, формуючи цілісний художній простір.

Власні назви у художніх творах є об'єктом дослідження багатьох науковців. У сфері літературної ономастики активно працювали й працюють у різні періоди Л. Белей, Г. Бачинська, Ю. Карпенко, В. Калінкін, Т. Крупеньова та інші.

Предметом дослідження є ономастичний простір роману «Острів» Жанни Слоньовської. Авторка—сучасна польська письменниця українського походження, у творчості якої особливе місце займають проблеми історичної пам'яті, ідентичності та культурної багатошаровості. Книга розповідає про несподівану зустріч між інтровертним польським письменником і адміністраторкою літературної резиденції. У романі простежуються внутрішні конфлікти й страхи героїв, а також осмислюється роль літератури в їхньому житті. Це історія про пошук себе й власного шляху у світі, про тихі сподівання та внутрішні кризи, що формують і змінюють вразливу, розгублену особистість.

Вже сама назва роману «Острів» має метафоричний характер і може трактуватися як символ ізоляваності, внутрішньої замкненості або відокремленості особистості. У тексті ця ідея підтверджується через авторські рефлексії, зокрема: *«Кожен із нас живе на своєму острові, навіть якщо поруч тисячі людей»* [2, с. 15].

Важливе місце у системі літературних онімів роману посідають антропоніми – власні найменування персонажів.

ІМ'Я (англ. name, нім. Vorname) – вид антропоніма, індивідуальне, персональне ім'я людини, надане їй при хрещенні або лише при записі в ДРАЦСі, як це було в радянський період, а в рідкісних випадках у дорослому віці (при зміні імені); ім'я може бути вживане в офіційній повній і неофіційній скороченій формі. [1, с. 95]

Важливість імені як однієї з категорій онімів є значною. Імена служать як мітки або ідентифікатори для осіб. Вони відіграють важливу роль у комунікації, дозволяючи нам виокремлювати конкретні об'єкти і відрізняти їх від інших. Оними несуть насамперед особисте, культурне й історичне значення. Вони можуть відображати культурні традиції, родинну лінію, релігійні вірування. Антропоніми також можуть викликати емоції, передавати ідентичність і формувати наше сприйняття людей чи речей. У цілому, імена є важливою складовою мови та комунікації. Вони створюють основу для розуміння й орієнтації у світі, сприяють упізнаваності, підкреслюють індивідуальність і водночас забезпечують соціальну інтеграцію особистості. Вивчення функціонування власних назв у художньому творі належить до актуальних проблем інтерпретації тексту. Без аналізу власних імен — цих «центральных вузлів» [3] художнього твору — повноцінне розуміння тексту, його глибинних і підтекстових смислових шарів є неможливим [4].

Загалом, імена, дібрані авторкою, слугують важливим засобом увиразнення характерів персонажів і збагачення сюжетної тканини твору. Вони наділяють текст додатковим символічним та емоційним виміром, сприяючи глибшому розумінню й цілісному сприйняттю історії читачем.

Об'єктом дослідження є характеристика антропонімів, особливості їхнього функціонування, семантика та стилістичний потенціал у процесі творення художнього мікросвіту. У центрі твору постає кілька поколінь жінок, чийі імена функціонують як своєрідні маркери історичної пам'яті та культурної ідентичності. Серед ключових антропонімів особливо вирізняється ім'я

Маріанна, що репрезентує нове покоління та складний, багатовимірний процес формування особистісної ідентичності. У тексті це ім'я актуалізується в різних контекстах, підкреслюючи психологічну глибину персонажа: «*Маріанна довго дивилася у вікно, ніби намагалася знайти там відповідь*» [2, с. 47]. Ім'я *Ізабелла* пов'язане зі старшим поколінням і наділене відтінком аристократизму та культурної традиції. Воно символізує тяглість зв'язку з минулим, що знаходить підтвердження у тексті: «*Ізабелла завжди пам'ятала інший Львів — той, якого вже не існує*» [2, с. 62]. Натомість ім'я *Лілія* вирізняється виразною символікою, пов'язаною з чистотою та внутрішньою вразливістю. У романі воно набуває особливого емоційного звучання, поглиблюючи психологічний вимір образу: «*Лілія мовчала, але в її очах було більше, ніж у словах*» [2, с. 89]. Антропоніми у творі часто постають носіями індивідуального досвіду й пам'яті. Вони здатні змінювати своє звучання залежно від комунікативної ситуації, набуваючи зменшено-пестливих форм, що тонко відображають емоційні зв'язки між персонажами.

Імена в досліджуваному творі — це не лише формальна ознака, а вагомий художній інструмент, за допомогою якого Жанна Слоньовська моделює характери, акцентує ідейний зміст, творить атмосферу й спрямовує читацьке сприйняття. Їхня роль є багатовимірною та значущою: вони не просто ідентифікують персонажів, а виконують важливі художні, стилістичні, символічні й психологічні функції. Водночас оніми слугують засобом відтворення часових, соціальних, вікових і просторових характеристик художнього світу.

Отже, ономастичний простір роману «Острів» постає складною багаторівневою системою, яка не лише формує художній світ твору, а й слугує ключовим засобом репрезентації історико-культурного контексту. Власні назви в романі виконують роль ефективного інструменту для розкриття ідейного змісту, поглиблення психології персонажів і створення унікальної атмосфери художнього мікросвіту.

Список використаної літератури

1. Бучко, Д. Г. Словник української ономастичної термінології. Харків: Ранок-НТ. 2012. 255 с.
2. Слоньовська Ж. Острів. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. 288 с.
3. Співак С. М. Кореляція між функціями власних назв у віршованому тексті та стратегіями його композиції. *Літературознавчі студії: Збірник наукових праць*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. Випуск 7. С. 275–279.

Софія Сінько,
студентка

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Марія Наливайко

МІКРОТОПОНІМИ СЕЛА АВРАТИН ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ

Мікротопоніми — це назви малих географічних об'єктів, до яких належать як природні реалії (поля, сіножаті, пасовища, яри, струмки), так і рукотворні об'єкти (вулиці, кутки села, дороги, криниці). Будучи місцевими назвами, вони виникають у надрах розмовно-побутового мовлення без втручання літературної мови. Саме тому мікротопонімія є яскравим виразником культури, побуту та історії людності певного краю, відображаючи особливості місцевої говірки. У «Словнику української ономастичної термінології» до мікротопонімів відносять назви урочищ, угідь, лісів, а також мікроспоруд (мостів, колодязів, вишок, мисливських будиночків тощо) [1].

Вивчення мікротопонімії Хмельниччини, зокрема Подільського регіону, є актуальним, оскільки ці назви обслуговують обмежену територіально громаду і часто функціонують порівняно недовго.

Об'єктом нашого дослідження є назви мікрооб'єктів села Авратин (історична назва — Гавратин Великий), перша згадка про яке належить до 1583 року. Етимологія назви села тісно пов'язана з його драматичним минулим: від початкового «Горатин» через «Обратин» (що символізувало повернення людей на згарище після татарських набігів) до сучасної форми.

Розташування поселення поблизу Чорного шляху та його тривалий статус прикордонного села зумовили специфіку історичного розвитку та формування місцевого мовного ландшафту. Сьогодні Авратин зберігає багатий пласт мікротопонімів, що відображають як природні особливості Поділля, так і соціально-історичні трансформації.

Матеріали для наукової розвідки були отримані від респондентів, які є уродженцями села Авратин: Ткачук Тетяна Василівна, 1960 р. н., Яковлева Олександра Володимирівна, 1955 р. н., Ткачук Володимир Михайлович, 1961 р. н.

Аналіз матеріалу дозволяє розподілити мікротопоніми села Авратин на кілька лексико-семантичних груп залежно від мотиву номінації [2]:

1. Мікротопоніми, мотивовані антропонімами (прізвищами, іменами та прізвиськами людей).

Відпрізвищні та відіменні назви: *Жуків став* (від прізвища Жук), *Цюрників став* (від прізвища Цюрник), *Білошичина* (присілок, де жив заможний господар Білошиця), *Гаврисова долина* (поле пана Гавриса), *Кармелове поле* (від прізвища заможної родини Кармелюків), *Казимірівка* (вулиця, названа на честь польського пана Казимира). До цієї ж категорії відноситься присілок *Войків*, що походить від давнього імені Войко (похідне від Воїслав). Це найчисельніша група, де назва об'єкта фіксує ім'я колишнього власника або мешканця.

Назви, мотивовані прізвиськами: *Кабанчикова криниця* (від прізвиська господаря Кабанчика, який розводив поросят), *Коло Капітана* (вулиця, де мешкав чоловік з прізвиськом Капітан).

2. Мікротопоніми, що відображають соціальну структуру та історію:

В царському, Попова, Попів клин (назви полів, що вказують на колишню належність земель певним станам (царській родині чи духовенству), *Панський двір* (частина села, де безпосередньо розташовувалася садиба пана), *Волощина* (вулиця, назва якої свідчить про етнічний склад її мешканців у минулому (вихідців із Румунії чи Молдови — волохів), *Собача* (іронічна назва вулиці,

що виникла як характеристика соціального стану (бідності) її мешканців). Окремої уваги заслуговує *Попів клин*, де слово «клин» вказує на специфічну трикутну форму ділянки, складну для обробітку.

Назви цієї групи зберігають пам'ять про соціальний поділ суспільства та історичне минуле села.

3. Мікротопоніми, пов'язані з господарською діяльністю та навігацією.

Ці назви виникали як практичні орієнтири в повсякденному житті селян.

Сільськогосподарські орієнтири: *За баишаном* (поле за ділянкою, де традиційно сіяли кавуни та дині), *Коняче поле* (традиційне місце випасу коней), *Садиби* (район щільної забудови господарств).

Виробничі об'єкти: *Піщаний кар'єр* (місце видобутку піску), *До млина* (стежка, що слугувала шляхом до млина).

Навігаційні орієнтири: *Центр*, *На став*, *За садком*.

4. Мікротопоніми, що характеризують природні особливості та ландшафт.

Назви цієї групи описують рельєф, рослинність або якість ґрунтів: *Лиса гора* (пагорб із бідною рослинністю), *Долини* (низинна, волога місцевість, сприятлива для сінокошу), *Скибова долина* (назва, що через термін «скиба» підкреслює високу родючість землі та якість оранки) (**рельєф та ґрунти**), *За ліском*, *Бузунова яма*. Остання назва є цікавим прикладом поєднання ландшафтної ознаки (яма після видобутку глини) та діалектної назви рослинності («бузун» — бузина), що згодом там розрослася.

У результаті проведеного дослідження мікротопонімії села Авратин Хмельницького району було виявлено та систематизовано пласт назв малих географічних об'єктів, що відображають багатовікову історію та мовну самобутність Подільського краю.

Аналіз фактичного матеріалу дозволив встановити, що мікротопонімна система села є гетерогенною за своїм походженням. Найбільшу групу становлять назви з антропонімічною мотивацією (*Жуків став*, *Білошичина*,

Гаврисова долина, Казимірівка), що свідчить про домінування посесорної ознаки (належності об'єкта певній особі) у народній свідомості. Важливе значення мають соціально-історичні назви (*В царському, Попів клин, Волощина*), які фіксують колишній статус земель та етнічні міграційні процеси, що відбувалися на теренах Хмельниччини.

Виявлено, що ландшафтні мікротопоніми (*Лиса гора, Скибова долина*) та назви, пов'язані з господарською діяльністю (*Бузунова яма, Піщаний кар'єр*), часто містять діалектні лексеми (напр., бузун, скиба, клин). Це підтверджує тезу про те, що мікротопонімія є живим джерелом збереження подільських говірок, які поступово нівелюються під впливом літературної мови.

Список використаної літератури

1. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків : Ранок – НТ, 2012. С. 256.
2. Лісняк Н. І. Мікротопонімія Західного Поділля : автореф. дис. ...канд. філол. наук. Ужгород, 2004, 20 с.

Роксолана Соляревич,

студентка

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – доктор філологічних наук,
професор Олеся Тележкіна

ГЕЙМІФІКАЦІЯ НА УРОКАХ МОВИ У 10–11 КЛАСАХ:

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ І ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

Сьогодні викладання мови у старших класах вимагає відмови від простого зазубрювання правил. Важливо, щоб учні 10–11 класів не просто накопичували знання, а й вчилися гнучко використовувати мову в різних ситуаціях.

Саме ці потреби і мотивують вчителів запроваджувати прийоми гейміфікації на уроках.

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування гейміфікованих засобів навчання для покращення якості засвоєння складних мовних норм і підвищення навчальної мотивації учнів 10–11 класів.

Орієнтиром у вивченні можливого впровадження інноваційних технологій у навчання мови в школі є праці провідних науковців. Так, О. Й. Карабін акцентує на важливості впровадження різних видів ігрових платформ для формування позитивної мотивації до оволодіння й закріплення навчального матеріалу [2, с. 1–5].

Н. К. Солошенко-Задніпровська вважає, що використання цифрових інструментів дає змогу забезпечити більш індивідуалізований підхід до навчання для учнів [4, с. 85]. Такі інструменти надають широкі можливості для створення інтерактивного контенту, що сприяє ефективнішому засвоєнню мови в умовах цифрового середовища [3].

Дослідники зауважують, що гейміфікація передбачає використання ігрових елементів у неігровому середовищі, щоб створити цікавіше й більш мотивуюче навчальне середовище [1, с. 122–127].

Проте, на нашу думку, необхідно розмежовувати ігрові прийоми і гейміфікацію. На відміну від короткотривалих ігор, гейміфікація передбачає проєктування цілісного освітнього плану в цифровому форматі, що забезпечує безперервну мотивацію учнів.

Впровадження гейміфікації на уроках української мови у старшій школі базується на впровадженні чотирьох ключових компонентів: системи балів і нагород, ієрархії рівнів, змагання та проблемних викликів. Найчастіше застосовують платформи Quizizz та Kahoot!. Під час роботи з цими платформами учні за кожну правильну відповідь на питання з орфоєпії чи синтаксису отримують цифрові бали, швидкість нарахування яких залежить від оперативності мислення. Платформи автоматично формують лідерборди, що впроваджує елемент змагання – як індивідуального, так і командного.

Іншою корисною платформою є Wordwall. Завдяки різноманітності шаблонів (наприклад, «Вікторина», «Швидке сортування») цей ресурс дозволяє

вибудовувати освітній процес за принципом рівнів і прогресу. На уроках мови в 10 та 11 класах вивчення тем можна структурувати підібравши відповідний тип завдання. Працюючи над ними, учень бачить свій рух по «шкалі прогресу», що мотивує його не зупинятися на помилках.

Одночасно з ігровими платформами ми можемо використовувати візуалізацію граматичних категорій через графічний дизайн (Canva). Створення інфографік дозволяє учням 10 класу глибше досягнути динаміку мовної системи. Такий підхід до навчання перетворює складні теоретичні поняття на наочні та зрозумілі цифрові продукти. Також на цій платформі є багато можливостей для створення різноманітних творчих завдань. Одним з них є метод «Цифрового сторітелінгу», де учні створюють інтерактивну історію від імені мовної одиниці (наприклад, архаїзму або неологізму), пояснюючи її етимологію та стилістичні функції.

Отже, використання прийомів гейміфікації та цифрових платформ у 10–11 класах – це дієвий інструмент, який допомагає учням опанувати мову на вищому рівні. Завдяки ігровій діяльності учні перестають сприймати мовні правила як нудну рутину, відтак вони стають для старшокласників реальним ресурсом для успішного спілкування.

Список використаної літератури

1. Дубяга А. П. Гейміфікація як засіб підвищення мотивації до навчання у закладах загальної середньої освіти. *Наукові записки МДПУ. Серія: Педагогіка*. 2021. Вип. 1. С. 122–127.
2. Карабін О. Й. Гейміфікація в освітньому процесі як засіб розвитку молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наукових праць*. 2019. № 67, Т. 1. С. 44–47.
3. Нестерова О. Д. Сучасні цифрові технології в підготовці майбутніх учителів інформатики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 47. Т. 2. С. 57–62.
4. Солошенко-Задніпровська Н. К. Гейміфікація у викладанні іноземної мови: застосування Quizlet, Kahoot, Wordwall. *Цифрова трансформація в освіті*:

виклики та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 15–16 квіт. 2025 р.) / УДУ ім. М. Драгоманова ; упоряд.: І. А. Твердохліб, Є. В. Малюх. Київ, 2025. С. 85–88.

Андріана Стахів,
студентка
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – доктор філологічних наук,
професор Олеся Тележкіна

КРОСВОРД ЯК ОДИН ІЗ ПРИЙОМІВ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сучасна епоха, що характеризується надзвичайною інформативністю та швидким темпом змін, потребує активної, творчої особистості, здатної не лише засвоювати, а й критично осмислювати інформацію, постійно поповнюючи власний інтелектуальний досвід. Вирішальна роль у формуванні такої особистості належить освіті. У цьому контексті однією з ключових проблем сучасної школи постає необхідність активізації пізнавальної діяльності учнів і водночас урізноманітнення освітнього процесу. Сьогодні школярі мають широкий доступ до різних джерел інформації, проте надлишок готових знань нерідко знижує їхню пізнавальну активність, послаблює інтерес до самостійного пошуку, творчої роботи та глибшого осмислення матеріалу. Саме тому важливо організувати навчання таким чином, щоб максимально наблизити його до природного процесу пізнання, використовуючи різноманітні інтерактивні методи та прийоми, які зроблять його цікавим і продуктивним для учнів.

Одним із дієвих способів підвищення пізнавальної активності учнів на уроках української мови є застосування кросвордів. Кросворд – це інтелектуальна головоломка, що передбачає заповнення перехресних горизонтальних і вертикальних рядів клітинок словами на основі поданих визначень або підказок. Використання кросвордів тренує пам'ять, розширює світогляд, сприяє розвитку пізнавального інтересу учнів, стимулює їх звертатися

до різних джерел інформації. Такі завдання-головоломки позитивно впливають на розвиток пам'яті, кмітливості, формують наполегливість, уміння логічно мислити, аналізувати, зіставляти факти й орієнтуватися в інформаційному просторі, відбираючи необхідні знання [1, с. 64–65].

Усі кросворди, що застосовують у навчальному процесі, зокрема й на уроках української мови, умовно поділяють на три основні групи: поточні, тематичні й узагальнювальні. Поточні кросворди спрямовані на перевірку засвоєння матеріалу на певному етапі навчання, тематичні – на контроль як основних, так і додаткових знань з окремої теми, тоді як узагальнювальні використовують для комплексної перевірки знань учнів. Такий поділ зумовлює доцільність їх використання відповідно до мети та змісту конкретного уроку [3, с. 39].

З огляду на це, на уроках української мови можна використовувати кросворди на різних типах уроків: під час засвоєння нових знань, формування мовних умінь і навичок, їх практичного застосування, а також у процесі узагальнення, систематизації, контролю, оцінювання та корекції навчальних досягнень учнів. Вони є універсальним дидактичним засобом, який можна впроваджувати на різних етапах уроку: під час вивчення й закріплення нового мовного матеріалу, перевірки домашніх завдань, а також як творче домашнє завдання, що передбачає самостійне складання кросвордів учнями [2, с. 64].

Поточні інтерактивні кросворди на уроках української мови найбільш ефективно використовувати під час опрацювання лексичного, морфемного та морфологічного матеріалу, оскільки ці розділи містять значну кількість мовних термінів, знання яких потребує регулярної перевірки. Вони мають невеликий обсяг порівняно з іншими видами: зазвичай містять від 3 до 5 термінів або понять. Тематичні інтерактивні кросворди використовують переважно на етапах повторення, узагальнення та систематизації знань. Вони сприяють кращому відтворенню матеріалу й можуть охоплювати як теоретичні, так і практичні завдання, займаючи від частини уроку до всього заняття. Узагальнювальні інтерактивні кросворди призначені для перевірки знань із кількох тем або цілих розділів, тому є найбільш об'ємними. Проте їх використовують рідше –

переважно під час підсумкового контролю, коли їхня ефективність виправдовує витрати часу на розроблення та проведення [5, с. 78].

Після визначення виду кросворда та його функції на уроці, важливо правильно організувати процес його створення. У процесі розроблення кросвордів доцільно дотримуватися певної послідовності дій: спочатку визначити тему, далі розмістити слова у відповідних клітинках, після чого створити сітку кросворда, пронумерувати початкові клітинки слів і, насамкінець, укласти запитання або підказки до кожного з них [2, с. 67].

Після створення кросворда важливо правильно організувати його використання на уроці. Для цього необхідно дотримуватися певних педагогічних умов, які забезпечують активну участь школярів. По-перше, важливо попередньо переконатися в доступності завдань для учнів. По-друге, слід сформулювати мотиваційні чинники, які спонукатимуть їх до досягнення найкращого результату. По-третє, доцільно створити на уроці атмосферу природної гри. Крім того, необхідно забезпечити позитивний емоційний фон у процесі роботи. Ефективність діяльності підвищується за умови введення елементів змагання між учнями. Водночас важливо організувати обговорення відповідей, їх уточнення, а в разі виникнення різних поглядів – сприяти проведенню дискусії [4, с. 76–77].

Отже, кросворд виступає ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови, поєднуючи навчальну мету з елементами гри. Він дозволяє закріплювати нові знання, перевіряти мовні уміння та формувати логічне мислення, увагу й пам'ять, одночасно створюючи позитивний емоційний фон і знижуючи навчальне перевантаження. Використання поточних, тематичних та узагальнювальних кросвордів на різних етапах уроку, від вивчення нового матеріалу до підсумкового контролю, стимулює самостійну пошукову діяльність, розвиток творчих здібностей учнів і формування стійкого інтересу до вивчення української мови.

Список використаної літератури

1. Марущак О. В., Савлук В. М., Тихолаз Д. В. Ігрові елементи на уроках трудового навчання як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів закладів загальної середньої освіти. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 3. С. 62–66.
2. Решетняк О. О., Щербатюк В. С. Дидактичні ігри та сторителінг як складники інструментарію майбутнього вчителя-словесника: навч.-метод. посіб. Слов'янськ, 2019. 141 с.
3. Співаковський О. В., Петухова Л. Є., Коткова В. В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Херсон: ХДУ, 2011. 267 с.
4. Токарчук Я. О., Мотишена І. С. Використання кросвордів на уроках технологій як засіб розвитку пізнавальних інтересів учнів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця, 2015. Вип. 42. С. 75–80.
5. Хижняк І. А. Методичні аспекти розроблення й застосування електронних посібників із мови для початкової школи. *Інформаційні технології в освіті*: зб. наук. пр. Слов'янськ, 2016. Вип. 3. С. 72–83.

Дарина Черніцька,
студентка

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – доктор філософії в галузі філології,
викладач Юлія Костюк

ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНА ЛЕКСИКА В ІНТЕРНЕТ- КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ КОРПУСУ RAWUK)

Сучасна інтернет-комунікація формує новий тип мовного середовища, у якому емоційно-експресивна лексика відіграє ключову роль, адже саме вона

компенсує відсутність невербальних засобів і дозволяє мовцеві передати емоційний стан, ставлення та інтонацію. Теоретичні засади дослідження цього явища спираються на розмежування понять емоційності та емотивності. Як зазначає Я. Гнезділова, емоційність є спонтанною реакцією, тоді як емотивність – «усвідомлена та цілеспрямована мовленнєва діяльність, що передбачає ретельний добір мовних ресурсів» [2, с. 17]. Н. Бойко акцентує, що експресивні слова становлять окрему групу лексики, оскільки вони «допомагають описати емоції та реакції, відрізняючись від нейтральної лексики своєю виразністю» [1, с. 7–8]. В. Чабаненко вважає, що експресія – це не лише емоційність, а «підсилення та акцентування, що збільшує емоційний вплив вислову» [4, с. 6–7]. Таким чином, емоційно-експресивна лексика є багаторівневим явищем, яке охоплює оцінність, інтенсивність, образність і стилістичне забарвлення.

Інтернет-комунікація має низку специфічних рис, які сприяють активному використанню забарвленої лексики: гіпертекстовість, дистантність, анонімність, поліфонічність, відсутність невербальних сигналів. Як зазначає С. Чемеркін, мову соцмереж варто розглядати як «спеціальний різновид розмовної мови, що функціонує у сфері Інтернет-комунікації» [5, с. 177]. У цьому середовищі емоційно-експресивні одиниці стають засобом швидкого реагування, самовираження, підтримки або протесту. Особливо це помітно після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, коли мова українців у соцмережах зазнала значних трансформацій: зросла кількість негативно забарвлених висловів, активізувалися сарказм, лайка, неологізми воєнного часу, а також патріотична риторика.

Практичний аналіз корпусу RAWUK [6], що вміщує україномовні тексти, які з 2022 року з'являються в інтернеті, зокрема на відібраних веб-сторінках й у соціальних мережах, показав, що причини використання емоційно-експресивної лексики пов'язані з потребою передати емоції, згуртуватися навколо спільної позиції, висловити протест або підтримку. У політичних дискусіях користувачі активно вдаються до різко негативних

висловів, що відображають емоційний стан суспільства. Наприклад: *Наша школа у Києві. Так виглядає бажання ху*ла до перемир'я* (twitter, 2025-04-24); *Україну здав блазень... місце в психлікарні* (twitter, 2025-04-29). Такі вислови демонструють високий рівень напруги, недовіри та розчарування, що характерно для воєнного часу. У мовному конфлікті, який активно обговорюється в соцмережах, експресивність також відіграє важливу роль. Користувачі використовують як обценну, так і оцінну лексику: *...рашистське бидло знущається з України...* (twitter, 2025-04-13); *російська мова... = ознаки малороса, довбо*оба або зрадника* (twitter, 2025-05-07). Такі приклади демонструють, що емоційно-експресивна лексика стає інструментом мовної самооборони та маркером національної ідентичності.

Значну частину корпусу становлять слова, утворені за допомогою суфіксів суб'єктивної оцінки: *малесенький, рідненький, злючка, котяра, дідуган*. Вони можуть мати як позитивне, так і негативне забарвлення залежно від контексту: *Такий він солодкий і малесенький!* (youtube, 2022-06-27) – позитив; *старий... дідуган... якому немає що втрачати* (telegram, 2023-01-05) – негатив. Такі одиниці підтверджують думку О. Малиненко про те, що емоційність закріплюється у значенні слова і відображає ставлення мовця [3, с. 188].

У корпусі широко представлені неологізми воєнного часу, що виникли внаслідок соціальних потрясінь: *бавовна, орки, чисте небо, зрадо*об, бандеромобіль, свинособака, наволонтерити, деокупація, ухилинт*. Наприклад: *Хлопки? Знову бавовна* (youtube, 2022-04-28); *орки поїдуть додому...* (youtube, 2022-04-01); *Перемога для мене – деокупація рідного Криму* (twitter, 2022-04-18). Такі слова виконують номінативну, оцінну та експресивну функції, а також формують новий пласт української воєнної лексики.

Негативно забарвлена лексика у корпусі значно переважає. Зафіксовано численні приклади обценної лексики, яка використовується як для образи, так і для емоційного розрядження: *Ця бл*дюга зараз аж пищить від радості...*

(youtube, 2025-05-09); *То може ти... просто йди на*уй!* (youtube, 2022-12-03). Водночас частина обценної лексики може мати позитивне забарвлення, що підтверджує залежність емоційної оцінки від контексту.

Позитивно забарвлена лексика також присутня, хоча й меншою мірою. Це слова вдячності, підтримки, захоплення: *Слава Богу... ти найкращий* (youtube, 2022-08-12); *Ти молодчина!!! Ми тебе підтримуємо!* (youtube, 2023-03-19); *Віталій Кім, ти наше сонечко* (youtube, 2022-06-27). Такі вислови виконують функцію емоційної підтримки та згуртування.

У корпусі широко представлені молодіжні сленгізми (*сігма, крінж, рофл, краш*), діалектизми (*файно, бахур, легінь, кобіта*), одиниці, що походять із кримінального жаргону (*барига, кодро, пахан, шмаляти*). Вони виконують функцію групової ідентифікації та стилістичного маркування: *...ти по ходу... просто скуф* (telegram, 2023-10-27); *Стерненко файний чувак...* (youtube, 2022-04-04); *Путін думав що він пахан...* (youtube, 2025-04-27).

Фразеологізми та паремії у корпусі представлені як традиційні, так і трансформовані: *або пан, або пропав* (youtube, 2025-02-24); *баба з воза – кобилі легше* (youtube, 2023-03-11); *стіни мають вуха* (youtube, 2023-12-18); *ці руки нічого не крали* (telegram, 2025-04-15). Частина з них набуває нового емоційного забарвлення або використовується в іронічному ключі.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що емоційно-експресивна лексика стала одним із найпотужніших інструментів інтернет-комунікації українців у період повномасштабної війни. Вона відображає колективний емоційний стан суспільства, фіксує переживання страху, болю, гніву, але водночас - солідарності, підтримки та віри. Аналіз корпусу RAWUK показав, що негативно забарвлена лексика переважає, що зумовлено воєнним контекстом, однак позитивні вислови відіграють важливу роль у формуванні психологічної стійкості. Неологізми, сленг, діалектизми, арготизми та фразеологізми створюють багатий і динамічний мовний простір, у якому відображаються соціальні процеси, зміни у світогляді та мовній поведінці українців. Емоційно-експресивна лексика не лише передає емоції, а

й формує нову мовну норму, стає засобом самоідентифікації, опору та культурної пам'яті. Саме тому її дослідження є важливим для розуміння сучасної української мови, її розвитку та ролі в умовах війни.

Список використаної літератури

1. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: Монографія. Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.
2. Гнезділова Я. Емоційність та емотивність сучасного англomовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Київ: Київський державний лінгвістичний університет, 2007. 291с.
3. Малиненко О. Особливості лінгвістичної категоризації емоцій. *Нова Філологія*. 2014. №62. С. 186-192.
4. Чабаненко В. А. Стилiстика експресивних засобiв української мови: Монографія. Запорiжжя: ЗДУ, 2002. 351с.
5. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси: монографія. Київ : НАН України. Інститут української мови, 2009. 240 с.
6. Kieraś, W., Kobyliński, Ł., Komosińska, D., Rudolf, M., Shvedova, M., Zwierzchowska, A. PAWUK: Extensive Annotated Web Corpus of Ukrainian. In: Lees, M.H., et al. *Computational Science – ICCS 2025*. ICCS 2025. Lecture Notes in Computer Science, vol 15904. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-97629-2_7.

Яворівська Наталія,
студентка
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
науковий керівник – доктор філософії в галузі філології,
викладач Юлія Костюк

ВЗАЄМОДІЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ Й ДІАЛЕКТІВ ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПРАЦЯХ В. СІМОВИЧА

Становлення спільноти як нації нерозривно пов'язане із формуванням її культурних та духовних основ. У цьому процесі важливу роль відіграють історичні традиції, культурна спадщина та система цінностей народу, проте саме мова є ключовим чинником формування національної ідентичності, оскільки відображає історичний розвиток народу та його цінності. Водночас мовна система не є однорідною: поряд із літературною формою функціонують територіальні діалекти, які відображають регіональні особливості мовлення та утворюють важливе підґрунтя розвитку усталених правил мови.

Проблема співвідношення літературної мови й народних говорів займає важливу нішу в українському мовознавстві. Значний внесок у дослідження даного питання зробив Василь Сімович. У своїх працях він окреслював ознаки ідентичності української мови на противагу російській шляхом визначення органічних зв'язків літературної мови з живою народною. Такий спосіб повинен стати сприйнятливим для читача, який навчався російської граматики у російській школі, щоб полегшити зіставлення мовних явищ обох мов. Це дає змогу переконатися в самостійності української мови, її власних закономірностях і зробити відповідні висновки [2, с. 7]. Аналізуючи праці Василя Сімовича, варто зазначити, що науковець розглядав взаємодію літературної мови й діалектів як процес двосторонній, де літературна мова виступає засобом формування стандартів, які систематизують мовні явища, тоді як діалекти зберігають живу практику спілкування, служать джерелом нових слів і конструкцій, що поступово можуть вкорінюватись в нормативну систему. Він стверджував, що «з самої граматики ніхто ніколи ще мови не навчився й не навчиться» [2, с. 18]. Це підтверджує той факт, що така взаємодія забезпечує динамічний розвиток мови, її пристосування до сучасних потреб суспільства та збереження комунікативної ефективності.

Василь Сімович наголошував, що деякі читачі звикли до норм, запроваджених видавництвами в Галичині, а інші оперували офіційним

курсом УРСР, який значною мірою наближав українську мову до російської. Та все ж, створюючи словник, Сімович обрав принципову позицію: опиратися на правописні норми, розроблені київською Українською академією наук. На його переконання, саме ці правила відображали природну будову української мови, її власні закони та історично сформовані тенденції розвитку. Саме цей підхід забезпечував наукову достовірність, зберігаючи самобутність мови та підтримуючи її внутрішню логіку, незалежну від інших мов [3, с. 7]. Василь Сімович був видатним ученим-мовознавцем, який вирізнявся науковою чесністю, ґрунтовним знанням джерел та повагою до мовних фактів. Найвагомішою частиною його мовознавчої спадщини залишаються численні підручники та посібники з української мови [1, с. 78].

Важливим тут є національно-культурний аспект. Сімович послідовно вживає у своїх працях прикметник «московський» у значенні «російський», підкреслює унікальні риси української мови, що вирізняють її серед слов'янських мов.

Він окремо виділяє таких носіїв говірок: Наддніпрянці, Наддністрянці, Волиняки, Покутяни, Підгоряни, Гуцули, а також регіони – Київщина, Підгір'я, Галичина, Закарпаття, Буковина, Поділля, Полісся, Волинь, Покуття, Карпати, Холмщина, Чернігівщина [2, с. 48]. «Граматика української мови» В. Сімовича дає розуміння, що українські діалекти цих носіїв зберігають архаїчні форми, у яких відображено внутрішні закономірності мови. Так, до говіркових елементів автор відносив залишки дієслівних форм І особи множини на *-сми (-сьмо)*, які додаються до форми І особи однини: *зробив-сми, був-сми, сказав-сми*. Сімович зазначає, що такі форми ще збереглися у Підгір'ї, між Гуцулами та на Буковині, проте письменники-галичани їх уже не вживали [2, с. 258]. У південних регіонах України, Сімович зауважив таку особливість: де наголос не падає на закінчення *-ить*, кінцеве *-ть* відпадає, а дієслово отримує закінчення *-е* або *-и* (наприклад: *носе, робе, возе*) [2, с. 306]. Подібні трансформації І особи однини широко поширені на Буковині, Поділлі, Київщині, Херсонщині та інших регіонах [2, с. 307]. При цьому більшість

таких народних форм є усталеними на підсвідомому, генетичному рівні, що Сімович трактує як «живу свідомість» мови [2, с. 278].

Однією з ключових рис, яку відстоював Сімович, було використання літери *г*. Він зауважував, що на Наддніпрянщині під впливом російської мови, яка має лише одну літеру для передачі відповідних звуків, поширився звук [g] там, де історично мав бути [r], наприклад у словах *геометрія*, *гімназія*, *географія* [2, с. 86]. Доводячи важливість цієї літери для української традиції, вчений посилався на київські друки XVII століття [2, с. 86].

Не меншу увагу приділено м'якості звука [ц]. Сімович наголошував, що м'якого [ц] не має жоден інший слов'янський народ, крім українців [2, с. 44]. Саме тому правильна вимова слова паляниця слугувала та слугує своєрідним етнічним маркером, який іронізували у народі [2, с. 51]. При цьому автор фіксував діалектні відхилення, наприклад тверду вимову [ц] у покутських та підгірських говірках (*хлопец*, *кравец*) [2, с. 51].

Особливий інтерес у Сімовича викликали числівники. Він виявив, що в народній мові по всій Україні природним є вживання соток поза тисячу (*одинадцятьсот*, *п'ятнадцятьсот*) і відзначав, що письменники часто уникають таких автентичних форм [2, с. 235]. Також він виправляв помилку галицької інтелігенції, яка вживала числівник «*тисяча*» у чоловічому роді (*один тисяч*), що було наслідком польського впливу [2, с. 235].

Поглиблений аналіз праць Василя Сімовича дозволяє стверджувати, що взаємодія літературної мови та діалектів є фундаментальною для збереження та розвитку української національної ідентичності. Літературна мова виступає певним стандартизатором: вона впорядковує мовні явища, формує граматичні та орфографічні норми, забезпечує єдність мовної системи і служить засобом комунікації на загальнонаціональному рівні. Водночас, не на противагу, а у спільності з унормованою мовою, діалекти зберігають живу практику, локальні звукові та граматичні особливості, а також багатство народної лексики.

Сімович показав, що народна мова не є лише історичною пам'яткою: вона є активним підґрунтям розвитку літературної мови, зберігаючи «живу свідомість» минулих поколінь та демонструючи регіональні особливості, що збагачують загальнонаціональний мовний стандарт. Своїми дослідженнями він підкреслив, що українська мова має власні закономірності, історично сформовану структуру та внутрішню логіку, відмінну від інших слов'янських мов.

Таким чином, взаємодія літературної мови та об'єднує різні регіони України, дозволяючи поєднати Захід і Схід через спільні закономірності та відмінні локальні риси. Саме через такий діалог мова стає живим чинником національної ідентичності, відображає історичний досвід народу та сприяє його культурній консолідації, одночасно адаптуючись до сучасних потреб суспільства і зберігаючи власну самобутність.

Список використаної літератури

1. Гуйванюк Н. Соціолінгвістичні коментарі у «Граматичі української мови» Василя Сімовича. *Мова і суспільство*. 2010. Вип. 1. С. 78–87.
2. Сімович В. Граматика української мови. Київ ; Ляйпциг, 1919. 584 с.
3. Сімович В. Правописний словник. Львів; 1941. 784 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/mobile/#/view/10658> (дата звернення: 28.03.2024).

ЗМІСТ

LINGUISTIC DIVERSITY AND IDENTITIES: STRATEGIES AND TOOLS FOR REVITALIZING MINORITY LANGUAGES <i>Dr. Mariona Sabaté Carrové, Dr. Yuliia Kostiuik, Dr. Mercè Vázquez Garcia</i>	3
МОВОЗНАВЧА СПАДЩИНА В. СІМОВИЧА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА <i>Лідія Ачкан</i>	9
РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ <i>Світлана Бартіш</i>	14
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНИХ ЗАГОЛОВКІВ У ТВОРЧОСТІ ПЕТРА СОРОКИ <i>Галина Бачинська, Андрій Вільчинський</i>	18
БОГДАН ЛЕПКИЙ У СПОГАДАХ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Світлана Бородіца</i>	22
ПОЕЗІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ У ВІРШОЗНАВЧОМУ ДОДАТКУ ДО «УКРАЇНСЬКОЇ ГРАМАТИКИ» ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Борис Бунчук</i>	25
БАГАТОГРАННІСТЬ НАУКОВОЇ ТА ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА: ТРАДИЦІЯ І СУЧАСНЕ ПРОДОВЖЕННЯ <i>Галина Вишневська</i>	27
НЕЗАКІНЧЕНІ ТА ПЕРЕРВАНІ РЕЧЕННЯ ЯК ВИРАЗНИЙ СИНТАКСИЧНИЙ МАРКЕР МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Тетяна Вільчинська</i>	32
ВАСИЛЬ СІМОВИЧ ПРО ЧАСТИНОМОВНИЙ СТАТУС ПРИЙМЕННИКА <i>Ольга Гайда</i>	37
ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В ДІАЛОЗІ ПОКОЛІНЬ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Наталія Грицак</i>	41
ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД <i>Ольга Жвава</i>	46
ВАСИЛЬ СІМОВИЧ У ВИДАВНИЧОМУ ПРОЦЕСІ: УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ПАРАЛЕЛІ ТА ВЗАЄМИНИ <i>Ірина Заваринська</i>	51
ПРАЦЯ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА «ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ. ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНІСТЬ (ІЗ НАГОДИ СТОЛІТТЯ УРОДИН)» (1934) В АСПЕКТІ ЗМІСТУ Й ФОРМИ <i>Лідія Ковалець</i>	53

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЦІННІСНА КАТЕГОРІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ КАРТИНАХ СВІТУ <i>Лариса Корновенко</i>	57
ВАСИЛЬ СІМОВИЧ ЯК ПРОДОВЖУВАЧ ОНОМАСТИЧНИХ ПОШУКІВ МИКОЛИ СУМЦОВА, ВОЛОДИМИРА ОХРИМОВИЧА, ІВАНА ФРАНКА <i>Віра Котович</i>	61
ВАСИЛЬ СІМОВИЧ ПРО САМОБУТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРАЦІ «НА ТЕМИ МОВИ» В СУЧАСНІЙ ПРОЄКЦІЇ <i>Лариса Кравець</i>	66
ВАРІАНТНІСТЬ РІЗНОСТРУКТУРНИХ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У НАУКОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Олена Кульбабська</i>	71
ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКРЕМИХ ОЙКОНІМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОПРОСТОРІ <i>Ольга Лазарович, Ярослав Мельник</i>	76
РІДНА МОВА ЯК ФУНДАМЕНТ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ В КОНЦЕПЦІЇ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Лілія Лушпинська, Ірина Бабій</i>	80
СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РУСИФІКАЦІЇ У ПРАЦЯХ В. СІМОВИЧА <i>Наталя Матвеєва</i>	83
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ ТА ФОЛЬКЛОРНА ОНОМАСТИКА ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ <i>Марія Наливайко</i>	86
УКРАЇНСЬКА ОНОМАСТИКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Оксана Негер</i>	89
КОНЦЕПТ «ЗРАДНИК» У ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ЮРІЯ ЗАЯЦЯ <i>Юліана Нестерович</i>	91
СТАТУС І ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЧИСЛІВНИКА В КОНЦЕПЦІЇ В. СІМОВИЧА <i>Інна Павлова</i>	97
ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ В. СІМОВИЧА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ <i>Ірина Павлюк</i>	101
ВІД «БОЖЕ, ЦАРЯ ХРАНИ» ДО «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА»: ВЕЛИКДЕНЬ 1915 РОКУ В ТАБОРІ ФРАЙШТАДТ У МЕМУАРНОМУ НАРАТИВІ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Юрій Петрик, Тетяна Петрик, Руслан Галушка, Юрій Марцінів</i>	104

МЕДІА ТЕРНОПІЛЬЩИНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ МЕДІАРЕАЛЬНОСТІ <i>Наталія Поплавська, Владислав Мінський</i>	109
ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ОБРАЗІВ У СУЧАСНИХ ПІСЕННИХ ТЕКСТАХ <i>Олена Сазонова</i>	115
ТВОРЧИСТЬ М. РИЛЬСЬКОГО В КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ В. СІМОВИЧА <i>Тетяна Скуратко</i>	119
ВІТАЛЬНА СИЛА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ВІЙНИ <i>Тетяна Скуратко, Алла Панасюк</i>	123
МУЗИ НЕ МОВЧАТЬ»: ІДЕЙНІ ДОМІНАНТИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА ВІЙНИ <i>Тетяна Скуратко, Надія Сеньовська</i>	126
ФРАНКІАНА ВАСИЛЯ СІМОВИЧА ЯК НАУКОВИЙ ПРЕТЕКСТ «ДОСЛІДІВ І ДОСВІДІВ» МОВОТВОРЧОСТІ КАМЕНЯРА <i>Марія Стецик</i>	129
РОЛЬ «ЄВРОПЕСЬКОЇ СИСТЕМИ ОПИСУ МОВНОЇ ОСВІТИ» У ВИКЛАДАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ <i>Світлана Сухарєва</i>	134
МОВА ВОРОЖНЕЧІ VS МОВА ОПОРУ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ <i>Леся Ухач</i>	137
АКТУАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ <i>Оксана Федунувич-Швед</i>	142
СТИЛІСТИЧНІ ПОТЕНЦІЇ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ (НА МАТЕРІАЛІ ВОЄННОЇ ПРОЗИ ОЛЕКСАНДРА ВІЛЬЧИНСЬКОГО) <i>Назарій Хоміцький</i>	149
СИНТАКСИЧНІ ІДЕЇ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА В КОНТЕКСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА <i>Світлана Шабат-Савка</i>	153
ЗНАКИ ПУНКТУАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРАЦЯХ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Наталія Шатілова</i>	156
СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ КОНЦЕПТУ «БАТЬКІВЩИНА» У ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ <i>Ольга Яручик</i>	159

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ» <i>Анастасія Баліцька</i>	165
АНТРОПОНІМИ В РОМАНІ АНДРІЯ КОКОТЮХИ «ВИГНАНЕЦЬ І ЧОРНА ВДОВА» <i>Софія Богач</i>	169
РОЛЬ РІДНОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ: ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА ТА ЇХ СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ <i>Алла Боднар</i>	173
СТРУКТУРНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ПРО ВІЙНУ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЯК ВИГИНАЄТЬСЯ ВОЄННЕ КОЛО» ЯРИНИ ЧОРНОГУЗ) <i>Ангеліна Варга</i>	177
ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНА НЕСТАНДАРТНІСТЬ СУЧАСНОЇ ПАМ'ЯТУВАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ <i>Аліна Воціховська, Юлія Галайда</i>	181
СЕМАНТИКА ЧАСУ І ПРОСТОРУ В ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЯХ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ ЧАРЛЬЗА ДІКЕНСА «РІЗДВЯНА ПІСНЯ У ПРОЗІ») <i>Вероніка Гарматій</i>	184
ОБРАЗ ВОЇНА-ГЕРОЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ВІЙНИ <i>Марія Голинська</i>	188
БЕЗОСОБОВІ РЕЧЕННЯ У ПРОЗІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА <i>Анастасія Григорчук</i>	192
РОЛЬ ОСОБОВИХ ФОРМ ДІЄСЛОВА У ПОЕЗІЯХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ <i>Леся Дудка</i>	196
ВИКОРИСТАННЯ NLP-ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВИДАВНИЧОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Ігор Заваринський</i>	200
СТВОРЕННЯ ЦИФРОВОГО РЕСУРСУ НА ОСНОВІ ПРАЦЬ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА <i>Павло Заваринський</i>	202
НЕПОВНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ СИНТАКСИЧНІЙ ПАРАДИГМІ <i>Анна Загорська</i>	204
ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИВЧЕННЯ МОРФОЛОГІЇ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ: РОЛЬ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КАЗКИ <i>Андріана Кара</i>	208

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСВОЄННЯ ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ <i>Наталія Костишин</i>	212
ВАСИЛЬ СІМОВИЧ І ВОЛОДИМИР КМІЩИКЕВИЧ У КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ БУКОВИНИ ПОЧАТКУ ХХ СТ. <i>Ангеліна Логош</i>	215
МІКРОТОПОНІМИ С. ГОРОШИНЕ РАЙОНУ ОБЛАСТІ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ <i>Кароліна Львова</i>	221
СТОРИТЕЛІНГ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ <i>Анастасія Маланій</i>	227
МІКРОТОПОНІМИ СЕЛА КНЯЖЕ ЗОЛОЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ <i>Анастасія Мельник</i>	230
ОНІМНИЙ ПРОСТІР НОВЕЛ СЕРГІЯ ОСОКИ <i>Олексюк Діана</i>	234
ПРІЗВИЩА ЖИТЕЛІВ СМТ КРИНИЧКИ КАМ'ЯНСЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ <i>Кіра Перемітько</i>	238
УРБАНОНІМИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ЗАПОРІЖЖЯ <i>Анна Пузанова</i>	241
ТИПОЛОГІЯ ТА ГРАМАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГОЛОВКІВ У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА СМІКА <i>Оксана Савка, Олена Савка</i>	245
СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ <i>Христина Сагайдак</i>	250
ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У РОМАНІ ЖАННИ СЛОНЬОВСЬКОЇ «ОСТРІВ» <i>Єва Серкіз</i>	254
МІКРОТОПОНІМИ СЕЛА АВРАТИН ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ <i>Софія Сінько</i>	257
ГЕЙМІФІКАЦІЯ НА УРОКАХ МОВИ У 10–11 КЛАСАХ: ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ І ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ <i>Роксолана Соляревич</i>	260
КРОСВОРД ЯК ОДИН ІЗ ПРИЙОМІВ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ <i>Андріана Стахів</i>	263
ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНА ЛЕКСИКА В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ КОРПУСУ РАВУК) <i>Дарина Черніцька</i>	266

ВЗАЄМОДІЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ Й ДІАЛЕКТІВ ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПРАЦЯХ В. СІМОВИЧА <i>Яворівська Наталія</i>	270
--	-----

Матеріали
Міжнародної наукової конференції

*«Філологічні студії: лінгвістичні та літературознавчі
рецепції наукового доробку В. Сімовича»*

26-27 березня 2026 р.

м. Тернопіль

Головний редактор *Тетяна Вільчинська*
Заступники головного редактора:
Галина Бачинська, Оксана Вербо́вецька, Мар`яна Марковська

Комп'ютерна верстка: *Мар`яна Марковська*